



**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TÜRK KÜLTÜRÜNDE BEREKETİ ARTTIRMAYA YÖNELİK
İNANIŞ VE UYGULAMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice Aycan AYDOĞAN

Balıkesir, 2012



**T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TÜRK KÜLTÜRÜNDE BEREKETİ ARTTIRMAYA YÖNELİK
İNANIŞ VE UYGULAMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice Aycan AYDOĞAN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet AÇA**

Balıkesir, 2012

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ONAYI

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda 200812511008 numaralı Hatice Aycan AYDOĞAN'nın hazırladığı "Türk Kültüründe Bereketi Arttırmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 22.06.2012 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ/OY ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan Yrd. Doç. Dr. Ayşe Büyükduman İmza 

Üye Doç. Dr. Mustafa Özaslan İmza 

Üye Prof. Dr. Mehmet Avcı İmza

Üye İmza

Üye İmza

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

22.06.2012

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI



ÖN SÖZ

Her insanın içinde yaşamış olduğu ve beraber birçok değeri paylaştığı topluma karşı birtakım sorumlulukları vardır. Kültürel değerlerine sahip çıkmak, bu sorumluluklardan yalnızca bir tanesidir. Bir milletin var olması, tüm kurumlarıyla ayakta kalabilmesi için insanlığa düşen görev; paylaştığı maddî-manevî tüm değerleri özümsemek, kaynaklarına inmek, günün şartlarına bağlı olarak onları tekrar yorumlamak, güncelleştirmek ve tam olarak bu değerleri kavradıktan sonra onları gelecek kuşaklara aktarmaktır. İnsanoğlunun geçmişten devraldığı bu değerler arasında birtakım inanış ve uygulamalar da bulunmaktadır.

Yeryüzü kaynaklarının kısıtlı oluşu, teknolojinin gelişmediği ve bu soruna bilimsel çarelerin bulunmadığı zamanlarda insanları çaresiz bırakan ve türlü inanış ve uygulamalar geliştirmeye yönelten bir durum olmuştur. İktisadi hayatın temelinde az olan kaynağı tasarruflu kullanma, gelecek nesilleri de düşünerek itinalı davranma çabası olduğu için özellikle savaş, afet, kıtlık, kuraklık gibi kritik zamanlarda insanlık, elindeki mahsulün bereketlenmesi vb. amaçlarla birtakım inanış ve uygulamalar geliştirmiştir.

Yapılan çalışmada, söz konusu inanış ve uygulamalardan örnekler sunularak bunların kökenleri, bu inanış ve uygulamalarda yer alan unsurların en eski dönemlerden günümüze sahip oldukları işlevleri üzerinde çözümleme yoluna gidilmiştir. Çalışmada, Türk kültüründen hareketle Türklerin hayata bakış açıları, diğer kültürlerle veya geçmişte sahip oldukları en eski kültürel yapıyla olan ilişkileri incelenmiştir. Bu bağlamda sadece Türk kültürü değil, diğer din ve mitolojiler de inceleme konusu olmuştur. Bu din ve mitolojilerde bereketin ne ifade ettiği, nasıl yorumlandığı, bereket, bolluk, zürriyet adına hangi inanış ve uygulamaların geliştirildiği ve hangi motiflerin bu inanış ve uygulamalarda rol aldığı gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Tezimizin başlangıcında sırasıyla *Önsöz, Özet/ Abstract, İçindekiler, Kısaltmalar* kısmı yer almaktadır. Bu kısımdan sonra gelen *Giriş* kısmında ise *Tezin Problemi, Amacı, Varsayımları, Sınırlılıkları* üzerinde durulmuş ve

bereketle ilgili kavramların tanımına yer verilmiştir. *İlgili Alanyazın* kısmında tezin kuramsal çerçevesinden bahsedilmiş ve yararlanılan yazılı kaynaklara değinilmiştir. Tezimizin yazılı kaynakları temel alması sebebiyle bu bölümde, incelenen makaleler, bildiriler, kitaplar, tezler, ansiklopedi ve sözlükler sıralanmış ve tezin hangi kısımlarında çalışmanın hangi bölümünden istifade edildiği üzerinde durulmuştur. *Yöntem* kısmında ise araştırma konusunun kapsamlı olması sebebiyle sadece yazılı kaynakların taranıp temel alındığından bahsedilmiştir.

Tezimizin *Bulgular ve Yorumlar* kısmında öncelikle dünya mitolojilerinde bereket olgusunun ne şekilde algılandığına değinilmiştir. Bunun için sırasıyla Paleolitik ve Neolitik Dönem, Sümer, Babil, Eski Mısır, Ugarit, Hint, Hitit, Frigya, Klasik Yunan din ve mitolojileri incelenmiştir. Tezin bir sonraki kısmında ise sırasıyla Musevilik (Tevrat), Hıristiyanlık (İncil) ve İslamiyet (Kur'an) gibi semavi dinlerde bereketin ne gibi bir öneme sahip olduğu konusunda yapılan inceleme sonuçları yer almaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda yukarıda bahsi geçen din ve mitolojilerle eski Türk inanç sistemi ve bugünkü halk inaniş ve uygulamaları arasında ne gibi benzerliklerin olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tezimizin ikinci kısmını oluşturan *"Türk Kültüründe Bereket"* ise çalışmamızın asıl kısmını teşkil etmektedir. Türklerin hayatın çeşitli alanlarındaki kısıtlı kaynakları paylaşırken ne gibi maddi ve manevi çareler aradıkları, bilimsel çözümlere başvuramadıkları zamanlarda hangi inaniş ve uygulamaları devreye soktukları bu bölümde ele alınmıştır. Gerek Türkiye'deki il, ilçe ve yörelerdeki, gerek Türkiye dışındaki Türklerin yaşamış oldukları yerlerdeki inaniş ve uygulamalar bu bağlamda tezimizin dayanak noktasını oluşturmaktadır. Bu kısımda sırasıyla "Ev Hayatına Bağlı İnanış ve Uygulamalar", "Evleneğe Bağlı İnanış ve Uygulamalar", "Doğuma ve Çocuğa Bağlı İnanış ve Uygulamalar", "Avcılığa Bağlı İnanış ve Uygulamalar", "Hayvancılığa Bağlı İnanış ve Uygulamalar", "Tarıma ve Yağmura Bağlı İnanış ve Uygulamalar", "Mevsimlere ve Mevsimlik Törenlere Bağlı İnanış ve Uygulamalar" ve "Ticaret Hayatına Bağlı İnanış ve Uygulamalar" ele alınmıştır.

Tezin son kısmını oluşturan *Sonuç ve Öneriler* kısmında ise yukarıda bahsettiğimiz inaniş ve uygulamalardan yola çıkılarak yorumlarda

bulunulmuş, hemen hemen her alanda karşılaştığımız bereketle ilgili unsurların Türk kültürü açısından ne gibi bir öneme sahip olduğu konusu ele alınmaya çalışılmıştır. Tezin *Kaynakça* kısmında ise çalışmayı hazırlarken başvurduğumuz kaynakların bir listesi yer almaktadır.

Hazırlamış olduğumuz tez çalışmasını oluştururken yazılı kaynakların temel alınması sebebiyle daha çok kütüphanelerden yararlanma yoluna gidilmiştir. Bu süreçte Balıkesir Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kütüphanesi, Taksim Atatürk Kütüphanesi ve İsam İslâmî Araştırmalar Kütüphanesi, yararlanılan kurumlar arasında yer almaktadır. Ayrıca saygıdeğer hocalarımız Prof. Dr. Mehmet Aça ve Prof. Dr. Ali Duymaz'ın kitaplıklarından da yararlanılmıştır. Tezimizi hazırlarken Millî Folklor Dergisi, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sivas Folkloru, Erciyes, Kars Eli, Bilig, Türkbilig, Türk Kültürü Dergisi, Antropoloji gibi dergiler faydaladığımız yayınlar olmuştur.

Son olarak tezimi hazırlama sürecinde kitaplığından istifade ettiğim, yardımını, hoşgörüsünü hiçbir zaman esirgemeyen, vermiş olduğu tavsiye ve fikirlerle ilerlememde büyük rol oynayan değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Aça'ya, gerek lisans gerek yüksek lisans hayatımda kendisini bir rehber olarak gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Ali Duymaz'a, ufkumun açılmasında, kişisel ve akademik gelişimimde çok büyük rol oynayan tüm Balıkesir Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü hocalarıma ve son olarak vermiş oldukları maddi ve manevi destekle, yolumda dimdik yürümeme yardımcı olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hatice Aycan AYDOĞAN

Balıkesir 2012

ÖZET

TÜRK KÜLTÜRÜNDE BEREKETİ ARTTIRMAYA YÖNELİK İNANIŞ VE UYGULAMALAR

AYDOĞAN, Hatice Aycan

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet AÇA

2012, X+228 sayfa

“Türk Kültüründe Bereketi Arttırmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar” başlıklı tez çalışması, bereket olgusunun Türk kültüründe ne şekilde algılandığını, bu olgu bağlamında hangi inanış ve uygulamaların geliştirildiğini ve bu inanış ve uygulamalarla diğer din ve mitolojilerdeki inanış ve uygulamalar arasında nasıl bir ilişki bulunduğunu göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Hazırlanmış olduğumuz tezin büyük bir kısmını yazılı kaynaklar oluşturduğu için kaynakçada yer alan tüm makale, bildiri, kitap, tez, ansiklopedi ve sözlükler taranmış, konumuzun içeriğine bağlı olarak ilgili bölümler incelenmiştir.

Çalışmanın başlangıcında sırasıyla Paleolitik ve Neolitik Dönem, Sümer, Babil, Eski Mısır, Ugarit, Hint, Hitit, Frigya, Klasik Yunan kültürleri ve Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet dinleri bereket bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın odak noktasını oluşturan Türk Kültüründe Bereket başlığı altında sırasıyla “Ev hayatına bağlı inanış ve uygulamalar”, “Evlenmeye bağlı inanış ve uygulamalar”, “Doğuma ve çocuğa bağlı inanış ve uygulamalar”, “Avcılığa bağlı inanış ve uygulamalar”, “Hayvancılığa bağlı inanış ve uygulamalar”, “Tarıma ve yağmura bağlı inanış ve uygulamalar”, “Mevsimplere ve mevsimlik törenlere bağlı inanış ve uygulamalar”, “Ticaret hayatına bağlı inanış ve uygulamalar” açıklanmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Kültürü, Bereket, İnanç, Uygulama.

ABSTRACT

BELIEFS AND PRACTICES FOR INCREASING FERTILITY IN TURKISH CULTURE

Master Thesis, Turkish Language And Literature Department

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet AÇA

2012, X+228 pages

The thesis entitled "Beliefs and Practices for Increasing Fertility in Turkish Culture" is prepared to point out in what way the fact of fertility is perceived in Turkish culture, which beliefs and practices are developed in connection with this fact and the type of relationship between these beliefs and practices and the beliefs and practices in other religions and mythologies. As the written sources form a large part of the dissertation we have prepared; all of the articles, declarations, books, dissertations, encyclopaedias and dictionaries involved in the bibliography are scanned and the relevant departments are analyzed depending on the content of our topic.

At the beginning of the study, respectively, the Palaeolithic and Neolithic period, Sumerian, Babylonian, Ancient Egypt, Ugarit, Indian, Hittite, Phrygian, Classical Greek cultures and Judaism, Christianity and Islam religions are examined in the context of fertility. Under the title of "Fertility in Turkish Culture", which forms the focus point of the study, respectively, "Beliefs and practices related to domestic life", "Beliefs and practices related to getting married", "Beliefs and practices related to childbirth and child", "Beliefs and practices related to hunting", "Beliefs and practices related to animal husbandry", "Beliefs and practices related to agriculture and rain", "Beliefs and practices related to seasons and seasonal ceremonies", "Beliefs and practices related to trade life" are explained and interpreted.

Key Words: Turkish Culture, Fertility, Belief, Practice.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Önem	2
1.4. Varsayımlar	2
1.5. Sınırlılıklar	2
1.6. Tanımlar.....	3
2. İLGİLİ ALANYAZIN	5
2.1. Kuramsal Çerçeve.....	5
2.2. İlgili Araştırmalar.....	6
2.2.1. Makaleler	7
2.2.2. Bildiriler	17
2.2.3. Kitap Ve Kitap Bölümleri.....	20
2.2.4. Tezler.....	26
2.2.5. Ansiklopedi Ve Sözlükler.....	29
3. YÖNTEM	32
4. BULGULAR VE YORUMLAR	33
A. DÜNYA KÜLTÜRLERİNDE BEREKET	33
A.1. PALEOLİTİK ve NEOLİTİK DÖNEMDE BEREKET	34
A.2. SÜMER MİTOLOJİSİNDE BEREKET.....	39
A.3. BABİL MİTOLOJİSİNDE BEREKET	45
A.4. MISIR MİTOLOJİSİNDE BEREKET.....	47
A.5. UGARİT MİTOLOJİSİNDE BEREKET	51
A.6. HİNT MİTOLOJİSİNDE BEREKET	53
A.7. HİTİT MİTOLOJİSİNDE BEREKET.....	56
A.8. FRİGYA MEDENİYETİNDE BEREKET	60
A.9. KLASİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE BEREKET	62
B. SEMAVİ DİNLERDE BEREKET	70
B.1. YAHUDİLİK'TE BEREKET	70
B.2. HİRİSTİYANLIK'TA BEREKET	76
B.3. İSLÂMİYET'TE BEREKET	79
C. TÜRK KÜLTÜRÜNDE BEREKET	89
C.1. Ev Hayatına Bağlı İnanış ve Uygulamalar	90
C.2. Evlenmeye Bağlı İnanış ve Uygulamalar.....	113

C.3. Doğuma ve Çocuğa Bağlı İnanış ve Uygulamalar	127
C.4. Avcılığa Bağlı İnanış ve Uygulamalar	130
C.4.1. Avlanmaya Çıkmadan Önceki İnanış ve Uygulamalar	131
C.4.2. Ava Çıkış Aşamasıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar	132
C.4.3. Av Aşamasına Bağlı İnanış ve Uygulamalar	133
C.4.4. Av Sonrasına Bağlı İnanış ve Uygulamalar	134
C.4.5. Ava Çıkarırken veya Av Sırasında Avın Bereketini Kaçırıldığına İnanılan Davranışlar:	135
C.5. Hayvancılığa Bağlı İnanış ve Uygulamalar	137
C.5.1. Hayvanların Bol Süt Vermeleri İçin Gerçekleştirilen Uygulamalar	137
C.5.2. Hayvanların Bereketli Olmaları Adına Gerçekleştirilen Uygulamalar	139
C.5.3. Hayvanların Bereketi İle İlgili Yapılan Bayramlar	141
C.5.3.1. Koç Katımı	141
C.5.3.2. Saya Bayramı	144
C.5.3.3. Yoğurt Bayramı	146
C.6. Tarıma ve Yağmura Bağlı İnanış ve Uygulamalar	147
C.6.1. Tarıma Bağlı İnanış ve Uygulamalar:	147
C.6.1.1. Yılın Bereketli Geçip Geçmeyeceğini Öğrenmeye Yönelik Uygulamalar	148
C.6.1.2. Ürünün ve Yağmurun Bereketini Öğrenmeye Yönelik Falık Uygulamalar	148
C.6.1.3. Gök Cisimlerinin Konumuna Bağlı Bereket Tahminleri	150
C.6.1.4. Tohumun Toprağa Ekilmesine Bağlı İnanış ve Uygulamalar:	151
C.6.1.5. Ürünün Bol Olmasını Sağlamaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar	154
C.6.1.6. Tarladaki Bereketi Kaçırıldığına İnanılan Durumlar	157
C.6.1.7. Ekin Sırasında Yapılan Bayramlar:	158
C.6.1.8. Hasat Zamanı Yapılan Bayramlar	160
C.6.2. Yağmura Bağlı İnanış ve Uygulamalar	162
C.6.2.1. Yağmurun Yağmasına İşaret Eden Durumlar	163
C.6.2.2. Yağmur Yağdırmaya Yönelik Uygulamalar:	164
C.7. Mevsimlere ve Mevsimlik Törenlere (Yıl Başı, Hıdırellez, Nevruz, vd.) Bağlı İnanış ve Uygulamalar	176
C.7.1. Hıdırellez	176
C.7.1.1. Evle İlgili İnanış ve Uygulamalar:	179
C.7.1.2. Tarıma Bağlı İnanış ve Uygulamalar:	184
C.7.1.3. Hayvancılığa Bağlı İnanış ve Uygulamalar:	185
C.7.2. Nevruz	187
C.7.3. Mevsimlere Ve Mevsimlik Törenlere Bağlı Olarak Oynanan Seyirlik Oyunlar	193
C. 8. Ticaret Hayatına Bağlı İnanış ve Uygulamalar	199
C.8.1. İş yerinde Bereketi Arttırmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar:	200
C.8.2. İş Yerinde Bereketi Kaçırıldığına İnanılan Davranışlar:	202
C.8.3. İş Yerlerindeki Bereket Konusunda Başlıca Hadisler:	203
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	205
KAYNAKÇA	209

KISALTMALAR

- a.g.e.** : Adı geçen eser.
a.g.m. : Adı geçen makale.
bk. : Bakınız.
C. : Cilt.
AÜDTCFD : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.
S. : Sayı.
s. : Sayfa.
TFA : Türk Folklor Araştırmaları.
t.y. : Tarih yok.
y.y.y : Yayın yeri yok.
s.n.y. : Sayfa numarası yok.

1. GİRİŞ

1.1. Problem

Diğer dünya milletlerinde de olduğu gibi, hayatını avcılık, hayvancılık, tarım ve ticaretle kazanıp sürdüren Türk toplumunda bu etkinliklerin temelinde "bereket" ya da "bolluk" beklentisi önemli bir yere sahiptir. Sadece günü değil, yarınları da düşünerek çalışan Türk toplumu, hayatını hangi alanda kazanırsa kazansın, emeğinin bereketli, kazancının bol olmasını istemiştir. Bolluk ve bereketin çok çalışmakla elde edilebileceğinin bilincinde olan Türk insanı, bu kavramları inançlarıyla bu inançlarına bağlı uygulamalarından da bağımsız bir şekilde düşünmemiştir. Bereket ya da bolluğu sadece kendi gayret ya da çabasıyla ilişkilendirmeyen Türk insanı, dünyalığını kazanmak için çalışıp çabalarken Tanrı, iye ve meleklerden oluşan doğaüstü ve kutsal varlıklarla uyum içerisinde olmak istemiş, bu nedenle de bereketi arttıracığına inandığı inanışları ve davranış kalıplarını geliştirip bereketi azaltacağına ya da yok edeceğine inandığı davranışlardan da şiddetle kaçınmıştır. Bunun sonucunda bereket kavramıyla bağlantılı çok sayıda inanış ve uygulama meydana gelmiş, bunların önemli bir kısmı günümüze kadar taşınmıştır. Çalışmamızın kapsamını Türk kültüründeki bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamalar oluşturmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada öncelikle Türklerin bereketten ne anladığı sorgulanacak, ardından da avcılık, hayvancılık, tarım, ticaret vd. alanlarda bereketi arttırmaya yönelik ne tür inanış ve uygulamaların geliştirildiği araştırılacaktır.

1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türkler tarafından avcılık, hayvancılık, tarım, ticari etkinlikler vd. etrafında geliştirilen inanış ve uygulamaları yazılı kaynaklardan tespit ederek yorumlamaktır. Bereket kavramının Türk ve dünya kültürlerindeki yerini mitler ve kutsal kitaplardan da yola çıkarak tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmada, Türkler tarafından geliştirilen bu tür inanış

ve uygulamalar kendi içerisinde gruplandırılıp ana hatlarıyla yorumlanmaya çalışılacaktır.

1.3. Önem

Bu çalışma, Türk kültüründeki bereketi artırmaya yönelik çok sayıdaki inanış ve uygulama örneğine yer vermiştir. Yazılı kaynaklardan tespit edilen bu inanış ve uygulama örnekleri, kendi içerisinde avcılık, hayvancılık, tarım ve ticaret hayatı esas alınarak gruplandırılmıştır. Çalışmada, Türklerdeki bereketle ilgili inanış ve uygulamalara geçilmeden önce dünya kültürleri ve büyük dinlerdeki bereket ile ilgili algılama ve yorumlara da yer verilmiştir. Bu bilgiler, Türkler arasındaki inanış ve uygulamaların özgün yönlerini ortaya koymakla birlikte, kaynak ya da kökenler meselesini de yeniden gündeme getirmeye katkıda bulunacaktır. Çalışmada, araştırmalar sırasında başvurulan kaynakların künyelerine de yer verilmiştir. Bu künyeler, bereket konulu yeni çalışmalara kaynak bağlamında katkıda bulunacaktır.

1.4. Varsayımlar

Bu çalışmanın temel varsayımı, yüzyıllar boyunca avcılık, hayvancılık ve tarımla hayatını kazanan ve yine uzun bir zamandır kent ve kasaba merkezli ticari etkinliklerde bulunan Türkler tarafından bereket kavramı etrafında çok sayıda inanış ve uygulama geliştirildiğidir. Çalışmanın bir başka varsayımı da çok uzun zaman önce oluşturulan pek çok inanış ve uygulamanın tarım ve hayvancılığın gerilemiş ve kent hayatının geleneksel yapıyı olumsuz bir şekilde etkilemiş olmasına rağmen, günümüzde de sürdürüldüğüdür. Bereket ve bolluğun sadece çok çalışmayla bağlantılı olmadığı, içerisinde Tanrı'ya, iyelere, meleklerle ve kutsal kişilere yer veren inanç sistemiyle de bağlantılı olduğu çalışmanın bir başka varsayımıdır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışma, konunun genişliği nedeniyle tespit edilen inanış ve uygulamaları kapsamlı bir şekilde yorumlayamamıştır. Ayrıca, inanış ve uygulamaların günümüzdeki durumunu gözlemleyebilmek için ciddi bir alan araştırması gerekmesine rağmen, alan araştırması için gereken zaman ve

imkânın yetersizliği nedeniyle yazılı kaynakların sunduğu malzeme ile yetinilmek durumunda kalınmıştır.

1.6. Tanımlar

Türk Dil Kurumu tarafından yayımlanan "Türkçe Sözlük"te "Bolluk, gürlük, ongunluk, feyz, feyezan; iyi ki, neyse ki; yağmur" (Türkçe Sözlük, 1998: 271) anlamlarına gelen bereket kelimesi, İslâm Ansiklopedisi'nin Günay Tümer tarafından yazılmış olan "Bereket" maddesinde belirtildiği üzere Arapçadaki "be-ra-ke" fiilinden gelmektedir. Bereket kelimesinin mastarı olan "bürük" ise "devenin bir yerde çöküp durması, orada kalıp beklemesi" anlamına gelir. Bu manaya bağlı olarak iyi ve hoş karşılanan bir şeyin süreklilik arz edişine bereket denilmiştir (İslâm Ansiklopedisi, 1998; 487, Bereket maddesi).

Arapçada devenin çökmesiyle alakalı olan "brk"¹ kökünden türeyen pek çok kelime de yine deveyle ilgilidir. Örneğin sabah vakti çöle çıkmadan önce deveden süt sağlamak "berake" fiili ile ifade edilir. Gece devenin göğsünde biriken ve sabahleyin sağılan sütün bol olması sebebiyle bu süt, "el-birketü" kelimesiyle, sütü veren deve de "el-beriketü" ismi ile anılır. (Aliyev, 2008: 3) Yine Arapçada "brk" kökü yağmurun bol olması ve devam etmesi için de kullanılmıştır. Yağmur bir rahmet, bereket kaynağı olarak, yere çökmekte ve devam etmektedir. El-birketü kelimesi de yerde biriken suyu, küçük havuzu ifade etmektedir. (Türkmen, 2007: 193)

Şemseddin Samî'nin Kamus-ı Türkî adlı çalışmasında ise bereket kelimesi şu şekilde tanımlanmıştır: "1. Nimet, ihsan-i ilâhî, mevhibe-i sübhaniye. 2. Bolluk, feyz. Bu sene zehayirde çok bereket vardır. 3. Mübâreklik, meymenet, saâdet: felan zatın sohbeti bereketiyle, duanızın bereketiyle. 4. Azı çok yerine geçecek suretde takdîs-i ilahîyeye mazhariyet: Helal kazanılmayan malda bereket yoktur." (Şemseddin Sami, 2004: 289)

Genel olarak sözlüklerde "artış, bolluk, gürlük, nimet, huzur, mutluluk, çokluk, uğur, devamlılık, saadet, mutluluk" anlamlarında yer alan bereket

¹ Etimolojik olarak "brk" nin kök anlamı "diz çökmektir." Samî dillerinde "b-r-k" seslerinden oluşan bu kök, Akkadçada "burku", İbranicede "berekh", Süryanicede "burka", yeni (Yahudi) Aramicede "birka", Harsusi dilinde "bark", Amharikçede "temberekkeke", Tigre dilinde "berek", Ugaritçede "brk" olarak kullanılır. "Bereket" (brk) kelimesi ise Fulanice "barka", Hintçe "barkat", Endonezyaca "berkat", Farsça "barakat", Swahilicede "baraka", Türkçe "bereket", Malayca "berkat" olarak diğer dillere geçmiştir. (Türkmen, 2007; 193).

kelimesinin çoğulu “berekât”tır ve aynı kökten çıkmakla birlikte Türkçede kullanılan diğer ilgili kelimeler “mübarek” ve “tebrik” kelimeleridir. Devellioğlu sözlüğünde mübarek kelimesi “ 1. Bereketli, feyizli, verimli. 2. Uğurlu, hayırlı, mutlu, kutlu. 3.Beğenilen, sevilen, kızılan, şaşılan kimse veya şey” olarak geçerken tebrik kelimesi de “kutlama, uğurlu olmasını dileme”, ‘mübarek, kutlu olsun!’ deme” olarak geçmektedir. (Devellioğlu 2006: 1048)

Azeri Türkçesinde “bäräkät”, Kazak, Kırgız ve Türkmen Türkçelerinde “bereke/ bereket”, Başkurt ve Tatar Türkçesi’nde “mullık”, Özbek Türkçesi’nde “mollık/ bäräkät” ve Uygur Türkçesi’nde “bärikät” (Ercilasun-vd. 1991: 1371), Çuvaş Türkçesinde “pereket” (Bayram 2007: 155), Kumuk Türkçesinde “rahmuluk” (Erenoğlu, 2010: 452) olarak geçen kelime, Türkçede pek çok deyim içerisinde kullanıla gelmiştir. Örneğin “Bereketli olsun!” sözü yemek yiyenlere, pişirenlere, ürün toplayanlara söylenen bir dilek sözüdür. “Bet bereket kesildi.” sözü kıtlık ve darlık zamanlarında söylenir. “Bet bereket içinde olmak” deyimini, bolluk ve refah içinde yaşamayı belirtmek amacıyla söylenir. “Allah bereket versin,” “Bereketini gör” gibi ifadeler de Türk kültüründe mal alış verişlerinde dile getirilen sözlerdir. “Nerede hareket, orada bereket” ifadesi boş durmamakla çok fayda görüleceğini belirtir. Bir şeyin “bereketli” diye nitelendirilmesi de o şeyin kendisinden beklenenin ötesinde bir artış gösterdiğini ifade etmek amacıyla.

2. İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Kuramsal Çerçeve

Türk kültüründeki bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamaları ele alan çalışmamız, doğrudan “halk bilimi” ve “halk edebiyatı” kavramlarıyla ilgilidir. Bilindiği üzere, “halk bilimi” ve “halk edebiyatı”, herhangi bir toplumun maddi ve manevi kültürünü oluşturan bütün geleneksel unsurlarını kapsamaktadır. Halk bilimi, toplumun geleneksel inanışlarının yanı sıra, günlük hayatta gerçekleştirdiği bütün geleneksel uygulama ya da etkinlikleri ele alırken, halk edebiyatı ise sözlü, yazılı ve elektronik kültür ortamlarında meydana getirilen edebi ürünleri incelemektedir. Halk bilimi ve halk edebiyatı alanına giren ürünlerin incelenebilmesi, kültür taşıyıcısı olan ve “kaynak kişi”² olarak adlandırılan toplumun her kesiminden kişilerle doğrudan irtibata geçmek ve ürünleri onlardan bugüne kadar geliştirilen derleme yöntem ve tekniklerini³ kullanarak derlemeyi, yazıya geçirmeyi ve geliştirilen inceleme yöntemlerini esas alarak incelemeyi gerektirmektedir. Yapılan derleme ve incelemeler sonrasında, araştırma alanında yaşayan bireylerle bu bireylerin meydana getirdiği toplumun değerler sistemi, olaylar ve nesnelere karşısında takındıkları tutumlar, dünya görüşü, hayatı yaşama biçimi ve hayatı sürdürme araçları (maddi ve manevi araçlar), geleneğin icracıları/sürdürücüleri, vd. hakkında kapsamlı bilgiler edinilmiş, önemli sonuçlara ulaşılmış olunur. Sözlü, yazılı ve elektronik kaynaklardan halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerini tespit ederek yazıya geçiren araştırmacı, bu veriler üzerinde ciddi anlamda yorum ve değerlendirmelerde bulunmasa bile, kendisinin dışındaki araştırmacıların, elde edilen veriler üzerinde yorum ve değerlendirmelerde bulunabilmelerine imkân verir.

Halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerinin elde edilmesi, yukarıda da ifade edildiği üzere, büyük oranda alan araştırmasına dayalıdır. Alan araştırması ise bugüne kadar geliştirilen derleme yöntem ve teknikleri eşliğinde yapılmaktadır. Halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerinin tespiti, büyük oranda sözlü kaynaklar vasıtasıyla gerçekleştirilirken, kimi yazılı

² Kaynak kişi hakkında daha fazla bilgi için bk. Ekici, 2010: 414-417.

³ Derleme yöntem ve teknikleri için bk. Çobanoğlu, 1999: 45-70, Ekici, 2010: 422-431.

kaynaklardan da (cönkler, mecmualar, vd.) veri elde etmek mümkündür. Geçmiş dönemde kaleme alınan bazı yazılı eserler de bizzat folklor ürünü derlemek ve bunları yayımlamak amacıyla yazılmamış olsalar da halk bilimi ve halk edebiyatı ürünlerine yer verirler. Bu tür kaynakların sunduğu veriler, bir toplumun halk bilimi ve halk edebiyatı geçmişini ortaya koymak, onların sundukları verileri günümüz verileriyle karşılaştırmak açısından yararlıdır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinden itibaren derlenip de bugün için ulaşılması çok zor olan, dergilerde yayımlanan ya da yayımlanmadan arşivlerde tutulan halk bilimi ve halk edebiyatı ürünleri de vardır. Araştırmacılar, bu tür dergilerde yayımlanan ya da yayımlanmadan arşivlere kaldırılan ürünleri de çalışmalarına dâhil edebilmektedirler.⁴

Halk bilimi ve halk bilimi araştırmalarında halk inanışlarıyla bu inanışlara bağlı uygulamaların önemli bir yeri vardır. Halk inanışlarıyla bunlara bağlı uygulamaların tespit edilip incelenmesi, bir toplumun inanç ve uygulama dünyasını anlayıp yorumlamamıza katkıda bulunacaktır. Halk inanışlarına "bereket" ve "bereket etrafından geliştirilen uygulamalar" esasında yaklaşan bu çalışma, çeşitli nedenlerden dolayı yukarıda sözü edilen sözlü kaynaklara başvuramamıştır.

2.2. İlgili Araştırmalar

Türk toplum hayatında önemli bir yere sahip olan ve pek çok inanışla uygulamanın doğmasına neden olan "bereket", çok sayıda çalışmanın konusu olmuştur. Bu çalışmaların bir kısmı bereketle ilgili inanış ve uygulamalara doğrudan temas ederken, diğer bir kısmı da dolaylı bir şekilde temas etmektedir. "İlgili Araştırmalar" başlığı altında, çalışmamızı kaleme alırken yararlandığımız bereketle ilgili inanış ve uygulamalara yer veren bazı önemli çalışmaların künyelerine yer verilip haklarında kısa değerlendirmeler yapılacaktır. Bu çalışmaların künyelerine makaleler, bildiriler, kitap ve kitap bölümleri, ansiklopedi ve sözlük maddeleri ve tezler başlıkları altında yer verilecektir.

⁴ Sözlü ve yazılı kaynaklar hakkında daha fazla bilgi için bk. Aça, 2010.

2.2.1. Makaleler

O. R. Denizcioğlu, "Sanat ve Mesleklerle İlişkili Halk İnanmaları", Halk Bilgisi Haberleri, İstanbul, S. 93, 1939, s. 182-185.

Denizcioğlu, 1939 tarihli makalesinde avcılık, balıkçılık, demircilik, çiftçilik gibi çeşitli mesleklere ait inanış ve pratiklere değinmiştir. Tezimizin avcılığa ve ticarete bağlı inanış ve uygulamalar kısımlarında söz konusu makaleden yararlanılmıştır.

Kemal Güngör, "Anadolu'da Hızır Geleneği ve Hıdrellez Törenlerine Dair Bir İnceleme", Türk Etnografya Dergisi, C. 1, S. 1, 1956-1957, s.56-72.

Kemal Güngör söz konusu çalışmasında Hızır geleneğinin özellikle Türk sosyal hayatındaki yerini ve mahiyetini ortaya koymayı amaçlamıştır. Hızır'ın kim olduğunu, neyi temsil ettiğini kaynak eserler ve sözlükler ešliđinde açıkladıktan sonra ilgili kıssa ve rivayetleri sunmuş, Anadolu'da gerçekleştirilen Hızır geleneğine ait törenlere ve bunlarla ilişkili halk inanmalarına yer vermiştir. İşlevlerine göre sunulan bu inanmalara bağlı olarak Güngör, Hızır'ın sahip olduğu vasıfları belirleyip ne gibi bir mahiyete sahip olduğunu ortaya koymuştur. Hızır'ın sahip olduğu özellikleriyle dünya kültürlerindeki çeşitli bereket tanrı ve tanrıçalarıyla olan benzerliklerini makalesinde ele almıştır.

Kerim Yund, "Türkiye'de Hıdrellez", Türk Folklor Araştırmaları, C. 6, S. 130, 1960, s. 2139- 2141.

Hıdrellezin ne olduğu, hangi kültürlerde yer aldığı, yazın ilk gününe Hıdrellez denilmesinin sebebi, Hızır'ın kim olduğu, hangi özelliklere sahip olduğu ve halk inanış sistemindeki yeri ve önemi hakkında bilgi verir. Hıdrellez günü halk arasında gerçekleştirilen uygulamalardan bahseder.

Orhan Acıpayamlı, "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metot'la İncelenmesi", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt XXI, S. 1-2, 1963, s.1-39.

Türkiye'deki yağmur duası geleneğine ait inanış ve uygulamaları folklorik bağlamda incelediği makalesinde Acıpayamlı, ilk önce yağmur yağmasını sağlamak amacıyla ne tür işlemlerin yapıldığını belirtmiştir. Halkın kuraklığa delalet ettiğine inandığı birtakım inanışlar, yağmur duasına çıkma zamanı, yağmur duasına çıkılmadan önce gerçekleştirilen uygulamaların da belirtildiği çalışmada özellikle yağmur duasına çıkarken göze çarpan "Taşla ilgili uygulamalar" a büyük yer verilmiştir. Yağmur duasına çıkarken yerine getirilen inanış ve uygulamalar hakkında da bilgi verdikten sonra Acıpayamlı, son olarak yağmur dualarını halk tarafından ve yalnız çocuklar tarafından yapılanlar olmak üzere iki kısımda ele almıştır. Halk tarafından gerçekleştirilen dualar taş, bitki, hayvan, mezar gibi unsurlarla bağlantılı olarak ayrıntılı bir şekilde sınıflandırılmış ve uygulamayı gerçekleştiren yöreler örnek olarak belirtilmiştir. Kepçe Kadın, Çömçe Gelin gibi uygulamalar yalnız çocuklar tarafından yapılan yağmur duaları kısmında ele alınmıştır. Daha sonra Acıpayamlı, yağmur duası sonrası verilen yemekler hakkında da ayrıntılı bilgi vermiştir.

Orhan Acıpayamlı, "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metot'la İncelenmesi -Etnoloji ", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. XXII, 1964, S. 3-4, s. 221-250.

Acıpayamlı, 1963 tarihli makalesinde folklorik açıdan ele aldığı yağmur duası uygulamalarını 1964 tarihinde kaleme aldığı makalesinde etnolojik açıdan ele almış ve yada taşı, kepçe kadın gibi yağmur dualarının en önemli unsurlarını birinci makalesine nazaran daha ayrıntılı incelemiştir. Halkın yağmurun yağmamasına neden olduğuna inandığı fuhuş, adam öldürme gibi durumları tabular adı altında gösteren araştırmacı, yağmur duasına hazırlık aşamasında uygulanan bir takım gelenekleri dinsel ve dinsel olmayan işlemler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Uygulama safhasında da ayrıntılı olarak anlattığı işlemlerden sonra çocuklar tarafından gerçekleştirilen yağmur dualarını ele almıştır.

Acıpayamlı, söz konusu makalesinde Türkiye yağmur törenlerinin esasını, sihrî prensiplere göre yapılan hareketlerin meydana getirdiği görüşündedir. Bu törenlerde yer alan dinsel unsurların ise sihrî unsurları bozmadığını ve törenlerde bu ikisinin de yer aldığını ifade etmektedir.

Nermin Erdentuğ, "Türkiye'nin Karadeniz Evlenme Görenekleri", Antropoloji, S. 3, 1967, s. 5-16.

Yazar, bu makalesinde, Türkiye geleneksel toplumlarında 1951'den beri etnoloji ve folklorun temel yöntemi olan "alan yöntemi" (fieldwork) tekniklerine dayanarak yapmış olduğu araştırmalarla lisans öğrencilerine yaptırdığı hem monografik ve hem de konuya ilişkin özel incelemelerden yola çıkarak "Karadeniz bölgesi, evlenme görenek ve seremonilerine" ait bir sunumda bulunmuştur. Erdentuğ, bu incelemesinde, bu konudaki ritlerin hali hazır hallerinde uygulama amaçlarını saptayarak ve imkân ölçüsünde diğer toplumları ile karşılaştırarak, söz konusu ritler ve seremonilerin yorumlarını yapmaya ve diğer kültürlerle olan muhtemel ilişkilerini göstermeye çalışmıştır. Türkiye Türk topluluklarında evlenme seremoni ve ritleri hakkında bilimsel ilk inceleme denemesi yazarın kendisine aittir. Erdentuğ'a göre birçok insan topluluklarında görülen "evlenme ritleri" boş şekillere bağlı değildir ve uygulamalı öneme sahiptir. Bu ritler evlenmenin başından sona ermesinden sonraya kadar devam eder. Bu ritlerin işlevlerinden biri de eşlere refah, bolluk ve bereket sağlamaktır. Bu ritlerin temizleyicilik, saadet getirme, zürriyet verme gibi işlevleri de vardır.

Nermin Erdentuğ, "Türkiye'nin Karadeniz Evlenme Görenekleri II", Antropoloji, S. 5, 1971, s. 231-266.

Erdentuğ, 1967 tarihli makalesinin devamı olan bu yazısında, dünya literatüründe evlenme ve evlenmeye bağlı görenekler hakkında ilk çalışmaları yapmış olan araştırmacıların eserlerinin isimlerine ve bu çalışmalarda ele alınan konulara yer vermiştir. Daha sonra ise nişan, düğüne davet, çeyiz, günler, düğüne başlama, misafir karşılama, gelin hamamı, kına yakma, gelin alma, güveyi, gelin ile ilgili seremoni ve ritler hakkında aktarımda bulunmuştur. Bu ritlerin uygulandığı illeri belirtip, işlevleri hakkında da ayrıntılı açıklamalar yapmıştır.

Müjgan Üçer, "Anadolu Folklorunda 'Fadime Ana'", Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı, Ankara, 1976, s.147-155

Müjgan Üçer, 1976 tarihli makalesinde İslâmi kültür dairesine girildikten sonra Anadolu insanının inanışında uğur ve bereket sembolü olarak yoğun bir yer edinen Fadime Ana'yı, özellikle de çevresinde pek çok ritüel oluşan Fadime Ana Eli'ni konu alır. Öncelikle Fadime Ana eli etrafında oluşan pek çok uygulamayı sıralayan Üçer, daha sonra Fadime Ana ile ilgili olan diğer inançlara değinir. Fadime Ana'ya ait fıkralardan da örnekler veren Üçer en son Fadime Ana'nın Bektaşîlikte ve halk edebiyatındaki önemini dile getirir. Üçer, Anadolu kadınının uğur ve bereketle ilişkilendirdiği ve her yönüyle kendisine örnek bildiği Fadime Ana'ya ait inanış ve uygulamaların büyük kısmının halen sürdürülmekte olduğunu da belirtmektedir.

Müjgan Üçer, "Anadolu Folklorunda 'Fadime Ana II'", Türk Folkloru Araştırmaları, C. 1, Ankara, 1981, s.113-120.

Üçer, Fadime Ana'ya ait pek çok inanış ve uygulamaya yer verdiği 1976 tarihli makalesinin devamı olan 1981 tarihli makalesinde, aynı şekilde Fadime Ana'nın bereket, uğur sembolü olduğunu belirten çeşitli yörelere ait pek çok inanış ve uygulamayı sunar. Fadime Ana Eli hususunda, "El" motifinin en eski uygarlıklarda dahi önemli bir dinî unsur olduğunu belirten Üçer, edebî eserlerden hareketle Fadime Ana'nın Türk kültürü açısından önemini ortaya koyar.

Umay Günay, "Ritüeller ve Hıdrellez", Millî Folklor, S. 26, Yaz 1995, s. 2.

Umay Günay, 1995 tarihli çalışmasında, ritüelin tanımı, çeşitli toplumlardaki yeri ve önemi hakkında bilgi verdikten sonra ritüellerin toplum içindeki işlevlerini aktarır ve bu işlevlere açıklık getirir. Kıştan Yaza geçiş ritüeli olarak Hıdrellez'in kaynağından, kutlanma zamanından, Hıdrellez günü yapılan faaliyetlerden bahseder.

Meltem E. (Cingöz) Santur, "İç Anadolu'da Gelinin Oğlan Evine Götürülmesi Sırasında Uygulanan Gelenekler Üzerine Bir Atlas Denemesi", Türk Halk Kültür Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s.170-181.

Meltem E. (Cingöz) Santur, 1997 tarihli çalışmasında, gelinin oğlan evine götürülmesi sırasında uygulanan birçok gelenek hakkında incelemede bulunmuştur. Bu gelenekleri "Gelinin evden çıkarılması sırasında uygulanan gelenekler", "Gelinin oğlan evine götürülmesi sırasında yolda uygulanan gelenekler", "Gelin oğlan evine getirildiğinde uygulanan gelenekler" olmak üzere üçe sınıflandırmıştır. Uygulamaları gerçekleştiren yerleri, haritaya bağlı olarak gösteren araştırmacı, hangi uygulamanın Türkiye'nin İç Anadolu bölgesinin hangi illerinde yapıldığını da ayrıntılı olarak belirtmiştir. Söz konusu uygulamaların özellikle, bolluk, bereket ve uğur yönlerini vurgulamış ve ayna, buğday, cami- türbe mezar, çivi, ekmek-maya, kazan-demir, kendir, kızgın saç- ateş, Kur'an, post, para, su, şeker, testi gibi uygulamaların odak noktasını oluşturan objelerin büyüsel güce sahip unsurlar olduğunu belirtmiştir.

Yaşar Kalafat, "Yenigün/ Nevruz ve Döneme Bağlı Merasimlerde Bereket Motifi", Anayurttan Atayurda Türk Dünyası Nevruz Özel Sayısı, S.12, Ankara 1997, s. 35-43.

Gerek Anadolu'da, gerek Anadolu dışında yaşayan Türklerin yaşayışında görülen bereketle ilgili inanış ve uygulamalara eserlerinde sıkça yer veren Kalafat, 1997 tarihli makale çalışmasında da Türk kültüründe görülen Nevruz gibi berekete yönelik merasimleri ve bu merasimlerde bereketi kazanma adına yer alan motifleri ele almıştır. Helva geleneği, lokma sunma geleneği, sofraya açma geleneği gibi bereket ve bollukla son derece ilişkili geleneklerin yanı sıra Tepreş, Kolo Oğlan, Bocuk Gecesi gibi Türk Kültürüne özgü bereket merasimlerinden de örnekler vermiştir.

Nebi Özdemir, "Eğlence Kavramı ve Hıdrellez Kutlamaları", Millî Folklor, C. 6, S. 42, 1999, s. 31-38.

Nebi Özdemir, söz konusu makalesinde Hıdrellez'in sahip olduğu dinî-büyüsel kaynakları ve bu kaynaklardan çıkan pratikleri kapsayan ciddi tarafının yanı sıra "kutlama" özelliği dolayısıyla bir de "gayri ciddi" yani eğlencelik tarafının olduğunu belirtir ve çalışmasını Hıdrellez'in eğlence kısmı üzerinde yoğunlaştırır. Öncelikle çeşitli araştırmacıların tanımlarından yola çıkarak "eğlence"nin genel bir tanımını yapar. Son olarak Hıdrellez'in

eğlencelik yönü içerisinde yer alan ve “sosyal bir olay” teşkil eden “yemek yeme” faaliyetinden söz eder.

Bahar Akarpınar, “Anadolu’da Çok Tanrılı Dinler Döneminde Görülen Bereket Törenleri”, Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, Ankara, C. 1, S. 1, 2000 s. 178-184.

Akarpınar, Türkbilig dergisinde yayımladığı 2000 tarihli makalesinde, öncelikle bereket kelimesinin anlamı, kökeni hakkında bilgi vermektedir. Anadolu coğrafyasını ve iklimini tanıttıktan sonra bu coğrafyada çok tanrılı dinler döneminde görülen bereket törenleri hakkında bilgi vermiştir. Akarpınar, makalesinde belirttiği üzere Anadolu’ya ait bereket törenlerinin kökeni aynı bölgeye ait Ana Tanrıça- Kibele kültüne ve bu ve buna bağlı mitlerde karşılaşılan ölüp-dirilme ve kurban motiflerine dayanmaktadır. Bereket ve bollukla ilgili bu törenler her yıl bahar ve güz dönemlerinde tekrarlanmaktadır.

Özkul Çobanoğlu, “Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdrellez”, Türkbilig, 2000, S.1, s. 51-59.

Özkul Çobanoğlu, Türkbilig adlı dergide yayımlamış olduğu makalesinde, geleneksel bayram kavramı üzerinde durduktan sonra Türk halk kültürüne ait Nevruz ve Hıdrellez bayramlarını yapısal ve işlevsel özelliklerine göre karşılaştırarak incelemiştir. Çobanoğlu, Nevruz ve Hıdrellez bayramlarını zaman, yer, temel toplumsal işlevler bakımından karşılaştırmıştır ve bu işlevleri birleştirici işlev, canlandırıcı işlev, eğitici işlev, mutluluk verici işlev olmak üzere beş maddede açıklamıştır.

Ayşe Yücel, “Türk Dünyasında Hıdrellez Kutlamaları ve İşlevleri”, Milli Folklor, C. 7, S. 54, 2002, s. 35-38.

Çalışmasına Hızır’ın kimliği hakkında bilgi vererek başlayan Yücel, çalışmanın devamında Hızır ile ilgili rivayetler, Hızır’ın Türk dünyasındaki yeri, Hıdrellez’in kutlanma zamanı ve Hıdrellez adının kaynağı hakkında açıklamalarda bulunur. Hıdrellez zamanı bereket bağlamında karşımıza çıkan inanış ve uygulamalar ve Hızır’ın bu inanış ve uygulamalardaki konumu tezimiz açısından önemli bilgiler barındırmaktadır.

Enver Aras, "Türklerde Hıdrellez Geleneği", Milli Folklor C. 7, S. 54, Yaz 2002, s. 39-54.

Enver Aras, 2002 tarihli makalesinde Türk tarihi ve folkloru bağlamında Hızır ile ilgili sorunları tartışmıştır. Türkler arasında kutlanılan Hıdrellez kutlamalarına geçmeden önce Hızır kavramı, Hızır'ın kimliği, yaşadığı zaman, ebedî yaşayıp yaşamadığı, Kur'an-ı Kerim'deki yeri; Hz. İlyas'ın Kur'an-ı Kerim ve İslâmî kaynaklardaki yeri, Hızır ve İlyas ilişkisi vb. hususlar hakkında bilgi vermiştir. Daha sonra Hıdrellez'in anlamı, tarihçesi, Anadolu dışındaki yerlerde ne şekilde kutlandığı, Anadolu'daki ilgili rivayetlere değinir. Son olarak, Anadolu'da kutlanılan Hıdrellez hakkında ayrıntılı bir açıklamada bulunup ilgili inanış ve uygulamalara örnekler verir ve bu inanış ve uygulamaların işlevlerinden bahseder.

Esmâ Şimşek, "Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: 'Çömçeli Gelin'", Milli Folklor, S. 60, 2003, s. 78-87.

Esmâ Şimşek, makalesinde, geçimini daha çok çiftçilikle sağlayan Anadolu insanının yağmur yağdırma pratiklerinden pek çoğuna -örnek yöreler dâhilinde- değindikten sonra yine bu amaçla oynanan "Çömçeli gelin" oyunu hakkında bilgi vermiştir. Anadolu ve Türk Dünyasında değişik isimlerle oynanan bu oyunun; efsanesi, Eski Türk inancıyla ilgisi, seyirlik oyunları içerisindeki yeri, ayin olarak değerlendirilmesi ve oyunda söylenen tekerlemeler örneklerle, mukayeseli olarak verilmiştir.

Ali Duymaz, "Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut'a Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı ve Türk Paylaşım Modeli", Karadeniz Araştırmaları, Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi, C. 2, S. 5, Bahar 2005, s. 37-60.

Ali Duymaz, 2005 tarihli makalesinde Oğuz Kağan'dan Dede Korkut'a uzanan destan çizgisinde birtakım törenler, bu törenlerin nitelikleri, ortak özellikleri hakkında bilgi vermiştir. Söz konusu törenlerin Oğuz kavminin hayata ve tabiata bakış açısını, toplum- devlet ilişkisini, sosyal değerlerini ve töresini yansıtan önemli kurumlar olduğunu belirten Duymaz, makalesinin

başında “simge” ve “simgesel alan” üzerinde durmuş, Eski Türk toplumunda törenlerin hangi işleve sahip oldukları, toy sözünün Türk kültürü için ne ifade ettiği hakkında bilgi vermiştir. Gerek Oğuz Kağan Destanı’ndan gerek Dede Korkut Hikâyeleri’nden örnek bölümler eşliğinde toyların çeşitleri, genel özellikleri konusunda sınıflandırmada ve açıklamalarda bulunmuştur. Makalede, erişkinliğe geçiş toyları başlığı altında yer alan “İlk av toyları” tezimizin av ve avcılığa bağlı bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamalar bölümü açısından önemli görülmüştür. Türk kültüründe ilk av toyları, avın bereketini artırma yönüyle önemli bir faaliyettir. Ayrıca, evlilik ve yağma toyları da Türklerin paylaşma ve paylaşarak bolluğa ulaşma anlayışını yansıtan etkinliklerden olması itibariyle konumuzla alakalı görülmüştür.

M. Öcal Oğuz, “Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye’de Nevruz/ Yenigün”, Milli Folklor, C. 9, S. 65, Bahar 2005, s. 5-8.

Milli Folklor dergisinde yayımlanmış olduğu, 2005 tarihli makalesinde Oğuz, Nevruz’un Türk folklorunda ne gibi adlar almış olduğunu, hangi dönemden itibaren kutlana geldiği, yılın hangi zamanında kutlandığı hakkında bilgi vermiştir. Türk mitolojisine ve Türklerle ilgili bazı tarihsel kaynaklara dayanarak Nevruz’un ortaya çıkışı ile ilgili tanımlamalarda bulunduktan sonra Türkiye’de Nevruz’un ne şekilde kutlandığı ve bereket, bolluk, uğur düşüncesiyle yapılan bu bayramda ne gibi uygulamaların gerçekleştirildiğini illere dayalı olarak sunmuştur.

Cengiz Çetin, “Anadolu’da Bereket Kültü ve Anadolu Türk Köylüsü Seyirlik Oyunlarına Yansımaları”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 46, 2006, s. 189-210.

Çetin, 2006 tarihinde yayımladığı makalesinde, günümüzde dahi Anadolu Türk köylüsünün bereketi arttırmak adına oynadığı seyirlik oyunların kökenini aynı coğrafyada yaşayan daha eski uygarlıkların aynı yaşamsal endişeyle gerçekleştirdikleri bereketle ilgili ritüellere bağlamaktadır. Öncelikle Anadolu Neolitik Çağ toplumlarının ve diğer Anadolu uygarlıklarının bereketle ilgili mitlerini ve bu mitlere bağlı olarak gerçekleştirdikleri uygulamaları hakkında bilgi veren Çetin, son olarak bu mit ve uygulamaların bir devamı

olarak gördüğü günümüz Anadolu seyirlik oyunlarından çeşitli yörelere ait örnekler vermiştir.

M. Öcal Oğuz, "Türkiye'nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı", Milli Folklor C. 9, S. 69, Bahar 2006, s. 5-13.

M. Öcal Oğuz, Milli Folklor dergisinde 2006 tarihinde yayımladığı makalesinde, Türkiye'nin Doğu Karadeniz bölgesinde çok eski zamanlardan beri kutlana gelen "Mayıs Yedisi" bayramının yılın hangi zamanında, hangi mekânlarda kutlandığı hakkında bilgi vermektedir. Bu bayramın kaynağı hakkında söylenen rivayetleri de çalışmasında sunan Oğuz, Mayıs Yedisi törenlerinde yapıla gelen üç önemli uygulama, "Sacayaktan Geçme", "Denize Taş Atma" ve "Adayı Dolanma" hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Bu uygulamaların arka planında eski Türk inancı olduğunu da belirtmektedir. Bu uygulamaların yanı sıra Mayıs Yedisi bayramında karşılaşılan diğer inanış ve uygulamalar, halk oyunları, yarışmalar hakkında da bilgi vermektedir. Günümüzde, Doğu Karadeniz bölgesinde, "Uluslar Arası Karadeniz Giresun Aksu Festivali" olarak kutlanılan bu bayramın bereket, bollukla ilgili inanış ve uygulamalara sahip oluşu tezimiz açısından önemli bir kaynak teşkil etmiştir.

Tuba Ökse, "Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri", Bilig, Kış 2006, S. 36 s. 47-68.

Ökse, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayımlanan makalesinde, en eski çağlardan günümüze kadar insanlığın temel sorunu olan suyun ve besinin bereketi konusunda mitolojik öyküler ışığı altında çeşitli toplumlara ait inanışlara ve bu inanışlar doğrultusunda uygulanan dinsel törenlere yer vermiştir. Ökse'nin çalışmasında öne sürdüğü üzere Eski Önasya yazılı kaynaklarında anlatılan bu uygulamalar, daha sonra kutlanılan kutsal bayramlara dönüşmüştür. Gerek bu bayramlarda gerek onlara kaynaklık eden mitolojik öykülerde karşılaşılan bereket tanrı ve tanrıçaları evrensel bir niteliğe sahiptir. Söz konusu tanrı ve tanrıçaların ölüp dirilmesi veya kaybolması doğanın bereketinin yok olması ve bir müddet sonra doğanın berekete tekrar kavuşması ile ilgilidir. Makalesinin devamında Mezopotamya, Mısır ve Anadolu'da yeni yılı karşılamaya yönelik bereketle ilgili kutlamalardan ve bu kutlamalarda karşılaşılan inanış ve uygulamalardan

örnekler veren Ökse, günümüzde Hidrellez, Nevruz gibi baharın başlangıcını ve doğanın canlanmasını kutlamaya yönelik bayramların kaynağının Eski Önasya'ya ait bu inanış ve uygulamalar olduğu görüşündedir.

Mehmet Aça, "Güney Sibiry Türklerinde Ava Destancı ve Masalcı Götürme Geleneği", Türklük Bilimi Araştırmaları, Niğde, 2007, S. 21, Bahar, s. 7-16.

Mehmet Aça, 2007 tarihli makalesinde, Güney Sibiry Türk topluluklarının destancı ve masalcıları ava götürme geleneğini, en eski "sığır törenleri" (umumî av merasimleri) ve Türk kültüründeki "iye" inancını da göz önünde bulundurarak incelemiştir. Bu geleneğe göre destancı ve masalcıların ava götürülmelerindeki amaç, "tayga iye" sini memnun etmek ve onun avı bereketlendirmesini sağlamaktır. Avda bereket, bolluk sağlanması adına yapılan böyle bir uygulamadan tezimizin ilgili kısmında yararlanmış olduk.

Huriye Martı, "Kur'ân ve Sünnet Perspektifinden Bereket Olgusu" Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi", S. 25, Bahar 2008, s. 87-100.

Söz konusu makalede bereket, Kur'ân-ı Kerîm ve Hz. Muhammed'in sözleri ve davranışları bağlamında ele alınmıştır. Öncelikle bereketin tanımı yapılmış ve mahiyeti üzerinde durulmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bereketle ilgili kısımlardan söz edilmiştir. Hz. Muhammed'in yaşantısında bereketin ne gibi bir yer tuttuğundan bahsedilmiş ve bereketle ilgili mucizelerine değinilmiştir. İnsan hayatında hangi davranışların bereketi getireceği, hangi davranışların bereketi kaçıracağı konusunda Hz. Muhammed'in hadisleri aktarılmıştır.

Mehmet Aça, "Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve", Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları, İstanbul, C. 3, S. 5, 2008, s. 239-261.

Mehmet Aça, 2008 tarihli makalesinde, beslenme ihtiyacını gidermenin yanı sıra hayatın hemen hemen her alanında karşılaşılan meyvelerin ve meyve ağaçlarının Türk yaratılış mitleri, destanları, inanışları, halk hekimliği, nazar, büyü, gibi alanlardaki yerini ele almıştır. Öncelikle elma, incir gibi bereketle ve doğurganlıkla ilişkilendirilen meyvelerin kutsal kitaplarda ne şekilde geçtiği hakkında bilgi veren Aça, Eski Türk inanç sisteminden

hareketle, meyve ağaçları ve meyveler etrafında oluşturulan çeşitli inanç ve uygulamalar hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Söz konusu bölümde yer alan “Ağacın meyve vermesini (doğurganlığını) etkileyen inanma ve pratikler (ağaç korkutma, ağaç kucaklama)”, “Doğumla ilgili geleneksel uygulamalarda meyve ağacı ve meyve”, “Nazar, büyü(sihir), uğur- uğursuzluk ve kötü ruhlarla ilgili inanış ve uygulamalarda meyve”, “Rüya yorumlarında meyve” kısımları tezimizin pek çok yeri için faydalandığımız kısımlar olmuştur.

R. Eser Gültekin, “Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi”, Turkish Studies, Volume 3/5, Fall, 2008, s. 9-31.

Gültekin, bildiri/makalesinde, Türk kültüründe düğünler, halk anlatıları, bahar bayramları gibi alanlarda karşımıza çıkan ve içindeki sayısız çekirdekle üremenin, çoğalmanın ve bereketin timsali olan meyvelerin maddî kültür unsurlar içerisindeki yerini belirlemiştir. Anadolu insanının halılarında, seramiklerinde, mimarisinde önemli bir yeri olan meyvelerin neler olduğu ve hangi illerde ne gibi örneklerine rastlandığı konusunda bilgi verdikten sonra bazı örnek resimler de eklemiştir.

Artun, Erman. “Türk Halk Kültüründe Hıdırellez”, Web:

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_turk_halk_kulturunde_hidrellez.pdf (21. 08.2010).

Hıdırellez'in ilk çıkışının işlevsel olduğunu, doğanın çözülebilmesi oranında işlev değiştirerek güncelleşmeye başladığını belirten Artun, makalesinde Hıdırellez'in kutlanma sebebini, kutlanma zamanını ve Türk toplulukları açısından önemini belirttikten sonra Hıdırellez kutlamalarıyla ilgili inanış ve uygulamaları sıralamıştır. Bunlar içerisinde “Bereket, bolluk ve uğura yönelik inanç ve âdetler” kısmı tez konumuz itibariyle yararlandığımız kısım olmuştur.

2.2.2. Bildiriler

Ahmet Caferoğlu, “Türklerde Av Kültü ve Müessesesi”, VII. Türk Tarih Kongresi, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972, s.169-175.

Ahmet Caferoğlu, VII. Türk Tarih Kongresi'ne sunmuş olduğu bildiride, Orta Asya'dan Anadolu'ya, Türk devletlerinde avcılığın önemi, ne şekilde icra edildiği ve buna bağlı olarak hangi inanış ve uygulamaların geliştiği hakkında ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Özellikle, coğrafi konum itibariyle avcılığa çok büyük önem veren Altay halklarının sahip olduğu inanış ve uygulamalar, avcılıkta bereket konusunda faydalandığımız kısımlar olmuştur.

Kutlu Özen, "Divriği'de Hasat", III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara, 1987, s. 227.

Sivas ve yörelerine ait yapmış olduğu incelemelerle tanınan araştırmacı Kutlu Özen, sunmuş olduğu bildiride Sivas'ın Divriği ilçesine ait tarımsal bir takım inanış ve uygulamalardan bahsetmektedir. Tezimizin toprağa bağlı inanış ve uygulamalar kısmında değindiğimiz, Divriği'ye ve Anadolu'nun daha pek çok yöresine ait olan "Ekin Salavatlama", "Salavatlama" uygulamaları bağlamında, söz konusu çalışma faydalandığımız bir kaynak olmuştur.

Müjgan Cumber, "Denizli Kültür Tarihinde Gaziler ve Ahiler", Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu Bildirileri (27-30 Eylül 1988), Denizli, 1988, s. 16-21.

1988 yılına ait bildiride Müjgan Cumber, Denizli kültür tarihinde yer etmiş Anadolu Gazileri ve Anadolu Ahilerinden bahsetmektedir. Denizli iline ait pek çok gaziden ve onlara ait inanış ve uygulamalardan söz eden Cumber, İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nde yer alan bilgiler ışığında, Denizli Ahileri'nin yaşamlarını, berekete dair sahip oldukları inanış ve uygulamaları incelemiştir.

Mevlüt Özhan, "Kadınlar Arasında Oynanan Dramatik Seyirlik Oyunlarda İşlenen Konular", IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, III. Cilt, Kültür Bakanlığı, Hagem Yayınları, Ankara, 1992, s. 187-197.

Mevlüt Özhan tarafından 1992 yılında sunulmuş olan bildiride öncelikle Türk toplumunda kadının geçirdiği sosyal ve kültürel evreler

dönemlere ayrılarak açıklanmıştır. Bu bilgilerden yola çıkılarak Türkiye'nin çeşitli yörelerinde kadınlar arasında oynanan dramatik- seyirlik oyunlarda işlenen konular "Birden fazla evlilik konusunu işleyen oyunlar", "Gelin-kaynana çatışmasını işleyen oyunlar", "Kız kaçırma konusunu işleyen oyunlar", "Evlenme konusunu işleyen oyunlar", "Törenselleşen oyunlar", "Cinsel temaları işleyen oyunlar", "Sadece eğlenmek amacıyla oynanan oyunlar" olarak yedi grupta incelenmiştir. Anadolu'da gerek kadınlar tarafından gerek kadın erkek karışık oynanan dramatik oyunların İslâmiyet öncesine ait bereket mitleri ve pratikleriyle ilgisi olması dolayısıyla söz konusu tez faydalandığımız bir çalışma olmuştur.

Ali Duymaz, "Dede Korkut Kitabı'nda 'Hüner' ve 'Erdem' Kavramları Üzerine", IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildiriler (5-6 Kasım 1998), Ankara, 1999, s. 187-198.

Ali Duymaz, IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı'na sunmuş olduğu bildiriye, Oğuz toplumuna ait "alp" tipinin Dede Korkut Kitabı'ndaki iki temel özelliği olan "hüner" ve "erdem" kavramlarını hikâyelerden yola çıkarak incelemiştir. "Avcılık", "Düşmanlarla savaşıma", "Vahşi hayvanlarla mücadele", gibi faaliyetlerin Oğuz alplarına ait bir "hüner" olduğunu belirten Duymaz, Dede Korkut Hikâyeleri'nde sıkça değinilen "aç doyurup yalınçak donatma" uygulamasının da alpların "erdem"liliğiyle ilişkilendirildiğine dikkat çekmiştir.

En eski dönemlerden beri Türk kültüründe var olan ve bereket, bolluk istemine yönelik; halka "sofra açmak", helva, aşure, pişi dağıtmak, av sonrası ziyafet vermek gibi uygulamaların Oğuz toplumundaki bir yansımaları sunan bildiriden bu bağlamda yararlanmış olduk.

Erman Artun, "Türk Halk Kültüründe Nevruz", Türk Kültüründe Nevruz V. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (15-16 Mart 2002, Diyarbakır), XIX. Cilt, Ankara, 2002, s.17-26.

Artun, 2002 tarihli bildirisinde, Türk dünyasının ortak bir değeri olan Nevruz'un ne zaman kutlandığı, köken olarak hangi mitlere dayandığı, hangi

topluluklarda kutlandığı, özellikle ateş kültü bağlamında İslamiyet öncesi mevsimlere bağlı kutlamalarda ne gibi işlevlere sahip olduğu ve İslâmiyet sonrasında oluşan kültürel dairede ne tür bir kimlik kazandığı hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Son olarak Türkiye'nin pek çok ilinden Nevruz'a ait inanış ve uygulamalara yer vermiştir.

2.2.3. Kitap Ve Kitap Bölümleri

Hamit Zübeyr Koşay, Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme, Eski Eserler ve Müzeler U. M. Yayınları, Ankara 1944.

Koşay, eserinde Türk düğünlerini düğün öncesinden düğün sonuna kadar belirli evreler (evlenme arzusunu belirtme, söz kesme, nişan, düğün okuntusu, çeyiz, kına, gerdek, paça günü, kız kaçırma...) halinde incelemiş ve bu evrelerde hangi tür uygulamaların ne niyetle yapıldığı hakkında yorumlarda bulunmuştur. Eserinin son kısmında evlenme ve düğüne ait atasözlerine, düğün resimlerine yer vermiştir. Özellikle düğün sırasında ve gelinin damat evine girdiği sırada gerçekleştirilen, gelinin başından şeker, para atma, kapağa yağ, bal sürme gibi uygulamalar tez konumuz bağlamında ele aldığımız hususlardır.

Abdulhaluk Çay, Türk Ergenekon Bayramı– Nevruz, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

Abdulhaluk Çay tarafından kaleme alınan ve Nevruz'a odaklanan çalışma, bizim için özellikle de tarım ve hayvancılığa bağlı bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamalara yer vermesi bakımından önemlidir. Nitekim çalışmamızda Çay tarafından aktarılan bereket konulu inanış ve uygulamalara da yer verilmiştir. Çay, eserinde Nevruz'un mahiyeti, tarih boyunca Türklerde bayramların dolayısıyla Nevruz'un ne gibi bir işleve sahip olduğu, Saya, Çiğdem, Hızır Nebi, İlk Saban İzi, Çıkgör gibi bayramlar hakkında bilgi vermiş ve açıklamalarda bulunmuştur. Son olarak Nevruz'un çıkış noktası olarak gösterdiği Türklerin Ergenekon Destanı'na ve Ergenekon/ Nevruz törenlerinde görülen, ateş kültü, atalar kültü, su kültü gibi ortak kültür unsurlarına değinmiştir.

Sadi Yaver Ataman, Eski Türk Düğünleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

Türk düğünleri konusunda ilk çalışmalardan biri sayılan Ataman'ın Eski Türk Düğünleri adlı eseri, eski düğünlerin çeşitli safhalarında karşımıza çıkan ve bugün kaybolmaya yüz tutmuş inanış ve ritüellerden bahsetmektedir. Ataman, çalışmasında kız isteme aşamasından düğün merasimine kadar geçen süreçte düğün sofrası, gelin ağılatması, ocak tütmesi, gelin hamamı, seymenlik gibi geleneklere değinmiştir. Eserde, son olarak Türk düğünlerine ait görüntüler ve çalışmada bulunan türkülerin notaları yer almaktadır.

Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar), Gerçek Yayınevi, İstanbul 1997.

100 soruda Türk Folklorunun temel unsurlarını açıklayan Boratav'ın eseri, Türk halkbilimini tüm yönleriyle ele alan ilk deneme kitabı niteliğindedir. Eser, beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, evrenin oluşumu, çeşitli tabiat öğeleri ve olayları ile olağanüstü varlıklar ve olgularla ilişkili inanış ve davranışlar; ikinci bölümde uğurun ne olduğu, uğurun bereketle olan ilişkisi, fal, büyü, nazar, muska, halk hekimliği, halk takvimi gibi halk biliminin temel konuları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde beşikten mezara kadar geçen süreçte birey hayatıyla ilişkili doğum, sünnet, okula başlama, ergenlik çağı, nişan, düğün, hacca gitme, ölüm gibi aşamalar ve bu aşamalara bağlı inanış ve uygulamaları barındırmaktadır. Dördüncü bölümde ise mevsimlere bağlı bahar bayramlarından ve Koç katımı, Saya gibi hayvancılığa bağlı bayramlardan söz edilmektedir. Bu bayramların bereket ve bolluk düşüncesiyle yoğun bir ilişkide bulunması tez çalışmamız açısından büyük bir yarar sağlamıştır. Eserde Nevruz, Hıdrellez, Mesir Bayramı gibi bayramlar, bolluk ve bereket esasına göre düzenlenen bayramlar olarak nitelendirilmiştir. Aynı şekilde kış bayramlarının da bolluk ve bereketle ilgili yönü vurgulanmıştır. Eserin son kısmını oluşturan beşinci bölümünde ise, Türk kültüründeki oyun ve oyuncaklar, halk sporları söz konusu edilmiştir.

İsmet Zeki Eyuboğlu, Anadolu İnançları I, Toplumsal Dönüşüm Yayınları İstanbul 1998.

Türk edebiyatında, araştırma, inceleme ve denemeleriyle önemli bir yere sahip olan İsmet Z. Eyuboğlu, Anadolu inançlarını araştırdığı söz konusu eserde bugün boş inanç olarak nitelendirilen ancak günümüzde dahi insanların pek çok davranışını etkilemeyi başaran inançları incelemiştir. Özellikle ay, yılan, yıldız, albastı, uğur, sünnet, dövme, yediler, ateş, ocak gibi kültürümüzde önem taşıyan ve tezimizin konusuyla da son derece ilgili olan unsurlarla ilgili inançları ele almıştır. Eyuboğlu, öteki uluslarda da görüldüğü gibi Anadolu inançlarının da temelinde çok tanrılı dinlerin, tek tanrılı dinlerin ve günlük yaşam olaylarının yer aldığını belirtmiştir.

Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Anadolu'daki birtakım inanış ve uygulamaların kaynağında eski Türk İnançlarının yer aldığını belirten Kalafat, çalışmasının birinci bölümünde eski Türk inanç sisteminde önemli bir yeri olan iyeleri açıklamış ve günümüz Anadolu'sundaki inanç ve uygulamalardan örneklerle Türk kültüründeki izdüşümünü göstermiştir. Doğum, evlenme, ölüm gibi insan hayatındaki çok önemli aşamalardan söz ettiği ikinci kısımda ise yağmur duasını, saç uygulamalarını, saya bayramını bereketle ilgili inanç ve uygulamalar arasında açıklamış ve bu inanç ve uygulamalara çeşitli bölgelerden örnekler vermiştir.

Mircea Eliade, Dinler Tarihine Giriş, Çev. Lâle Aslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2003.

Mircea Eliade, kutsalın gök, su, yer, taşlar gibi farklı kozmik düzlemlerdeki tezahürlerini incelediği eseri, dinler konusunda son derece kapsamlı bir çalışmadır. M. Eliade, çalışmasının devamında ayın halleri, güneş, bitkiler ve tarım, cinsellik gibi kutsalın biyolojik tezahürlerini; kutlu yerler, tapınaklar gibi kutsalın mekânla ilgili tezahürlerini, son olarak da mitler ve sembelleri incelemiştir. İlkel ve gelişmiş dinlerdeki ortak öğeleri ortaya koymayı amaçlayan Eliade, özellikle "tarım ve bereket tapımları" ve "Toprak, Kadın ve Doğurganlık" bölümünde, erillik, cinsel yaşam, kadın gibi faktörlerle toprağın üretkenliğini, bereketini açıklama yoluna gitmiştir. Bu kısımların yanı sıra yukarıda saymış olduğumuz kısımlar bereketle ilgili inanış ve

uygulamalar konusunda son derece aydınlatıcı, çalışmamızı derinleştirici bir role sahip olmuştur.

James G. Frazer, Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I, Çeviren: Mehmet H. Doğan, Payel Yayınevi, İstanbul 2004.

Frazer, dünya kültürü açısından büyük bir öneme sahip iki ciltlik eserinde, "ilkel insan"ın inanç ve adetlerinin yazılı edebiyatla temasa geçmemiş modern çağ köylülerin yaşayışında devam ettiğini ileri sürmektedir. Bu bağlamda o günkü Avrupa köylülerinin inanış ve pratiklerine eğilerek insan davranışlarının kökenini arama yoluna gitmiştir. Altın Dal, Bereket'e ait inanış ve uygulamaların evrensel olması itibariyle tezimiz açısından faydaladığımız diğer bir eserdir. Frazer eserinde, eski dinlerde bereketle ilişkili bitki tapımı ve mevsimsel törenlerde "bitki-tanrı"nın kurban edilmesi olayını ortaya koymuş ve hasatta ölen ve baharda yeniden doğan bu bitki tanrının tüm mitolojilerin kökenini oluşturduğunu dile getirmiştir.

Tuz Kitabı, ed. Emine Gürsoy Naskali- Mesut Şen, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004.

Emine Gürsoy Naskali ve Mesut Şen tarafından hazırlanan kitapta hayatın vazgeçilmez unsuru olan tuzun kelime anlamına, tuzla ilişkilendirilen yer adlarına, diğer Türk dillerindeki anlamlarına, tuzun edebiyatımızdaki ve tarihimizdeki ve yaşamın diğer alanlarındaki yerine değinen pek çok makale yer almaktadır. Tezimizle ilgili olarak incelediğimiz "İnançlar" bölümünde ise, Zekiye Çağımın tarafından kaleme alınan "Adana'da Tuzla İlgili İnançlar ve Uygulamalar" adlı makale, Ahmet Ata tarafından kaleme alınan "Türkmenlerde Tuzun Kutsallığı" adlı makale, Svetlana Tuhteneva tarafından kaleme alınan "Altay Halkının Dünya Görüşünde Tuz" adlı makale ve Vehbi Günay tarafından kaleme alınan "Türk Sosyo- Kültürel Hayatında Tuzun Yeri Üzerine" adlı makale özellikle eve ve ava bağlı inanışlar kısımlarında yararlandığımız metinler olmuştur.

Ahmet Yaşar Ocak, İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

Ahmet Yaşar Ocak tarafından kaleme alınan eserde, İslâm-Türk inançlarında Hızır veya Hızır-İlyas kültünün ilahiyat, tasavvuf, folklor ve edebiyat kaynaklarına dayanan genel bir tahlili söz konusudur. Ocak, eserinde Hızır veya Hızır-İlyas kültünün değişik kökenlerden geldiği görüşünü kaynaklardan hareketle ispatlama yoluna gitmiştir. Özellikle “Halk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü” bölümünde Hızır’ın halk inançlarındaki işlevlerinin neler olduğu, Hızır’a veya Hızır-İlyas’a atfedilen makamlar hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Hızır’ın veya Hızır-İlyas kültünün folklorik yansıması olarak Hıdrellez, Hızır Nebi bayramlarının anlatıldığı bölümde ise bereketle ilgili inanış ve uygulamalar ele alınmıştır.

Fuzuli Bayat, Türk Mitolojik Sistemi, II. Cilt, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.

Fuzuli Bayat, Türk Mitolojisi’nin temel unsurlarını ele aldığı ve ayrıntılı olarak açıkladığı eserinde, kutsal dişi, mitolojik ana, Burkut Baba, Umay, Ev İyesi, Ahır İyesi gibi kavramları bereketle ilişkilendirerek açıklamıştır. Tezimizin özellikle eve ve ava bağlı inanış ve uygulamalar kısmında yararlandığımız bu bilgiler, günümüzde dahi devam eden birtakım inanışların altında yatan temel kavramları gözler önüne sermektedir. Bayat, çalışmasında evin ve evde bulunan bireylerin koruyucusu ve evin bereketini getirici bir unsur olarak gösterdiği Umay’ın “Mitolojik Ana”nın bir devamı olduğu görüşündedir. Ayrıca Türklerin en eski dönemlerinden beri önemli bir uğraşını teşkil eden avcılık konusunda “Av İyesi”nin büyük bir öneme sahip olduğunu özellikle Altaylı avcılarının yaşamından örnekler vererek belirtmiştir.

Metin And, Oyun ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.

Bir kültür olgusunu tanımlarken ve onun toplumsal işlevini belirlerken en sağlam yolun, bu olgunun en ilkel ve en eski kökenini incelemek olduğunu düşünen Metin And, Oyun ve Bügü adlı çalışmasında da bu düşünceden hareket etmiştir. Eserinde oyun kavramı hakkında bilgi verdikten sonra oyunların eskiliği, yaygınlığı, önemini açıklamıştır. Oyunlarda “söz”, “eylem”, “işlev” gibi unsurlara değindikten sonra “Anadolu Köylüsü”nün oyunlarından örnekler sunmuştur. And, Anadolu oyunlarının kökeninde Orta Asya kültürü,

Anadolu kültürü ve İslâm kültürü gibi etmenlerin bulunduğunu belirterek Anadolu dansları, bu dansların bölgelere ve konulara göre dağılışı hakkında bilgi vermiştir. Özellikle, içerisinde ölüp-dirilme, kız kaçıma gibi motiflerin bulunduğu ve yeni yılda oynanan Anadolu dramatik oyunları, bereket ve bolluk açısından büyük bir öneme sahiptir.

Av ve Avcılık Kitabı, Editör: Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun Altun, Kitabevi, İstanbul, 2008.

Emine Gürsoy Naskali ve Hilal Oytun Altun tarafından hazırlanan kitapta avın pek çok alandaki izdüşümünü ele alan makale yer almaktadır. Avın tarihi süreç içerisinde değişik uygarlıklar ve kültürler tarafından nasıl icra edildiği, Türk kültüründeki önemli av hayvanlarının ve avcı kuşların hangileri olduğu ve bunların ne gibi bir öneme sahip oldukları, avcılığın edebiyatımızdaki, folklorumuzdaki ve dilbilimindeki izdüşümüyle ilgili makaleler ele alınmıştır. Avın inançsal boyutunu inceleyen ve günümüzde dahi bu inanışların söz konusu olduğunu yapmış olduğu derlemelerle gözler önüne seren Aslı Büyükokutan'ın "Avcılıkla İlgili İnanışlar" başlıklı makalesi tezimizin konusu itibariyle avcılığa bağlı inanış ve uygulamalar kısmında yararlandığımız bir çalışma olmuştur.

Aslı Büyükokutan, "Avcılıkla İlgili İnanışlar", Av ve Avcılık Kitabı, ed. Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun, Altun Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 455-477.

Emine G. Naskali ve Hilal Oytun tarafından hazırlanmış olan Av ve Avcılık Kitabı, tezimizin "Avcılığa Bağlı Bereketi Arttırmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar" kısmı açısından gayet verimli bir eser olmuştur. Özellikle Büyükokutan tarafından ele alınan avcılığın inançsal boyutunu sunan "Avcılıkla İlgili İnanışlar" adlı çalışma, yüzyıllarca Türklerin büyük bir uğraşını teşkil etmiş avcılığın çevresinde gelişen ve bugün hala inanırlığını koruyan pek çok bilgiyi barındırmaktadır. Büyükokutan, avcılığın ve avlanma sonrasında hazırlanan ziyafetlerin Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki yansımalarını aktardıktan sonra Türk kültüründe ava çıkış öncesinde, av sırasında ve av sonrasında ne gibi inanış ve uygulamaların

söz konusu olduğunu Muğla ilinden yapmış olduğu derlemelerle gözler önüne sermiştir.

Mehmet Aça, "Türk Halk İnanış Ve Uygulamalarında İncir ve Üzüm", Türk Kültüründe Üzüm ve İncir, ed. Eren Akçiçek- Pınar Dönmez Fedakâr, İzmir, 2011, s. 135-147.

İncir ve üzümün Türk toplumunun beslenme ihtiyacını karşılama yanısıra manevi birtakım değerlerle de ilgili olduğunu ileri süren Mehmet Aça, çalışmasında bu iki meyveyle ilgili Türk kültürüne ait birtakım inanış ve uygulamalara değinmiştir. Bu inanış ve uygulamaların temelinde bereket, bolluk ve zürriyet isteğinin bulunması ve bunun sebebinin de tarihin en eski dönemlerinden beri bu meyvelerin bereketle ilişkilendirilmiş olması tezimiz açısından çalışmayı son derece faydalı kılmıştır.

2.2.4. Tezler

Nasuh Günay, "Yahudi, Hıristiyan ve İslâm Dinlerinde Bereket" Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1996.

Söz konusu tezde, Günay, ilk önce Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm dışındaki diğer dinlerde var olan bereket anlayışını ortaya koymuştur. Bereketle ilgili sembollerin neler olduğu hakkında bilgi vermiş ve berekete dair inanış ve uygulamalardan örnekler sunmuştur. Daha sonra sırasıyla bölümler halinde Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm'da bereketin mahiyeti, bereketin kaynağı hakkındaki inanışların neler olduğu, hangi varlıkların mübarek kabul edildiği ve bereketi elde etmek için ne gibi inanış ve uygulamalara başvurulduğu hakkında bilgi vermiş ve açıklamalarda bulunmuştur. İslâm'da Bereket başlığı altında halk inanış ve uygulamalarındaki bereketin yeri hakkında örnekler vermiş, özellikle Hıdırellez, tarıma bağlı inanış ve uygulamalar, yağmur duası üzerinde durmuştur. Son olarak söz konusu üç semavî dinin bereketi nasıl tanımladığı, hangi varlıkları mübarek saydığı ve takdis geleneğini ne şekilde icra ettikleri üzerinden karşılaştırmada bulunulmuştur. Nasuh Günay tarafından yazılmış olan söz konusu tez, tezimizin Kitab-ı Mukaddes'te Bereket ve Kur'ân-ı

Kerîm'de Bereket kısımları için önemli bir yol gösterici ve faydalanmamızı sağlayıcı bir çalışma olmuştur.

Mustafa Yıldız, "Kur'ân-ı Kerîm'de Yağmur", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2000.

Tarihin en eski dönemlerinden beri, tüm dinler ve uygarlıklar tarafından bir bereket vasıtası olarak algılanan yağmur, Mustafa Yıldız'ın 2000 yılında hazırlamış olduğu tezde, Kur'ân-ı Kerim'in ışığında İslâmi boyutuyla incelenmiştir. Yıldız, çalışmasında, Kur'ân-ı Kerim'de yağmurun hangi adlar altında zikredildiğini, yağmurun hangi özelliklere sahip olduğunu ve Kur'ân-ı Kerim'de yağmurla ilgili hangi mesellerin olduğunu incelemiştir. Özellikle, yağmurun bir bereket vasıtası olarak geçtiği yerleri aktaran kısımlar, tezimizin konusu itibariyle yararlandığımız yerler olmuştur.

F. Eray Dökü, "Anadolu'da Eril Bereket, Koruyucu Kültler ve Tanrılar-Phallik Sembol ve Ritüeller", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2002.

Bu tezde Paleolitik Çağ'dan başlayarak tarih öncesi çağlarda bereketin nasıl algılandığı, bereket sağlamak için Anadolu'da hâkim olan uygarlıkların özellikle eril kültler ve tanrılar çerçevesinde hangi inanış ve uygulamalar geliştirdikleri hakkında bilgi verilmiştir. Özellikle Demir Çağı'nda Helen ve Roma Uygarlıklarında büyük bir öneme sahip olan çeşitli bereket tanrıları, tanrıçaları ve bunlar adına yapılan bereket ritüelleri üzerinde durulmuştur. Anadolu'da hâkim bir kült olarak karşımıza çıkan phallos kültü hakkında ayrıntılı açıklamalarda bulunmuştur. Son olarak Hıristiyanlık sürecinde ve daha yakın dönemde Phallik bereket inançlarıyla ilgili bilgi verilmiş ve tezin konusu olan Phallik tapınımla ilgili çeşitli obje ve heykel resimlerine yer verilmiştir.

Berna Olgunsoy, "Balıkesir Yöresinde Derlenmiş Bitki ve Hayvanlarla ilgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir, 2007.

Olgunsoy, 2007 yılına ait yüksek lisans tezinde Balıkesir yöresine ait bitki ve hayvanlarla ilgili pek çok inanış ve uygulamayı gözler önüne sermiştir. Tezde aynı zamanda Balıkesir yöresine ait baharla, halk hekimliğiyle, avcılıkla ilgili inanış ve uygulamalar da söz konusudur. Tezin özellikle “Balıkesir Yöresinde Bitki ve Hayvanlara Yönelik Bereket ve Nazarla İlgili İnanış ve Uygulamalar” kısmındaki pek çok bilgidен tezimizin konusu bağlamında yararlanılmıştır. Bunlar, o yılın bereketli olup olmayacağına dair falılık uygulamalar, o yılın bereketli geçmesi amacıyla gerçekleştirilen uygulamalar, düğün gecesi yerine getirilen uygulamalar, tarımda mahsulün çok olması adına gerçekleştirilen uygulamalar arasında yer almaktadır.

Mutlu Türkmen, “Kur’ân-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes’te ‘Brk’, ‘Sbh’ ve ‘Kds’ Köklerinin Semantik İncelemesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007.

Mutlu Türkmen, 2007 yılında sunmuş olduğu tezde gerek Kitâb-ı Mukaddes’te gerek Kur’ân-ı Kerîm’de geçen “brk”, “sbh”, “kds” kökleriyle alakalı pek çok kelime üzerine bir araştırma yapmıştır. Sırasıyla bu köklerin Eski Ahit’te, Yeni Ahit’te ve Kur’ân-ı Kerîm’de ne şekilde geçtiğini aktaran Türkmen, köklerin semantik analizlerine de yer vermiştir. Tezimizin “Bereket” kelimesinin anlamı ve mahiyeti üzerinde durduğumuz kısımda çalışmada yer alan bilgilerden de faydalanılmıştır.

Halide Yaşar, “Balıkesir ve Yöresinde Çocuk Folkloru Ürünleri Üzerine Derlemeler ve İncelemeler”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir, 2008.

Halide Yaşar, 2008 yılına ait yüksek lisans tezinde, Balıkesir ve yöresinden derlemiş olduğu, çocuk folkloruyla ilgili inanış ve uygulamaları gözler önüne sermiştir. Tezin ilgili kısımlarında yer alan, çocuğun doğmasıyla yerine getirilen pek çok inanış ve uygulama ailenin ve gelecekte çocuğun berekete, bolluğa kavuşması istemiyle alakalıdır. Balıkesir yöresine ait bu inanış ve uygulamalardan tezimizin eve bağlı inanış ve uygulamalar kısmında faydalanılmıştır.

Rovshan Aliyev, "Kur'an'da Bereket Kavramı", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.

Tezde öncelikle bereketin tanımı verilmiş ve kavramsal çerçevesi üzerinde durulmuştur. Diğer din ve kültürlerde bereketin ne şekilde yer aldığı, berekete dair hangi inanışların bulunduğu ortaya konulmuştur. Tezin asıl kısmı yani Kur'ân-ı Kerîm'deki Bereket konusuna geçmeden önce Eski Türklerde berekete dair inanış ve uygulamalardan örnekler verilmiştir. Tezin asıl kısmı ise iki bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bereketle ilişkili peygamberler, bölgeler, su zeytin, Kadir Gecesi gibi unsurlardan, ikinci bölümde de, Kur'ân-ı Kerîm'de geçen, berekete vesile olduğu veya bereketi kaçırdığı öne sürülen davranışlardan bahsedilmiştir. Son olarak da bereketin dünyadaki ve ahretteki gayesi hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Tezimizin özellikle Kur'ân-ı Kerîm'de Bereket kısmında büyük ölçüde Rovshan Aliyev tarafından yazılmış olan söz konusu tezden yararlanılmıştır.

2.2.5. Ansiklopedi Ve Sözlükler

İslâm Ansiklopedisi, "Bereket" Maddesi, Günay Tümer, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

İslâm Ansiklopedisi'nin Günay Tümer tarafından kaleme alınan "Bereket" başlıklı yazıda, "bereket" kelimesinin Arapça "be-ra-ke" fiilinden geldiği, kelimenin mastarı olan "bürük" fiilinin ise "devenin bir yerde çöküp durması, orada kalıp beklemesi" anlamına geldiği belirtilmiştir. "Bereket" in mastarı, kaynağı ve tanımı hakkında verilen bilgilerden sonra Ön Asya kültürlerinde karşılaşılan başlıca bereket tanrı ve tanrıçaları ve bunların tapınımlarıyla ilgili adet ve inanmalar sıralanmıştır. Yazının devamında gerek Yahudilikte gerek Kur'ân-ı Kerim'de bereketle ilişkilendirilen varlıklar, yerler, unsurlar belirtilmiştir. Son olarak bereketin geçtiği hadislerden örnekler verilmiştir.

Ahmet Bican Ercilasun-vd., Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü, I. Cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.

Ahmet Bican Ercilasun ve diğeri tarafından kaleme alınan ve farklı Türk dillerinde ortaklaşa kullanılan kelimelerle hazırlanmış olan sözlükte, Türkiye Türkçesi'nde "bereket" olarak geçen kelimenin Azeri Türkçesi'nde "bäräkät", Kazak, Kırgız ve Türkmen Türkçelerinde "bereke/ bereket", Başkurt ve Tatar Türkçesi'nde "mullık", Özbek Türkçesi'nde "Mollık/ bäräkät" ve Uygur Türkçesi'nde "bärikät" olduğu bilgisinden yararlanılmıştır.

Orhan Hançerlioğlu, İslâm İnançları Sözlüğü. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1984.

Hançerlioğlu tarafından yazılan İslâm İnançları Sözlüğü'nde ele aldığı "Zemzem" mübareklik vasfı sonucu, tezimizin "Kur'ân-ı Kerîm'de Bereket" kısmında faydalandığımız bilgi olmuştur.

Hasan Akay, İslâmî Terimler Sözlüğü. İşaret Yayınları, İstanbul, 1993.

Hasan Akay tarafından yazılan İslâmî Terimler Sözlüğü'nde, Kur'ân-ı Kerîm'de mübareklik vasfıyla nitelenen zemzem suyunun menşe'i hakkında bilgi verilmiştir.

Orhan Hançerlioğlu, Dünya İnançları Sözlüğü Dinler, Mezhepler, Tarikatlar, Efsaneler. Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Orhan Hançerlioğlu tarafından yazılan söz konusu sözlükte çeşitli din, mezhep, tarikatlara ait pek çok unsur ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Türkçe Sözlük, Cilt 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Türk Dil Kurumu Yayınları'na ait Türkçe Sözlükte bereket kelimesi, "Bolluk, gürlük, ongunluk, feyz, feyezân; iyi ki, neyse ki; yağmur" olarak geçmektedir.

Şemseddin Samî, Kamus-ı Türkî, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.

Şemseddin Samî, Kamus-ı Türkî adlı sözlüğünde bereket kelimesini tanımlamıştır: "1. Nimet, ihsan-i ilâhî, mevhibe-i sübhaniye. 2. Bolluk, feyz. Bu sene zehayirde çok bereket vardır. 3. Mübareklik, meymenet, saadet: felan zatın sohbeti bereketiyle, duanızın bereketiyle. 4. Azı çok yerine

geçecek suretde takdîs-i ilahîyeye mazhariyet: Helal kazanılmayan malda bereket yoktur” olarak tanımlamıştır.

Ferit Devellioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006.

Devellioğlu Sözlüğünde, bereket kelimesiyle aynı köke mensup “mübarek” kelimesi ise, “1. Bereketli, feyizli, verimli. 2. Uğurlu, hayırlı, mutlu, kutlu. 3.Beğenilen, sevilen, kızılan, şaşılan kimse veya şey” olarak geçerken tebrik kelimesi de “kutlama, uğurlu olmasını dileme, ‘mübarek, kutlu olsun!’ deme” olarak geçmektedir.

Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.

Azra Erhat’ın hazırlamış olduğu ve Eski Yunan mitolojisine ait tanrı, tanrıça ve diğer unsurların yer aldığı çalışma, tezimizin “Klasik Yunan Mitolojisinde Bereket” bölümünde faydalandığımız eser olmuştur.

3. YÖNTEM

Türk kültüründeki bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamaları ele alan çalışma, konunun gerektiği gibi sınırlandırılmaması, zaman ve imkân kısıtlılığı nedenleriyle alan araştırmasıyla elde edilen verilerden ziyade, çalışma konusuyla ilgili yazılı kaynakların taranması sonrasında elde edilen veriler üzerine kurulmuştur.

Tez konusunu ve taslağının belirlenmesinden sonra kaynak taramasına geçilerek, konuyla ilgili bilgi ve değerlendirmelere yer veren makale, kitap, kitap bölümü, tez, bildiri ve ansiklopedi maddeleri tespit edilmiş, bu kaynaklarda yer alan bereketle ilgili inanış ve uygulamalar fişlenmiştir. Yazılı kaynaklar mümkün olduğunca taranıp veriler elde edildikten sonra, elde edilen veriler avcılık, hayvancılık, tarım ve ticaret hayatı ekseninde gruplandırılarak yazıya geçirilmiştir.

Elde edilen inanış ve uygulama örnekleri, yapılan sınıflandırma doğrultusunda ilgili başlıklar altına alınıp kısa kısa değerlendirilmeden önce bereket kavramı hakkında bilgi verilmiş, bereketle ilgili inanış ve uygulamaların Türk ve dünya kültürlerindeki yansımaları mitoloji ve din ekseninde aktarılmıştır.

Türk kültüründeki bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulama (buna kaçınmalar da dâhildir) örnekleri, ilgili başlıklar altında yazıya geçirilip kısa kısa değerlendirildikten sonra bir sonuca ulaşmaya ve ulaşılan sonuçlar "Sonuçlar ve Öneriler" başlığı altında aktarılmaya çalışılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

A. DÜNYA KÜLTÜRLERİNDE BEREKET

Türklerdeki bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulama örneklerine geçmeden önce bereket kavramının dünya kültürlerindeki yansımalarına mitoloji, din (semavi dinler) ve medeniyetler ekseninde değinilecektir. Böylesi bir değinme, bir yandan bereketle ilgili inanış ve uygulamaların evrensel boyutunu gözler önüne sermek, diğer yandan da Türklerdeki bereketle ilgili inanış ve uygulamaların özgün yönleriyle kökenlerini ortaya koymak adına yararlı olacaktır.

Aşağıda, bereket olgusunun dünya kültürlerindeki yansımaları önce Paleolitik ve Neolitik Dönem, Sümer, Babil, Eski Mısır, Ugarit, Hint, Hitit, Frigya, Klasik Yunan kültürleri ve mitolojileri, ardından da Musevilik (Tevrat), Hristiyanlık (İncil) ve İslamiyet (Kur'an) gibi semavi dinler başlıkları altında tespit edilip yorumlanacaktır.

Bereketin dünya kültürlerindeki yansımaları söz konusu olduğunda aklımıza, ilk olarak literatürde "Bereketli Hilal" diye adlandırılan ve Batı ve Ortadoğu uygarlıklarının doğduğu yer olarak kabul edilen bölge gelmektedir. İlk kez ABD'li doğubilimci ve arkeolog James Hnery Breasted tarafından "Bereketli Hilal" diye adlandırılan bölge, "Vikipedia"nın verdiği bilgilere göre, "güneyde Arabistan Çölü ile kuzeyde Doğu Anadolu dağlık bölgesi arasında yer alır. Eski Babil toprakları ile hemen yakınındaki Elam'dan (bugün İran'ın güneybatısı) Dicle ve Fırat ırmakları ile Asur topraklarına kadar uzanır. Zağros Dağlarından, batıda Suriye üzerinden Akdeniz'e, güney yönünde de Filistin'in güneyine kadar olan toprakları içine alır. Mısır'ın Nil Vadisi'ni de bu bölge içine sokanlar vardır; çünkü buradaki Sina Çölü, Mezopotamya ve Suriye'de sürekliliği bozan öteki çöllerden daha büyük değildir. Bölgede iyi ürün alabilmek, hatta tarım yapabilmek için sulama zorunludur. Daha geniş kapsamıyla Bereketli Hilal, Eski Ahit'in Tekvin bölümünde ağırlıklı yeri olan bölgeyle örtüşür; Eski Yunan ve Roma uygarlıklarına kaynaklık eden Babil, Asur, Fenike gibi ülkeleri de içine alır. Bilinen en eski kültürün Bereketli Hilal'de doğduğu yolundaki bu eski inanç, 1948'den bu yana radyokarbon

araştırmalarıyla da doğrulanmıştır. Bugün, en geç M.Ö. 9 bin dolaylarında bölgenin yerleşik tarıma ve köy yaşamına geçtiği, hemen ardından da sulu (cıvık) tarımın başladığı bilinmektedir.”⁵ Anılan özellikleriyle dünya toplumlarını geniş bir şekilde etkileyen büyük dinlere (semavi dinlere) beşiklik etmesi, dikkatimizi, özellikle de Anadolu coğrafyası bağlamında bu bölgeye çekmektedir.

A.1. PALEOLİTİK ve NEOLİTİK DÖNEMDE BEREKET

Dünyanın her yerinde ve tarihin en eski dönemlerinden beri, insanoğlunun yaşamış olduğu ekonomik sıkıntı ve bu durumu açma çabası söz konusu olmuştur. Başlangıçta avın, soyun bereketini garanti altına almak amacıyla coğrafî şartlara uygun bir inanç sistemi oluşturan insan, coğrafî ve ekonomik şartların değişmesiyle bereketi kendine çekmeye yönelik yeni dinî sistemler oluşturmaya devam etmiştir. Bereketi kazanmaya yönelik başvurduğu uygulamaların başında da bir takım nesnelere yaratma ve doğadan hareketle soyut bir takım tasavvurlara ulaşma gelmiştir. Bu tasavvurların odak noktasını da “kadın” oluşturmuştur.

Bereketin, zürriyetin timsali sayılan objelerin ve resimlerin ele geçirildiği ilk devir, Paleolitik yani Eski Taş Devri’dir. Modern insanın atası kabul edilen Neanderthal ve Homo Sapiens’lerin yaşadığı ve insanlık tarihinin %99’unu kapsadığı düşünölen Paleolitik Dönem’de kadının doğurganlık ve bereketteki rolünü simgeleyen küçük kadın heykelciklerine rastlanmaktadır. Büyüsel anlam taşıdığına inanılan “Paleolitik Venüsler” olarak adlandırılan bu kadın heykelciklerinin genel özellikleri şöyledir:

“Eller genellikle göğüs üzerinde kavuşmuş veya göğüsleri tutar tarzdadır. Kolların üzerindeki bir takım noktalar bileziği andırmaktadır. Çıplak kadın figürinlerinin oyulduğu süngerimsi kalkerlerde kırmızı açı boyası izleri fark edilir. Kırmızı renk kanı, kan ise hayatîyet ve sağlığı ifade etmektedir. Heykelciklerde göğüs bölgesi ölçü dışı, göğüsler son derece iri, geniş ve silindirik olup, yağlı bir görünüm arz eden karın üzerinde sarkar. Bel, kalındır. Buğ, kalça ve karın son derece geniş ve fırlaktır. Heykelciklerde hem kalçaların yağlılığı hem de karın yağlılığı mevcuttur. Bu son haddini bulan irilik müstakbel bir anneliği müjdeler görünmektedir. Bütün bu özelliklerin yanı sıra heykelciklerde cinsel organlar da oldukça belirgindir. Bu şişmanlık karakterlerini üzerlerinde toplamalarına rağmen statüetler, bodur insan tipini

⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Bereketli_Hilal (19.01.2012)

yansıtmaktadırlar. Görüleceği üzere bütün bu özellikler çoğalmayı, bereketi temsil eden birer özellik olmuş oluyor.” (Yalçınkaya, 1973: 204)

Görüldüğü üzere heykelciklerde göğüs, kalça ve cinsel organ gibi kadının doğurganlığını gösteren kısımlar abartılı bir şekilde tasarlanmıştır. Yani kadının doğumdaki önemini kavrayan insan bunu büyüsel bir mahiyete adapte etmiş ve bu şekilde zürriyeti, besin bereketini güvence altına almaya çalışmıştır.

Avcı ve göçebe olarak yaşayan ve besinlerini doğada hazır bulunan yiyeceklerle sağlayan bu devir insanları besin, av ve soy bereketinde “ana tanrıça” heykelciklerini büyüsel anlamda kullanmışlardır. Görünen o ki kadın, insanlık tarihinin başında seçkin bir yerde kabul edilmiş ve onun üremedeki görevi kutsanmıştır. Bu bağlamda Paleolitik Çağ insanı kadının cinsel konumunun önemini kavrayan ve doğurganlığını kutsayan ilk insan olmuştur.

Yaklaşık 10.000 yıl önce tarım ortaya çıkana kadar avlanarak hayatını sürdüren insanlar, avladıkları yabani hayvanlar arasında yer alan boğayı da erkeklik gücünü ve bereketi temsil ettiği için mağaralara resmetmiş ve kutsamışlardır.

Toprağa bağlı olmadan hazır tüketime dayalı olarak beslenen insanın topraktan besin elde etmeye başlaması ile yerleşik hayata geçmesi söz konusu olmuştur. Buğday ve arpanın elde edilmesiyle ortaya çıkan tarıma paralel olarak köpek, koyun, keçi, sığır gibi hayvanların da evcilleştirilmesiyle Neolitik Dönem (M.Ö. 8000-5500) adı verilen devir başlar. İnsanlık tarihinde bir kültürel devrim olarak görülen bu dönem, konut yapımının, köy yaşantısının da başlamış olduğu bir dönemdir. Artık göçebe topluluklar yerini toprağa, yerleşik düzene bağlı insan topluluklarına bırakır. İnsanlar tüketicilikten üretici konumuna geçerler.

Tarihin en eski dönemlerinden beri çeşitli medeniyet ve toplumlara ev sahipliği yapmış olan Anadolu’da, ilk yerleşim yerleri Neolitik Döneme aittir. Bu döneme ait en önemli yerleşim bölgeleri ise Konya Çatalhöyük ve Burdur Hacılar yöresi olmuştur. Anadolu’da karşımıza çıkan bu ilk yerleşim bölgeleri kültür tarihimiz açısından büyük bir öneme sahiptir. İlk defa bu dönemde toprağın “yaratma”, “can verme”, “doğurma” nitelikleriyle kadının nitelikleri özdeşleştirilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan inanç sisteminin ve yaşayış tarzının da temelini bu kavrayış oluşturmuştur.

Konya'nın 50 km. kadar güneydoğu'sunda, 600 m. uzunluğunda, 350 m. genişliğinde ve bugünkü ova düzeyinden 17 m. yükseklikteki bilinen en büyük Neolitik yerleşim yeri olan Çatalhöyük'te (Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, 1982: 12) yaşayan insanlar, üretici toplumun ilk temsilcileridirler. Doğurgan, üretken olma vasfıyla toprağı bir kadın olarak kabul eden Çatalhöyüklüleri, "Toprak Ana" düşüncesini yaratarak toprağı kutsallaştırmışlardır. *"Erkek cinsinde bulunmayan doğurganlık ve doğurduğunu kendi bedeni ile beslemesi anaerikil aile düzeninde kadına ayrıcalıklı bir önem kazandırmıştır."* (Akarpınar, 2000: 180).

Ana Tanrıça düşüncesinin oluşmasında görünüşüyle etkili olan Neolitik kadını, doğumda oynadığı büyük rolün yanı sıra tarımda verimliliği sağlamada, evcil hayvanların beslenmesinde de etkin bir konumda olmuştur. Bu da onun bereket ve zürriyet düşüncesiyle daha da özdeş hale gelmesini sağlamıştır. Eliade, bu durumu şu şekilde yorumlamaktadır:

"Tarımın, kadınların bir buluşu olduğu doğrudur. Av peşindeki ya da sürülerin gözcülüğündeki erkek hemen hemen her zaman evinden ayırdır. Kadın, sınırlı ama keskin gözlem yeteneğiyle doğa olaylarını, tohumun dökülüşünü, büyümesini, meyve verişini gözlemler ve aynı süreci yapay olarak tekrarlamayı dener. Ayrıca, öteki kozmik üretkenlik merkezleriyle - yer, ay- ilişkide olduğu için kadın bir süre sonra üretkenliğe sahip olma ve onu dağıtma becerisi edinir. İşte kadının tarımın bulunuşundaki rolünün - özellikle tarımın kadınların tekelinde bir teknik olarak görüldüğü zamanlarda - önemi budur." (Eliade, 2003; 258).

Kadının bereket ve bollukla ilgisinin çok fazla olduğu anlaşılan Neolitik Dönemde Çatalhöyük insanı, kadına büyük bir kutsallık atfetmiştir.

"Konya-Çatalhöyük yerleşmesindeki konutlarda köşedeki platformun erkeğe, büyük platformun ise evin hanımına ait olduğu görülmektedir. Konutlarda kadının yerinin hiçbir zaman değişmediği ancak erkeğin yatağının yerinin değişebildiği anlaşılmaktadır. Bu da kadının öneminin göstergesidir." (Mutluay, 1982; 12)

Çatalhöyük'teki kabartmalarda çoğunlukla kadınların tasvir edildiği görülmektedir. Doğuran veya doğurganlığı vurgulanmış, iki yanına konmuş leoparların başlarına yaslanmış bir tanrıça ile çift başlı bir kadın figürünü dikkati çeken örneklerdendir. (Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, 1982: 12) Bölgede yer alan diğer bir heykelcik ise leoparlı tahtında oturmuş, doğum

yapan tanrıça tasviridir. Tanrıçanın bacakları arasında ise bir bebek yer almaktadır.

Çatalhöyük'te bulunan ana tanrıça heykellerinin yanında erilliği, bereketi ve tanrıçanın doğadaki hâkimiyetini simgeleyen bazı hayvanların bulunduğu da görülmektedir. Bunlar genellikle beslenmede büyük öneme sahip av hayvanlarıdır ve tanrıçanın eşi sayılan tanrının simgeleridirler. Örneğin tanrıçanın yanında yer alan boğa Paleolitik Dönem'den itibaren dölleyici olma vasfı itibarıyla ve tarımda üstlendiği etkin rolüyle her zaman verimliliği ve bereketi simgelemiştir. Anadolu'da birçok tapınakta da kilden yapılmış boğa kabartmaları mevcuttur.⁶ Ana tanrıçanın diğer tarafında duran pars ise tanrıçanın vahşi doğa üzerindeki hâkimiyetini, döl zürriyetindeki önemini gösteren diğer bir yırtıcı hayvandır.

Çatalhöyük tapınaklarında dişiliğin, bereketin ve yaşamın simgesi olarak yer alan yüksek kil kabartmalar halindeki kadın memelerinin iç kısımlarında, kurt, tilki, yaban domuzu ve akbaba gibi ölümün sembelleri olan vahşi hayvanların çene kemikleri ve gagaları saklanmıştır. Bütün bunlar tanrıçanın doğum, yaşam ve ölüm üzerindeki egemenliğinin sembolik kanıtlarıdır (Uzunoğlu, 1993: 22).

Neolitik Dönem'e ait diğer bir yerleşim yeri olan Burdur yakınlarındaki Hacılar yerleşiminde ise Geç Neolitik Dönem'e ait bir kadın ve bir erkek figürün birbirine sarılmış, cinsel birleşme halinde betimlendiği görülmektedir. Araştırmacılara göre tanrı ve tanrıça olarak kabul edilen bu çift, doğadaki bereketi, verimliliği ve döl zürriyetini arttırmak adına düzenlenen kutsal evlilik (hieros gamos) ritüelinin tapınma nesnesi olmuştur. Öte yandan bereket inancına dayalı olarak yiyecek, içecek kaplarının da hamile kadın vücudu şeklinde yapılmış olduğu saptanmıştır.

⁶ Boğa, hemen hemen tüm inanışlarda ana tanrıçanın eşi sayılan, gönderdiği yıldırım, fırtına ve yağmurlarla toprağa bereket veren göksel eril tanrının bir sembolü olmuştur. Boğanın bir kabartma veya heykel olarak tarihin eski dönemlerinde karşımıza çıkmasının asıl nedeni toprağı döllemedeki etkin rolüdür. Örneğin Yunan mitolojisinde "tanrıların babası" Zeus, yağmurun efendisidir ve tüm bereket kaynaklarını yönetmekle görevlidir. Hasadın iyi olması için yağmurlarını toprağa göndererek onu dölleyen Zeus'un temsilî hayvanı ise boğa olmuştur. Hint Mitolojisi'nde gönderdiği yağmurlarla Indra, "toprağın boğası" olarak tarlaları, hayvanları ve kadınları dölleyendir. Onun bitmek bilmeyen cinsel gücü boğa ile ifade edilmiştir. Diğer kültürlerde karşımıza çıkan ulu tanrıçanın kocaları Min, Baal, Hadad, Teşup gibi tanrılar da dölleyici nitelikleriyle boğa biçiminde tasvir edilmişlerdir. Yağmurlu gök-boğa-ulu tanrıça üçlüsü, Avrupa, Afrika ve Asya'nın tüm ön-tarihsel dinlerinin ortak yapılarından biri olmuştur. Dünya kültürlerindeki boğayla ilgili yansımalar için bk. Eliade, 2003: 96-136.

Anaerkil yaşam ve buna bağlı olarak yaratılan, toprakla özdeş “Ana Tanrıça” düşüncesi Anadolu’da diğer toplum ve medeniyetler tarafından devam ettirilmiştir. Örneğin Frig ve Geç Hitit Döneminde Ana Tanrıça Kybele ve Kubaba tapınılan büyük tanrıçalardır. Daha sonra bu kültür birikimi üzerine inşa edilen Hellenistik ve Roma dönemlerinde de, Demeter, Artemis gibi tanrıçalar tarafından “Ana Tanrıça”nın fonksiyonlarının yerine getirildiği görülmektedir. Hatta Hıristiyanlıktaki tanrı doğuran “Meryem Ana” inancının da kökeninde “Ana Tanrıça” yer aldığını araştırmacılar ifade etmektedirler.

Kadınla ekili toprağın özdeşleştirilmesi başta Anadolu olmak üzere pek çok tarım toplumunun inanç sisteminde odak noktası olmuştur. Bu özdeşleştirmeden doğan Yeryüzü Ana tapımına ait pek çok belge söz konusudur. Örneğin Umatilla kabilesinin Kızılderili kâhini Smohalla kendileri için toprağın ne kadar kutsal olduğunu şu şekilde belirtmiştir: “Benden toprağı ekmemi mi istiyorsunuz? Annemin bağına bir bıçak mı saplayacağım yani? Benden toprağı eşelememi ve taşları ayıklamamı mı istiyorsunuz? Annemin etlerini kemikler ortaya çıkana kadar kopartacak mıyım yani? Benden otları ve buğdayı toplamamı ve sonra bunları satmamı mı istiyorsunuz, beyazlar gibi mi zengin olayım? Nasıl yolarım Annemin saçlarını?” (Eliade, 2003; 248) Öte yandan Altay halkları da otları yolmanın büyük günah olduğuna inanırlardı, çünkü onlara göre yeryüzü, otlar yolunurken, tıpkı saçları ya da sakalı yolunan bir insan gibi acı çekerdi. (Eliade, 2003; 249)

Yeryüzünün kaderi de bir kadınıninki gibi canlı ortaya çıkarmaktır. İkisi de hayat verir, sürekli doğurur. Ancak doğurma işlerinden tek başlarına sorumlu değillerdir. Her ikisinin de bir dölleyicisi vardır. Yeryüzü Ana’nın dölleyicisi “tohum”larını gökten yağmur şeklinde gönderen eril tanrı iken, kadını dölleyen, menisiyle doğumda büyük rol oynayan ve tanrının dünyadaki izdüşümü olduğuna inanılan erkektir.

Hindular, ekili toprakla kadınlık organını, tohumla ersuyunu özdeşleştirirler. “Bu kadın yaşayan bir toprak gibi oldu: ona tohumlarınızı ekin ey erkekler!” Manu yasalarında “kadının bir tarla olarak kabul edilebileceği, erkeğin de tohum olduğu” söylenir. (Eliade, 2003; 250) Başka bir Hint dinî metninde de, yağmurun, kadınla erkeğin cinsel ilişkisinde ersuyu akışıyla aynı işlevi gördüğü anlatılır.

Doğum olayında erkeği tohum eken ve kadını da ekilen bir tarla olarak görme durumu İslâmiyet'te de söz konusudur. Kur'ân'da geçen "Kadınlarınız sizin için ekilecek birer tarladır. Öyleyse onları dilediğiniz gibi ekin" (2. Sure: 223) ayeti yeryüzüne kadınlık vasfı verildiğinin bir ispatıdır. Bu konu üzerinde yoğun bir şekilde duran Eliade, kadınla ekilebilir toprağın arasındaki benzerliği daha da derinleştirerek erkeklik organıyla sabanı, ekinle doğumu da özdeşleştirmiştir. (Eliade, 2003; 258)

Yeryüzü Ana'ya bağlı başka bir ritüel de, ölülerin toprağın altına cenin şeklinde gömülmesidir. Tarihin en eski dönemlerinden beri ölülerini bu şekilde gömen insanlar bu ritüelle ölülerin anne rahminden dünyaya gelme gibi toprağın rahminden de yeniden hayata kavuşacaklarına inanmışlardır. Bu nedendir ki bitkilerin ortaya çıktığı baharın başlangıcında yapılan doğa bayramlarında ölen atalar da unutulmamaktadır ve özellikle Anadolu'da, bu tür bayramlar böyle bir inanıştan olsa gerek mezarlıklarda kutlana gelmektedir.

Sonuç olarak insanoğlunun göçebe hayatını bırakıp, şartlar gereği toprağı ekip biçmeye başlaması ve yerleşik hayata geçmesi ardından bir takım değerler sistemini ve yeni bir manevi anlayışı da beraberinde getirmiştir. Bunların başında da gökten inen tohumlarla (yağmur) "döllenen" ve böylece bitkilerin doğumunu sağlayan toprağın aynı işlevlere ve hayatî öneme sahip "kadın" la bütünleştirilmesi gelmektedir. Bu benzerliğe dayanarak oluşturulan "Toprak Ana" inancı, aynı zamanda evrensel bir yapıya da sahiptir. Özellikle üzerinde yaşadığımız Anadolu'da, bu inanca sahip maddî- manevî pek çok kültürel unsur bulunmaktadır. Bu inancın yansımalarının Türk kültüründe hâlâ devam etmekte olduğunu pek çok araştırmacı öne sürmektedir.

A.2. SÜMER MİTOLOJİSİNDE BEREKET

Sümerler, M.Ö.3500 - M.Ö. 2000 yılları arasında Dicle ve Fırat arasında yer alan verimli Aşağı Mezopotamya'da yaşamış ve medeniyetin beşiği olarak gösterilen bu yerde sayısız uygarlığın temelini atmış olan bir

halktır. Gerek yazı, dil, tıp, astronomi, matematik, gerekse din, fal, büyü ve mitoloji gibi alanlarda ilk öne çıkan ve bilinen toplum Sümerlerdir.⁷

Sümerliler, günümüz dünyası üzerinde, özellikle de Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet aracılığıyla silinmez izler bırakan dinsel fikirler ve tinsel fikirler geliştirmiştir (Kramer, 2002; 152). Örneğin Yahudilere mal edilen Tufan miti esasında Sümerlere aittir. Semavi dinlerde karşımıza çıkan yaratılış miti de aynı şekilde Sümerlerin mitsel anlatısıdır. Öte yandan Gılgamış Destanı da tıpkı Yaratılış ve Tufan anlatıları gibi Sümerlerin en önemli edebiyat eseridir.

Çok tanrılı inanca sahip Sümerler, tanrıları da tıpkı insanlar gibi düşünmüşlerdir. Tanrılar, insanüstü bir konumda olmalarının yanı sıra insan gibi yiyip içen, evlenip çocuk sahibi olabilen kişilerdir. Onların da insanlar gibi tutku ve zaafı vardır.

Sümer mitolojisindeki öne çıkan başlıca tanrılar şunlardır:

- Anu veya An: Gök Tanrısı, önceleri baş Tanrıyken sonra yerini Hava Tanrısı Enlil'e bırakmıştır.
- Enlil: Hava Tanrısı, Tanrıların Babası. Tapınağı Ekur Nippur kentindeydi.
- Enki: Bilgelik Tanrısı.
- Nimmah (Ninhursag): Ulu Hanım, Ana-Tanrıça
- Nanna: Ay Tanrısı.
- Utu (Şamaş): Güneş Tanrısı, Ay Tanrısı Nanna'nın oğlu.
- Ecem: Kraliçe, Soylular Tanrıçası.
- İnanna (İştar): Ay Tanrısı Nanna'nın kızı. Aşk ve Bereket Tanrıçası. (Kramer, 2002a; Kramer, 2002b).

Sümer mitolojisinde Yer, kadın olarak tasavvur edilmiş, dolayısıyla kutsal metinlerde ürünleri ve tüm canlı varlıkları doğuran dişi diye kendisinden bahsedilmiştir. O bu yönüyle bereketin bolluğun kaynağıdır. Gök ise diğer pek çok din ve mitolojide görüldüğü gibi burada da tohumuyla Kutsal Bakire Yer'i dölleyen konumdadır. Aşağıda yer alan pasajda Yer'in ve Gök'ün

⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCmerler> (23. 07. 2010)

çiftleşmesiyle toprağın bereketi olan bitkileri meydana getirdikleri anlatılmaktadır:

*“Düzgün, büyük Yer kendini parlattı, gövdesini neşeyle güzelleştirdi,
Engin Yer gövdesini değerli madenler ve lapis taşıyla bezedi
Kendini yeşil taş, kadıköytaşı ve parlak akikle süsledi,
Gök kendini yapraklardan takma saçla donattı, prens gibi dikildi,
Kutsal Yer, bakire, Kutsal Gök için güzelleştirdi kendini,
Gök, yüce tanrı, dizlerini Engin Yer’in üzerine koydu,
Kahramanların, Ağaç ve Kamış’ın tohumunu dölyatağına akıttı.
Tatlı Yer, doğurgan inek, Gök’ün bol tohumuyla gebe kaldı,
Sevinçle yaşam bitkilerini doğurmaya koyuldu Yer,
Bol bol saçtı zengin ürünü Yer, şarabı ve balı akıttı”* (Kramer, 2002; 364-365).

Sümer panteonunda en büyük ilah, Sümer ayinleri, mit ve dualarında en büyük rolü oynayan hava tanrısı Enlil’dir. O, Sümer ülkesine günün doğmasını sağlayan, insanlara yardım eden, ülkeye bolluk bereket getiren ilahdır. Enlil ile ilgili aşağıdaki kutsal şiir onun bolluk ve bereket işlevini ifade etmektedir:

*“...Yağ ve sütün aktığı şölenleri bereketli, zengindir,
Ambarları mutluluk ve neşe getirir...
Enlil’in evi bolluk dağıdır...”* (Kramer, 2002; 162)

*“Enlil, büyük bir boğa gibi, ayağını yere koydu,
Bereket içinde mutlu günler yaratmak için,
Bolluk içinde güzel geceleri süslemek için,
Bitkilere boy attırmak için, tahılı bolca saçmak için...”* (Kramer, 2002; 365).

Hava tanrısı Enlil, Sümer ülkesine bolluk ve refah getirmeleri amacıyla Emeş (Yaz) ile Enten (Kış) kardeşleri yaratır ve bunların her birine özel görevler verir:

*“Enten dişi koyunlara kuzular, dişi keçilere oğlaklar doğurttu,
İnek ve buzağıyı çoğalttı, kaymağı ve sütü bollaştırdı,
Ovada, yaban keçisi, koyun ve eşeğin yüreğini sevinçle doldurdu,
Gökyüzünün kuşlarına –engin yeryüzünde yuva kurdurdu,*

*Denizin balıklarına –sazlıklara yumurtalarını koydurdu,
Hurmalıkta ve bağda balı ve şarabı bolarttı,
Yetiştikleri her yerde, ağaçlara meyve verdirtti,
Bahçeleri yeşilliklerle kapladı, bitkilerini zenginleştirdi,
Evlelerde tahılı bollaştırdı,
İyi huylu bakire Aşnan (tahıl tanrıçası) gibi gürbüzleşmelerini sağladı.
Emeş ağaçları ve tarlaları var etti, ahırları ve ağılları genişletti,
Çiftliklerde ürünleri çoğalttı, toprağı donattı...
Evlere bol ürün girmesini, ambarlara tepeleme yığılmasını sağladı,
Kentler ve yerleşim birimleri kurdurup ülkede evler inşa ettirdi,
Dağlar boyunca tapınaklar yükseldi” (Kramer, 2002; 168-170).*

Görevlerini tamamlayan iki kardeş, Nipur’daki “yaşam evi”ne gidip, babaları Enlil’e şükran armağanları sunmaya karar verirler. Emeş’in yanında yabanıl ve evcil hayvanlar, bitkiler varken Enten de armağan olarak değerli madenler, taşlar, ağaç ve bitkiler seçer. Ancak “yaşam evi”nin kapısına geldiklerinde kardeşini kıskanan Emeş (Yaz), “tanrıların çiftçisi” olduğunu ileri sürerek Enten(Kış)’e meydan okur. Aralarında geçen kavgadan galip çıkan Tanrıların çiftçisi, her şeyi üreten Enten olur. Bunu sağlayan da hava tanrısı Enlil’dir. Sonunda Emeş, Enten’den özür diler. Önünde diz çöküp dua eder. Ve geçici olarak yaşanan kaos, tekrar kozmosa döner.

Sümer mitolojisinde, Sığır ve tahıl tanrılarının gökte doğumlarını, sonra da insanlığa bolluk, bereket getirmek için yeryüzüne gönderilişlerini anlatan “Sığır ve Tahıl” miti vardır. Mitin başkahramanları sığır-tanrısı Lahar ile kızkardeşi, tahıl-tanrıçası Aşnan’dır. Bu iki tanrı, gök tanrısı An’ın çocukları olan Anunnakiler’in yiyecek ve giyecek giysileri olması için tanrıların yaratma odalarında yaratılmışlardı. Onlar yaratılana kadar, koyun, keçi, oğlak gibi hayvanlar; küçük tohumlar, canlılara ait tohumlar yoktur.

Sümer mitolojisine ait metinde, Lahar ve Aşnan’ın gökyüzünden yeryüzüne inişleri ve insanlığa yiyecek ve giyecek konusunda nasıl yardım ettikleri anlatılır.

*“...Gökten gelen bolluğu,
Lahar ve Aşnan (yeryüzüne) taşıdı,
Topluma bolluk getirdiler,*

*Ülkeye yaşam soluğunu getirdiler,
Tanrı yasalarını uyguladılar,
Ambarların içindekini çoğalttılar,
Depoları doldurdular.
Yoksulların toz toprak dolu evine,
Girip bolluk getirirler;
Her ikisi de, ayak bastıkları yere,
Evlere bolluk bereket getirirler;
Yerleştikleri yeri doyururlar, oturdukları yeri beslerler,
An ile Enlil'in yüreğini sevinçle doldurur onlar” (Kramer, 2002; 143-144).*

Ne var ki bir süre sonra Lahar ve Aşnan içtikleri şarabın tesiriyle ağız dalaşına girer, kavgaya tutuşurlar. Kavganın sonunda Enki ve Enlil tanrılar araya girer ve bu dövüşün galibinin tahıl tanrıçası Aşnan olduğunu bildirirler.

Sümer mitolojisinde Göklerin kraliçesi İnanna, cinsel aşk, doğurganlık ve üretkenlikten sorumlu tanrıça olarak görülmüştür. Sümerlerde İnanna olan bu tanrıçanın adı Akadlar'da İştar olmuş, oradan Filistin'e geçerek Kenan'ın Bereket tanrıçası Astarte, İsrailcesi de Aşeret, Aştorah, Aşere isimleri altında varlığını sürdürmüştür. Bu tanrıça Yunanlılarda Afrodit, Roma'da Venüs'e dönüşmüştür (Çiğ, 2008; 28).

Sümer ülkesinde savaşı ve bereketi simgeleyen İnanna (Akadlarda İştar) ile kocası çoban Dumuzi (Kitab-ı Mukaddes'te Tammuz) etrafında pek çok mit oluşmuştur. Bunun en büyük sebebi de Sümer ülkesinin tarıma dayalı bir ekonomiye sahip olmasıydı. Hayvanların çoğalmasına, ürünlerin bereketlenmesine ihtiyaç vardı. Bunun için de cinsel güç devamlı kuvvetlenmeliydi. Yaratılan mitlerden ve mitlere dayalı olarak gerçekleştirilen ritüellerden de anlaşılacağı üzere ülkede bereketi sağlamanın en iyi yolu Bakire İnanna ile bereketin eril tanrısı Dumuzi'nin evlendirilmesiydi.

Efsaneye bakacak olursak, başlangıçta Çoban tanrı Dumuzi, İnanna'ya kavuşmak için bitkileri, tahılı bol yetiştiren çiftçi ile boy ölçüşmek zorunda kalır. Sonunda amacına ulaşan Dumuzi, sevgilisi Bakire İnanna'yla birleşmesiyle yeryüzüne bolluk getirir. Böylece tahıllar, bitkiler büyür ve bahçeler yeşillenir.

Mezopotamya kaynaklı mitolojilerde gözümüze çarpan karanlık güçleri ve-kaosu yenmek adına yeraltına iniş başka bir deyimle geçici bir ölüm hali İnanna- Dumuzi anlatısında da karşımıza çıkar. Bu sefer ölümler diyarının kraliçesi, İnanna'nın ablası ve amansız düşmanı olan Sümer'in ölüm ve karanlık tanrıçası Ereškigal'dir. İnanna yeraltına indikten sonra ölümler diyarının yedi kapısından geçmek zorunda kalır. Her bir kapıdan geçişinde de üstündekileri çıkarmak zorundadır. En sonunda çıplak olarak Ereškigal ve ölümler diyarının yedi yargıcı Anunna tanrılarının önüne getirilir. Anunna tanrılarının yedisi ölüm bakışlarını üzerine dikince İnanna bir cesede döner ve kazığa asılır. Ne var ki O da bereketle ilgili diğer efsanelerdeki kahramanların yaptığı gibi ölmeden önce tedbirini almıştır. Dostları onun öldüğünü anlayınca hile ile ölümler diyarına inerek "yaşam yiyeceği" ile "yaşam içeceği" ni onun üzerine serperler. İnanna yaşama dönse de ölümler diyarının bir kuralı olarak yerine başka birisi geçmek zorundadır. Bu sefer karısı İnanna'nın yokluğunda "soylu bir elbise giyerek" tahta geçen Dumuzi, ceza olarak ölümler diyarına gönderilir. Dumuzi'nin kız kardeşi Rüya tanrıçası Geştinanna ise tanrılar meclisine başvurarak kardeşinin yerine yarım yıl yeraltında kalmayı kabul ederek Dumuzi'yi yarım yıl özgür bırakır.

En sonunda Dumuzi'nin kız kardeşi Rüya tanrıçası Geştinanna tanrılar meclisine başvurarak kardeşinin yerine yarım yıl yeraltında kalmayı kabul ederek Dumuzi'yi yarım yıl özgür bırakır. Yeryüzüne çıkan Dumuzi karısı İnanna ile tekrar birleşir. Bununla yeni bir yıl başlar. Ortalık yeşillenir, tahıllar büyür, hayvanlar döllenir. Böylece ülkeye bereket gelir. (Çığ, 2008; 57)

Sümer ülkesinde de her yılın başlangıcı, bu olayın benzeri bir ritüel "kutsal evlilik" gerçekleştirilerek kutlanır. Tanrı Dumuzi'nin yerini tıpkı onun gibi "bolluk yılında doğan, bereketli zamanda bol sütle beslenmiş genç bir boğa olan ülkenin kralı alır (Kramer, 2002; 332). İnanna'nın yerini ise tanrıçanın kutsal tapınağında görevli rahibelerden biri alır.

"Mabedin sapa bir bölümünde veya Zikkurat'ın tepesinde, sedir ağacından, Lapislazuli ve altından yapılmış, içerisi yeşillerle süslenmiş ve yine taht biçiminde koltuk ve yatak bulunan bir gelin odası hazırlanır, İlâh ve İlâhe yıkanılır, kutsal yağ ile yağlanırlar, kıymetli mücevherat takarlar, müzik sesi işitilir ve kutsal bir ziyafet yemeği yenilir" (Schmökel, 1973; 202).

Kral ile rahibe arasındaki cinsel birleşmeyle tamamlanan kutsal evlilik ayini, çalgılar eşliğinde dans edilerek kutlanır ve bu şekilde ülkeye yeniden bereket, doğurganlık, verimlilik ve refah geldiğine inanılırdı. Ayinden sonra:

"... Birleşince Tanrıçamız, Tanrımız

Bereket bolluk gelir ülkeye,

Ağullar, ambarlar taşar, her tarafta şenlik var.

Ey Sumer halkı!

Yeni yıl geldi diye

Çalalım söyleyelim

Oynayalım, gülelim.

Dualarla, şarkılarla

Barış ve mutluluk dileyelim (Çığ, 2006; 56).

Mezopotamya'nın en eski sahiplerinden olan Sümerler, kendilerinden sonra gelen uygarlıkların da temelini atmışlardır. Özellikle doğa olaylarına bağlı olarak yarattıkları tanrı ve tanrıçalar ve onlara bağlı söylenler, bu uygarlıkların dinî sistemlerine girmiş ve yeni yeni inanış ve uygulamalara kaynak oluşturmuştur. İşte bunlardan biri olan bereket söylenleri tezimiz açısından önemli bir nokta olmuştur. Çünkü her yıl, dönüşümlü olarak kışın yeryüzünün ölmesi, bahar gelince yeryüzünün ve yeryüzünde bulunan canlıların berekete, canlılığa kavuşması yani "dirilmesi" çoğu kültürde birbirine yakın anlatıların doğmasına yol açmıştır. Yukarıda bahsi geçen Sümer bereket tanrıçası İnanna ve çoban tanrı Dumuzi böyle bir doğa olayının simgeleridir. Onların başından geçen olaylar tüm canlıların doğayla olan macerasının dramatikleştirilmiş halidir. Diğer kültürlerde olduğu gibi Türk kültüründe de -bugün dahi- bu tür söylenlerin izdüşümünü görmek mümkündür.

A.3. BABİL MİTOLOJİSİNDE BEREKET

Babil, Orta Mezopotamya'da Sümer ve Akad ülkelerinin arasında, Fırat ırmağı kenarında (Günümüzdeki Irak'ta) kurulmuş eski bir imparatorluktur. Eldeki belgelerden bu kentin İ.Ö. III. binyılın ortalarından bu yana var olduğu bilinmektedir. Babil halkının büyük bir kısmı Sami ırkından olmakla beraber

Fırat havzasında yaşamaları itibariyle çoğunlukla tarımla uğraşmışlardır (Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, 1986; 1165).

Babililer, Mezopotamya üzerinde yaşayan diğer halklarda da görüldüğü gibi birden fazla tanrıya sahip olmuşlar ve onlarla ilgili anlatılar yaratmışlardır. Araştırmacıların ifade ettiği üzere onların sahip olduğu bu dinî sistemde daha önce aynı topraklarda yaşamış olan Sümerlere ait mitolojinin etkisi çok büyüktür. Babililer Sümerlerden devraldıkları tanrılarla kendi tanrılarını birleştirme yoluna gitmişlerdir.

Babil mitolojisinde yer alan başlıca Tanrılar şunlardır:

Tiamat: Ulu Tanrıça veya Ana Tanrıça, yaşamı besleyen, Apsu'nun karısı, Ansar ve Kisar'ın annesi, tuzlu suların efendisi. Toprak Ana.

Apsu: Tiamat'ın kocası, Ansar ve Kisar'ın babası, tüm tanrıların ve tatlı suların efendisi.

Mummu: Tiamat ve Apsu'nun oğlu, sislerin tanrısı.

Marduk: Ea ve Damninka'nın oğlu, en akıllı ve yetenekli tanrı, tüm tanrıların efendisi.

Ea: Anu'nun oğlu, Damnika'nın kocası, Marduk'un babası ve Apsu'dan sonra tüm tanrıların ve tatlı suların efendisi.

Enlil: Yeryüzü ve gökyüzü arasındaki havanın tanrısı.

İstar: Nintu gibi, erkek egemenliğindeki yaratılış söyleninde yer almamıştır.⁸

Mitolojide anlatıldığı üzere, Babil tanrıları tarafından evrenin kralı, gökyüzünün hâkimi ilan edilen Marduk'un yapacağı ilk iş, tanrılara isyan eden Tiamat'la savaşmaktır. Marduk, tanrıça Tiamat ile savaşmak için silahlarını kuşanır. Silahları; ok ve yay, topuz, şimşek ve dört yönün rüzgârının (yelinin) dört tarafından tuttuğu ağdan oluşur; bedenini alevle doldurur ve yedi azgın tayfun yaratır; fırtına arabasına biner ve ordularıyla ilerler. (Hook, 2002; 54) Yenilmez fırtına arabasını dört canavardan –Tahrip edici, acımasız, ezici, uçucu- oluşan vahşi hayvanlar çekmektedir. Marduk'un Tiamat'la olan savaşı ayrıntılı bir şekilde Donna Rosenberg'in Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenler Antolojisi adlı eserinde anlatılmaktadır. (Rosenberg, 1998; 224-236). Söylenin en sonunda Marduk evrendeki düzeni sağlamayı başarır.

⁸ <http://www.ufonet.be/MITOLOJI/babilmitoloji.htm> (11. 05. 2010)

Babil mitolojisinin tanrılar panteonunda en yüce tanrı Marduk sayılmaktaydı ve her sene yılın ilk ayı olan Nisan'ın başında onun adına "Akitu" festivali yapılırdı. Varlığı M.Ö. 18. yüzyıldan beri bilinen festival, kozmogonik ve tarımsal bereketi yeryüzüne yaymaya yönelik bir bayramdı. Uzun süren kıştan sonra tarımsal faaliyetlerin başlaması zamanında yapılan bu bayram, halkın tarlalara, kırlara gidip piknik yaptığı, çalgılar, danslar eşliğinde ziyafetler düzenledikleri, bereketi arttırmaya yönelik bir bayramdı. Törende yüce tanrı Marduk'un yer altı âlemine inişi ve baharla birlikte yeniden yeryüzüne çıkışı sembolize edilirdi. Mevsimlerin döngüsüne bağlı olarak geçici bir süre ölen tabiat, baharda Marduk'un yeryüzüne çıkışı gibi aydınlığa, bolluğa kavuşmakta idi. Törende, Marduk'un sureti tapınaktaki yerinden alınır, görkemli bir geçitle nehir kıyısında kurulmuş olan Akitu tapınağına getirilirdi (Gündüz, 2000; 3-5).

Marduk'un Tiamat'la olan savaşı diğer kültürlere ait mitolojilerde de karşılaşılan doğanın değişmez döngüsüne ait anlatıları akla getirmektedir. Bu anlatıların ortak özelliği bereketi temsil eden tanrı/ tanrıçaların veya onların çocuklarının/ sevgililerinin bir süreliğine yerin altına girmesi veya ortadan kaybolması idi. Bu da doğadan yaşamsal enerjinin bir süreliğine çekilmesini, doğanın "ölmesi"ni simgelemekteydi. Söz konusu anlatıda yer alan Marduk'un mahkûmiyeti de böyle bir ölümü simgelemektedir. Ne var ki onun bu mahkûmiyetten kurtulup yaşamın düzenini tekrar eline alması olayı Babil halkının kendisine ibadet etmesinin ve onu bereket ve verimlilikle ilişkili görmesinin dramatize edilmiş halidir.

A.4. MISIR MİTOLOJİSİNDE BEREKET

Mısır mitolojisindeki bereketle ilgili tüm inanış ve uygulamaların kökeninde tabiatın ve dolayısıyla Mısır ekonomisinin geleceğini elinde tutan Nil nehri yer almaktadır. Mısır'ın can damarı olan Nil nehri, taşkınlarıyla tarlalarda ürünlerin çoğalmasını yani Mısır hayatına bolluk ve bereket gelmesini sağlamaktadır. Nil nehri, Mısır tarlalarının verimiyle olan bu münasebeti dolayısıyla buğday başağıyla simgelenmiştir ve mevsimlik törenlerde kendisine buğday başağı adanmıştır (Gezgin, 2007a; 36).

Mısır halkı, Nil Nehri'nin hayatı öneminden dolayı pek çok bayram ve töreni de ona adanmıştır. Örneğin firavunlar döneminde uygulanan "Nil Gelini Töreni"nde Nil'e genç ve güzel bir kız atılarak nehrin rızasını almak amaçlanırdı. Ardından da nehrin bereket getirici olan sularının taşması beklenirdi. Öte yandan "Nil'in Taşması Bayramı" da toprağın verimliliğini müjdelediği için coşkuyla kutlanan mevsimlik bir törendi (İslâm Ansiklopedisi, 1998; 123, Nil mad.).

Doğaya yönelik yapılan büyülere çokça rastlanılan Mısır'da, bu tür büyüler yağmur yağdırmak, Nil'i taşımak için de yapılırdı.

Mısır mitolojisindeki inanışa göre Tanrı Aton biri gökyüzünde diğeri yeryüzünde olmak üzere iki Nil yaratmıştır. Yeraltındaki Nil'i Mısır'a bereket kaynağı olması için, gökyüzündeki Nil'i de Mısır dışındaki toprakların yağın yağmurlarla berekete doyması için yaratmıştır.

Inanışa göre "*Nil çift cinsiyetlidir: suları erkek, bereketli alüvyonları ise dişidir. Mısır inancında Nil'in kaynağının çıktığı iki mağarada yaşayan yılan biçimli tanrı Hinum tarlalara bereket veren suyun denetimcisiydi ve Mısır'ın bereket tanrısıydı. Hinum'un suladığı toprağın çamurundan yapılan çömlek Hinum'la yakından ilişkilidir ve Tanrı çömlekçi tanrı olarak kabul edilirdi. Ancak Nil nehrinin asıl kaynağı tanrı Osiris'in döl suyudur. Tanrı Osiris Nil nehrinin ta kendisi olarak kabul edilmektedir. Mısır mitolojisinde Nil nehriyle en çok özdeşleşen tanrı Osiris'tir*" (Gezgin, 2009; 55).

İlk zamanlardan itibaren Osiris, Nil ve tahıl tanrısıydı ve Nil gibi bütün yaşamı besliyordu. Kendi topraklarında ve komşu diyarlarda insanlara, hangi tohumların ekileceğini, toprağın nasıl sulanacağını ve istenmeyen su taşkınlarının nasıl önleneceğini öğretmişti. Nil nehrinin taşması, kurumması ve tekrar taşması, Osiris'in yaşamması, ölmesi ve yeniden hayata dönmesi demektir. Onun ölümü Nil nehrinin kurumması sonucu bitkilerin ölümünü temsil ediyordu (Rosenberg, 1998; 239).

Orta Krallık dönemine ait bir metin:

"İster yaşayayım, ister öleyim, Osiris'im ben. Senin içine girer ve senin aracılığınla görünürüm yeniden; sende çürürüm ve sende büyürüm... Tanrılar bende yaşar, çünkü ben onların dayandığı buğday başağında yaşarım ve büyürüm. Toprağı örterim ben; ister yaşayayım ister öleyim, Arpa'yım ben,

yok edilmem. Ben Düzen'in içine girdim... Düzen'in efendisi oldum, Düzen'in içinde zuhur ederim ben..." (Eliade, 2003; 125).

Azra Erhat'ın deyimiyle Osiris efsanesi Akdeniz yöresine özgü bir doğa bereket efsanesidir. Bu bakımdan Adonis, Aphrodite, Attis- Kybele ve Demeter-Kore efsaneleriyle benzerlikler göstermektedir (Erhat, 2008; 231).

Efsanenin ana çizgileri şöyledir: Osiris, yeryüzü tanrısı Gebeb'in oğluydu. Yeryüzünde egemenlik sürerken, Mısırlıları yabanılıktan kurtarmış, onlara yasalar vermiş ve tanrılara tapmayı öğretmişti. Onun zamanından önce, Mısırlılar yamyamış. Fakat Osiris'in kız kardeşi ve karısı İsis, yabani şekilde büyüyen buğdayı ve arpayı bulur, Osiris de halkına bu danelerin tarımını öğretir, o günden sonra yamyamlığı terk ederler ve tahıl besi düzenine geçerler. Bundan sonra Osiris bütün dünyayı gezer, nereye gittiyse uygarlığın nimetlerini yayar. Fakat yurda dönüşünde, kardeşi Set yetmiş iki kişiyle birlikte bir komplo hazırlar ona, çok güzel süslenmiş bir sandığa kapatırlar onu, sandığı çiviledikten ve eritilmiş kurşunla lehimledikten sonra Nil nehrine atar. Sandık yüzerek denize ulaşır. Bu olay Athyr ayının on yedinci günü olur. İsis mateme girer, bir türlü teselli bulamayarak dolaşır, kocasının vücudunu arar, en sonunda onu Suriye sahilinde, Byblos kentinde bulur, dalgalarla oraya kadar sürüklenmiştir sandık. Bir erica ağacı bitmiş ve sandığı gövdesi içine almıştır; Byblos kenti Kralı ağaca hayran kalıp onu kestirmiş ve sarayına sütun olarak diktirmiştir. İsis kraldan ağacın gövdesini açma izni alır, içinden sandığı çıkararak yurduna getirir. Fakat Delta'da Butus kentindeki oğlu Horus'u ziyarete giderken sandığı geride bıraktığı için, dolunayda domuz avlarken Typhon tarafından bulunur. Typhon, Osiris'in vücudunu tanır ve on dört parçaya ayırarak etrafa serper. İsis, papirüs bir tekne içinde bataklıklarda dolaşarak parçaları arar, her parçayı buldukça gömer. İşte bu yüzden Mısır'da Osiris'in birçok mezarı bulunmaktadır... Daha sonra oğlu Horus Typhon'a karşı dövüşür, onu yener ve sınıksız bağlar. Fakat İsis kendisine teslim edilmiş olan Typhon'u çözer ve serbest bırakır. Bu Horus'u kızdırır ve tacı anasının başından çekerek alır; fakat Hermes tacın yerine öküz başı şeklinde yapılmış bir miğfer koyar. Typhon daha sonra iki çarpışmada daha yenilir (Frazer, 2004; 289-290).

Frazer'in Altın Dal adlı eserinden aktarmış olduğumuz bu anlatıda dikkati çeken en önemli husus bereketle özdeşleştirilen tanrının gerek sandık

içine konularak gerek parçalar halinde toprağa serpilerek bir süreliğine ortadan kaldırılmış olmasıdır. Bu durum, hemen hemen tüm kültürlerde ortak olan bereket tanrı/ tanrıçasının bir süre için ortadan yok olması, ölmesi veya yerin altına girmesi olayının Eski Mısır'daki şeklidir. Osiris; Adonis, Dionysos, Tammuz, Attis gibi bir süreliğine ortadan kaybolur ve onun arkasından bütün halk yas tutar. Ancak daha sonra yeniden dirilir. Ölümü tüm canlılığının yerin altına çekildiği Kış, dirilişi de doğanın yeniden canlanarak hayat bulduğu, bereket, bolluk sunduğu Baharı simgelemektedir. Yani bereket tanrısıyla hasmı arasında geçen, sürekli olarak yinelenen savaş, mevsimlerin sürekli birbirlerini yenmelerini simgeler. Onun bereketle ilgili bu anlatısı yanı sıra insanlara tahılı, asma yetiştirmeyi öğreten olması da bereketle olan ilişkisini güçlendirmiştir. *“Mısırlılar, ölümden sonra, yeniden canlanılacağına inanırlardı. Bunu tabiatın kış ile baharına benzetirler, ölüm ve yeniden doğuş halini örnek tutarak, nasıl ki Osiris yeniden hayata kavuşmuştur, o halde insan hayatı da ona benzemelidir diye düşünürlerdi”* (Afet İnan, 1992; 230).

Eski Mısır halkı, Osiris adına –diğer kültürlerdeki bereket tanrılarında da görüldüğü gibi- törenler düzenlerlerdi. Örneğin onun adına yapılan bir törende yas beş gün sürmekteydi ve bu tören “toprağın sürülmesiyle” yani Nil’in suları alçalmaya başladığında tarım alanlarının açılmasıyla başlardı. Öteki törenler ise Osiris’in parçalanmış vücudunun aranmasını, bulunmasından duyulan sevinç ve saygıyla gömülüşünü içerirdi. Gömme töreni Kasım’ın 11’inde olur, ayın kitaplarından ağıtlar okunarak yapılırdı. Osiris adına düzenlenen törenlerde rahipler kutsal sandığı denize kadar taşırlandı. Sandığın içinde, içme suyu doldurulmuş altın bir tabut olurdu. O zaman Osiris’in bulunduğunu bağırdı birisi. Sonra biraz toprak suyla karıştırılır, oluşan hamurdan yarım ay şeklinde bir tasvir yapılır, üzerine giysiler giydirilir, süslenirdi (Frazer, 2004; 290-294).

Osiris adına yapılan kurban törenlerinde, onuruna kutsal bir boğa kurban edilip on dört parçaya bölündükten sonra bir araya toplanan inananlar tarafından yenilmekte, sonra da Osiris’in dirilişini simgeleştirmek için, yenilen boğanın yerine başka bir kutsal boğa konulmaktaydı (Challaye, 2007; 41).

En eski devirlerden beri mitolojik bağlamda boğaya atfedilen özellikler ve işlevler onun gerçek dünyadaki işleviyle de alakalıdır. Boğa, Eski Taş Devri’nden beri bereketle anılmış ve dölleyici vasfı yüceltilmiş vahşi bir

hayvandır. Bereket tanrı ve tanrıçalarının da en önemli simgelerinden biri olmuştur.⁹

Mısırda ölmüş Tanrıyı temsil etmek üzere Osiris'in çamurdan yapılmış ve yere uzatılmış heykeline arpa taneleri ekilir, taneler yeşerdiği zaman, bu onlara göre Tanrının yeniden doğduğuna işaret ederdi. (Ülken, 1969: 14) Osiris aynı zamanda ölümler ülkesinin de tanrısıydı.

İsis'in Osiris'in parçalarını topladığı yerler daha sonra "Osiris Mezarları" olarak tapınılan yerler haline gelmiştir. Bu yerlerde Eski Mısırlılar tanrının heykellerini gömerlerdi ve Osiris'in ölümü ürünün hasat edilmesini simgelerdi. Tanrının tekrar tapınağına dönmesi tohumların filizlenmesini simgeler ve bu olay kutlanırdı. (Ökse, 2006; 50)

Osiris'in yanı sıra tahıl tanrıçası İsis'e de, toprağın verimliliğini arttırması nedeniyle saygı duyulurdu. Osiris'in kız kardeşi ve karısı olan İsis, Mısır'daki en büyük tanrıçaydı. Büyük Tanrıça, Ana Tanrıça, Yeşil Ürünlerin Hanımı ve Bereket Efendisi gibi adları vardı (Rosenberg, 1998; 241). Buğdayın ve arpanın bulunuşu İsis'e bağlanmakta ve bu tanrıçanın şenliklerinde, onun insanlara bağışladığı iyilikleri anmak için bu ürünlerin başakları taşınmaktaydı. Ayrıca, hasat zamanı, Mısır orakçıları ilk sapsarı kesince bunları yere yatırır ve göğüslerini döverler, bir yandan da ağlayarak İsis'i çağırırlardı (Frazer, 2004; 300).

Sonuç olarak Mısır mitolojisine ait İsis, Osiris kültü ve onlarla ilgili inanış ve uygulamalar diğer Mezopotamya kültürlerinde de görülen bereket olgusunun Mısır'daki uzantılarıdır. Doğanın geçici olarak bereketini yitirmesi burada da tanrıların yer altına çekilmesi veya kaçırılmasıyla açıklanmıştır. Ayrıca Nil'in bölge için verimlilik kaynağı olması ve tarımın yapılmasında etkili oluşu Mısır'daki bereket ve bollukla ilgili söylenlerin de doğmasını sağlamıştır.

A.5. UGARİT MİTOLOJİSİNDE BEREKET

Suriye'nin kuzeyinde yer alan Kenan bölgesinde Samî dilini konuşan halklar yaşamaktaydı. Hz. İbrahim'in göçü öncesinde Kenan ülkesinde toprağın verimiyle, bereketiyle ilişkilendirilen tanrı Baal'di ve ona bolluk ve

⁹ Boğanın bereket sağlamadaki işlevi için bk. Neolitik Dönemde Bereket.

bereket tanrısı olarak tapınılmaktaydı. O, aynı zamanda toprağın bereketiyle alakalı suların, yağmurun da efendisiydi. Yahudi kutsal kitabında da karşılaşılan Baal ve eşi, hayvanların bereketinden sorumlu Astarte önceleri İbraniler tarafından kutsansalar da daha sonra yine onlar tarafından lanetlenen tanrılar olmuşlardır. Yine de Yahudi kutsal kitabında Baal'e ve Astarte'ye ait pek çok inanın ve ritüelini izini görmek mümkündür (Aydın, 2005; 77).

Ugarit mitolojisinde Baal'in yaptığı dövüşler ve savaşlar onun bereket tanrısı olma özelliğini yansıtan başlıca anlatılardır. Mite göre Baal, tanrıların babası El'in oğlu Yam ile yaptığı dövüşten galip çıkarak mevsimlerin düzenini ve yer altı sularına hâkimiyetini sağlar. Mitolojide bir su canavarı, yedi başlı ejderha olarak gösterilen Yam ile Baal'in sürdürdüğü bu dövüş temsil ettiği doğa olayları gibi bir sefere mahsus değil, ebediyen tekrarlanacak bir döngüdür. Baal Yam ile olan bu mücadelesinden sonra ölüm tanrısı olan Mot'la karşılaşmaya hazırlanır. Bunun için Mot'un hüküm sürdüğü yeraltına inme kararını alır. Baal yeraltına inmeden önce, hiç doğurmamış genç bir inekle çiftleşerek bir oğul sahibi olur. Baal'in yeraltına inişi ise diğer mitolojilerde de karşımıza çıkan bir duruma yani yeryüzünün perişan olmasına, insanların açlık ve kıtlıkla mücadele etmesine, tabiatta bulunan bitkilerin yok olmasına sebebiyet verir. Baal tanrılar yağlanabilsin ve insanların, toprakların kalabalıklarının karnı doyabilsin diye artık yalnızca kendinin insanların ve tanrıların kralı olduğunu bildirmek üzere Mot'a haberciler gönderir (Eliade, 2003; 77).

Baal'in El'in çocukları Yam ve Mot'la yapmış olduğu dövüşler, yedi yıl arayla tekrarlanır. Her defasında Yam, Baal ve Mot ölür. Ancak onlar bir süre sonra tabiatın canlanmasıyla hayata tekrar dönmüş olurlar. Yam denizlerin, Mot ölümler ülkesinin efendisi olarak yaşamaya devam etse de, her seferinde Baal'in hâkimiyetini kabul etmiş olurlar. Bu durum, diğer kültürlerde de gördüğümüz iyiliğin kötülüğe, bolluğun kıtlığa, yaşamın ölüme karşı kazandığı nihaî zaferin bir örneğidir.

A.6. HİNT MİTOLOJİSİNDE BEREKET

Dünya mitolojileri içerisinde geniş ve karmaşık bir yapıya sahip olan Hint mitolojisinin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Dinler beşiği olarak anılan Hindistan'da sırasıyla Vedizm, Brahmanizm, Hinduizm, Jainizm, Budizm, Sikh dini hüküm sürmüştür. Bunların dışında Hıristiyanlık, Müslümanlık gibi dışarıdan gelen dinler de Hindistan'da kendilerine taraftar bulmuştur. Hint mitolojisinin ilk kaynağı Vedalar'dır ve tahminen M. Ö. 1500 yıllarında yazılmıştır. Bu kitapların en eskisi Rigveda olup içerisinde Hint mitolojisinin çekirdeğini oluşturan, adına ilahiler sunulmuş olan tanrılar, tanrıçalar ve aşağı yaratıklar yer alır. Indra, Agni, Varuna, Soma, Vişnu, Mitra Rigveda'da geçen başlıca tanrılardır. Hint mitolojisinin diğer bir kaynağını ise kurban törenleriyle ilgili Brahmanalar teşkil etmektedir. Hint mitolojisinin Vedalar ve Brahmanalar'dan oluşan Vedik Dönem'ini Epik Dönem takip eder. Bu dönemde ise Veda Dönemine ait tanrılar önemini yitirmiştir. Ramayana, Mahabharata gibi destanlar ve Puranalar bu dönemin en büyük kaynağını oluşturur.¹⁰

Hint mitolojisinde Vedalarda adı en sık geçen tanrı tabiat ve savaş tanrısı olan Indra'dır. Rigveda'da yaklaşık 250 ilahiye sahip olan Indra, bir bereket tanrısıdır. O, tarlalara, hayvanlara, kadınlara doğurganlık vermekle sorumludur. "Yağmur tanrı", "tarlaların efendisi", "bin hayalı" ve "yerin efendisi" gibi adlarla anılır (Gezgin, 2009; 112).

Boğaya benzetilen "*İndra, sürekli kozmik güçlerini kullanır ve böylece biyo-sperm gücünü tüm evrene yayar. Yaşam gücünün kaynağı tükenmezdir ve insanlığın umutları bu kaynağa bağlıdır. Ama Indra yaratıcı değildir; her yere yaşam vaat eder ve bunu tüm evrene yayar, ama yaşamı yaratmaz. Her gök tanrısında bulunan yaratıcılık gücü, Indra'da yaşamsal ve cinsel bir görev olarak özelleşir.*" (Eliade, 2003; 102).

İnsanlara zor zamanlarında yardım eden, savaşlarda yenmelerini sağlayan, onları koruyan, iyiye sevk eden Indra, büyük bir bereket tanrısıdır. Onun bu özelliğinin yansımaları ise insanlık için kuraklık yılanı Vritra'yı öldürdüğü söylenceye görmek mümkündür.

¹⁰ <http://www.hindoloji.com/index.php/dinler> (14. 05. 2011)

Bereket dağıtıcı Indra'nın büyük bir mücadele göstererek ejderha ile savaştığı ve dünyanın bereketini sağlayan yedi nehri özgür bıraktığı efsane şöyledir:

"Söylenceye göre, bir zamanlar Vritra adında tanrıların ve insanların düşmanı bir ejderha, tanrıların köşklerini yerle bir ederek kocaman gövdesiyle gök ve yer arasında egemenlik kurmuş, cennetin sularını göbeğinde hapsedmişti. Korkunç canavar, yeryüzünde yararlı olan ne varsa onları yutmaktaydı. Bir gün kızgın güneşin doğmasıyla yeryüzünde tüm ağaçlar, otlar kurudu, nehir suları çekildi, kuraklık ve insanlar arasında açlık baş gösterdi. Tüm insanlar Indra'ya yardım etmesi için dua etmeye başladılar. Yağmur ve yıldırım tanrısı Indra, insanların duasına karşılık verdi. Savaşmak için gücü olsun diye üç kâse soma aldı, her içişte biraz daha güçlendi. Canavar onu görünce, güneş ışıklarının önünü kesen ve dünyayı karanlığa boğan sisli bir duman püskürttü. Daha sonra kör eden bir ışık, sağır eden bir gök gürültüsü ve insanın etini kesen bir dolu fırtınası sundu. Indra, en sonunda yıldırımlarını canavarın karnına göndererek onu öldürdü. Canavarın parçalanan vücudundan fışkıran sular "böğüren inekler gibi" denize doğru akarak tabiata yeniden hayat verdi. Bu sularla tabiata yeniden bereket geldi ve türlü bitkiler yeşerdi. Daha sonra Indra, Gökyüzüne güneşi yerleştirdi. Yerle göğü birbirinden ayırdı ve canavarın yıktığı tanrı köşklerini yeniden inşa ettirdi. Indra, canavarı yenerek kaosu kozmosa çevirmiş oldu, tabiatın dengesi böylece yerine geldi. Tüm bunlara şükranlarını dile getirmek için gökyüzündeki tanrılar yere inip Indra'ya çok sevdiği içkisi Soma'yı sundular" (Eliade, 203; 250).¹¹

Söz konusu mücadelede Indra yaşamın bereketini tehdit eden Vritra adlı canavarı yenerek yeryüzüne tekrar bereketin gelmesini sağlamıştır. Vritra, burada yeryüzündeki tüm bereketin, bolluğun kaybolduğu karanlığı, ölümü simgelemektedir. Bu da mevsimlerin döngüsel durumuna bakıldığında kış mevsimini ifade etmektedir. Doğanın geçici olarak ölmesini tekrar yaşama kavuşması takip ettiği için kışı da bahar ayları yani bolluk verimlilik dönemi takip edecektir. Bu yüzden Indra, yeni bir yılın simgesidir ve canavarı yenerek doğaya ve insanlar üzerine bereketi getirmiştir.

Yukarıda bahsi geçen efsanede Indra kutsal içki somayı içerek mücadelesinde başarılı olmuştur. Bu durum ve somanın Hint mitolojisinde sahip olduğu konum daha sonraki Hindu dinsel törenlerde de somanın önemli bir rol üstlenmesini sağlamıştır. Söz konusu törenlerde rahiplerin tanrıların

¹¹ Soma, Hint mitolojisinde, suların içinde büyüyen embriyondur. Indra yağmur tanrısı, soma ise yağmurdur. Damlamasında çıkan kükreme sesinden dolayı "suların boğası" olarak adlandırılmıştır. O, aynı zamanda cennetin sütü, ölümsüzlük suyudur. Şifa verme, iyileştirme ve arındırma özellikleri vardır. Aynı zamanda, savaşçının cesaretini, insanların cinsel gücünü artırır. Uzun ömür verir ve bereketi sağlar. Ayrıntılı bilgi için bk. Gezgin, 2009; 112.

güçlerini koruması amacıyla soma adağında bulunmaları, bu şekilde tanrıların dünyanın döngüsel sürecini yönetmede daha etkili olacaklarına inanmaları somanın bereketle olan ilişkisini gösteren durumlardır (Rosenberg, 1998; 493).

Hint mitolojisinde bereketle ilgili tanrılar arasında Vişnu ve Şiva da yer almaktadır. Vişnu tanrı dünyayı korumakla görevlidir. Hindistan'da büyük bir tapınım gören bolluk ve bereket simgesi inek, ona ait kutsal bir hayvandır. O, çoğunlukla dört kollu bir tanrı olarak tasvir edilir; ellerinde bir disk, bir sedef kabuk, bir balyoz, bir de lotus çiçeği tutar. Dünyayı kurtarmak için birkaç defa başka başka bedenlere girmiş, sıra ile balık, kaplumbağa, domuz, aslan, cüce, ayrıca Rama ile Krişna olmuştur.¹²

Vişnu, doğum-ölüm ve yeniden doğum üçlemesinde yeniden doğumu simgeler. O, evrenin yaşadığı altın çağ- karanlık çağ- tekrar altın çağ olarak yaşadığı yaratılıştan yok oluşa doğru olan döngüyü yöneten tanrıdır. Aynı zamanda Hindistan'ın kutsal nehri Ganj'in onun ayaklarından doğduğuna inanılmaktadır.

"Vişnu yeryüzünü korumak amacıyla pek çok kez değişik bedenlenişlerle (Avatar) dünyaya inmiştir. Bir defasında yok edici tanrı Şiva ile yağmur tanrı İndra kavga etmişlerdi. Şiva, İndra'yı lanetlemiş ve Yağmur tanrı İndra artık yağmur yağdıramaz olmuştu. Bu yüzden yeryüzünde büyük bir kuraklık ve beraberinde kıtlık baş gösterdi. Koruyucu tanrı Vişnu yılan Nasuki'yi bir dağın çevresine sararak, dağı bir topaç gibi çevirdi ve denize daldırdı. Tanrı Vişnu dağın sivri tepesi denizin dibini delmesin diye Kaplumbağa biçimine girerek kabuğunu dağın sivri ucuna dayadı. Denizin köpüren suları ise yeryüzünü kıtlıktan kurtararak, toprağa yeniden bereket aşıladı". (Gezgin, 2009; 108)

Hinduizm'de yeryüzünün bereket ve bolluğa kavuşması adına düzenlenen pek çok festival vardır. Bunların en bilinenleri Deepavali, Holi, Dussehra, Ganesh Chaturthi, Pongal, Şiva Ratri adlı festivallerdir. Hintlilerin en önemli bitki bayramı Holi'dir. Eliade'nin Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi adlı eserinde aktardığı bilgiye göre Holi'de tüm doğanın yaratılışı ve üretim gücünün doruğa çıkması için her şey zincirinden boşalırdı. Her tür utanma duygusu unutulurdu; çünkü söz konusu olan, kurallara ve yasalara uymaktan çok daha önemli bir amaçtı; yaşamın sürekliliğini sağlamak söz konusuydu. Erkeklerden ve çocuklardan oluşan gruplar sokaklarda şarkı

¹² <http://www.hindoloji.com/index.php/mitoloji/vedik-doenem> (14. 05. 2011)

söyleyerek, bağırarak ve etrafa, holi pudrası ve yaşam ve cinsellik simgesi kırmızı renkli su serpererek dolaşırlardı (Eliade, 2003; 346).

Mitolojiler içerisinde çok karmaşık bir yapıya sahip olan Hint mitolojisinde bereket olgusuna yönelik pek çok unsur ve söylence yer almaktadır. Hinduzim'de bereketle ilgili görülen Indra, Vişnu gibi tanrılar halkın kıtlık, kuraklık zamanlarında devreye girmişler ve tüm yeryüzünün berekete, bolluğa kavuşmasını sağlamışlardır. Indra'nın kuraklık yılanı Vritra ile girdiği mücadelede onu yenmesi ve cennet sularını serbest bırakması Indra'nın eril, göğe ait ve yaşamı besleyen bir tanrı olarak bereketle ilişkisini göstermektedir. O, bu yönleriyle diğer mitolojilerde de karşılaşılan toprağı sularıyla dölleyerek bitkilerin yeşermesini sağlayan vazgeçilmez unsurdur. Diğer yandan Vişnu, halkın kıtlık zamanında onlara yardım ederek ve toprağın tekrar berekete kavuşmasını sağlayarak devreye giren bir tanrıdır. Bereketle ilgili hayvanlar arasında yer alan ineğin ve Hindistan'da bereket denilince akla ilk gelen kutsal Ganj nehrinin onunla özdeşleştirilmesi Vişnu'nun bereketle olan yoğun ilişkisini göstermektedir.

Hinduizm'de bereket ve bollukla ilgili daha pek çok söylence, bayram ve unsur yer alır. Ancak çalışmamızın odak noktasını Türk kültüründeki bereketle ilgili inanış ve uygulamalar oluşturması sebebiyle dindeki bereket olgusunun genel hatlarıyla diğer din ve mitolojilerle benzerlik içerisinde olduğunu göstermeye çalıştık.

A.7. HITİT MİTOLOJİSİNDE BEREKET

Hititler veya Etiler Antik Çağ'da Anadolu coğrafyasında devlet kurmuş önemli uygarlıklardan biridir. Haklarında bilinen, MÖ. 2000'li yıllarda Anadolu'ya göç ederek yerli Hatti beylikleri üzerinde hâkimiyet kurduklarıdır.

Hitit dini çok tanrılı bir dindir. Bu dinde yer alan tanrı ve tanrıçalar ruhen ve fiziken insani özelliklere sahiptir ve yağmur, ırmak, rüzgâr gibi doğa güçleriyle alakalı pek çok tanrı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra bu tanrı ve tanrıçalar çeşitli kavimlerin dinlerinden Hitit dinine girmişlerdir.¹³ Çoktanrıcı ve doğaya yönelik bu dini sistemin temelinde tarım ve hayvancılık olduğu

¹³ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hititler> (11. 02. 2012)

bilinmektedir. Özellikle yaşanan coğrafyanın Anadolu olması sebebiyle buğday ve buğdaydan yapılan ekmek kutsanmaktaydı. Çünkü ekmek yaşamın devamı konusunda vazgeçilmez bir besin maddesiydi. Hititlerin büyük bir zenginlikte ekmek ve hamur işi kültürleri bulunduğu görülmüştür (Koç, 2006; 95).

Hititlerin temel besinini oluşturan ekmek, ekim zamanı, ürün kaldırma gibi yılın belirli dönemlerinde tanrıya sunulan kurbanlar arasında yer almıştır. Yağmur yağması, bolluk- bereket, iyi mahsul ve kralın gücünün artması amacıyla tanrılara sunulan ekmek, oyunlar, danslar ve ziyafetler eşliğinde ufalanarak tanrı heykelleri üzerine atılmaktaydı. Bu şekilde gerçekleştirilen bayramlar Hititler için hayati önem taşımaktaydı. Doğadaki bereketi arttırmak adına yapılan bu bayramların diğer bir önemli noktası da gerek tapınakta gerek törene katılacak insanlarda ve gerekse kullanılacak kap kacakta temizliğe verilen önemdi. Tanrıya yiyecek sunmadan bir gece önce cinsel ilişkiye girmek, kirli bir durumda bulunmak veya köpek, domuz gibi tanrının lanetlediği düşünülen hayvanları bayramlarda bulundurmamak tanrının lanetine uğramak demektir (Ünal, 2003; 92).

Tanrılara sunulan gıdalar arasında ekmek, bira, şarap, arpa, buğday, un, süt, peynir, lor, üzüm, incir, yağ, bal, su, et vardır; eti en çok yenen hayvanlar sığır, koyun, keçi ve domuzdur. Kurban edilen hayvanların en değerli addedilen kalp ve ciğer gibi iç organları sembolik olarak tanrılar için sunakların üstüne konur, diğer kısımlar, bayramlara katılan kişiler tarafından yenirdi. (Ünal, 2003; 94)

Toprağa dayalı bir hayat sürdüren Hititlerde bolluk ve bereket amacıyla daha pek çok bayram yapılmaktaydı. Özellikle yeryüzüne bereketin bolluğun indiği ilkbahar ayları bereket bayramlarının en çok yapıldığı dönemdi. Hititlerin bereket düşüncesiyle yapmış oldukları bayramlar arasında en bilineni Purulli idi. Yine ilkbaharda kutlanılan "çiğdem bayramı" (An. Tah. Sum.), Tırmık, Devşirme, Hasat Bayramı, Meyve Bayramı, Geyik Bayramı gibi bayramlar Hititlerin bolluk ve bereket inancıyla yerine getirdikleri kutlamalar arasındadır (Ünal, 2003, 92).

Hititlerde doğanın bereketiyle ilgili çok fazla anlatı bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Kumarbi efsanesinde gök krallığı için baba-oğul tanrılar arasında yapılan mücadele anlatılmaktadır. Efsaneye göre başlangıçta gök

krallığının ilk sahibi Alalu'nun oğlu Anu'dur. Anu'nun Kumarbi adında bir oğlu olur. Kumarbi büyüyünce göğün krallığını ele geçirmek için babasına karşı ayaklanır. Kumarbi, babası ile mücadelesi sırasında onun cinsel organını ısırpı kopararak yere tükürür. Cinsel organın yere tükürülmesiyle toprak hamile kalır ve fırtına tanrısı Teşup ile Aranzah (Dicle) ve Taşmişu'yu doğurur. Bu efsanede yere tükürülen tanrının cinsel organından doğaya bereket verecek olan iki önemli öge, toprağı sulayan yağmurları getiren fırtına tanrısının ve Güneydoğu Anadolu'nun hayat damarlarından biri olan Dicle nehrinin doğması, efsanenin bereket kültürünün bir parçası olduğunu açıkça ortaya koymaktadır (Çetin, 2006; 193).

Hitit tanrıları arasında en üst konumda yer alan tanrı, fırtına tanrısı Teşup'tur. Hitit ülkesinin koruyucusu olduğu gibi Hitit topraklarına bereket dağıtan da yine odur. Onun yardımıyla topraklarda ürünler hasıl olur, hayvanlar çoğalır, bol süt verir ve insanlar refah ve mutluluk içinde yaşar. Yağmuru gökten yere akıtarak toprağı dölleyen Teşup eril bir tanrıdır. Onun kutsal hayvanı tüm kültürlerde dölleyici ve bereketi arttırıcı yönüyle ön plana çıkan boğadır.

Hititlerde doğadan bereketin gidişi ve yapılan bir dövüşle bu bereketin tekrar yeryüzüne gelişi Teşup'un da yer aldığı bir efsaneye bağlanmaktadır. Göklerin hâkimi, yeryüzüne bereketli yağmurları gönderen, Tanrılar tanrısı Teşup ile yeraltına ait ve kötülüğü, yokluğu, karanlığı simgeleyen bir varlık olan Illuyanka (ismi yılan anlamına gelir.) arasındaki bu dövüşte Illuyanka başlangıçta Teşup'a acı bir yenilgi tattırsa da kazanacak olan yine erkekliğin ve bereketin simgesi olan Teşup'tur. Teşup'un bu dövüşü kazanması demek, yeni bir yılın başlaması, yaşamın yenilenmesi demektir (Bryce, 2003; 234). Ne var ki her yılın bir sonu olduğu gibi, doğanın berekete kavuşmasını açlığın ve kıtlığın takip etmesi gibi Illuyanka da savaşmak için yeraltından tekrar çıkacaktır ve her sene bu şekilde Teşup'un karanlığı ve kaosu simgeleyen canavarla savaşması gerekecektir.

Dünya din ve mitolojilerinde sıkça karşılaşılan kışın doğanın geçici olarak ölümü ve bahar gelince tekrar hayat bularak bolluğa kavuşması durumu Hitit dininde karşılaşılan Telepinu efsanesinde de kendisini göstermektedir. Hititlere göre doğanın bu döngüsel durumu tanrı Telepinu'nun öfke nöbetine kapılarak ülkeyi terk etmesiyle ilgilidir.

Tanrılar tanrısı Teşup'un oğlu Telepinu'nun öfkelenerek ortadan kaybolmasıyla *"Ocaklardaki ateşler söner, tanrılar ve insanlar kendilerini 'bitkin' hissederler; koyun kuzusunu ve inek danasını yüzüstü bırakır; 'arpa ve buğday bitmez olur,' hayvanlar ve insanlar çiftleşmez; otlaklar ve su kaynakları kurur"* (Eliade, 2003; 179).

Tanrıların babası, fırtına tanrısı Teşup, oğlunu bulması için ilk önce bir kartal gönderir. Sonuç başarısız olunca, arıyı gönderir. Arı tüm dağları, vadileri aştıktan sonra nihayet yerde yatar halde Telepinu'yu bulur. Kalkması için onu sokar ve soktuğu yerlerin acısını dindirsin diye balmumu sürer. Zaten öfkeli olan Telepinu, uyandırılınca daha da bir öfkelenir ve tüm insanları açlığa götürecek olan, tabiatın canlılığını öldürecek olan şiddetli yıldırım ve fırtınalarını gönderir. Bunun üzerine Büyü Tanrıçası Kamrusepa, gönderilir. Kamrusepa, gerçekleştirdiği bir ritüelle Telepinu'nun bedenini öfkeden arındırır. Yağ ve bal dökülerek güzelleştirilen yoldan mutlu bir şekilde evine tekrar döner ve böylece ülkeye yeniden bolluk, bereket gelmiş olur. Telepinu'nun evine tekrar dönmesi üzerine yapılan şenliklerde, Telepinu'nun önüne, üzerinde bir koyun postu asılı olan bir direk dikilir. Bu direk, verimli tohumları, şarapları, semiz sığırları, koyunları ve döl zürriyetini simgelemektedir (Rosenberg, 1998; 258).

Hititlerin Anadolu coğrafyasında yaşamış olmaları onların iktisadî hayatlarını şekillendirdiği gibi dinî hayatlarında da etkili oldu. Özellikle Karasal iklimin hakim olduğu İç Anadolu Bölgesi'nde hakimiyet kuran Hititlerin temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olmuştur. Gerek doğanın bereketi, tarımsal ürünlerin bolluğu konusunda yarattıkları efsaneler gerek bu efsanelere bağlı olarak her yıl geleneksel olarak kutladıkları bayramlar böyle bir hayatın ürünleridir. Diğer din ve mitolojilerde de karşılaşılan doğanın döngüsel değişimini bereketle ilgili tanrı veya tanrıçanın ortadan kaybolmasıyla, yeraltına kaçırılmasıyla veya ölmesiyle ilişkilendirme durumu Hitit bereket söylenlerinde de söz konusudur. Teşup'un oğlu Telepinu bir öfke anında ortadan kaybolarak tüm halkın kıtlığa, kuraklığa düşmesine neden olmuştur. Bir süre sonra yeniden görünmesi ise bahar aylarında doğanın tekrar hayat bulması ve tüm canlıların berekete bolluğa kavuşmasını temsil etmektedir. Bu olayı Hitit halkı her yıl geleneksel bahar kutlamalarıyla anmıştır.

A.8. FRİGYA MEDENİYETİNDE BEREKET

Anadolu'da kurulan ilk medeniyetler arasında yer alan Frigya medeniyeti Anadolu'da kurulan diğer medeniyetlerde de görüldüğü gibi tarıma bağlı bir iktisadî hayat sürdürmüştür.

Toprağa bağlı bir ekonomiye sahip olan ve dolayısıyla inanışları bu çerçevede oluşan, dinsel pratikleri de toprağa dayalı olarak uygulanan Anadolu medeniyetlerinde toprak ve bereketin sembolü olarak tanrıça Kybele'nin büyük bir kült, tapınma konusu olduğu görülür.

"Tarih öncesinin en gerilerinden tek tanrılı dinlerin yerleştiği dönemlere kadar uzanan ve Akdeniz yöresini kapladıktan sonra, bir yandan kuzey ülkelerine, öte yandan Asya'nın içlerine dek yayılan, birçok ulus, uygarlık ve kültürlerde değişik adlarla anılıp hep aynı prototipe indirgenebilen Ana Tanrıça dininin kaynağı Anadolu'dur" (Erhat, 2008; 183).

Kültepe tabletlerinde Kubaba, Lydia'da Kybebe, Phrygia'da Kybele (Erhat, 2008; 183) olarak geçen tanrıça doğayı bütün canlılığı ve verimliliğiyle simgeleyen evrensel bir nitelik taşır.

Anadolu'da Kybele'ye adanan tapınaklarda, heykelinin yanlarında onun doğada hâkim ilah, tabiatın dışıl tanrıçası olduğunu temsil eden aslanların olduğu görülür. Heykelde tanrıçanın ve aslanlarının cinsî yerlerinin mabede gelen duacılar tarafından bereket ve zürriyet düşüncesiyle aşındırıldığı düşünülmektedir. Tanrıçanın her iki yanında bulunan bu hayvanlar, vahşi yaşamın el değmemişliğine benzer şekilde tanrıçanın ebedî bakireliğine de vurgu yapmaktadırlar.

Bir tapınma unsuru olarak tanrıçaya yalnız Anadolu'da değil Roma topraklarında da ibadet edilmiştir. Özellikle başında bulunan "şehrin koruyucusu" olduğunu belirten tacı ve gökten düştüğüne inanılan ve tanrıçaya ait olduğu düşünülen kara taşıyla O, Romalılar için savaşlarda bir güç kaynağı olmuştur. Öte yandan Phrygia'da Kybele adına yapılan ritüellerin benzerleri de yine Magna Mater (Büyük Ana) tapınımı olarak Roma'da gerçekleştirilmiştir (Erhat, 2008; 184).

Toprağın bereketini ve tabiatın geçici olarak ölümü ve yeniden dirilişini simgeleyen efsanelerden biri de Frig tanrıçası Kybele ve onun hem kardeşi hem aşığı Attis'le ilgili olanıdır. Kybele'nin Agdistis adıyla geçtiği efsanenin içeriği şöyledir:

Zeus bir gece düş görerek tohumunu yeryüzüne döker. Bundan hünsa (er dişi) bir varlık doğar: Agdistis. Hem kadın, hem erkek olan bu yarattığı tanrılar ele geçirir ve erkeklik uzvunu koparır atarlar, uzuvdan bir badem ağacı meydana gelir, ırmak tanrı Sangarios'un (Sakarya) kızı bu ağaçtan bir badem koparıp göğsüne saklar, bundan gebe kalarak Attes (başka kaynaklara göre Attis) adlı bir oğlan doğurur. Onu dağa bırakır. Attes büyüyünce öyle yakışıklı, öyle eşsiz güzellikte bir delikanlı olur ki o zaman salt kadın olan Agdistis ona âşık olur. Ne var ki Attes Agdistis'ten kaçmak için Pessinus'a gider ve orada kralın kızıyla evlenmeye kalkışır. Tam düğün gecesi düğün ezgileri söylenmektedir ki Agdistis birdenbire çıkagelir. Attes onu görünce çıldırır ve erkekliğini keser, Pessinus kralı da aynı şeyi yapar. Attes ölür, Agdistis de sevgilisinin bedeninin bozulmasını sağlar (Erhat, 2008; 15).

Burada anlatılan efsaneden de anlaşılacağına göre, Attis kışın ölen ve yazın dirilen doğa güçlerini simgeleyen bir bitki tanrısıdır. "Daha yeşilken biçilmemiş başak" denilen Attis (Erhat, 2008; 330), çektiği acıların, ölümünün ve yeniden dirilişinin öyküsü, orakçının yaraladığı, ambara gömdüğü ve toprağa ekilince yeniden yaşama kavuşan olgun dane olarak yorumlanırdı (Frazer, 2004; 287).

Attis'in bu efsanede temsil ettiği bereketin yok oluşu ve yeniden yeryüzünü tüm canlılığıyla kaplayışı Mezopotamya efsanelerinin de ana kurgusunu oluşturmaktadır. Örneğin Sümerlerde, aşk ve savaş tanrıçası İnanna'nın eşi doğa ve bereket tanrısı Dumuzi ölümüyle toprağı dölleyen ve bu şekilde doğa güçlerini yeniden açığa çıkararak bir ilahtır.

Tabiata gelen bereketi, canlıların baharda tekrar uyanışını temsil eden bu ölüp dirilme motifi, Phrygia'da her sene belirli törenlerle kutlanmaktaydı. Efsanede Attis, erkeklik organını keserek nasıl kendini Kybele'ye kurban ettiyse, Kybele'nin başrahibi de kendi kendini hadım etmek zorundaydı. Bu şekilde akıtılan kanla tüm evrene bereket ve canlılığın geleceğine inanılmaktaydı.

Bugün, gerek İslamiyet'te gerek diğer dinlerde karşımıza çıkan "Sünnet İşlemi"nin kökeninde zürriyeti ve doğaya yönelik bereketi artırma amacının olduğunu savunan bilginler söz konusudur (Boratav, 1997; 159).

Efsanede öldükten sonra Attis'in bir Çam ağacına dönüştüğü geçmektedir. Bu efsaneye bağlı olarak gerçekleştirilen şenliklerde pek çok inanış ve uygulamanın gerçekleştirildiğini James G. Frazer Altın Dal adlı eserinde ortaya koymaktadır. Anlatılanlara göre İlkbahar ılımlında (22 Mart) ormandan bir çam ağacı kesilip Kybele tapınağına getirilir ve orada ona bir tanrı gibi davranılırdı. Bu ağaca yün şeritler ve menekşe çelenkleriyle tapınılmaktaydı. Çünkü menekşelerin rengini Attis'in kanından aldığına inanılırdı. Ağacın ortasına da genç bir erkek tasviri bağlanırdı. İkinci gün (23 Mart) borular çalınırdı ve üçüncü gün (24 Mart) Kan Günü diye bilinirdi. Yüce rahip kolunu kanatır ve bir sunu olarak sunardı. Dördüncü gün (25 Mart) ise Attis'in dirilişinin kutlanıldığı sevinç şenliği idi (Hiaria) (Frazer, 2004; 285).

Anadolu'ya damgasını vuran Ana Tanrıça inancının bir uzantısı olan Kybele kültü bereketle doğrudan ilişkilidir. Kybele Ana'ya ait efsane, inanış ve uygulamalara diğer Mezopotamya dinlerinde de farklı adlar altında rastlanılmaktadır ve bu durum da bu inanışın evrensel bir niteliğe sahip olduğunu göstermektedir. Doğanın geçici olarak bir ölüm yaşaması ve bu sebeple sahip olduğu bereketi, bolluğu yitirmesi; ancak bir müddet sonra bu bolluğa tekrar kavuşması bereketle ilgili pek çok mitin altyapısını oluşturmaktadır. Bu döngü Kybele kültürünün de temelinde bulunmaktadır.

A.9. KLASİK YUNAN MİTOLOJİSİNDE BEREKET

Bir doğa dini olan Yunan mitolojisinde, bereketle ilgili ayin ve inanışlar da ön planda olmuştur. En eski Yunanlıların çiftçi olması ve toprağın bereket ve doğurganlığının onlar için büyük bir öneme sahip olması bereketle ilgili inanışlarında büyük bir rol oynamıştır. Bu yüzden yaratılış düşüncesinin temelinde dişil varlığı, toprak ana Gaia'yı koymuşlardır. Gaia'nın sahip olduğu özelliklerin yine kendisinden doğan tanrı ve tanrıçalara dağılması sonucu tabiatın bereketinden, tarımın verimliliğinden sorumlu tanrı ve tanrıçalar birtakım görevler üstlenmişlerdir. Bunlardan en bilineni ise bütün dünyaya

buğday ekmekle görevli ve Büyük Ana Gaia'nın tarımsal uzantısı olan tanrıça Demeter'dir.¹⁴

Ekili toprağın tanrıçası olarak bilinen Demeter, tanrıların babası Zeus'un kız kardeşidir. Yaşamın yenilenmesinden sorumludur ve başlıca simgeleri: buğday başağı, haşhaş, evcil domuzdur (Frazer, 2004; 325). Sevdiği kuş turna, tercih ettiği kurban dişi domuzdur. Tanrıça, genellikle oturmuş bir şekilde ve meşalelerle veya bir yılanla birlikte tasvir edilmiştir (Grimal, 1997; 147).

Tarımın temel geçim kaynağı olduğu Yunanlılar arasında verimlilik ve ziraat tanrıçası Demeter ve onun kızı Persephone (Kore-Proserpina) ile ilgili efsanelere sıkça rastlanılmaktadır. Bunlardan en çok bilinen efsaneye göre Demeter'in Zeus'tan olma kızı Persephone bir gün oyun arkadaşlarıyla birlikte çayırda çiçek toplarken birden bire yer yarılar ve ölümler efendisi Hades arabasıyla çıkagelir. Kızı yakaladığı gibi ölümler diyarına götürür. Kızının kaçırıldığını duyan Demeter, ümitsizce ve perişan halde dokuz gün boyunca tüm dünyada kızını arar. Onuncu gün güneş tanrısı Helios'a rastlar. Her şeyi gören ve bilen Güneş tanrısı, ona Zeus'un gizli rızası ile Persephone'yi, Ölümler Ülkesinde ebedi karısı yapmak için Hades'in kaçırmış olduğunu söyler. Bunu öğrenen Demeter, Olympos'tan kaçar. Yüreği kızının acısıyla sızlayarak ıssız bir yere çekilir. Onun bu şekilde küsmesiyle topraktan tohum çıkmaz, toprağın bereketi kalmaz, insanlar kıtlıkla mücadele etmeye başlarlar. İnsanların çektikleri sıkıntılara artık dayanamayan tanrılar, Demeter'e tekrar görevinin başına geçmesi ve doğaya tekrar bolluk-bereketin gelmesi için yalvarsalar da Demeter, kızını görme şartını öne sürer. Bu durumda da Hades'i ikna etmek için devreye Zeus girer. Ne var ki bu sırada Hades, Persephone'ye kendisine daha çok bağlanması amacıyla nar yedirmiştir. Ölümler diyarından bir şey yiyerek buraya daha da çok bağlanmış bulunan Persephone'yi kurtarma çabaları da boşa gitmiş olur böylece. Ancak Zeus'un Hades'le yapmış olduğu son bir antlaşmayla Persephone'nin yılın üçte ikisini yani çiçek açma ve meyve zamanını, anası Demeter'in, geri kalan üçte birini, yani kışı da kocası Hades'in yanında geçirmesini kararlaştırırlar.

¹⁴ Demeter sözcüğünün ilk bölümü, "arpa" anlamına gelen Giritçe "deai" den gelmektedir; yani Demeter, Arpa-ana ya da tahıl-ana anlamına gelmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. James G. Frazer, 2004: 325.

Bu şekilde geçici de olsa toprağa yeniden bereket gelmiş olur (Estin-Laporte, 2005; 138; Erhat, 2008; 85).

Efsaneden de anlaşılacağı üzere, Eski Yunanlılar da diğer pek çok millet gibi mevsimlerin döngüsel değişimini bir efsaneye bağlamışlardır. Sümer söylencesinde Tammuz'un, Frigya söylencesinde Attis'in ve Mısır söylencesinde Osiris'in ölümüyle ya da ölümler ülkesine inişleriyle gerçekleşen doğa ölümünü Yunan Mitolojisinde Demeter'in kızı Persephone'nin yeraltında bulunan ölümler ülkesine inişi simgelemektedir. Ancak diğerlerinde de görüldüğü üzere bu iniş ebedî bir iniş değil, geçici bir ortadan kaybolmadır. Çünkü geçici olarak ölen doğa bahar gelince tekrar canlanacak, tohumlar topraktan tekrar fışkıracak, yağmur bereketini toprağın üzerine tekrar bırakacaktır.

James G. Frazer'a göre gelecek yılın ürünü ancak bu yılın hasatının tohumundan ortaya çıkmaktadır. O halde Demeter bu yılın olgun ürünü, Proserpina ise ondan elde edilen ve baharda tekrar gömülmek üzere sonbaharda ekilen tohum-tahıldır. Frazer, Proserpina'nın yeraltı dünyasına inişini tohumun ekilişinin söylencesel bir anlatımı olarak yorumlamış ve baharda yeniden ortaya çıkışını ise genç tahılın filiz vermesine bağlamıştır. Böylece bu yılın Proserpina'sı gelecek yılın Demeter'i olacaktır (Frazer, 2004; 349).

Eski Yunan'da Sonbaharda ve İlkbahar başlarında doğurganlık ve bereket sağlayan tanrılara bir dizi ayin ithaf edilirdi. Bunlardan biri de Demeter'e adanmış olan Thesmophoria'dır. Bu ayinler kadınlara özgüdür. Kadınlar birkaç ay önce toprağa gömmüş oldukları süt domuzlarını çıkarır ve etlerini buğday taneleri ile karıştırıp tarlalara serperler. Sonra, kadınlığı temsil eden heykelcikler yapar, nar tanesi yer, yeşil dallarla kendilerini kırbaçlarlar (Colette-Laporte, 2005; 64).

Yunan mitolojisi içerisinde yer alan ve bereketle büyük ölçüde alakalı olan bir diğer tanrıça da Artemis'tir. Onun Yunan mitolojisinde yer alan diğer tanrıçalardan farkı ise Orta Anadolu kaynaklı olmasıdır. Zeus ile Leto'nun çocuğu ve Apollon'un ikiz kardeşi olan Artemis, bereket, av ve doğurganlık tanrıçası olarak kabul edilmekteydi. Bu yüzden de daha çok avcılığın ve vahşi yaşamın hüküm sürdüğü yabanıl hayatta kendisine inanılmaktaydı. Onun en önemli özelliği ebediyen genç ve bakire kalması idi. Av hayvanlarını

ve avcılarını koruması, avları bereketli kılması dolayısıyla dağlık kesimlerde kendisine devamlı ibadet edilmekteydi. Dağlar ve vahşi yerler onun mekânıydı, buralarda bağımsız bir şekilde, yabani hayvanlar eşliğinde devamlı avlanmaktaydı.

Artemis aynı zamanda, kendisi gibi savaşçı ve avcı olan ve yine kendisi gibi erkek boyunduruğundan bağımsız yaşayan Amazonlar'ın koruyucusu olarak görülüyordu (Grimal, 1997; 100).

Artemis bir yandan av hayvanlarının öldürülmesinde avcılara yardımcı olurken bir yandan da av hayvanlarının yavrularını koruyandır. Onun başlıca simgeleri sedir ve maraldı. Homeros ondan, "Yabani Hayvanların Tanrıçası" diye söz eder. Efes'te Artemis tapınağında bulunan yazıtta ise kendisinden "Doğanın Yüce Anası", "Hanımımız", "Kraliçe", "Yüce", "Dinsel Şölenlerin Yöneticisi", "Yakaranların Koruyucusu", "Yönetici", "En Kutsal Olan", "İlk Yol Gösterici", "Kulak Veren", "Kurtarıcı", "Tüm İyonya'nın Yöneticisi" diye söz edilmektedir (Kabaağaçlı, 2007; 84).

Yunan Mitolojisinde bolluk ve bereketle ilgili bir diğer tanrı ise Dionysos'tur. Dionysos, Zeus ile Semele'nin oğlu olup şarap, bitki büyütme, bereket ve tiyatro tanrısıdır. Simgeleri: Üzüm asmaları, sarmaşık, panter, asa, bolluk boynuzudur (Estin-Laporte, 2005; 99). Bakkhos olarak da adlandırılır. Eski Yunan'da daha çok kırsal kesimde kendisine ibadet edilmiştir.

Zeus'un sevgilisi Semele, ondan kendisine tüm gücüyle görünmesini ister. Sevgilisini kıramayan Zeus, şimşekleriyle birlikte aşğının çevresini sarar. Semele buna dayanamaz ve ölür. Ancak öldüğünde altı aylık hamiledir. Zeus, vakit geçirmeden çocuğu çıkarır ve kendi kalçasına diker. Zamanı gelince de bebek Dionysos oradan doğar. Bu sebeple kendisine "iki kere doğan" anlamında Dionysos denmiştir (Grimal, 1997; 157).

Hera'nın kıskançlığına maruz kalmasını istemeyen Zeus, çocuk Dionysos'u Yunanistan'ın uzağında Nysa adlı ülkeye gönderir. Burada doğanın dişil tanrısal varlıkları olan ve doğurganlığı temsil eden Nymphe'lerle birlikte büyür. Zeus, Hera'nın onu tanımasını engellemek için Dionysos'u bir oğlağa dönüştürür. Dionysos ergenlik çağına geldiğinde ise, üzümü ve ondan nasıl yararlanacağını keşfeder. Zeus'un eşi Hera'nın onu delirtmesiyle Mısır ve Suriye arasında dolaşmaya başlar. Asya kıyılarında dolaştıktan sonra yolu

Frigya'ya düşen Dionysos, orada karşılaştığı Kybele tarafından arındırılır ve bereket ritüelleri hususunda çeşitli sırlara eriştirilir (Grimal, 1997; 157).

Bir doğa tanrısı olan Dionysos, bahar gelince yerden fıskıran bitkilerin bereketini, doğanın canlılığını temsil eder. O, tüm sahnelerde, doğanın içinde yabani hayvanlarla, bolluk simgesi bitkilerle çoşar haldedir. Dionysos adına düzenlenen bereket törenlerinde insanlar da tıpkı onun gibi kendinden geçmiş ve çoşkundurlar. Törenlerde erkek veya kadın cinsel organlarının kutsanması söz konusudur. Özellikle şehir Dionysialarında, vücudundan soyutlanmış ereksiyon durumunda taşınan phalloslar, tarımsal bereketi simgelemeye yöneliktir. Bunların yanı sıra törenlerde kurbanlık teke, şarap, asma dalları ve incir gibi doğurganlığa ve verime gönderme yapan unsurlar da söz konusudur.

Dionysos, aynı zamanda yetiştirilen ağaçların koruyucusuydu. Ağaçları büyütsün, geliştirsün diye ona dualar edilmekteydi. Özellikle de çiftçiler, en çok meyva yetiştiriciler tarafından ululanırdı, meyva bahçelerine onun doğal ağaç kütüğü şeklinde bir simgesi dikilirdi. Onun, içinde elmanın ve incirin özellikle adının geçtiği bütün meyva ağaçlarının bulucusu olduğu söylenirdi; bir çiftçinin işini yaptığından söz edilirdi. "Bol meyvalı", "yeşil meyvanın tanrısı", "meyvaları büyüten" gibi sanları vardı. Unvanlarından biri "doğurtan" ya da (canlı kısmı ya da çiçekleri) "patlatan" idi. (Frazer, 2004; 311)

Tanrı Dionysos'un simgelerinden biri de hasat zamanında çiftçilerin tohumu samandan savurarak ayırmak için kullandıkları sepettir. Adı likna olan bu sepet, aynı zamanda hem bebek Dionysos'un doğduktan sonra içine konduğu beşik, hem de Hera'nın canavarları tarafından parçalandığında kalbinin konduğu sepettir. Dionysos'un böyle bir tohum sepeti içinde yeni doğmuş bir çocuk olarak gösterilmesi onun doğa ve bereket tanrısı olmasından ileri gelmektedir. (Çetin, 2006; 196)

Öteki bitki tanrıları gibi Dionysos'un da kanlı bir ölümle öldüğüne, fakat yeniden yaşama döndürüldüğüne inanılırdı; çektiği acılar ve yeniden dirilişi kutsal törenlerinde canlandırılırdı. Söylenceye göre Dionysos anası Semele'yi ölümler ülkesinden yukarı çıkarmak için Hades'e iner. (Frazer, 2004; 317) Bu yüzden bitki büyütme tanrısı Dionysos Ölüler Ülkesi ile de bağlantılıdır, bu nedenle zaman zaman yılan biçimine girer. Onun onuruna yapılan Anthesteria bayramları aynı zamanda ölümlerin de bayramlarıdır. O esnada,

sitede çoğalma gücünü yeniden canlandırmak için, yüksek dereceli bir memurun eşi ve rahibe olan Atinalı bir güzel ile birleşir. Kendisinin yönlendirdiği şenlikli bağbozumu bayramları belki tiyatroyu da meydana getirmiştir. (Estin-Laporte, 2005; 105)

Eski Yunan'da bereket tanrısı olarak göze çarpan diğer bir tanrı da Dionysos ile Aphrodite'nin oğlu olarak geçen Priapos'tur. Priapos, bağ ve bahçeleri, özellikle de meyve bahçelerini korumakla görevliydi. O'nun bereketle ilgili olan en büyük özelliği vücuduna nazaran daha büyük ve ereksiyon halinde olan phallosuydu. Hera'nın kıskançlığına maruz kalan Priapos, aşırı bir erkeklik gücü ve anormal büyüklükte bir phallosla doğmuştur.

Aphrodite oğlundan utanmış, tanrılara göstermemek için onu kırlarda bırakmış. Priapos'u çobanlar bulup büyütmişler ve erkekliğine tapınır olmuşlardır. Priapos'un bir kır tanrısı olması bu yüzdenmiş (Erhat, 2008; 254).

Özellikle bereket veren ve koruyucu Priapos'a sunulan ilk meyve sunularını yazan metinlerde, hangi meyvelerin ona nasıl sunulduğu anlatılmıştır. Bu sunu, çiftçilerin meyveler olgunlaştıktan sonra şükranlarının belirtisidir.

*“Olgun nar, ayvanın ilk açan çiçeği,
Kabuğu buruşmuş incir, ortası göbeklenmiş,
Bir salkım mor üzüm, bir salkım ile zengin şarap,
Taze ceviz, yeşil kabuğu soyulmuş;
Meyvelik koruyucusu sana adandı bu meyveler.”*

Bunun yanında Priapos'a balmumundan bir elma sunulması da iyi bir mahsül içindir:

*“Aristagoras bağında iyi üzümler olan
Ve mutlulukla sunar tanrıya balmumu meyvelerini
Priapos, efendi, eğer sen kutsal hediyeler verirsen hürmetle
Mahsülde (bağbozumunda) gerçek meyve koyarsın onun çuvalına.”*

Archelaus ona “Liman tanrısı” olarak seslenir. Denizciler, iyi şans getirmesi için bir ağaçtan kaba heykelini yontarlar ve ona balık sunarlar.

Gemilerin başlarına koruyucu gücü için büyük phalloslu bir Priapos heykeli konurdu (Dökü, 2002; 34-35).

Priapos kimi zaman uzun sakallı ve satirler gibi dik üreme organlı bir ihtiyar olarak, kimi zaman da başında asma yaprağından davul kadar azametli bir çelenkle, bazen de boynuzlu veya horoz gibi ibikli olarak gösterilirdi; üreme organınının kırmızıya boyandığı da olurdu (Kabaağaçlı, 2008; 40).

Suriye'nin Sami kavimlerinde önemli bir tapınma ilahı olan Adonis de Eski Yunan'da yer alan bereket ritüellerinde büyük rol oynamıştır. Adonis tapınımı İ.Ö. V. yüzyılda Yunanlılara geçmiştir. Adonis adı Fenike dilinde Adon'dur ve "efendi" anlamına gelmektedir (Frazer, 2004; 269).

Bir bereket anlatısı olan Adonis efsanesinin genel hatları şöyledir: Suriye Kralı Knyras'ın kızı Smyrna, tanrıça Aphrodite'nin lanetine uğradığı için babasıyla sevişmek istemiş ve dadısının kurduğu bir düzenle babasıyla on iki gece boyunca sevişmiş. Son gece de gebe kalmış. Babası durumu fark edince kızını öldürmek istemiş. Ancak Smyrna'ya acıyan tanrılar onu mersin ağacına çevirmişler. On ay kadar sonra ağacın kabuğu çatlamış ve gövdesinden dünya güzeli bir bebek çıkmış. Çocuğun güzelliğine vurulan Aphrodite onu büyütsün diye yeraltı tanrıçası Persephone'ye vermiş. Ne var ki Persephone de çocuğa tutulunca onu bir daha Aphrodite'ye vermek istememiş. Tanrıçalar arasında çıkan kavgaya yargıçlık eden Zeus, Adonis'in yılın dört ayını Persephone'nin, dört ayını da Aphrodite'nin yanında geçireceğine, geri kalan zamanda da istediği yerde yaşayabileceğine karar vermiş. Adonis sekiz ay Aphrodite'nin yanında kalmayı seçince, tanrıçanın güzel delikanlıya olan aşkını kıskanan öbür tanrılar (Artemis ya da Ares) Adonis'in üstüne bir yaban domuzu salmışlar, kasığından yaralanan Adonis de kanaya kanaya can vermiş. Toprağı sulayan kanından Manisa lalesi denilen bahar çiçekleri bitmiş. Öte yandan sevgilisinin yardımına koşan Aphrodite'nin de ayağına diken batmasıyla, sıyrığından akan bir damla kan tanrıçanın çiçeği olan beyaz gülü kırmızıya boyamış (Erhat, 2008; 11-12).

Efsaneden de anlaşılacağı üzere Adonis, diğer tanrılarda da görüldüğü üzere, kışın ölüp yerin altına çekilen ve yazın tüm canlılığı ile yerin altından fışkıran bitkileri simgelemektedir. O, bu yönüyle doğaya geçici olarak hâkim olan bolluğun, bereketin temsilleştirilmiş şeklidir.

James G. Frazer'in Altın Dal adlı çalışmasında aktardığı bilgiye göre Adonis'in ölümü ve yeniden dirilişi yani bitki dünyasının yerin altına çekilip baharda yeniden canlanması özellikle kadınlar tarafından her yıl törenlerle kutlanmaktaydı. *"Ölümüne her yıl, başta kadınlar olmak üzere ağlanarak yas tutulurdu: cesede benzeyecek biçimde giydirilmiş tasvirleri gömülmek üzere taşınır, sonra da denize ya da su kaynaklarına atılırdı; bazı yerlerde yeniden yaşama dönüşü ertesi gün kutlanırdı. Fakat bu törenler farklı yerlerde kutlanmalarında biçim ve mevsim yönünden biraz değişiklik gösterirdi "* (Frazer, 2004; 269).

Atina'da yapılan Adonis bayramları ise güneş yılının tam ortasında kutlanmaktaydı. Bu bayramlarda kadınlar sepetler içerisine bitkiler eker ve evlerin çatısına koyarak güneşe yakın olmalarını sağlarlardı. Toprağı işlemenin bir taklidi olan ve bereket amacıyla yapılan Adonis bahçeleri Atina yanı sıra Byblos ve İskenderiyye'de de söz konusuydu (Aydın, 2005; 5).

Yunan mitolojisindeki berekete ait inanış ve uygulamalara değinilen bu kısımda bereket olgusunun eski Yunan'da ne kadar önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Diğer milletlerde de karşılaşılan doğanın döngüsel değişmesinin efsanelere ve mitlere başvurularak anlatılmasına Yunan mitolojisinde de rastlanılmaktadır. Öte yandan bereketle ilgili evrensel düzlemde karşımıza çıkan pek çok unsur kendisini burada da göstermektedir. Bunların başında buğday, domuz, üzüm vb. meyveler, phallos gibi bereket sembelleri gelmektedir. Tezimizin odak noktasını oluşturan "Türk Kültüründe Bereket" bölümünde ise birtakım araştırmacıların Türk kültüründeki seyirlik oyunların temelinde eski Yunan ritüellerinin bulunduğunu öne sürdüğünü göreceğiz ki bu düşünce bereketle ilgili Türk inanış ve uygulamalarının kökeni açısından çok önemlidir.

B. SEMAVİ DİNLERDE BEREKET

Türk kültüründeki bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamalara geçilmeden önce Türk kültürüyle yakından ilgili olan üç büyük dine ait inanış ve uygulamalar da çalışmanın inceleme alanına girmiştir. Aşağıda sırasıyla Yahudilik'teki bereket anlayışı, Hıristiyanlık'taki bereket anlayışı ve İslâmiyet'teki bereket anlayışı kutsal kitaplar merkeze alınarak incelenmiştir.

B.1. YAHUDİLİK'TE BEREKET

Bereketin İbrani dilindeki karşılığı olan "Berakhah" kelimesi, Yahudi kutsal kitabında 398 defa geçmektedir ve anlam olarak "mübarek, takdis edilmiş, övülmüş", "övgüye layık bir insanı teşekkürle birlikte methetmek", "selamlamak, tebrik etmek", "verimli olmak, çoğalmak, artmak", "yeni evlenenler için mutluluk temenni etmek, hayır duada bulunmak", "Tanrı'yı takdis ve tazim etmek, onu övmek" "mutlu", "Tanrı'nın ismiyle dua etmek, ona övgü ile yalvarmak" vb. manaları ifade etmektedir. (Aliyev, 2008; 30-31)

Yahudi inancına göre bereketi elinde tutan, mübarek sıfatı bulunan pek çok unsur bulunmaktadır. Bunların başında da bereketin asıl sahibi Tanrı Yahve gelmektedir. O bereketin gerçek sahibi olarak istediği varlıkları mübarek kılacak güçtür. "O zaman altıncı yılda üzerinize bereketimi emredeceğim ve toprak üç yıllık ürün verecek" (Levililer, 25: 21). "Ve Rab, efendimi çok mübarek kıldı; o çok büyük oldu, ona koyunlar, sığırlar, köleler, cariyeler, develer, eşekler, altın ve gümüş verdi. Ve efendimin karısı Sara ihtiyarken, efendime bir oğlan çocuğu doğurdu ve kendisine ait olan her şeyi ihsan etti" (Yaratılış, 24: 35-36) "Ambarlarında ve elini attığın her şeyde Rab, senin üzerine bereketi emredecektir ve Allah'ın Rab, sana vermekte olduğu memlekette, seni bereketli kılacaktır." (Tesniye, 28: 8; Mezmurlar, 133: 3)

Her ne kadar Yahudilikte bereketin kaynağı Tanrı Yahve olsa da, peygamberler de Yahve'nin onları mübarek kılmasıyla bereketlendirme vasfına sahiplerdir. Yahudi inancına göre peygamberlerin yanı sıra onların eşleri, çocukları, nesilleri (İsrail oğulları) de mübarek kılınmıştır.

Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'ta öncelikle Hz. Âdem ve Havva'nın bereketli kılındığı yer almaktadır: "Ve Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, böylece insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. Onları (Âdem ve Havva'yı) erkek ve dişi olarak yarattı, onları bereketli kıldı ve onlara 'Semereli olun, çoğalın ve yeryüzünü doldurun' dedi. (Yaratılış, 1-27-28)

Hz. Nuh ile oğullarını gemiden indikten sonra bereketli kılmış, çoğalmalarını ve yeryüzünün her tarafına dağılmalarını istemiştir: "Tanrı Nuh ve oğullarını bereketli kılıp onlara dedi: Semereli olun, çoğalın ve yeryüzünü doldurun." (Yaratılış, 9: 1)

Tanrı Yahve'nin Hz. İbrahim'i (Abram) bereketli (mübarek) kıldığı kutsal kitapta şöyle geçer: "Rab, Abram'a dedi: Memleketini, baba evini, akrabalarını bırak. Sana göstereceğim memlekete git. Seni büyük millet edeceğim, seni mübarek kılacağım ve senin adını ünlü edeceğim. Sen bereket kaynağı olacaksın " (Yaratılış, 12: 1-2). "Senin zürriyetini toprağın tozu kadar çoğaltacağım. Öyle ki, biri yerin tozunu sayabilirse, senin soyunu da sayabilecek" (Yaratılış, 13-16). "Göklerin ve yerin sahibi yüce Tanrı tarafından Abram mübarek olsun" (Yaratılış, 14-19). "Rab seni sevecek, seni mübarek kılacak, seni çoğaltacak; sana vermek üzere atalarına and ettiği diyarda senin bedeninin semeresini, toprağının semeresini... Mübarek kılacak. Bütün kavimlerden daha ziyade bereketli olacaksın; erkek olsun kadın olsun aranızda kısırlık olmayacak" (Tesniye, 7: 13-14).

Yahudilikte Hz. İbrahim yanı sıra Hz. İbrahim'in karısı da mübarek kadın olarak nitelendirilmiştir: "Rab İbrahim'e dedi: Karını mübarek kılacağım ve ondan da sana bir oğul vereceğim. Evet, onu mübarek kılacağım ve o, milletlerin anası olacaktır, kavimlerin kralları ondan olacaktır" (Yaratılış, 17: 16).

Hz. İbrahim ve karısının yanı sıra oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın doğru, salih ve mübarek kılındığı Eski Ahit'te şöyle ifade edilmektedir: "İsmail'e gelince, onu mübarek kıldım, soyunu olabildiğince bereketlendireceğim, neslini büyük bir ulus yapacağım" (Yaratılış, 17-20). "Rab İshak'a görünerek, "Mısır'a gitme, sana söyleyeceğim ülkeye git, orada bir süre kal, ben seninle olacak ve seni mübarek kılacağım, senin zürriyetini göklerin yıldızları gibi çoğaltacağım" (Yaratılış, 26: 2-4).

Eski Ahit'te belirtildiği üzere Hz. İbrahim ve ailesinin yanı sıra pek çok peygamber de Tanrı tarafından kutsanan, mübarek vasfına sahip kişilerdir. Bunların başında Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Eyyub, Hz. Musa, Hz. Davud ve Hz. Süleyman gelmektedir.

Yahudilikte çok önemli bir yeri olan Hz. Yakup'un Tanrı Yahve tarafından mübarek kılındığı şöyle anlatılmaktadır: "Yakup Yusuf'a dedi: Kadir olan Allah, Luz'da Kenan diyarında bana göründü ve beni mübarek kıldı bana dedi: İşte ben, seni semereli kılacağım, seni çoğaltacağım" (Tekvin, 12: 2; 49: 3) .

Hz. Yusuf'un sahip olduğu bereketle gittiği yerlerin, girdiği evlerin daha da bereketlendiğine değinilmiştir: "Yusuf'u satın alan efendisi Mısırlı Potifar'ın evi, Yusuf'un gelişiyle bereketlendi. Hatta evinde bulunan her şey tarlaları ve sahip olduğu ne varsa hepsi Yusuf sayesinde mübarek kılındı" (Yaratılış, 39: 5).

Yahudi kutsal kitabı olan Eski Ahit'te Hz. Eyyub'un çektiği sıkıntılara karşılık Tanrı tarafından berekete sahip olduğu, mallarının daha da çok artması şöyle anlatılır: "Ve Rab Eyyub'un sonunu başından bereketli kıldı, on dört bin koyuna, altı bin deveye, bin çift öküze, bin eşeğe sahip oldu. Yedi oğlu, üç kızı oldu..." (Eyüp, 42: 12-13).

Hz. Musa'nın mübarek olduğu "Ey Musa, eğer Rabb'in sözünü iyice dinlersen ve bugün size ilettiğim bütün buyruklara uyarsan, Tanrın Rab bütün bereketleri üzerine yağdıracak ve hepsi senin olacak. Her yerde kutsanacaksın. Bedeninin, toprağının, hayvanlarının semeresi kutsanacak (bereketlenecek). Girişinde, çıkışında daim kutsal olacaksın. El attığın her iş bereketli olacak. Bulduğun beldenin insanları seni ve senin neslini kutsayacak..." (Tesniye, 28: 1-12, 30: 9).

Hz. Davud'un Yahudi Kutsal Kitabı'nda Rab tarafından kutsandığı ise, "Saul, oğlu Davud'a dedi: Davud, oğlum, Rab seni mübarek etsin/ kutsasın! Sen kesinlikle büyük işler yapacak, büyük başarılar elde edeceksin" (I. Samuel, 26: 25).

Babası Hz. Davud gibi kendisi de kral olan Hz. Süleyman'ın da kutsandığı görülür: "Kral Süleyman mübarek kılınacak ve Davud'un tahtı Rabb'in önünde sonsuza dek kurulu kalacaktır" (I. Krallar, 2: 45).

Yahudi kutsal kitabında geçen kısımlara bakıldığında Yahudiler kendilerini de Tanrı tarafından kutsanmış ve mübareklik vasfı verilmiş bir ulus olarak görmektedirler. Bu durum Eski Ahit'te şöyle yer alır: "Bütün İsrail halkının sayısını çoğaltacağım. Ülkenizdeki insan ve hayvan sayısını çoğaltacağım, eskiden olduğu gibi ülkeniz insanlarla dolup taşacak ve daha da bereketli olacak" (Hezekiel,36: 10,11). "Allah Balam'a dedi: Onlara (İsrail oğullarına) gitmeyeceksin, o kavme lânet etmeyeceksin, çünkü onlar mübarek kılınmıştır" (Sayılar, 6: 27). "Böylece benim ismimi İsrail oğulları üzerine koyacaklar ve ben onları mübarek kılacağım" (Sayılar, 6: 27). "Yusuf, kardeşleri ve bütün nesli öldü, fakat soyları arttı ve İsrail oğulları semereli oldular, türeyip çoğaldılar ve memleket onlarla dolup taşı" (Çıkış, 1: 7,Tensiyeye,7: 14). "Sizi kurtaracağım ey Yahuda ve İsrail halkı. Siz milletler arasında nasıl lanetli millet olduysanız, şimdi de bereketli millet olacaksınız..." (Zekeriya, 8: 13).

Tufan esnasında Nuh'un gemisinde bulunan her insanın, hayvanların, kuşların, sürünenlerin karaya çıktıklarında, nevîleri ile beraber yeryüzüne yayılıp bereketlendikleri anlatılmaktadır (Yaratılış, 8: 17).

Eski Ahit'te sadece büyük peygamberler, İsrail halkı gibi milletler değil aynı zamanda yeryüzündeki bazı mekânların, nesnelere, günlerin, yiyecek ve içeceklerin de Tanrı tarafından bereketli, mübarek kılındığı belirtilmektedir. Bunların başında İsrail halkı tarafından kutsal kabul edilen ve sadece Yahudiler için değil Hıristiyanlar ve Müslümanlarca da kutsallığına inanılan Kudüs şehri gelmektedir.

Yahudi şeriatında Kudüs şehrinin diğer yerlerden farklı bir konumu bulunduğuna Rovshan Aliyev, "Kur'ân'da Bereket Kavramı" adlı çalışmasında yer vermiştir. İbranice adı "yeruşalayim (yeru şalem)" yani "barışın şehri" olan, Yahudilerin kiblesi ve hac mekânı olan Kudüs, Tevrat'ta sadece bir defa "Salem" adıyla geçse de, Tanrı tarafından seçilen bir yer olması, Sion tepesinde Süleyman Mabedi'nin (Tanrı Evi) bulunması ve Tanrı'nın, Davud'un krallığını sonsuza dek sürdüreceğine dair ant içmesi sebebiyle mübarek kabul edilmiştir. Yahudi Şeriatına (Halaka) göre bütün ülke kutsaldır, ancak Kudüs şehri "en kutsal" dir. Yeryüzündeki en kutsal yer olan ve "kutsallar kutsalı" sayılan mekân, Kudüs Mabedi'dir. Kutsal kabul edilen ve Tanrı'nın mübarek kıldığına inanılan diğer yerler ise kırlar, Sion şehri ve

tepesi Hermon ve Gerizim dağlarıdır. (Aliyev, 2008; 35-36). Tüm İsrail ülkesinin ve dağlarının da bereketli kılındığı yine Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ta yer almaktadır.

Kutsal kitapta yer alan yaratılış anlatısına bağlı olarak cumartesi günü (Şabat/ Sebt) kutsal ve mübarek kabul edilen unsurlar arasındadır. İnanişe göre Tanrı dünyayı altı günde yaratmıştır ve yedinci gün olan cumartesi istirahata çekilmiştir. Bu sebeple Yahudiler bugünü kutsal saymışlar, çalışmak, araç kullanmak gibi işlere yanaşmamışlardır. Bugünü resmi tatil ilan edip sadece ibadette bulunmaya yönelmişlerdir (Aliyev, 2008; 36).

Yahudi inancında yiyecek ve içecekler de Tanrı tarafından bereketli kılınmıştır. Yahudi kutsal kitabındaki "sepetin ve hamur teknen bereketli olacak" (Tesniye, 28: 5), "zahirene çok bereket vereceğim" (Mezmurlar, 133: 15) cümleleri de yiyecek ve içeceklerin bereketli kılındığını ifade eder.

Sözünün dinlendiği ve emirlerine uyulduğu takdirde Tanrı'nın bereketine kavuşulacağı Tevrat'ın Tesniye bölümünde şöyle ifade edilmiştir: "Eğer Rabbin sözünü dinlersen, bütün bu bereketler senin üzerine gelecek ve sana erişeceklerdir. Şehirde bereketli olacaksın, kırdan bereketli olacaksın, bedeninin semeresi, toprağın semeresi, hayvanların semeresi bereketli olacaktır" (Tesniye, 2: 4). Aynı zamanda bu kişilerin eşyalarının ve çevrelerinin de bereketli kılınacağına değinilmiştir: "Onun etrafına, evinin etrafına ve nesi varsa, hepsinin etrafına sen çepeçevre çit çevirmedin mi, ellerinin işini sen bereketledin ve onun malı memlekette çoğaldı " (Eyüp, 1: 10). "Ve eğer Allah'ın Rabbin sözünü dinlersen, bütün bu bereketler, senin üzerine gelecek ve sana erişeceklerdir, şehirde bereketli ve kırdan bereketli olacaksın, bedeninin semeresi ve hayvanlarının semeresi ve sığırların yavruları ve sürülerinin yavruları, bereketli olacaktır. Girdiğin zaman bereketli olacaksın" (Tesniye, 28: 2-6). "Bütün yüreğinle Rabbe güven ve kendi anlayışına dayanma; bütün yollarında onu tanı, Rabden kork, şerden ayrıl; senin bedenine şifa ve kemiklerine ilik olacaktır. Malınla ve mahsulünün turfandası ile Rabbi taziz et. Böylece ambarların bol bol dolar, teknelerin yeni şarapla taşar" (Süleyman'ın Meselleri, 3: 5-10).

Yahudilikte büyük bir öneme sahip olan Takdis geleneği bereketle ilişkili bir durumdur. Gerek Eski Ahit'te gerek günümüz Yahudileri arasında çok bilinen bir uygulamadır. Bu uygulamaya göre sağlık, uzun ömür, bereket

vermek amacıyla sağ el kutsanacak kişinin üzerine doğru kaldırılır. “Ve Harun, ellerini kavme doğru kaldırdı ve onları mübarek kıldı” (Levililere, 9: 22). “Rab “Musa’ya söyleyip dedi: Harun’a ve oğullarına söyleyip de: İsrailoğullarını böyle mübarek kılacaksınız; onlara diyeceksiniz: Rab seni mübarek kılsın ve korusun!” (Sayılar, 6: 22). Günümüzde de Yahudi ayinleri sırasında takdis, evlilik törenlerinde çocuk doğduğunda, haham tarafından yapılmaktadır. Özellikle Sabbat yemeği, yiyeceklerin kutsandığı önemli bir ritüeldir. Cuma akşamı Sabbat mumları yakılır ve üzerlerine bereket dua okunur. Yemekten önce aile, masanın etrafında toplanır, on üç yaşından büyükler, sağ elleriyle bir şarap kadehlerini kaldırır ve baba “Tanrım, efendimiz, evrenin kralı, şarap meyvesini, üzümü yaratan Tanrı, mübarek olsun!” sözlerinden ibaret olan Kiddush (kıdduş) u okur (Günay, 1996; 46).

Yağmurun bereketle ilişkilendirilmesine Yahudilikte de rastlanılmaktadır. Özellikle yağmurun bereketine sahip olmak amacıyla Tanrı’ya kurban (takdime) sunmak diğer din ve mitolojilerde de karşılaşılan evrensel bir uygulamadır. Yahudilerin bu geleneği Musa şeriatında helal olan hayvanların, çeşitli yiyeceklerin, su ve çeşitli içeceklerin sunulmasıyla yerine getirdiği Yahudi kutsal kitabında yer almaktadır (Yaratılış, 8: 20; 13: 18).

Eski Ahit’te bereketle ilişkilendirilen daha pek çok unsur bulunmaktadır. Yahudi kutsal kitabından tezimize almış olduğumuz kısımlar incelenecek olursa bereketin Yahudilikte de büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Semavi dinlerin bir özelliği olarak bereket yani çoğaltma, zenginlik bahşetme, refaha kavuşturma gibi eylemlerin bizzat Tanrı tarafından veya onun kutsamış olduğu varlıklarca yerine getirildiği görülmektedir. Bu duruma Hıristiyanlık ve İslamiyet’te rastlanılmaktadır. Yahudilikte yer alan bereketle ilgili inanış ve uygulamaların çoğunun bu iki dinde de bulunması, özellikle İslâmiyet’te yer alan inanış ve uygulamaların bugün Türk kültüründe de devam ediyor olması tezimiz bağlamında çok önemlidir. Öte yandan yağmur bereketine kavuşma amacıyla kanlı- kansız kurbanlar sunulması da gerek Türk kültüründe gerek Yahudilikte karşılaşılan ortak uygulamalardandır.

B.2. HIRİSTİYANLIK'TA BEREKET

Hemen hemen tüm din ve mitolojilerde karşılaşılan bereket olgusuna Hıristiyanlıkta da rastlanmaktadır. Aşağıda gerek Hıristiyanlığın Kutsal Kitabı İncil'de gerek Hıristiyanlar arasındaki kutlamalarda geçen berekete dair inanış ve uygulamalar yer almaktadır. Söz konusu inanış ve uygulamalar konusunda daha ayrıntılı bilgi için bu alanda yapılmış iki önemli çalışma, tezimiz açısından son derece faydalı olmuştur. Bunlardan ilki Nasuh Günay tarafından 1996'da hazırlanmış "Yahudi, Hıristiyan ve İslâm Dinlerinde Bereket" adlı doktora tezi çalışması, bir diğeri de Rovshan Aliyev'in 2008 yılında hazırlanmış olduğu "Kur'an'da Bereket Kavramı" adlı yüksek lisans tezi çalışmasıdır.

Nasuh Günay'ın Annemarie Schimmel'in Dinler Tarihine Giriş adlı kitabından aktarmış olduğu bilgiye göre Hıristiyanlıktaki bereket anlayışının temelinde Yahudilik bulunmaktadır ve zamanla Grek-Roma ve Avrupa pagan kültürlerinin etkisinde kalarak onların bereketle ilgili uygulamalarını içine almış ve bu uygulamalar Hıristiyanlıktan bir parça sayılmıştır (Günay, 1996; 64).

Hıristiyan Kutsal Kitabı'nda "bereket" kelimesi 70 defa geçmektedir. Bunlar, insanın Tanrı'ya hamd ve övgü ile ibadet etmesi, nimet vermesi için göğe bakarak şükürle Tanrı'ya dua etmek, birinin üzerine elini koyup kutsamak, kötülük eden birisi için Tanrı'dan iyilik, hayır dua dilemek, verilen yiyecek için şükran belirtmek, Tanrı'yı yüceltmek ve onu övmek, fazlalık, ziyade, çoğalma, cömertlik, mutlu saymak, mübarek kılmak/kutsamak, v.b. anlamlarda kullanılmaktadır (Aliyev, 2008; 39).

Tevrat'ta görüldüğü gibi burada da bereket (eulegein), çoğalma, mübarek kılma sadece Tanrı'ya aittir (Günay, 1996; 54) O istediği kulunu bereketli kılar, istediği ülkeyi bereketlendirir, istediği nesneyi mübarek kılar. (I. Timoteos, 1-11; 6-15). Tanrı'dan sonra İsa Mesih'in bereket sahibi olduğu Kutsal Kitap'ta şu şekilde anlatılmaktadır: "İsa, beş ekmekle iki balığı öğrencilerinden alıp kalabalığın arasında gözlerini göğe kaldırarak şükretti, sonra elindekileri böldü ve halka dağıtmaları için öğrencilerine verdi. Herkes yiyip doydu. Artakalan parçalardan on iki sepet dolusu yiyecek toplandı" (Luka, 9: 16- 17).

Hıristiyanlığın Kutsal Kitabı'nda İsa Mesih'in yanı sıra Bakire Meryem, İsa'nın 12 Havarisi, peygamberler, Kudüs, Roma gibi kutsal şehirler, hurma gibi yiyecekler de mübareklik vasfı olanlar arasındadır. Öte yandan kilisede her ayın sonrası gerçekleştirilen takdis; kutsama, mübarek kılma anlamına gelmektedir. Bu işlemde rahip veya papaz haçı eline alır ve halka dönerek takdis duasını okur. Sağ elini yüzü hizasına kaldırıp takdisi verir, hemen sonra biraz şarap içer ve biraz ekmek yer. Sağ el takdis için kaldırılır ve haç işareti yapılır (Günay, 1996; 61).

Hıristiyanlıkta bereketle ilgili olarak karşılaşılan önemli iki bayram Noel (Christmas)¹⁵ ve Paskalya'dır.

Hz. İsa'nın doğum günü kabul edilen Noel kutlamaları hem evde hem de kilisede gerçekleştirilir. Büyük bir kalabalık halinde ve ekmek- şarap ayiniyle gerçekleştirilen kilise kutlamalarının yanı sıra evde yapılan kutlamalarda eski pagan Avrupa gelenekleri görülmektedir. Bunlar, eski İskandinav geleneklerinden alınan ve "Yule kütüğü" denilen odunların yakılması, Kelt ve Totonlar'da ebedî hayatı sembolize eden çam ağacına hediyeler asılması, IV. Yüzyılda Anadolu'da yaşayan Saint Nicholas ile ilişkilendirilen Noel Baba imajıdır. (İslâm Ans., C. 17; 35)

Noel kutlamalarında süslenen ve genellikle çam ağacı olan bu ağaca Noel ağacı denilmektedir. Söz konusu kutlamalardaki Noel ağacı vasıtasıyla karşılaşılan ağaç kültü dünya dinlerinde çok önemli bir yere sahiptir. Tanrının kendisinde tecelli ettiğine inanılan ağaç, üretkenlik, bereket, şans, sağlık, gençlik, ölümsüzlük sembolüdür. Eliade, Dinler Tarihine Giriş adlı eserinde ifade etmiş olduğu bu görüşleri şu şekilde açıklamaktadır:

"... Ağaç düzenli olarak kendini yeniler. İlbahar, yaşamın dolayısıyla insanın yeniden doğuşudur. Bu kozmik eylemle, tüm yaratıcı güçler başlangıçtaki güçlerine kavuşurlar. Yaşam, bütün olarak yeniden yapılır; her şey yeniden başlar; kısacası, kozmik yaradılış tekrarlanır; çünkü her yenilenme bir doğumdur, kendini yenileyen yaşam biçiminin, ilk kez ortaya çıktığı o ilk ana dönüştür" (Eliade, 2003c; 305).

¹⁵ Hz. İsa'nın doğum günü olan bu gün için İngilizcede "İsâ âyini" anlamına gelen Christmas (Christes maesse), Fransızcada ise "doğum günü" anlamına gelen "noel" kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. İslam Ansiklopedisi, Cilt 17, s.351.

Ağacın kozmik anlamda bereket ve yenilenme sembolü olmasına Noel'le bağlantılı görülen eski pagan Avrupa halk inanışlarında da karşılaşılmaktadır. Yaz- Kış yaprağını dökmeyen ve ölümsüzlük sembolü olan bu ağacın kutsanmasına özellikle İskandinavya bölgesinde rastlanılır. Örneğin eskiden Jermen halkı yeni yılda kapının önüne bir ağaç koyarak yeni yılın geldiğini haber veriyorlardı. Almanlar 24 Aralık'ta kutladıkları Âdem-Havva yortusu sebebiyle evlerine bir cennet ağacı dikerler ve üzerine Evharistiya (Communion) takdis edilmiş ekmeği sembolize eden ekmek parçaları koyarlardı (Aydın, 2005; 563- 564). İlkbahar'ın gelişinin kutlandığı bu geleneklerin hala yaşatıldığına dikkat çeken Eliade, Avrupa'da bugün de İlkbahar'ın gelişini kutlamak için ormandan bir ağaç getirilip, kasabanın ortasına konulduğunu veya ormandan kesilen dalların evin efendisine bolluk, bereket sağlaması için sunulduğunu ifade etmektedir. Bu ağaca ise "Mayıs Ağacı" ya da "Mayıs Direği" denilmektedir. Gerek bu ağacın taşınması sırasında geçen yılın ağacının yakılması gerek Noel'de "yule kütüğü" denilen odunların yakılması ağacın sahip olduğu bereketin ve üretkenliğin küle geçmesiyle ilişkilidir. Bu gibi bahar bayramlarında yakılan odunlarla ölümün kovulduğuna, baharın geldiğine ve böylece doğanın yenilendiğine inanılır (Eliade, 2003c; 306-312).

Paskalya bayramı ise Hz. İsa'nın öldükten sonra yeniden dirilmesini ve yeryüzünü bereketlendirmesini anmak amacıyla kutlanılmaktadır. İbranicede Pesah, İngilizcede Easter olarak geçen bu bayramın kutlanış zamanı bahar ekinoksunu takip eden ilk dolunaydan sonraki İlk Pazar'dır (İslâm Ans., C. 17; 351).

Çeşitli yemeklerin yapıldığı, ev ziyaretlerine gidildiği söz konusu bayramın en önemli ögesi ise çeşitli renklerde ve desenlerde boyanmış olan yumurtalardır. Geleneğe göre boyanmış olan bu yumurtalar hediye edilir veya satılır. İnanışa göre yumurta kabuğunun kırılışı mezardan çıkan İsa'yı sembolize etmektedir ve dolayısıyla yeni bir hayata başlamayı ifade eder. Paskalya bayramında karşılaşılan yumurta diğer din ve mitolojilerde de görüldüğü üzere tohumu, yeniliği, zürriyeti ve bereketi ifade etmektedir. O bitkilerin ve doğanın yeniden doğuşunu simgeleyen bir unsurdur.

Sonuç olarak Hıristiyanlık'taki bereket olgusunun Yahudilik'teki bereket olgusuyla ilgili olduğu görüşü bölümü kısıtlamaya sebebiyet vermiştir. Ancak

Hıristiyanlık'ta karşılaşılan iki bayram ve bu bayramlarda karşılaşılan yumurta, ağaç gibi unsurlar bereketin Hıristiyanlıkta ne kadar köklü bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Bu unsurların ve yanı sıra gelişen inanış ve uygulamaların (bahar bayramında eski yılın ağacını yakma, yeni yılı temsil eden ağacı dikme, yumurtaları boyama gibi) evrensel birtakım özelliklere sahip oluşu Türk kültüründeki pek çok inanış ve uygulamayı da aydınlatmaktadır.

B.3. İSLÂMİYET'TE BEREKET

Kur'an-ı Kerim'de doğrudan "bereket" kelimesi geçmemekle birlikte, "b-r-k" kökünden toplam 32 kelime bulunmaktadır. Bunlar berâke, bûrika, tebâreke, berekât ve mübârek/ mübâreke gibi kelime ve kalıplardır. Kur'ân'da geçen bu kelimelerin de bereket kelimesinde görüldüğü gibi "artış, bolluk, çokluk, feyiz, uğur, saadet" anlamlarıyla kullanıldığı görülmektedir (Aliyev, 2008; 7-24).

Yahudi kutsal kitabında da görüldüğü gibi Kur'ân-ı Kerim'de bereketlendirme vasfına sahip olan tek güç Allah'tır. İnsanları ve diğer varlıkları bereketli kılma eylemi bir tek ona aittir. "Ey ev halkı, Allah'ın rahmet ve bereketi üzerinize olsun" (Hûd, 11/73).

Allah tarafından kendisine bereketli olma yani mübareklik sıfatı verilen pek çok peygamber veya varlık vardır. Allah tarafından "bereket"lendirilmiş ve bu sayede bir bereket kaynağı olarak görülen varlıklar arasında ilk sırada Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed yer almaktadır.

Kutsal kitaplarda daha çok tufan efsanesiyle anılan Hz. Nuh'un Allah tarafından mübarek kılınması yine bu olay neticesinde olur. Halkının dinî sapkınlığa ve azgınlığa düşmesi sonucu yaşadığı sel felaketinde bir gemi yaparak ve içine her cinsten bir çift alarak inananların kurtulmasını sağlayan Hz. Nuh'un yaptığı gemiyle uçsuz bucaksız sularda ilerlerken yaptığı ilk dua şöyledir: "Yâ Rabbi! Beni bereketli bir yere indir, zira Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın" (Mü'minûn, 23/ 29). Bu dua üzerine suların çekilmesiyle Allah, Hz. Nuh ve onun iman eden kavmini bereketli topraklar üzerine indirir. "Denildi ki: Ey Nuh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selâm ve bereketlerle (gemiden) in. (Gelecek nesiller içinde) kendilerini (dünyada

bol rızıklarla) faydalandıracağımız, sonra da inanmayanlara bizden acıklı azabın dokunacağı ümmetler de vardır” (Hûd, 11: 48). Ayetlerde de görüldüğü üzere bereket hem Hz. Nuh’un indiği topraklar üzerine hem de gemide olan tüm varlıklar üzerine verilmiştir.

Kur’ân-ı Kerîm’de kendisinin ve ailesinin Allah tarafından bereketlendirildiği diğer bir peygamber ise Hz. İbrahim’dir.

Allah’ın dostu “Halîlullah” sıfatına sahip olan Hz. İbrahim’in evinin nasıl bereketli kılındığı Hûd suresinin 69. ve 73. ayetleri arasında yer alan kıssayla anlatılmaktadır: Hûd suresinde anlatılan kıssaya göre, melekler (insan şeklinde) Allah’tan bir müjde ile Hz. İbrahim (a.s.)’in evine misafir geldiler. Ona “Selâm” dediler ve Hz. İbrahim de aynıyla karşılık verdi. Vakit geçirmeden kızartılmış bir buzağıyı getirdi. Sofrada ellerinin yemeğe uzanmadığını görünce durumları hoşuna gitmedi ve onlardan dolayı içine korku düştü. Melekler, Hz. İbrahim’e korkmamasını, zira kendilerinin, Lût kavmine azap için gönderildiklerini belirttiler. O sırada ayakta olan Hz. İbrahim’in eşi Sâra perdenin arkasında ayaktaydı ve bu haberi duyunca, sevincinden güldü. Ardından elçiler, Hz. İbrahim ve eşine İshak, ardından da Yakup’u müjdelediklerini bildirdi. Bu sırada Sâra, şaşkınlığından dolayı kendisinin ve eşinin çok ihtiyar olduğunu ve bu yaşta evlat sahibi olmanın mümkün olmayacağını düşünerek verilen müjdeye inanamadı. Bunun ardından melekler, eşi Sâra’ya Allah’ın işine şaşırması gerektiğini, nitekim Allah’ın nimet ve bereketinin bu evin üzerinde olduğunu ve Allah’ın her şeyi yaratacağına kadir olduğunu hatırlattı. (Hûd, 69-73)

Yüzyıllardan beri Hz. İbrahim’in adının anıla gelmesi, Kur’ân da birçok yerde “selam olsun!” ifadelerine mazhar olması, peygamberlerin babası olması, Müslüman ümmetin atası olması ve bu ümmetin, onun dininin varisi olması, Nemrut’un ateşinden selam ve esenlikle kurtulması, zalim kavimden kurtarılarak bereketli topraklara yerleştirilmesi, göklerin ve yerin melekûtunun gösterilmesi, saifeler verilmesi, Cenâb-ı Hakk’ın dostu seçilmesi vb. onun bereketli peygamber olduğunun başka delilleridir (Aliyev, 2008; 58).

Eski Ahit’te olduğu kadar İslâmîyet’te de kendisinden sıkça bahsedilen Hz. Musa’nın İsrail oğullarını Mısır firavununun zulmünden kurtarmak ve doğru yola sevk etmek için Allah tarafından gönderildiğine inanılmaktadır. Hz.

Musa'nın ve ailesinin Allah tarafından mübarek kılınması ise Medyen'den Mısır'a dönüşte Tuvâ Vadisi'nin yamacında gerçekleşir: "Oraya (ateşin bulunduğu yere) geldiğinde Musa'ya şöyle seslenilmişti: "Ateşin bulunduğu yerdeki ve çevresindekiler mübarek kılınmıştır..." (Neml, 27/7-8)

Kendisine Allah tarafından İncil'in gönderildiği Hz. İsa ise henüz çocukken bereketlendirilmiştir. Hz. İsa'nın ölüleri diriltmek, cansız varlıklara üfleyip onları canlandırmak gibi olağanüstü niteliklere sahip olmasını sağlayan mübareklik vasfı hakkında Meryem suresinde şu sözler yer almaktadır: "Çocuk İsa şöyle dedi: Ben tek olan Allah'ın kuluyum. O, bana Kitab'ı verdi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım O, beni mübarek kıldı..." (Meryem,19/30-31).

Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği ve son peygamber sayılan Hz. Muhammed de Allah tarafından kutsanan, bereketli addedilen zatlar arasındadır. O mübarek vasfı sonucu türlü mucizeler gerçekleştirmiş, sahabesi arasında da bereket getirme, hayır ve bolluğa kavuşturma özelliği sık sık vurgulanmıştır. Aşağıda Hz. Muhammed'in bolluk ve bereketle ilgili göstermiş olduğu mucizeler Rovshan Aliyev'in "Kur'an'da Bereket" adlı tez çalışmasından aktarılmıştır.

İbn Mes'ûd'un Alkâme b. Kays'tan aktardığı rivayete göre Hz. Peygamber, suya ihtiyaç duydukları bir anda mübarek avucunu bir kova su içerisine daldırmasıyla parmaklarından su fişkırtmıştır. Bunun üzerine herkes bu sudan abdest almış ve kana kana içmiştir (Aliyev, 2008; 77).

Câbir'den nakledilen diğer bir hadiste ise "Hendek günü Allah Resulü'nün duası bereketiyle bir ölçek arpa ve bir oğlakla tam bin kişi doymuştur." rivayeti yer almaktadır. Hadisin devamında Cabir "Allah'a yemin ederim ki, hepsi yediler ve gittiler. Bizim tenceremiz hâlâ olduğu gibi kaynıyordu. Hamurumuz olduğu gibi ekmek yapılmak üzere öylece hazır duruyordu. Çünkü Resulallah, bereketli olması için hamura ve tencereye okumuş dua edip üflemişti" demiştir (Aliyev, 2008: 77).

Huriye Martı'nın "Kur'ân ve Sünnet Perspektifinden Bereket Olgusu" adlı yazısında aktardığı bilgiye göre, yine başından geçen bir bereket tecrübesinde Câbir B. Abdullah, Hz. Peygamber'e gelerek babasının Uhud savaşında vefatı üzerine arkasından yüklü miktarda borç bıraktığını ve bunu ödemekte zorlandığını söyler. Rasûlullah ondan hurmalarını toplamasını ve

sınıflamasını istedikten sonra gelip hurma harmanının üzerine oturarak dua buyurur. Kapısında kuyruk olan alacaklılara ait bütün ödemeleri bitirdiğinde bile Câbir'in ürünü hiç eksilmemiş gibidir (Martı, 2008; 92).

H. Muhammed'in bereketle olan ilişkisi hakkında daha pek çok anlatı yer almaktadır. Yukarıda yer vermiş olduğumuz bilgilere ek olarak H. Peygamber'in çocukluğunda emzikli bir kadına verildiğinde o kadının kabilesi dışında herkesin kıtlık yaşadığı halde bir tek o kabilenin üzerine bolluk ve bereket yağdığı, Hicret esnasında yaşlı bir keçiden kendisine ve arkadaşlarına yetecek kadar bol miktarda süt sağdığı, yemekten önce bereket, bol rızık duasında bulunduğu ve her yemek öncesi mutlaka ellerini yıkadığı H. Muhammed'in mübarek vasfının türlü göstergeleridir. Rivayete göre turfanda meyvenin ilki H. Peygamber'e getirildiğinde, "Allah'ım meyvemizi ve ürünümüzü bereketli kıl, sıvı ölçeğimizdeki ve tahıl ölçeğimizdekini bereketli kıl" der, çocukların en küçüğünü çağırır, bu meyveden ona verirdi (Aliyev, 2008; 84).

H. Muhammed'in ilim ve rızık istemede erken davranmaya ve sabahın erken saatlerinde işe koyulmaya verdiği önem sözlerinde de yer alır. H. Peygamber'in "Allah'ım, ümmetimin sabah erken vaktini bereketlendir", "rızık talebinde erken davranınız, çünkü fecir vakti erken davranmak, berekettir, başarıdır", "Allah'ım, perşembe günü erkenden yola çıkan ümmetimin işlerini, bereketlendir", "Allah'ım, cumartesi erkenden yola çıkanın işlerini bereketlendir", "ümmetimden erken kalkanlara, bereket ihsan et" gibi sözlerinde bu öneme işaret edilmektedir (Günay, 1996; 92).

H. Muhammed'in bereketle ilgili söylemiş olduğu birçok hadis vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Yemeği, toplu olarak yemekte bereket vardır. [İbni Mace]

Besmele ile yenen yemek bereketli olur. (İbni Mace)

Bereket, yemeğin ortasına iner. Onun için kenarından yiyin, ortasından yemeyin! [Tirmizi]

Sahurda ve sahur yemeğinde bereket vardır. [Taberani]

Yemekten önce ve sonra, elini yıkayanın evinin bereketi artar! [İ.E.Şeybe]

Sıcak yemekte bereket olmaz. [Deylemi]

Balda bereket ve şifa vardır. [T.Gafilin]

Sirkede, hurmada, sütte bereket vardır. [İbni Mace]

Rızkına razı olanın bereketi artar, razı olmayanınki bereketsiz olur.

[Ahmed]

Alış verişte çok yemin etmek, malın bereketini giderir. [Müslim]

Ticarette bereket vardır, ticarete yalan, hıyanet karışınca bereket gider.

[Buhari]

Bereket büyüklerinizedir. [İ. Rafii]

İlk çocuğunun kız olması, kadının bereketindedir. [İbni Asakir]

Kız çocuğu bereketlidir. [Deylemi]

Çocuksuz ev bereketsiz olur. [Ebuşşeyh]

Evine girince, ev halkına selam ver ki, evin iyiliği ve bereketi artsın!

[Harâiti]

Dua, ömrün bereketini artırır. [Tirmizi]

Kur'an okunan evin bereketi artar. Kur'an okunmayan ev, bereketsiz olur. [Darimi]

Misafir, bin bereket ve bin rahmetle gelir. [Nisab-ül ahbar]

Evinden erken çıkanın işi bereketli olur. [Bezzar]

Yola çıkarken arkadaşları ile vedalaşan, onların duaları ile berekete kavuşur. [Deylemi]

Ana babasına hizmet edenin ömrü bereketli, onlara karşı geleninki bereketsiz olur. [İ. Ahlakı]

Muhammed isimli kimse bulunan ev ve yerde bereket olur. [Deylemi]

Sabahın sünnetini evde kılmak, rızkın bereketine sebep olur. [İmad-ül-Islam]

Namaz kılanın rızkı bereketli olur. [M. Cenne]

Vadeli alış verişte, ödünç vermekte ve arpa karışmış ekmekte bereket vardır. [İbni Mace]

Evde çöp bulunması bereketsizliğe sebeptir. [Deylemi]

Şarkıcı ve faizcilerin kazancında bereket olmaz. [Deylemi]

Bir toplumda birisi söylerken diğerleri susmazsa, orası bereketsiz olur.

[Beyheki]¹⁶

¹⁶ <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1496> (25. 06. 2011)

“Sahur yemeğinde bereket vardır. Bir yudum su bile içecek olsanız sahura kalkmayı ihmal etmeyiniz. Çünkü sahura kalkana Allah rahmet eder, melekler de başışlanmaları için dua ederler” (Ebu Said el-Hudri)

“Ekmeğe ikram ediniz. Cenab-ı Hak Teala şüphesiz o ekmeği göğün bereketinden indirdi ve yerin bereketinden çıkarttı.” (Hadis-i Şerif)

“Sizden biriniz lokmasını elinden yere düşürdüğünde, hemen o lokmaya yapışın, toz ve toprak gibi insana eza ve zarar verecek şeyleri temizleyin. Sonra da o lokmayı yiyin.” (Hadis-i Şerif)

“Bereket atların alınlarındadır.” (Hadis-i Şerif)¹⁷

“Alışverişte bulunanlar birbirinden ayrılmadıkları sürece kararlarını değiştirme hakkına sahiptirler. Eğer doğruyu söyler ve (malın ayıbını) açıkça dile getirirlerse alışverişleri bereketlenir. Ama kusurları gizler ve yalan söylerlerse alım satımlarının bereketi yok olur gider” (Aliyev, 2008; 95)

Kur’ân-ı Kerîm’de Allah tarafından mübarek kılınan pek çok unsur bulunmaktadır. Bunların başında da Allah’a ibadet etmek amacıyla Hz. İbrahim ve Hz. İsmail tarafından inşa edilen ve “Allah’ın evi” (Beytullah) olarak nitelendirilen Mekke şehrindeki Kâbe gelmektedir. “Şüphesiz âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev (mâbet) Mekke’deki Kâbe’dir” (Âl-i İmrân,3/96).

Kur’ân-ı Kerîm’i bereket bağlamında inceleyen Rovshan Aliyev’in İbn-i Kesîr tefsirinden aktardığı bir rivayete göre de “bir adam Hz. Ali (r.a.)’ye: “Bana beyt (Kâbe)den haber verebilir misin? O, yeryüzünde kurulan ilk ev midir? diye sordu. Hz. Ali de: “Hayır, fakat içine bereket konan ilk ev (mâbed) dir. Hz. İbrahim’in makamıdır. Ona giren emniyette olur.” diye karşılık verdi (Aliyev, 2008; 82).

Kâbe’nin mübarek kılınmasında Hz. İbrahim’in Allah’a etmiş olduğu duanın da çok büyük etkisi olmuştur: “Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bir kısmını namazı dosdoğru kılmaları için, senin Beyt-i Haram’ının yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmını onlara meylettir. Ve onları bazı meyvelerle rızıklandır ki şükretsinsinler.” (İbrahim, 14/37) Hz. İbrahim, eşi Hz. Hâcer ve oğlu Hz. İsmail Mekke’ye yerleşene kadar Kâbe ve çevresi ekinsiz, kurak bir yerken Hz. İbrahim’in bereketlendirici

¹⁷<http://www.bollukbereket.com/c/detay.asp?id=5947&title=Bereketle%20%DDIlgili%20S%F6zler> (25. 08. 2010)

duasıyla buralar maddî ve manevî anlamda her şeyin çok bol olduğu bir yer haline gelmiştir.

Yeryüzündeki ilk ibadet yeri olan Kâbe, Hz. İbrahim'in bereketlendirici duasını alması ve Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. Muhammed gibi peygamberlerin ellerinin taşlarına değmesi dolayısıyla Mekke şehrini de kutsallaştırmıştır. Mescid-i Haram'ın ortasında yer alan Kâbe'nin mübarek oluşu sebebiyle buraya hac için gelen Müslümanların dualarını, sevaplarını da bereketlendirdiğine inanılmaktadır.

Kâbe ve çevresinde bulunan bereketin en önemli tezahürlerinden biri de Zemzem suyudur.¹⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de mübarek vasfıyla bahsedilen diğer bir unsur da üç büyük din, Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Musevîlik, tarafından kutsal sayılan Filistin'in başkenti Kudûs içerisinde yer alan ve Hz. Muhammed'in miraca buradan yükselmiş olduğu Mescid-i Aksâ'dır. "Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, noksan sıfatlardan münezzehtir." (İsrâ, 17/1).

Kur'ân-ı Kerîm'in kendisi de kitapta mübarek vasfıyla pek çok yerde geçmektedir. "Bu Kur'ân, Ümmü'l-kurâ (Mekke) ve çevresindekileri uyarman için sana indirdiğimiz ve kendinden öncekileri doğrulayıcı mübarek bir kitaptır" (En'âm, 6/92). "İşte bu Kur'ân, bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır..." (En'âm, 6/155). "İşte bu Kur'ân da, bizim indirdiğimiz hayırlı ve mübarek bir öğüttür..." (Enbiyâ, 21/50). "Bu Kur'ân çok mübarek bir kitaptır..." (Sâd, 38/29).

¹⁸ Zemzem: Kâbe'deki kutsal kuyu ve suyu. Arapça "çok bol su" anlamına gelir. Peygamber Hz. İbrahim ya da eşi Hz. Hâcer ya da oğulları Hz. İsmail tarafından bulunduğu ya da açıldığına inanılır. Suyunun kutsallığı İslâm öncesi çağlarda da geçerli bir inançtır. Hacca giden insanlar bu sudan içmekle kutsanmış olurlar. Efsaneye göre Eşi Sâra'nın kıskançlığı sonucu Hz. İbrâhîm Hz. Hacer ve oğlu Hz. İsmail'i alıp Mekke'ye gelir ve onları Mescid-i Harâm (Kâbe)'in bugün bulunduğu yerin yüksek bir yerinde çıkacak olan Zemzem Kuyu'sunun civarına bırakarak, yiyeceksiz ve susuz kalmasınlar diye de, kendilerine içi hurma dolu meşin bir dağarcık ile içi su dolu bir kırba verir. Zaman içerisinde bu su bitince Hacer oğlunun susuzluktan toprak üstünde sızlanarak yuvarlandığını görür. Su bulmak ümidiyle Safa tepesi ile Merve arasında koşup durur. Merve'de duyduğu bir ses üzerine bir meleğin (Cebrâ'il) ayağının topuğuyla, ya da kanadıyla yeri kazdığını ve nihayet su çıktığını görür. Hacer, su başka yere akmasın diye, onu bir taraftan açtığı çukura akıtırken, bir yandan da kırbasına doldurmaya devam eder (Hançerlioğlu, 1984; 743; İslâm Ansiklopedisi, Cilt 13; 519, Akay, 1993; 75).

Bütün kutsal kitaplarda kendisinden bahsedilen zeytin ağacı, Kur'ân-ı Kerîm'de de bereketlendirilmiş olma özelliğiyle pek çok yerde geçmektedir. Örneğin Tîn suresinde bu vasfından dolayı kendisine yemin edilir: "And olsun incire ve zeytine!" (Tîn, 95/1).

Zeytin, Akdeniz ülkelerinin en önemli ağacı ve meyvesi olup yaprağından çekirdeğine kadar son derece yararlı bir bitkidir. Onun bereketli yağı da Kur'ân'da şu şekilde geçer: "Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna eriştirir. Allah insanlara (işte böyle) temsiller getirir. Allah her şeyi bilir." (Nûr, 24/35)

İslâm'ın beş şartından biri olan zekâtın müminlerin kazançlarında bereketi sağlamak için verilmesi gerektiği Kur'ân'da geçmektedir. Durumu yerinde olan bir insanın zekât vermesi mallarının kat kat artmasını sağlar. Dolayısıyla zekât veren insanın kazancında bereket, bolluk görülür. "İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar sevaplarını ve mallarını kat kat arttıranlardır" (Rûm, 30/39). "Allah faizi tüketir (faiz karışan malın bereketini giderir), sadakaları ise bereketlendirir" (Bakara, 2/276).

İslâmiyet'te insanların birbirine selâm vermesi de bereketi arttırıcı bir uygulamadır. Allah'ın adlarından biri olan Selâm, birbiriyle karşılaşılan insanlar tarafından ya da bir ortama giren insanlar tarafından söylendiğinde oraya ve o kimseler üzerine bereket, sağlık ve esenlik gelmektedir. "Esselâmu aleyküm: Allah'ın selamı sizin üzerinize olsun" cümlesi selâm veren tarafından "Ve aleykümü's-selâm ve rahmetullahi ve berekâtüh: Allah'ın selamı, rahmeti ve bereketi sizin de üzerinize olsun" cümlesi de selâm alan tarafından söylenir. Öte yandan Kur'ân'da, selâm vermenin bereketi arttırmayı, barış ve saadet getirmeyi temin etmesi amacıyla "Kendi evlerinizden başka evlere izin almadıkça ve halkına da selam vermedikçe girmeyin..." buyurulmaktadır (Nûr, 24/27).

Kur'ân-ı Kerîm'de daha çok "rızk" diye bahsedilen yağmur, tüm canlılara hayat bahşetme ve vazgeçilmez yaşam unsuru olma sebebiyle yeryüzünde bereketi, bolluğu sağlayıcı temel unsur olarak görülmüştür. Yağmurun yani suyun yeryüzüne ulaşması demek kuraklığın, kıtlığın ortadan kalkıp oraya gerek bitkilerde gerek hayvanda bereketin, bolluğun gelmesi demektir.

"Kupkuru yerlere suyu ulaştırdığımızı, onunla gerek hayvanlarının gerekse kendilerinin yiye geldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hala da görmeyecekler mi?" (es-Secde 32/27). "Sen yeryüzünü de kupkuru ve ölü bir halde görürsün; fakat biz, üzerine yağmur indirdiğimizde o, kıpırdanır, kabarır ve her çeşitten (veya çiftten) iç açıcı bitkiler verir (el-Hâc 22/5).

Pek çok ayette yağmurun bir bereket vesilesi olduğuna dolayısıyla kuru toprağı canlandırdığına, doğaya canlılık getirdiğine dair ifadeler vardır. Bunlardan birisinde, "Gökten bereketli bir su indirdik, onunla bahçeler ve biçilecek daneler bitirdik. Kullara rızık olması için birbirine girmiş, küme küme tomurcukları olan uzun boylu hurma ağaçları yetiştirdik. Ve o su ile ölü toprağa can verdik. İşte hayata yeniden çıkış da böyledir." (Kâf 50/9-11) denilmektedir.

Kur'ân'da ölü toprağı canlandıran, yerin altındaki ölü bitkiyi tekrar hayata kavuşturan kutsal kitaplarda bereketin tek kaynağı olarak geçen Allah'tır. Bu yüzden gökten yağın yağmur da Allah'ın Rahîm olma vasfından ötürü "rahmet" olarak geçer. Yağmur, Allah'ın kullarına verdiği en büyük lütuftur.

"O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar; üzüm bağları; bir kısım birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır." (el-En'âm 6/99)

Geçmişten günümüze Türk kültüründe büyük bir yer teşkil eden yağmur yağdırma inanç ve uygulamalarına Kur'ân-ı Kerîm'de de rastlanmaktadır. Hz. Musa, Hz. Nuh ve Hz. Hud gibi peygamberler

kavimlerinin kuraklık ve kıtlıkla boğuştuğunu görerek onları doğru yola getirmek ve Allah'ın rahmetine kavuşmalarını sağlamak amacıyla yağmur dualarına teşvik etmişlerdir.

Hz. Nuh, kavmine Allah'ın kendilerine yağmur yağdırması için O'ndan af ve mağfiret dilemeleri gerektiğini vurgulamaktadır: "Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (Mağfiret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsın, mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın" (Nûh 71/10-12). Aynı durum Hz. Hud'un kavmine yaptığı nasihatlerde görülmektedir: "Ey kavmim! Rabbinizden bağış dileyin; sonra da O'na tövbe edin ki, üzerinize göğü (yağmuru) bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyerek (Allah'tan) yüz çevirmeyin" (Hûd 11/52). Öte yandan Hz. Muhammed'in de birçok kez yağmur duasında bulunduğu hadis kaynaklarımızda zikredilmektedir. (Yıldız, 2009; 83)

İslâmiyet'te bereketin ne şekilde ele alınmış ve bereket olgusuna ne gibi bir önem verilmiş olduğunu gözler önüne sermek için yapmış olduğumuz bu incelemede bereketin İslâmiyet ve kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerim için vazgeçilmez öge olduğu sonucunu çıkardık. Diğer semavî dinlerde de karşılaşılan önemli zatların ve bazı kutsal unsurların Allah tarafından bereketli kılınması, tezimiz açısından büyük bir öneme sahiptir. Gerek Hz. İbrahim, Hz. Muhammed gibi peygamberlerin gerek hurma, zeytin, yağmur gibi unsurların Türk halk kültüründe de bereketle ilişkilendirilmeleri birtakım kültürel bağlantıları ve ortaklıkları gözler önüne sermektedir. Örneğin Türk kültüründeki yağmur duasına çıkma geleneği, eski Türk inanış sistemiyle alakalı olduğu kadar, İslâmiyet'le de bağlantılı görülmektedir. Bu bağlantıları daha iyi kavrayabilmek için tezimizin ana kısmını oluşturan "Türk Kültüründe Bereket" bölümü önem arz etmektedir.

C. TÜRK KÜLTÜRÜNDE BEREKET

“Rahmet”, “artış”, “bolluk”, “gürlük”, “nimet”, “huzur”, “mutluluk”, “çokluk”, “uğur”, “devamlılık”, “saadet”, “mutluluk” gibi anlamlara gelen ve Türk inanç sistemindeki “kut” kavramıyla doğrudan bağlantılı olan bereket kavramı için Türkiye Türkçesinde “bereket”, Azeri Türkçesinde “bäräkät”, Kazak, Kırgız ve Türkmen Türkçelerinde “bereke/ bereket”, Başkurt ve Tatar Türkçesi’nde “mullık”, Özbek Türkçesi’nde “Mollik/ bäräkät” ve Uygur Türkçesi’nde “bärikät” (Ercilasun-vd. 1991: 1371), Çuvaş Türkçesinde “pereket” (Bayram 2007: 155), Kumuk Türkçesinde “rahmuluk” (Erenoğlu, 2010: 452), Tuva Türkçesinde “açı” (lütf, himaye, iyilik, yarar, fayda) ve “açılığ” (yararlı, faydalı, bereketli) (Ölmez, 2007; 67) kelimeleri kullanılmıştır. Tarama Sözlüğü’nde bereket bulmak “oñmağ, oñmak, uñmak”, bereketlemek ise “ulalmak” biçiminde yer almıştır (Tarama Sözlüğü, VIII; 44).

Gündelik hayatlarında “Bereketli olsun!”, “Allah bereket versin!”, “Bet bereket kesildi”, “Nerede hareket, orada bereket” gibi sözlerle sık sık bereket olgusuna dikkat çeken Türklerin bereket kavramı etrafında çok sayıda inanış ve uygulama oluşturduğu görülmektedir. Avcı, hayvancı, tarımcı ve ticaret erbabı Türklerdeki bereketle ilgili inanış ve uygulamaların oluşup gelişmesinde eski Türk hayat tarzı ve inanç sisteminin yanı sıra, başta İslamiyet gibi kitabî dinlerle Türk topluluklarının yaşadıkları coğrafyalarla bu coğrafyaları kuşatan bölgelerde daha önceden meydana gelen uygarlıkların etkisi olmuştur.

Türkler arasından tespit edilen bereketle ilgili inanış ve uygulamaların temelde ev merkezli olmakla birlikte, avcılığa, hayvancılığa, tarıma ve ticaret hayatına bağlı bir şekilde meydana geldiği görülmektedir. Türklerdeki bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamaları tespit edip yorumlamayı amaçlayan bu çalışma, Türklerdeki bereketle ilgili inanış ve uygulamaları “ev hayatına bağlı inanış ve uygulamalar”, “evlenmeye bağlı inanış ve uygulamalar”, “doğuma ve çocuğa bağlı inanış ve uygulamalar”, “avcılığa bağlı inanış ve uygulamalar”, “hayvancılığa bağlı inanış ve uygulamalar”, “tarıma ve yağmura bağlı inanış ve uygulamalar” “mevsimlere ve mevsimlik törenlere bağlı inanış ve uygulamalar” ve “ticaret hayatına bağlı inanış ve

uygulamalar” başlıkları altında ele alacaktır. Aşağıdaki bazı inanış ve uygulama örneklerinden de görüleceği üzere, bu sınıflandırma zaman zaman yetersiz kalabilmektedir. Bu durum, bazı inanış ve uygulamaların iç içe geçmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu husus, çalışmamızın sonuç kısmında ayrıca değerlendirilecektir.

C.1. Ev Hayatına Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Türklerdeki ev hayatına bağlı bereketle ilgili inanış ve uygulamaları; hayatın sürdürüleceği evin inşası, yeni eve göç, evlilik, doğum, mutfak, sofraya ve günlük ev hayatı esasında aktarım yorumlamaya çalışacağız.

Kozmik yapının küçük bir modeli olan ev, Türklerde bireyin dünyaya geldiği, beslenip büyütüldüğü, aile hayatını yaşadığı, anne ve baba tarafından hayata hazırlandığı kutsal bir mekândır. Birey ve toplum hayatında böylesine önemli bir yere sahip olan ve birey için adeta dünyanın merkezini teşkil eden evle bu evde sürdürülen hayat etrafında çok sayıda inanışla uygulamanın meydana gelmesi kaçınılmazdır. Ev hayatının bolluk ve bereket içinde sürdürülmesi, temel bir amaçtır. Evdeki hayatın bereketli olması, ev dışında gerçekleştirilen faaliyetlere bağlı olmakla birlikte, bereketin var olması ve sürdürülebilmesi, çeşitli inanış ve uygulamalarla da ilişkilendirilmiştir. Bolluk ve bereket amaçlı inanış ve uygulamalara daha evin kuruluşu ya da temelinin atılması aşamasında rastlanmaktadır. Aynı durum yeni bir eve göç aşamasında da söz konusudur. Aşağıda evin kurulması ya da temelinin atılması ve yeni bir eve taşınması sırasında gündeme gelen bereket konulu inanış ve uygulamalara örnekler verilip yorumlar yapılacaktır.

Yeni kurulacak olan yapının hayırlı, uğurlu ve bereketli olması için evin temelini atılırken kurban kesilir. Temelin dört köşesine madenî para gömülür. Ev yapılıp bittikten sonra tekrar bir kurban kesilir, evin sahipleri bu kurbanın üzerinden atlarlar (Nezihi, 1961; 383).

Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu inanış ve uygulamalarını eski Türk inançları ışığında incelediği çalışmasında, Elazığ ilinde yeni evin temelini kurban kanı akıtmanın yanı sıra eski ayakkabı, madenî para, tuz, boncuk taşı, nal gibi unsurların da atıldığına dikkat çekmiştir. Kalafat’a göre tuz ocakta aşın eksik olmaması; para bolluk olması, nal, pabuç, boncuk gibi

unsurlar ise nazara karşı önlem alınması anlamına gelmektedir (Kalafat, 1999; 58).

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türk kültüründe yeni bir evin kurulması ya da yeni bir eve taşınma işlemi de bereket merkezli inanış ve uygulamaların ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Örneğin yeni bir ev kurulacağında Şaman desteğinde yapmış oldukları bir ayin söz konusudur. Abdülkadir İnan'ın aktarımına göre evin sahibi, seçilen kutlu bir yerde gökyüzündeki ve yerin altındaki tanrılara dua ettikten sonra elinden eldivenini çıkarır ve havaya atar. Eğer eldiven ters düşerse bu kötüye işarettir. Evin sahibi eldiven düz düşene kadar dua eder ve havaya fırlatmaya devam eder. Nihayet düz düştüğünde hemen orada bir ateş yakılır. Bu ateşe yağ, yoğurt dökülür, at yelesinden kıl koparıp atılır. Yerin sahibi, "alevli ateşin ruhu, dinleyiniz! Büyük anam hatun, kucağında ve arkanda bizi barındır!" diye dua eder. Yapılacak olan evin kutlu, bereketli olması için tekrar dualar edilir ve bir kaşık havaya fırlatılır. Falın iyi sonuçlanması durumunda evin sahibi kaşığı alır ve yakasına ilişirir. Ev yapıldıktan sonra ise ayin özelliği gösteren bir düğün yapılır. İhtiyarlardan biri "Alevli ateş yak, yaktığın ateşin kıvılcımları sönmesin, kışın oturduğun ev bereketli, yazın oturduğun ev kutlu olsun!" der. Daha sonra kurban kesilir, kurbanın kanı ocak yapılacak yere sürülür, ateşe serpilir. Şaman kımızı ateşe saçı yapar (İnan, 2000; 118).

Fallık bir uygulamaya da yer veren bu ritüelde bereket konulu uygulamaların merkezinde soyun ve ocağın simgesi olan ateş yer almaktadır. Ateş ya da ocak, kazan ve sacayağı ile birlikte, ev hayatına bağlı bereket uygulamalarının çoğunda merkezi bir yere sahiptir. Ateş ya da ocakla ilgili uygulamalara, biraz aşağıda yeniden temas edilecektir. Ateş ya da ocağa evlenmeye ve evlenerek yeni bir yuva kurmaya bağlı inanış ve uygulamalarda da ağırlıklı bir yer verilmiştir.

Türk kültüründe bir ev kiralandığı veya satın alındığı zaman evi kiralayan veya satın alan kimse, ilk girişinde eve ayna, ekme ve şeker götürür. Ayna, evde geçecek günlerin ışıklı ve uğurlu olmasını temin etmek içindir. Şeker, evin köşelerine ağız tadının bozulmaması için serpilir. Ekme ise, evin hayırlı olması, ev içinde darlığa düşülmemesi ve eve bereket gelmesi içindir (Cemil, 1933; 208). Ayrıca, Anadolu'da evlerdeki bolluğun ve bereketin simgesi sayılan sacayağı, kazan, güğüm üçlüsünün de eski evden

yeni eve taşınma sırasında eski evden ilk çıkarılan, yeni eve de ilk sokulan gereçler olduğu bilinmektedir. Sacayağı aynı zamanda gelinin çeyizinde bulunan, yeni yuvanın kurulmasında temel araçlardan biri olan bir araçtır (Eyüboğlu, 1998; 115-117).

Yeni bir eve taşınıldığında o eve bir gün önceden veya taşınma sırasında tuz götürme âdeti de vardır. Bu uygulamaya, Türk kültüründe pek çok yörede olduğu gibi Adana'da da rastlanılmaktadır. Bu uygulamanın arka planında eski evin rızkının, bereketinin yeni eve taşınmış olacağı inancı yatmaktadır (Çağınlar, 2004; 80). Aynı uygulama Türkmenlerde de mevcuttur. Taşınılacak olan yeni eve eşyaları taşımadan önce "uğurlu gün" denilen bir günde tuz götürülüp bırakılır. Maksat eski evin ağız tadının, saadetinin yeni eve geçmesidir (Ata, 2004; 88).

Bir makalesinde Tatar Türklerinin mevsimlerle ilgili geleneklerine yer veren Çulpan Zaripova'nın aktardığına göre, Tatar Türkleri, eve taşındıktan sonra eşikten ilk olarak, evin sahipleri uzun ömürlü olsun diye yaşlı adamları, evde çocuklar çok olsun diye çocuğu çok olanları ve sabileri geçirirler. Ayrıca yeni evin bereketli, mutlu olup olmayacağını anlamak için eve ilk olarak kedi sokarlar. Eğer, kedi eşikten içeriye geçmek isterse o ev, mutlu ve bereketli olacaktır. Eğer içeri girmek istemezse mutluluğun ve bereketin önündeki kötü güçleri yok etmek için evin köşelerine ardıç dalları asılır veya ardıç ağacı ile tütsüleme yapılır. Kedi ile birlikte evin içine ekmek de konulur. Sonra ekmek, evin en yüksek rafına kaldırılır. Yeni ev için kurban kesilir, yaşlılara yedirilir, Kur'an okunur. Ayrıca yeni evin uğurlu olması amacıyla eşiğe at nalı çakmak da yapılan uygulamalar arasındadır (Zaripova Çetin, 2004; 139).

Yeni eve ilk kez girildiğinde hayır, bereket dilemek amacıyla evin içine selâm vermek de yapılan uygulamalar arasındadır. Selam uygulaması, doğrudan ev iyesi ya da ev cini inancıyla bağlantılıdır. Türkler, içinde yaşadıkları, kendilerini güvende hissettikleri evin veya çadırın da bir iyesinin bulunduğuna inanmışlardır. Bu iyenin kendilerini, evlerini kötü güçlerden koruduğuna, onların mutluluklarını, bolluk ve bereket içinde yaşamalarını temin ettiğine inanmışlardır. Bunun için kurbanlarla, sunulan yiyeceklerle onu memnun etme yoluna gitmişlerdir. Örneğin yukarıda bahsettiğimiz Yakutların ev temeli atma merasiminde kestikleri kurban, evin iyesine adanmıştır.

Damda, tavanın kirişlerinde veya döşemenin altında yaşadığına inanılan ev-iyesinin uzun saçlı veya beyaz sakallı ihtiyar olduğuna inanılması yanı sıra onun kadın veya kız donunda olduklarını varsayanlar da vardır (Bayat, 2007; 67). Evi sahiplenen, eve zarardan çok yarar getiren, evdeki bolluk, bereketin temin edicisi olan ve geceleyin ortaya çıkan bu iye aynı zamanda çok beceriklidir. Meselâ yün, keten eğirir, beşiğinde ağlayan bebeği susturur, bulaşıkları yıkar, eve hırsız girdiğinde bir ses çıkararak ev sahiplerinin uyanmasını sağlar. Onun kilerde un eleme sesi ise çok iyiye yorulur. Bu evdekilerin bolluk içinde yaşayacaklarına yorulur. Aynı şekilde geceleyin duyulan çekiç sesi de bereket işaretidir. Bu sese “devlet çekici” derler (Zaripova Çetin 2007; 14-15).

Pertev Naili Boratav’ın aktarımına göre, ev iyisini memnun etmek için evin hanımının kızarttığı köftelerden bir tane de bu iyeye verdiği, bu davranışı karşılığında da her sabah ocağın yanında bir altın bulunduğu dair bir söylenti vardır. Ayrıca onların yaptıkları işleri başkalarına anlatmamak, her gün kendilerine bir bardak şerbet hazırlamak da bu inanış çerçevesinde gelişen uygulamalardır (Boratav, 1997; 68).

Türk halk geleneği evden göçüp giden ailenin ev iyesiyle de vedalaşması gerektiğine inanmıştır. Hatta eski yurttan toprak alıp yeni yerleştikleri evin döşemesinin altına koymak da bir adettir ve kökeninde yeni evdeki iyeyi kendilerine alıştırmak gibi bir anlam yatmaktadır (Bayat, 2007; 268).

Türk inanış ve uygulamalarına bakıldığında ev iyesinin -bağ ve bahçe iyelerinde de olduğu gibi- daha çok yılan olarak düşünüldüğü görülmektedir. “Temel yılanı” denilen her evin zemininde, temelinde yaşadığına inanılan bu yılanın kendisine dokunulmadıkça eve bolluk, bereket getirdiğine, evi ve evin sahiplerini tüm tehlikelerden koruduğuna inanılmıştır. Bir nevi evin uğuru addedilmiştir. Ancak kendisine dokunulduğu veya zarar verildiği vakit ise ev sakinlerini korkutmak için evde dolaşacağına, o ailenin kökünü keseceğine inanmışlardır. Bu yüzden onu korumak, kollamak, isteklerini yerine getirmek gerektir.

Azerbaycan’da evde yaşayan ve ev yılanı adıyla bilinen büyük yılanın bir kâse içinde süt koyulması âdeti vardır. Çünkü evin dirliği, bereketi bu yılanla bağlıdır. Eğer bu yılan zarar verilir, öldürülürse o evin bereketinin

gideceği inancı vardır. Anadolu'da ise ev koruyucusu yılanların, Hz. Muhammed'e ulaşan, Hz. Ali ve Hz. Fatma soyundan gelen insanların evlerini koruduğuna inanılır (Bayat, 2007; 264).

Ev hayatının bolluk ve bereket içerisinde sürdürülmesinde genellikle loğusa kadınlara musallat olan fena ruhlardan Alkarısının da önemli bir yer i vardır. Alkarısının elinin çok bereketli olduğuna inanılır. Onu esir alıp çalıştıran ailelerde bolluk olacağına inanılır. O, un elerken, kabın dışına sıçrayan un için üzülmez; bunlar "kurdun ve kuşun payı" dermiş (Kalafat, 2006; 321). Doğu Anadolu'da da aynı şekilde Alkarısı olarak bilinen iyenin su kenarlarında yaşadığına, onu yakalayıp yakasına iğne takabilenin onun bereketlerinden yararlanabileceğine inanılır (Kalafat, 2006; 367).

Karaçay Türklerinin ev iyesi olarak tasavvur ettikleri Alması (Albastı) ise, uzun saçlara sahip bir insan görünümündedir. İsteklerini yerine getirmeyen ev halkını cezalandırır. Ancak evde pişirilen yemekten ilk önce kendisine takdim olursa ve de Almasının saçından bir tutam kesilip evde saklanırsa o evde rızık artar, bereket, bolluk olur (Kalafat, 2006; 366).

Karaçay-Malkar Türklerinin eski inanışlarına göre; evlerdeki ocakların ateşini daim kılan, evlere kısmet ve bereket getiren Bayrım-Biyçe adlı bir tanrıça varmış. Çocuk sahibi olmak için de kendisine dileklerde bulunulmuş (Hacıeva, 1997; 188).

Türk kültüründe ev içinde bereket ve refahı sağlamada önemli role sahip bir diğer unsur da Umay, Ayısıt gibi dişi iyelerle bağlantılı olan Ateş-Ocak kültürüdür. Evin içinde bulunan ve evin bereket, bolluk, huzur kaynağı olarak görülen ateş, temizleme, koruma gibi işlevlere de sahiptir. Ateşin yanıyor olması, aile ve ev üzerindeki bereketi, ateşin sönmesi ise bereketin, Tanrı kutunun ev üzerinden gittiğini göstermektedir.

Ateş, ilk zamanlardan itibaren Türkler tarafından dişi bir hami ruh tasavvur edilmiştir. Hatta o, ev iyesi olan dişi iyenin bir sembolü olmuştur. Örneğin yeni bir eve taşınırken, gelin yeni eve getirildiğinde ya da yeni yılı karşılama törenlerinde kendisine tereyağı, tuz, zeytinyağı, kurban eti gibi saçılar sunularak tazim edilmiştir. Ateşe tükürmek, su dökmek, onu kızdırmak veya akşam vakti komşuya vermek kaçınılması gereken davranışlar olarak nitelenmiştir. Bu ateşin sönmesi, soyun kuruması, malın mülkün azalması olarak algılanmıştır.

Örneğin Umay'a saçı ateş aracılığıyla yapılırdı. Yakutlar ise Ayıısı'tı çağırırken ateşe yağ atıp "Ey doğum tanrısı Ayıısı hatun, ye! Yolun açık olsun!" demişlerdir (Bayat, 2007; 72).

Ev içerisinde yanan ateşin, ocağın bir bereket vesilesi olması Aladağ Yörükleri inaniş ve uygulamalarında da görölmektedir. Aladağ Yörükleri'nde ocakta ateş yanarken Hiss! diye bir ses çıkarsa bu durum, ev halkının iyilikle yad edildiğine, bereket temenni edildiğine yorulur (Kalafat, 1995; 30).

Mihaly Hoppal'ın ifadesiyle Yakutlar, ateşe kötü davranmanın tehlikeli olacağına inanırlardı. Ateş, yaşayan bir varlık olarak düşünölürdü. Bu yüzden demirle ateş karıştırmak uygun değildi. Ev kadınları her zaman ateşi memnun etmeye çalışırlar, kızarttıkları veya pişirdikleri her şeyden ona bir parça verirlerdi. Aynı şekilde verimli bir avın ürünlerinden de ona takdim ederlerdi (Hoppal, 2001; 216).

Evi kötü güçlerden koruyan, eve bereket, bolluk, mutluluk sağlayan diğeri bir unsur da evin eşiğidir. Eşik, Türk kültüründe her zaman kutsal kabul edilmiş, eşiğe basmak, oturmak büyük bir saygısızlık, uğursuzluk olarak görölmüştür. Ev içindeki bu tanrısal öneminden dolayı kendisinde bir ruh bulunulduğuna inanılmış ve eşik iyesi ile ilgili pek çok inaniş ve uygulama doğmuştur. Ata kültüyle de ilgili olarak eşiğe kurban kanı akıtmak, saçılar sunmak eve bolluk, bereket sağlama adına yerine getirilen uygulamalar olmuştur. Piri Er, "Yozgat ili Merkez Kababel Köyünde Alevî İnançları" adlı yazısında eşiğin bu önemini onun ağaç kültüyle olan ilişkisine bağlar ve Anadolu'daki yatırların türbelerine kapının eşiğinin öpülerek girildiğine dikkat çeker (Er, 1996). Er'in ağaç kültü merkezli bu yorumunun, evi koruyan ruhların mekânının eşik olduğu, burada durulduğu takdirde bu ruhların rahatsız olduğu inancı göz önünde tutulduğunda yetersiz olduğu görülecektir.

Türk halk geleneğinde eve girerken veya evde yapılan herhangi bir işin başında mutlaka besmele çekilmelidir. Ambardan, kilerden bir şey alırken de besmele çekilmelidir. Bu tedbir hem kötü güçlerden korunmak için hem de ev içerisinde bereketin daha da artması içindir. Ayrıca eve her zaman sağ ayakla girilmelidir.

Güneş işığı yeryüzüne değmeden önce kalkılırsa hem işte hem evde bereketin artacağına inanılmaktadır. Bu sebeple Erzurum, Sarıkamış ve Malatya çevresinde, güneşin ilk ışıkları ile evin veya dükkânın kapısı açılırsa,

uğur ve bereket olacağına inanılmaktadır (Kalafat, 1999; 33). Sabah namazından sonra evin pencerelerinin de açılması bu amaçla yapılan uygulamalardandır. Urfa'da ise, sabah erken kapı önüne su dökülürse, evin rızkının artacağına inanılır (Kalafat, 1999; 53). Gece vakti kalkıp namaz kılmak da evin bereketini arttırdığına inanılmaktadır.

Urfa'da sabahın erken saatlerinde komşular hayır ve bereket inancıyla birbirlerine ekmek verirler (Kalafat, 1999; 162).

Bereketli ışıklarının kutsandığı Güneş'in yanı sıra ay ve yıldızlar da Türk kültüründe birer koruyucu iye olmuştur. Güneş çekildikten sonra onlar yeryüzüne Tanrı'nın ışıklarını indirmekteydi. Bu durumda onlar çadırlarının ortasında, tepe noktasında delik (tündük) bırakırlardı ki iyiliği taşıyan bu ışık karanlıkların içinden geçerek içeriye girebilsin (Kalafat, 1999; 34). Bu bilgiden de anlaşılacağı üzere evin bereketi söz konusu olduğunda Türk kültüründe gün ışığının yanı sıra bereket ve zürriyetle yoğun bir ilişkisi olan ayın ve yıldızların ışığının da önemli bir yeri vardır.

Evin önünde yer alan ağaçlar, evin bereketini temsil eden unsurlardandır. Kayın, dut, ardıç gibi ağaçlar evin üzerindeki Tanrı kutunu simgelerler. Ağaç, dünya kültürlerinde "yağmur yağdırma", "güneşi açtırma", "sürüleri ve sığırları çoğaltma" ve "kadınları kolayca doğurtma" gücüne sahip "canlı bir varlık" olarak düşünülmüştür (Ergun, 2004; 17).

Türk folklorunda geniş bir yer bulan halı dokuma ve kilimcilik faaliyetlerinde bereket inancıyla pek çok motifin işlendiği görülür. Türk halılarındaki en karakteristik motif örneklerden biri hayat ağacı ve onun her iki yanında bulunan stilize edilmiş muhafızlardır. Burada görülen ağaç, ebedi bereketin sembolü olan ve halk anlatılarında, inanışlarında geniş yer bulan hayat ağacı figürüdür. Bu figür gerek Mezopotamya kültüründe gerek Orta Asya kültüründe ebedî canlılığın, bereketin, verimin sembolü olmuştur. Ayrıca halı, kilim ve seccadelerde karşılaşılan "el" motifi de bir uğur, bereket motifi sayılmıştır (Gönül, 1965; 3631-3635).

Türk kültüründe, belirli günlerde belirli işlerin yapılmasının evin bereketini arttıracığına, eve zenginlik, dirlik ve bolluk sağlayacağına inanılmaktadır. Örneğin Balıkesir'de Çarşamba günü tıraş olmanın, Perşembe günü güneş doğmadan başlamak kaydıyla, üst üste çamaşır yıkamanın, Cuma günü tırnak kesmenin zenginlik, bereket vesilesi olduğuna

inanılmaktadır (Denizcioğlu, 1939; 184). Sivas'ta kış için yapılmış yiyeceklerin ilk yemeği Salı günü yapılır. Bundan da amaç yemeğin artması, bereketli olmasıdır (Acar, 1973; 6).

Misafirperverliğiyle tanınan Türklerin inancına göre misafir bereketiyle gelir. Misafirle içilen, yenilen şeylerde hiçbir eksilme görülmez. Divanü Lugati't-Türk'te Kaşgarlı Mahmud'un belirttiği üzere, "Uma kelse kut gelir." (Konuk gelse, bereket gelir.) inancı vardır (Kaşgarlı Mahmud, 1985; 92). Anadolu'da "Misafir on nimet getirir, birini yer dokuzunu bırakır" inancı çok yaygındır. Yine Türk kültüründeki "Her geleni Hızır bill" sözünden de anlaşıldığı gibi eve her gelen kişi özenle karşılanır. Örneğin Türkmen Türkleri, misafirlerini daima "tuz-ekmek" ile karşılarlar. Eve gelen misafire ilk uzatılan şey tuz ve ekmektir (Ata, 2004; 87).

Misafire ikramda bulunulurken, misafirin o ikramdan bir tane almasına tepki gösterilir. Bir adet verilmez, çift alması istenir (Kalafat, 1999; 161).

Bir evde karınca çok olursa o evde bereket çok olur. Balıkesir'de yolda karınca görüldüğü vakit "Tu... Bu kadar malımız olsun" denilirse o kadar zengin olunacağına dair inanış vardır (Balkır, 1935; 568). Aynı şekilde evin bereketinin artması için iş yerlerinde olduğu gibi evlere de karınca duası asma âdeti vardır.

Adana yöresinde mevlitlerde, okuyucunun önüne biraz tuz ve biraz şeker konur. Ya okuyucu ya da ev sahibi eve bereket gelmesi amacıyla bu tuz veya şekerden çok az alıp yer. Ayrıca mevlit sonunda okunmuş tuz misafirlere dağıtılır. Misafirler de bu tuzun bereket getireceğine inanarak eve götürüp tuzluklarına koyarlar (Çağımlar, 2004; 80).

Yine Adana'da gün boyu yaptığı yemeklere tuz koymayı unutan kadın o gün eve Hızır'ın uğradığına inanır (Çağımlar, 2004; 81).

Sarıkamış yöresinde yaşıyan Çerkezler, kestikleri koyunun boyun kıkırdağını fırlatarak tavana yapıştırırlar. Böylece evin bereketinin artacağına inanırlar (Kalafat, 2006; 319).

Çok eski dönemlerden beri Türk insanının yaşamında vazgeçilmez bir unsur olan at, bereket ve bolluğun da temsilcisi olmuştur. Anadolu'da gelinin yeni evine özellikle kır at üzerinde gelmesi bir uğur olarak görülmüştür. Atın bereketle olan diğer bir ilişkisi de atın bağlı olduğu eve nefesinden uğur ve bereket getireceği inancıdır (Ziya, 1934, 245). Güvercinin ya da kırlangıcın

evin balkonuna yuva yapması da o eve bereketin, huzurun geleceği o ailenin zengin olacağı anlamına gelir.

Karaman ilinde halı çözümü kadınlar arasında gerçekleştirilen bir törenle yapılır. Halı çözmeye başlamadan önce ev sahibi kapının koluna kırmızı renkli bir ip bağlar. Bu ip evdeki uğurun ve bereketin simgesidir (Özhan, 1992; 195).

Narın bereketle olan ilişkisi itibariyle ev içerisindeki inanış ve uygulamalarda büyük bir yeri olduğu görülmektedir. Örneğin, Anadolu'da bereketi arttırmak adına ev içerisinde nar patlatmak uygulaması da vardır. Yere atılan ve dağılan nar tanelerinin eve bereket getireceğine inanılır (Kalafat, 2006; 453).

El, tarih öncesi çağlardan günümüze kadar nazar, uğur, bereket, korunma, şifa bulma gibi pek çok inanç ve pratikte büyük rol oynayan bir unsurdur. Anadolu'da karşımıza çıkan el motifinin Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i sembolize ettiğine inanılmaktadır (Aldoğan, 1988; 87).

El, aynı zamanda Müslüman kadınların kutsal saydığı ve örnek aldığı Hz. Muhammed'in kızı ve Hz. Ali'nin eşi Hz. Fatma'yı da sembolize eder. "Fatma Ana Eli" özellikle Anadolu kadını için çok kutsal bir konuma sahip olmuştur. Doğumlarda, hastalıklarda kendilerine yardım ettiklerine inandıkları Fatma Ana kadar Fatma Ana Eli'ni de ev işlerinde çabukluk, bereket, uğur sağladıkları için kutsamışlar ve onunla ilgili pek çok inanış ve uygulama geliştirmişlerdir. Örneğin Anadolu'da bereket, uğur getirdiğine inandıkları için ocak duvarlarına boya veya is ile el işareti basmışlardır. Bu elin Fadime Ana'ya ait olduğuna inanmışlardır. Örneğin yemek yaparken, hamur yoğururken ya da ocağa şeker atarken "El benim elim değil Fadime Anamızın eli" diyerek o işte uğurun, bereketin artmasını dilemişlerdir (Üçer, 1976; 147-155). Aynı şekilde bereket amacıyla dibine çörek otu koydukları un çuvallarını açarken de kadınlar, bu tabiri kullanmışlardır (Üçer, "1981; 113-120). Bu pratiklerde, Fatma Ana'nın elinde ben olduğu, bundan dolayı yaptığı yemeklerin de lezzetli ve bereketli olduğu inanışı yer alır. Aynı şekilde Anadolu'da elinde ben olan kadınların yaptıkları yemeklerin lezzetli ve bereketli olduğu inanışı vardır (Üçer, 1981; 115).

Mutfakta bereket, bolluk olması amacıyla küçük şişe içlerine mercimek, pirinç, bulgur gibi tahıllar konulur.

Yemek yapılırken çuvaldan alınan pirinç, bulgur gibi yiyeceklerin dibini tekrar çuvala dökme âdeti de vardır.

Anadolu'da bir inanişaya göre yemeklerde bereketin çoğalmasını isteyen kadınlar eski yemeği yeniye katarlar.

Bayır-Bucak Türkmenlerinde "Tandıra Gelen" inancı vardır. Tandıra ekmek pişirilirken bu esnada tandırın olduğu yere gelene mutlaka pişirilen ekmekten ikram edilir. Böylece tandırın bereketli, gelenin hayırlı olacağını inanılır (Kalafat, 1999; 158).

Türk kültüründe evin bereketi ile doğrudan alakalı olan kişi evin hanımıdır. Onun becerikli ve çalışkan oluşu, bereketi arttıran temel unsurlardandır.

Evin hanımının yanı sıra, erkeğinin de bereket kaynağı olduğu görülmektedir. Örneğin, odanın lambasını evin erkeği yakarsa ev daima nur içinde ve bereketli olur (Balkır, 1935; 567).

Evin dışındaki fakat bereketli görülen bazı insanların da evle temasa geçmesi o evdeki bereketi arttıran durumlardır. Örneğin "Ocaklı"lardan bereket umulur. Onların ellerinin bereketli olduğuna inanılır. Kayseri'de bir zamanlar ocaklı bir değirmenci varmış. Unlarının daha da bereketli olacağına inanan insanlar bu zatın değirmeninde unlarını öğütürlermiş (Boratav, 1997; 96). Ayrıca Alevi inanişında Dede'ler de bir bereket kaynağıdır. Gaziantep'te yaşayan bazı Alevi Türkmenler, Aydın'dan dede'leri her geldiğinde:

"Dede geldi evimize

Bereket girdi unumuza" diye sevinçlerini gösterirler (İnan, 1940; 38).

Kurdun aşık kemiğini kesesinde saklayan adamın kesesinden hiç bereket eksik olmaz. Aynı şekilde para kesesinin içerisinde hurma çekirdeği, kurutulmuş lavanta çiçeği gibi şeylerin saklanması da keseye bereket getirdiğine inanılan uygulamalardır.

Anadolu'da bazı insanların ayağının bereketli, bazılarının da bereketsiz olduğuna inanılır. Yeni gelin olsun, misafir ya da yeni doğan bir çocuk olsun, gelmesiyle eve bereket, bolluk, dirlik getirdiyse "ayağı uğurlu"(gademli); evin bereketini kaçırdıysa ve dirliğini bozduysa "ayağı uğursuz" (gademsiz) denir.

Sivas'ta bir inanışa göre Kadir gecesi bütün ağaçlar secdeye varır. O gün akşam ezanında bir ağacın kible tarafına gelen dallarından birine delikli gümüş paralardan bir tane bağlanır ve sabahleyin gün doğmadan, tam namaz vakti çıkarılarak o para oradan alınır da erkeklerin kesesine dikilirse çok iyi olur. O para kesenin dibinde durdukça katiyen erkeğin cebindeki paranın bereketi eksilmez (Aşkun, 2006; 250).

Anadolu'da ayın ilk halini gören insanlar, hayır ve bereket bulmak için kırlara, toprağa veya altına bakarlar. Yeni ayı görmek, her zaman bir bereket vesilesi olmuştur. Genç kızlar ayın bu haline bakarak "Ayın güzelliği yüzüme, bereketi keseme" derler. Ayrıca, yeni ayı ilk görenin bir kız olmasının o haneye bolluk, bereket getireceği inancı da yaygındır. Erkeğin görmesi ise sıkıntı olacağı anlamına gelir.

Tekirdağ'da kışın en sert geçtiği gece, Bocuk gecesi olarak bilinir. Bu gece suların donması halinde o yılın bereketli geçeceğine inanılır. Bu gecede tarlada, bahçede, kümeste bereket dilenir. Eve bereket geleceği düşüncesiyle bu gece evlerde kabak pişirilir (Kalafat, 1997; 39).

Evin bereketini arttırmaya yönelik inanış ve uygulamaların yanı sıra bir de ev ahalisinin bereketle ilişkilendirdiği bazı durumlar vardır ki bunlar da rüyalarında gördükleri bazı unsurlara getirilen yorumlar ve bu unsurların gerçek hayatta da bereketle ilişki içerisinde olmalarıdır.

Türk kültüründe rüyalarda görülen ve bereketle ilişkilendirilen bazı unsurlar şunlardır:

Rüyada arı, arının sokması bolluğa işarettir. Çorba görmek berekettir. Atsineği bolluk, para anlamına gelir. Badem, bakır para, balık görmek bereket işaretleridir. Başak, tarlada başaklar arasında dolaşmak büyük varlığa, bolluğa kavuşulacağına yorumlanır. Aynı şekilde buğday ya da buğday tarlasında dolaştığını gören kimse de bolluğa kavuşur. Evine çuvala bulgurun girdiğini gören inanılmaz bir bolluğa ulaşır. Bildircin, civciv, leylek, koyun bereketle ilişkilendirilen hayvanlardan birkaçıdır. Meyve çekirdekleri, çavdar, darı, irmik, mercimek, susam, şeker, zeytin, un, ekmek gibi unsurlar da bereket, bolluk olarak yorumlanır. Ekmek yediğini, hamur yoğurduğunu görmek veya ekmek dolu bir fırın görmek aynı şekilde berekete kavuşmak olarak yorumlanır. Ağaçtan elma toplamak, yeşil fasulye toplamak, pişirmek, ayıklamak çok paraya kavuşulacağı anlamına gelir. Türk kültüründe diğer alanlarda da

içinde bulundukları sayısız çekirdekle bereketle ilişkilendirilen tüm meyveler (nar, karpuz, incir gibi) rüyalarda da bereket ve zürriyetle ilişkilendirilmiştir. Yine hurma, kuru üzüm ve diğer tüm kuru yemişler kismete, bolluğa, berekete yorumlanır. Yağmur altında ıslandığını, evine karıncaların dolduğunu, avuçla tohum aldığını, yemeğe tuz attığını veya ekin ektiğini gören kimse tez zamanda paraya, bolluğa ulaşır.¹⁹

Evde sürdürülen hayatın bolluk ve bereket içerisinde sürdürülebilmesi için bazı davranışlardan kaçınmak gerekmektedir. Bu tür davranışları sergilemenin evin bereketini kaçıracağına inanılmaktadır. Örneğin ev içerisinde eşik üstüne, tezgâha, kapı arkasına oturmak; evin içerisinde ısıklık çalmak, örümcek öldürmek ya da örümcek ağının altından geçmek; evde güvercin, tavşan, kedi, köpek gibi hayvanları beslemek; pirinç, bulgur gibi taneleri düşürmek bereketi kaçırabilecek davranışlardandır.

Balıkesir’de ocakta pişmekte olan yemeğin üzerinden yemenin o yemeğin bereketini götüreceği inancı vardır. Ayrıca oda süpürdükten sonra kapı arkasında toz bırakmak evin bereketini götürüp fakirliği getirir. Soğan, sarımsak ve yumurta kabuklarının da yakılması evin bereketini götüren diğer durumlardır (Balkır, 1935; 646-648). Bunların ayakaltına alınması da uğursuzluk olarak yorumlanır.

Bir yere (kilere, dolaba) bir eşya, bir yiyecek koyarken besmele çekilmezse o eşyanın veya yiyeceğin bereketinin kalmayacağına inanılır (Boratav, 1997; 76).

Bir bereket taşıyıcısı olarak kabul edilen ve evle ilgili neredeyse tüm inanış ve uygulamalarda karşımıza çıkan tuzun yere dökülmesi, üzerine basılması, ateşe atılması, Adana yöresinde günah sayılır (Çağınlar, 2004; 83). Türkmenlerde kutsanan tuz için asla “bitti, tükendi” gibi ifadeler kullanılmaz. Evde tuz kalmamış ise, ona “duz doldı” (tuz doldu) denilir. Çünkü tuz en büyük rızıktır ve insanın hiçbir zaman rızkı bitmez (Ata, 2004; 88). Öte yandan akşam vakti evin içinden komşuya tuz vermek de evin bereketini götüren davranışlardandır. Bu şekilde ne tuzu alan evin ne de tuz veren evin bereketli, huzurlu olacağına inanılır.

¹⁹ Rüyalar konusunda ayrıntılı bilgi için bk. Suveren, t.y.

Gün battıktan sonra yani karanlığın hâkim olduğu vakitte ev içerisinde tuz gibi bereketi simgeleyen pek çok unsurun verilmesi evin bereketini, bolluğunu ve dirliğini kaçırır davranışlardır. Bunların başında ekmek, un, süt, yoğurt, yumurta, sirke gibi yiyecekler gelmektedir. Çünkü bu yiyecekler gelecek besinlerin özlerini, tohumlarını taşımaktadırlar. Bir nevi çekirdek görevini gören bu yiyecekler yemek bereketini de kendilerinde taşımaktadırlar. Onların evden çıkması demek bereketin taşıyıcısı olan “öz”lerin de evden çıkması demektir. Aynı şekilde evin bereketinin, huzurunun kaynağı sayılan ocaktan ateşin verilmesi, un eleğinin komşuya ödünç verilmesi de bereketi kaçırır davranışlardır.

Akşam vakti çöpü dökmek, dışarıya su dökmek, evi süpürmek evin bereketini yok eden davranışlardır.

Kazak Türklerinde elbiseler sadaka olarak verileceği zaman, düğmeleri sökülerek verilir yoksa evin bereketinin gideceği düşüncesi vardır (Yılmaz, 2008; 422).

Talışlarda hamur yoğuran bir kadının hamuru, hamur teknesinden dışarı sıçrar ise, dışarı düşen o hamur parçası tekrar tekneye konmalıdır. Yoksa hamurun bereketinin kaçacağına inanılır (Kalafat, 2008; 514-530).

Türk kültüründe belirli günlerde bazı işlerin yapılmasıyla bereketin artacağına, zengin olunacağına inanılırken, bazı işlerin yapılmasıyla da bereketin gidip fakirliğe düşüleceğine inanılmaktadır. Örneğin kutsal gün olan Cuma gününde ev süpürmenin, Cuma namazı vaktinde herhangi bir işin yapılmasının evin dirliğini, bereketini götüreceğine inanılır (Acar, 1973; 6; Kaya, 1975; 16). Cumartesi günü çamaşır yıkanmasının günah sayılıp uğursuzluğa bağlanması ise Hz. Muhammed’in kızı ve Hz. Ali’nin eşi Hz. Fatma ile ilgili bir rivayete dayanmaktadır. Rivayete göre Hz. Fatma, doğum sırasında komşularından yanında olmalarını istemiş. Hangi komşuya sorulsa çamaşır yıkadığını söylemiş. Bunun üzerine Hz. Fatma “Cumartesi günü çamaşır yıkayanların ocağı yanmasın” diye beddua etmiş (Denizcioğlu, 1939; 184). Rivayetten anlaşıldığı üzere evin bereket kaynağı olan ocak ve ateşle ilgili bir beddua evin bereketinin gitmesi ile de ilişkilidir.

Misafirin eve bereketiyle birlikte gelmesi, eve dirlik, bereket, mutluluk getirirken misafirin gitmesinden sonra evi hemen temizlemek de misafirin getirdiği bolluk ve bereketi evden çıkarır (Demiray, 1973; 14).

Aybaşı halindeki (adet görmüş) kadının tabu olarak görülmesi, kirli ve uğursuz olarak nitelendirilmesi çok eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Bu yönüyle aybaşı halindeki kadın "bereket kaçıracı" olarak görülmüştür. Bu yüzden bu dönemde, kadınların kutsal şeylere dokunması, kutsal yerlere girmesi yasaklanmıştır. Anadolu'da bugün de ekmek, hamur, yoğurt gibi bereketle alakalı yiyeceklere dokunmaları istenmemektedir. Onlardan kaçınmak, onlara dokunmamak gerektiğine inanılır. Aynı şekilde cinsel ilişkiye girmiş fakat su aracılığıyla paklanmamış, kirliliği gitmemiş insanların da bereketi kaçırdıklarına inanılmaktadır.

Gerek Anadolu dışındaki Türkler arasında, gerek Anadolu'da ve gerekse Kuzey Mezopotamya'da Türkler arasında var olan bir inanişe göre hiçbir şey açıktan sayılmamalıdır. Sayıldığı takdirde o şeyin bereketinin kaçacağına inanılmaktadır. Örneğin işyeri kasasındaki ve cüzdandaki para son kuruşuna kadar sayılmaz. Gerçek rakam mecbur kalınmadıkça dışarıya açıklanmaz (Kalafat, 2007; 60).

Anadolu'da un eleme aracı olarak kullanılan eleğin de buğday-ekmek bereketi dolayısıyla kutsallığı bulunmaktadır. Bu yüzden un eleği ile ilgili davranışlara çok dikkat edilir. Örneğin, eleğin mutlaka çiviyle duvara asılması yani ayakaltında olmaması gerekir. Ağız duvara gelecek şekilde asılmalıdır. Aksi takdirde yani ağız değil de arkası duvara gelirse onunla elenen unun da hiçbir bereketi kalmayacağına inanılır (Eyüboğlu, 1998; 192).

Türk kültüründe, sacayağı da saygı gösterilmesi gereken, ateş-ocak ilişkisi ve üç köşeli olması (üçgen şekli doğurganlığı çağrıştırmaktadır.) yönüyle kutsanan diğer bir unsur olmuştur. Sacayağının da işi bittikten sonra herhangi bir yere atılması, ayakları üstüne veya ayakları yukarıda bırakılması uğursuzluk olarak yorumlanır. Onun da tıpkı elek gibi çiviyle duvara asılması gerekir. Asılacağı yere başka bir gereç asılmamalıdır (Eyüboğlu, 1998; 115).

Çukurova bölgesinde yaşayan Varsaklar, tandırlarda ekmek yaparken saçla ekmek tahtasının arasından geçmeyi iyi görmezler. Saç ile tahtanın arasından atlanıp geçilirse o yapılan ekmeğin hiç bereketinin kalmayacağına inanılır (Gökbel, 1998; 147).

Orta Karadeniz bölgesinde ekmek yapılırken hamur yumakları sayılır ise bereketin kaçacağına inanılır (Kalafat, 1996; 146).

Tuvalete sol ayakla girilmelidir. Sağ ayağın evin bereketini taşıdığına inanıldığı için bu ayakla girilmesi halinde evin bereketinin de kaçacağına inanılır. Ayrıca abdest alınan yerde tuvaletin yapılmasının da evin bereketini kaçıracağına inanılmaktadır.

Akşam ezanından önce yatmanın da evin bereketini azaltacağına dair bir inanış vardır.

Balıkesir'de pilav yapmak için lavaboda yıkanılan pirinçlerin hiçbir tanesinin lavaboya dökülmemesine dikkat edilir. Pirinçle birlikte yemeğin bereketinin de gideceğine inanılmaktadır.

Ev hayatında sofranın özel bir yeri vardır. Türk kültüründe aile içi birliğin, bağlılığın, misafirperverliğin simgesi olan sofraya geleneği aynı zamanda ailenin sahip olduğu bolluk ve bereketi de göstermektedir. Türklerde sofraya geleneğinin kökeni, gerek halk anlatılarında, gerek diğer folklorik alanlarda karşılaşılan "toy geleneği" dir. Dede Korkut Hikâyelerinde, Oğuznâmelerde toyların çok önemli ve anlamlı bir yeri vardır. "Doksan bin koyun," "tepe gibi kırmızı" ifadelerinden anlaşılacağı üzere bu yemek/içmelerde bolluk ve bereket söz konusudur (Duymaz, 2005). Öte yandan sofraya çekmek, bu sofraya ziyafetleri vasıtasıyla açları doyurup çıplakları giydirmek de Dede Korkut toplumunda bir erdem olarak görülmüştür (Duymaz, 1999).

Türk toplum hayatında böylesine önemli bir yere sahip olan ve ocakla birlikte bereketin en önemli sembollerinden olan "sofraya" etrafından da bereket konulu çeşitli inanış ve uygulamalar geliştirilmiştir. Örneğin, sofraya elleri yıkamadan, beden temizliği yapılmadan oturmak bereketi kaçıran başlıca davranışlardır. Sofraya besmele çekilerek oturulmalıdır. Sofraya ilk önce büyükler oturmalıdır. Sofrada ayak ayak üstüne atılmamalıdır. Sofrada artık yemek, ekmek ufağı, kırıntısı bırakılmamalıdır. Aksi halde nasip başkalarına dağılır. Sofrada sadece soğan ekmek yenirse bu yoksulluğa düşüleceğine işarettir. Sofrada aynı ekmek parçası iki kişi tarafından yenilmemelidir. Dilenciye sofradan ekmek verilirse sofranın bereketi gider. Anadolu'da ve Azerbaycan'da bunun için masadaki ekmek alınır, ilkin başka bir yere konulur. Oradan alınarak dilenciye verilir. Yere ekmek kırıntısı dökülmez. Eğer yerde ekmek ufağı varsa alınır, üç kere öpülüp alına götürülür. Sonra ayak basmayacak bir yere kaldırılır. Balıkesir'de, yemekten sonra hemen abdesthaneye gidilirse insanın fakirleşeceği inancı vardır. Ekmeği bir elle

kesmek günahtır. Bereketi götürür. Sofra başında ıslık alınmamalıdır. Yatak kıyafetiyle sofraya oturmak, sofrabaşında çok konuşmak, kahkaha atarak g lmek, şarkı söylemek de sofranın bereketini yok eden davranışlardır. Anadolu'nun pek çok yöresinde sofrabaşında nimet yerken kötü söz söylemenin bereketi kaçıracağı inancı vardır. Ekmeği iki tarafından bölmek bereketi kaçıran rızkı azaltan bir davranıştır. Yemek sofrasına elle vurmak, ekmeği masaya ters koymak bereketi kaçırır (Balkır 1935; 646-648; Balkır 1935; 566; Candan, 1974; Kaya, 1975; 15).

Sofradaki bereketin temsilcisi ise tarihin en eski dönemlerinden beri kutsallığını korumuş olan ekmektir. Bu yüzden sadece sofrabaşında değil, hayatın her alanında saygı gören, kutsal görülen ve bereket söz konusu olduğunda inanış ve uygulamalarda büyük rol oynayan bir unsur olmuştur. Başta ekmek kesmek, ekmeği başa dolandırmak, "ekmek- Kur'an hakkı için" yemin etmek ekmeğin Türk toplumu açısından kutsallığını göstermektedir. Evin bolluğu, bereketi söz konusu olunca, ekmekle birlikte anılan bir diğer unsur da ekmek gibi pek çok inanış ve uygulamada karşılaşılan tuzdur. Tuz Yukarıda da değinildiği gibi, bereketi arttırmak amacıyla evin temelinde, evin ocağındaki ateşe tuz atma veya eski evin bereketinin, mutluluğunun yeni eve taşınması amacıyla yeni eve eski evin tuzunu götürme gibi uygulamalar evin bolluğu, bereketi konusunda tuzun ne kadar önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. şükrü Elçin'in "Tuz-Ekmek Hakkı Deyimi  zerine" adlı çalışmasında belirttiği üzere, Halil İbrahim Peygamber tarafından bulunduğuna inanılan tuz, ekmekle birlikte bereketin olduğu kadar dostluk, vefa, arkadaşlığın da simgesi olmuştur (Elçin, 1990; 5). Alevi-Bekt si inanışlarında da tuzun ayrı bir önemi vardır. Din  törenlerde yemeğe tuz ile başlanmakta ve yemek tuz ile bitirilmektedir (Günay, 2004; 106-107).

Sofrada artık ekmek kırıntıları yenirse nasibin de bol olacağı düşüncesi vardır. Farkında olmadan birkaç defa ekmek b lenin çok çocuğu olacağına inanılır. Sofrada kaşıklar daima açık durursa o evde bereket olur. Sofranın bereketi kaçmasın, sofrabaşa bereketlensin diye bir yemek bitmeden öteki yemek getirilmelidir (Nezihi, 1961; 384; Candan, 1974; 6; Kaya, 1975; 16).

Türkiye dışında yaşayan Türklerin sofrabaşa ile ilgili inanç ve uygulamalarına bakıldığında ise ailece sofraya oturmadan önce ilk lokmanın

veya içkinin ilk yudumunun ocağa saçı yapıldığı görülmektedir. Bu eski geleneğe göre Yakutlar bu uygulamayı yapmadan yemeğe oturmazlarmış ve ilk yemeğin, ilk yudumun ocağın hakkı olduğuna inanırlarmış (Ögel, 1995; 514).

Trabzon, Kars ve Sarıkamış'ta eskiden su kaplarının ağzı açık bırakılmaz, bunlar özel kapaklar ile örtülürdü. Aynı şekilde yemekler üzeri kapalı bakır sahanlarda sofraya gelir, bütün kapaklar sofrada açılırdı. Bunun bereketi olumlu yönde etkileyeceğine inanılırdı (Kalafat, 1999; 139).

Müslüman Türkler arasında sofraya ve sofraya bağlı bereket duyarlılığının gelişmesinde Hz. Muhammed'e bağlanan sözlerin (hadislerin) de önemli bir etkisi vardır. Sofra bereketiyle ilgili hadiselerle şu örnekleri vermek mümkündür:

"Yemeği, toplu olarak yemekte bereket vardır." "Besmele ile yenen yemek bereketli olur." "Bereket, yemeğin ortasına iner. Onun için kenarından yiyin, ortasından yemeyin!" "Sahurda ve sahur yemeğinde bereket vardır." "Yemekten önce ve sonra, elini yıkayanın evinin bereketi artar!" "Sıcak yemekte bereket olmaz." "Balda bereket ve şifa vardır." "Sirkede, hurmada, sütte bereket vardır." "Rızıkına razı olanın bereketi artar, razı olmayanın bereketsiz olur." "Sahur yemeğinde bereket vardır. Bir yudum su bile içecek olsanız sahura kalkmayı ihmal etmeyiniz. Çünkü sahura kalkana Allah rahmet eder, melekler de başışlanmaları için dua ederler." "Ekmeğe ikram ediniz. Cenab-ı Hak Teala şüphesiz o ekmeği göğün bereketinden indirdi ve yerin bereketinden çıkarttı." "Sizden biriniz lokmasını elinden yere düşürdüğünde, hemen o lokmaya yapışın, toz ve toprak gibi insana eza ve zarar verecek şeyleri temizleyin. Sonra da o lokmayı yiyin."²⁰

Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan dualar, belirli kültürel alanlarda farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Esasen dua geleneği Türklerde İslâmiyet öncesine kadar gitmektedir. Pertev Naili Boratav, Türk kültüründeki alkış geleneğinin, İslâm dini etkisiyle dualara dönüştüğü fikrindedir (Boratav, 1969; 169). İnsanoğlunun neredeyse tüm eylemlerinde karşılaşılan dualardan biri de sofraya başında yapılan dualardır. Türk kültüründe, sofradan bereketin eksilmemesi ve daha da çok berekete

²⁰<http://www.bollukbereket.com/c/detay.asp?id=5947&title=Bereketle%20%DDilgili%20S%F6zler> (25. 08. 2010).

ulaşılması için yapılan sofrada dualarından önce masada bulunan tuz, biber gibi acı şeylerin yanı sıra bıçak gibi kesici aletler de sofradan kaldırılır. Bereketin, bolluğun temsilcisi olan ekmeğin masada durması yeterlidir.

Yemeğe başlamadan önce "Bismillahirrahmanirrahim" demek sünnettir. Kısaca "Bismillah" da denilir. Bunun yanı sıra "Çok şükür, Elhamdülillah, Ziyade olsun, Allah bereket versin, Kesenize bereket, Allah sofranıza Halil İbrahim bereketi versin, Sofranız bereketli olsun" gibi kısa dualar da yemekten sonra hane sahipleri için misafirler tarafından yapılan bolluk, bereket dualarıdır.

Yemeğin bitiminde yapılan dualar arasında daha uzun olanları da mevcuttur. Bunlardan bazıları şöyledir:

Alevi cemlerinde pirin sofrayı bağlama duası:

"Bism-i Şah, Allah, Allah... Elhamdü'l-illah... Nimet-i devlet ziyade ola. Er, Hak bereketin vere. Bu gitti yenisi gele. Nimet-i Celil, bereket-i Halil ola. Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin. Bir nimet-i nûr ola. Düşmanımız mekruh ola. Cömert lokma sahibi ve bil cümle âl-i Resûl yüzümüz ak, gönlümüz pak, düşmanlarımız helak ola. Er Hak Muhammed Ali, On İki İmam, On dört masum-ı pak, On yedi kemer best gözcümüz, bekçimiz ola. Didarından, katarından, dirlik ve birliğinden ayırıp, şaşırıp düşürmeye. İmdadı Resul ola. Üçler, beşler, yediler, kırklar, üç yüz altmış altılar, bin birlerin hizmeti daim, nazarları üzerimizde hazır ve nazır ola. Kutb-ı âlem, şah-ı Ekrem, zat-ı tamam, hayat-ı müdamın desteği pirimiz üstadımız Hünkâr-ı Hacı Bektaş Veli efendimizin kerametleri zahiren ve bâtinen üzerimizde hazır ola. Arafatta İmam Cafer sürüsüne karışa, gerçeğin demine hû..." (Birdoğan, 2006; 366-367)

"Bism-i şah Allah Allah. Yiyip yedirenlere, pişirip kotaranların fahrı mezîd ola, bu gitti ganîsi gele. Er, Hakk, Muhammed, Ali bereket vere, ni'met-i Celîl bereket-i Halîl. Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin. On iki imam, on dört ma'sûm-ı pâk, Hızır aleyhi's-selâm ganîyetliği direkâtı gelsin. Nûr-ı Nebî, Kerem-i Ali, pîrimiz Hünkâr Hâcî Bektâş Veli efendimizin himmeti bu sofraya üzerimize hâzır nâzır ola. Lokma hakkı, cömertler demi, Balım Sultan Efendimizin demine Hû."

*"Biz yedik Allah artırsın
Hızır parmağını batırsın."*

“Artsın eksilmesin

Taşsın dökülmesin.” (Duran, 2003; 100)

Kayseri’den yemek duası örnekleri:

“Tanrımız ulu

Soframız dolu

Biz onun kulu

Artsın eksilmesin

Taşsın dökülmesin

Tekrarını nasip eylesin

Geçmişlere gani gani rahmet

Sağlara sıhhat ü selamet

Nimet-i Celalullah

Bereket-i Halilullah

Şefaath ya Resulallah”

“Bismillahirrahmanirrahim

Çok şükür elhamdülillah

Artsın eksilmesin

Biz yedik ziyadeillallah

Artsın eksilmesin

Taşsın dökülmesin

Bu gitti ganisi gelsin

Hak erenler bereketi versin

Soframız nur

Kaza bela geri dur

Hane sahibine

Halil İbrahim bereketi sundur

Geçmişlerimizin ruhu için

Vücutlarımızın sıhhati için

Son nefeste imam ile gitmeliğimiz için

Rıza el-lillah-i ta âlâ maas-salâvat.” (Parlak, 1981; 2)

Türk kültüründe sofrta bereketi daha çok “Halil İbrahim Bereketi”, “Halil İbrashim Sofrası” ve “Zekeriya Sofrası” ibarelerinde yansımasını bulmuştur.

Bereketin Türk Halk kültüründeki en önemli simgelerinden biri "Halil İbrahim Bereketi"dir. Genellikle sofradan kalkarken söylediğimiz "Allah, sofrana Halil İbrahim Bereketi versin." ya da bereketi hiç kesilmeyen, tükenmeyen sofralar için kullandığımız "Halil İbrahim Sofrası" gibi cümleler, halk inancında şu rivayete dayanmaktadır:

"Vaktiyle birbirini çok seven iki kardeş varmış. Bunlardan büyüğünün adı Halil, küçüğünün adı ise İbrahim'miş. Halil, evli ve çocuklu; İbrahim ise bekârmış. Ortak bir tarlaları varmış. Hep çalışır, eker biçer, ne mahsul çıkarsa ikiye pay eder, geçinip giderlermiş. Yine bir hasat zamanı, buğdayı harmanlamışlar ve eşit bir şekilde ikiye ayırmışlar. Sıra bunları eve taşımaya gelmiş. Halil, kardeşi İbrahim'e "İbrahim! Ben gidip çuvalları getireyim. Sen buğdaylarımızı bekle!" demiş. İbrahim "Peki, ağabey! demiş ve o gidince şöyle düşüncü: "Ağabeyim, evli ve çocuklu. Bir sürü boğaz onun eline bakar. Onun evine benden daha çok buğday lazım." Bundan sonra küreği kaptığı gibi kendi payından onun payına ek yapmış. Kısa bir süre sonra Halil çıkagelmiş ve "Haydi İbrahim... Önce sen doldur çuvalları da taşı ambara." demiş. İbrahim de ağabeyinin sözünü dinlemiş ve yola düşmüş. Bu sefer Halil düşüncelere dalmış: "Çok şükür, ben evliyim, kurulu bir düzenim var. Ama kardeşim bekâr. O daha çalışıp, para biriktirecek. Ev kurup evlenecek. Daha uzun bir yolu var." Bunun üzerine Halil de kardeşi İbrahim'in payına kendi payından eklemiş. Bu şekilde devamlı biri diğerinin payına ekleme yapıp durmuş. Nihayet akşam olup da karanlık basınca anlamışlar ki buğday hiç bitmiyor. Hatta azalmıyor bile. Hak Teâlâ onların bu halini çok beğenmiş. Ambarlarına öyle bir bereket vermiş ki ambarları dolup taşmış. İşte o günden sonra Anadolu'da bereket denilince bu kardeşler akla gelir olmuştur. Bu bereketin adı Halil İbrahim Bereketi'dir.²¹

Halil İbrahim Bereketi'nin çıkış noktası olarak gösterilen bir diğer anlatı da gerek Kitab-ı Mukaddes'te gerek Kur'ân-ı Kerîm'de "mübarek", "bereket kaynağı" sıfatlarıyla kutsanan Hz. İbrahim'e bağlıdır. Rivayet şu şekildedir:

"İbrâhim aleyhisselâm, Hz. Sâre ve Hz. Hâcer ile birlikte Mısır'dan Filistin'e dönüp, Filistin topraklarında o zaman, ıssız, kupkuru bir yer olan Sebu' denilen yere yerleşti. Rivayete göre, buraya yerleştikten bir süre sonra yiyecekleri tükendi. İbrahim aleyhisselâm, yiyecek getirmek niyetiyle eline bir çuval alıp, şehre gitmek üzere oradan ayrıldı. Ancak şehir çok uzaktaydı ve şehre varsa bile yiyecek alacak parası yoktu. Bu durumda tek çare eve gitmekti. Eve dönüşünde Hz. Sâre ve Hz. Hâcer'e teselli olsun diye elindeki boş çuvala bir miktar kum ve çakıl doldurdu. Yanlarına gelince, çuvalı bir kenara koyup uyudu. İbrahim aleyhisselâm uykuda iken Hz. Sâre, Hâcer'e; "Çuvalı aç bakalım, içinde ne var?" dedi. Çuvalı açınca buğday olduğunu

²¹ www.bollukbereket.com.tr (28. 08. 2011)

gördüler. Kum ve çakıl buğday olmuştu. Hemen buğdayın bir kısmını un haline getirip hamur yaptılar ve ekmek pişirdiler. Hz. İbrahim uyandığında bu durumu görünce Allah'ın kudreti ve ihsanı ile gerçekleştiğini anladı Ve Allah'a şükretti. Rivayete göre, sonra İbrahim aleyhisselâm, bu buğdayın bir kısmını ekip biçerek rençberlik yapmıştır. Zamanla çok malı olmuş ve sığırları, davarları; ovaları, vadileri doldurmuştur. Bu sebeple dualarda; "Allahü teâlâ Halil İbrahim bereketi versin" denilmektedir (Peygamberler Ansiklopedisi; 1988; 128).

Türkmenistan'da çok zengin olan iftar sofraları hiç kalkmaz, misafir gidene kadar ortada durur, yemeği bitenlere sürekli yemekler ve yiyecekler eklenir. Ev sahibine "bu naharlar (yemekler) hiç bitmez mi?" diye sorulunca: "Bizim soframızda Halil İbrahim bereketi vardır, hiçbir zaman bitmez hele sevdikleri, doğanları (kardeşleri) gelmişse o sofraya daha da bereketli olmuştur" derler (Tatlıoğlu, 1999-2000; 11).

Öte yandan Türk folklorunda özellikle evin bereketi ile ilgili inanış ve uygulamalarda büyük bir yeri olan tuzun Halil İbrahim Peygamber tarafından bulunulduğuna inanılmaktadır.

"İslâmi Türk kaynaklarına göre "tuz"u icat eden Halil İbrahim Peygamber'dir. İbrahim, Kâbe'yi bina edince Tanrı'nın rahmetini diledi. Tanrı, "Fakirleri giydir, açları doyur" dedi. Peygamber, bunu nasıl yapacağını sordu. Tanrı Kâbe binasından kalan toprakları dört bir tarafa savurmasını söyledi. İbrahim, öyle yaptı, Tanrı'nın emri ile tozların düştüğü yerde "tuz" oldu. Bu zamandan itibaren bütün yaratıklar Halil İbrahim tuzunu yemeğe başladılar." (Elçin, 1990; 5)

Halil İbrahim bereketi ile ilgili bir diğer uygulama da Anadolu'ya ait "Halil İbrahim Sofrası Adağı"dır. Bu adakta yiyeceklerin neler olacağı, hazırlanış şekli ve ne zaman yapılacağı hakkında bir bilgi yoktur. Adak yemeğinde kırk çeşit yemek hazırlanır. Yemekten önce Kur'ân okunur, dualar edilir, misafirler adak adarlar. Sonra kırk çeşit yemek yenir. Bir sonraki toplantı adağı yerine gelen diğer kadının evinde yapılır (Artun, 2001; 34).

Eski İstanbul'da ve Bursa'da da örneği görülen bu geleneğin oralardaki ismi "Zekeriya Peygamber Sofrası" veya "Peygamber Sofrası"dır. Bu gelenek daha çok kadınlar arasında yaygındır. Sofra dileği yerine gelmiş bir kadın

tarafından düzenlenir. Sofranın içeriğini kuru üzüm, fındık, muz, börek, dolma, maydanoz, bisküvi, şeker, köfte gibi 41 çeşit yiyecek oluşturur.

Sofranın bir özelliği ise, namaz kılınıp Kur'ân okununcaya ve sofraya adak mumu dikilinceye kadar, katılanların birbirleriyle konuşmamalarıdır. Yani susmak ve konuşmamak sofranın başlıca kurallarındandır. Sofranın ortasında adağı yerine gelmiş olan ve sofrayı düzenleyen kadının diktiği mum sonuna kadar yanık durur. Bu mumun yanına, davete gelenler ve adak dileyenler de birer mum dikerler. "Eğer muradım olursa gelecek yıl ben de Zekeriya Sofrası kurmak istiyorum" derler. Sofrayı kuranın mumu sonuna kadar yanmasına rağmen, o gün orada niyetlenenler diktikleri mumun neredeyse dördte biri yandıktan sonra söndürerek yanına alırlar ve evlerine götürürler. Bu mum diledikleri olduğunda ve kurdukları Zekeriya Sofrasında hiç sönmek üzere dikerler (Bozyiğit; 1990; 19-22).

Anadolu'da Zekeriya Sofrası denince akla gelen diğer bir uygulama da bahar ayında bereket amacıyla yapılan ritüel niteliği olan bir uygulamadır. Burada bir masaya kırk çeşit yiyecek konur. Ailenin her bir üyesi bu yiyeceklerden yemek zorundadır. Kalan toplanmaz ve sabaha bırakılır. Zekeriya Sofrasının evin bereketini arttırmadaki yerinin yanı sıra bir de Anadolu'da kadınların doğurganlığını arttırma, çocuk sahibi olmak amacıyla gittikleri Zekeriya Dede olarak bilinen bir eren de vardır (Dökü, 2002; 47).

Zekeriya kelimesinin kökeni olan "Zeker" in erkek genital organı ismi olması ve uygulamaların gerek ev bereketi, gerek döl bereketi ile alakalı olması inanış ve uygulamaların tarihinin antik döneme kadar uzandığını göstermektedir.

Anadolu'da yaygın olan bu sofralardan başka bereket sağlamak amacıyla her yıl yapılan başka adaklar ve adak sofraları da mevcuttur. Bu yemekli ve dualı toplantılar, Mevlit, lokma, helva, kurban, pilav, aşure şeklinde çeşitlilik gösterir.

Sivas, Ankara, Kırıkkale, Bafra gibi yerlerde yapıla gelen "Fadime Ana Helvası" ya da Sivas ve Yozgat'taki adıyla "Uğut" sevap ve uğur olarak bilinir. Bazı kadınlar tarafından yedi sene üst üste yapılarak dağıtılan bu helva yapılırken Fatma Ana'nın ruhuna niyet edilir. Yedinci senesinde helvasını yapacak olan kadın orucunu bu helvayla açar. Helva ateşte karıştırılarak pişirilirken bir taraftan da mevlit okunur, ilâhi ile helva kazanı ateşten indirilir,

kazanın üzerine iki oklava uzatılarak üstüne bir Kur'an konulur, bir gece bu şekilde bırakılır. Sabahleyin helvayı yapan kadının, helva üzerinde "Fadime Ana'nın Eli"nin izini göreceğine inanılır (Üçer, 1976; 152). Bu iz görülürse eve bolluk ve bereket geleceğine inanılmaktadır.

Kandil günlerinde helva yapılırken "El benim elim değil, Fadime Ana'nın eli" denirse helvanın çoğalıp, bereketleneceğine inanılmaktadır (Üçer, 1981; 115).

Özellikle baharı karşılamak adına düzenlenen bayramlarda helva pişirilmesi söz konusudur. Helva kavurmak, koku çıkarmak, komşulara ikram etmek bereket adına yapılan adetlerdir. Sivas'ta da "Acele Bacıya Helva" diye adak adanır, niyet tutulur (Kalafat, 1997; 37).

Müslümanların, aralarında birtakım farklar olsa da, ortak olarak kutsal saydıkları önemli günlerden biri de aşure günüdür. Hicri takvimin birinci ayı olan Muharrem'in onuncu günü (Aşure günü), tarihi kaynaklarda geçen bilgiler ışığında, kendisinde birçok peygamberin kurtuluşu ve başarısının yaşandığı inancıyla, Arap, İsrail ve Fars milletleri tarafından kutsal kabul edilmiş ve çeşitli şekillerde kutlana gelmiştir (Bozkuş, 2008; 33).

Muharrem ayında pek çok amaçla dolayısıyla bereket, bolluk amacıyla da yapılan aşure ile ilgili olarak pek çok inanış ve uygulama gelişmiştir. Öncelikle evin en yaşlısı tarafından yapılan aşurenin en az yedi eve dağıtılması gerekir. Aşure yaparken tüm yiyeceklerden az az alınır bir sene boyunca bereket olsun diye. Aynı amaçla aşurenin içine bir tutam tuz da atılır.

Aşure kabı komşuya yıkanmadan geri verilir. Yıkanmayan aşure kabında kısmetin olduğuna, yıkanırsa kaptaki bereketin gideceğine inanılır.

Aşurenin pişirilmesi sırasında pişirici kadın, geniş kabın içine bir madenî para atar. Sonra o para dağıtılan küçük aşure kaplarından birine rastgele konulur. Aşure kabından bu paraya sahip olanların, sonunda servet sahibi olacağına inanılır (Karadağ, 1994; 291). Balıkesir'deki inanışa göre aşure aşına atılan para kesede saklanırsa bu para, o keseye bereket getirir (Balkır, 1935;646-648).

Anadolu'da aşure ayında alışveriş yapmanın eve bereket getireceğine inanılır. Anadolu'da, yapılan aşureden biraz da evin etrafına serpilmesiyle o eve bolluk, bereket geleceğine dair bir inanış vardır (Üçer, 1981; 115).

Mevlüt, halk inançlarında "rıza talebi" içindir. Hayır işleme türünden bir uygulamadır. Halkımız "şükür mevlüdü" "adak mevlüdü" "hayır hasenat mevlüdü" türünden mevlütler okutur (Kalafat, 1999;178).

"Hacı Sofrası Açma" inancı Urfa'da da çok yaygındır. Hacdan gelmiş kimsenin evinin dış kapısında hacdan görüntüler içeren resim, eser yaptırırlar. O evin hacı evi olduğu böylece anlaşılır. Hayırlı olsuna gelenlere; hac hurması, zezem suyu ve uzaktan gelenlere, akrabalara yemek ikram edilir (Kalafat, 1999; 176).

Anadolu'da ve Balkanlardaki Türkmenlerde "Niyaz ekmeği" vardır. Bereket için de verilen niyaz ekmeği tarikatlarda da görülür. Bu inanç, Türkistan Erenleri kökenlidir (Kalafat, 1999;162).

C.2. Evlenmeye Bağlı İnanış ve Uygulamalar

İnsanların bereket, bolluk istemlerini çeşitli simge ve ritlerle ifade ettikleri diğer bir alan da içerdiği zengin yapıyla Türk kültüründe büyük bir yer teşkil eden düğünlerdir. Türkiye'de düğünlerin yörelere göre bazı farklılıkları bulunmasına rağmen genel olarak benzer şekilde icra edildikleri görülür.

Boratav, Türk folklorunun pek çok alanına ışık tuttuğu "100 Soruda Türk Folkloru" adlı çalışmasında Türk evlenme töre ve törenlerini şu şekilde sıralamıştır:

A) Düğün-öncesi:

- 1-Görücülük, Dünürçülük/Kız İsteme
- 2- a) Söz kesimi b) Şerbet c) Nişan
- 3-Düğün okuntusu
- 4-Çeyizin gitmesi ve sergilenmesi
- 5-Gelin hamamı

B) Düğün:

- 1-Kına geceleri: a) Kız kınası, b) Oğlan kınası;
- 2-Gelin göçürme
- 3-Nikâh
- 4-Gerdek
- 5-Gerdek ertesi(duvak-paça)

C)Düğün-sonrası: Gelinlik ve güveylik töreleri (Boratav, 1997; 172)

Eğlenme, gelenekleri yaşatma ve aktarma, birlik ve beraberlik duygusunu canlandırma gibi işlevleri olsa da yapılan düğünler birleşmeyi meşru hale getirme zorunluluğunun bir göstergesidir. Türk Topluluklarında evlenme seremoni ve ritlerinin bilimsel ilk inceleme denemesini yapan Nermin Erdentuğ bu konudaki fikrini şu şekilde belirtir:

“İster modern toplumlarda ister ilkelerde olsun evlenme veya birleşme resmen tespit edildiği takdirde geçerli sayılır. “Evet cevabı” verilse ve diğer bir takım şartlar yerine getirilmiş olsa bile evliliği veya birleşmeyi geçerli yapmak için bazı şeylere ihtiyaç vardır. Bunlar, her ne kadar evlenmenin tamamlanması için zaruri değilse de genellikle eski zamanlardan beri yapıla gelmekte olan bazı rit ve törenlerdir. Birleşmeyi geçerli yaptığı kabul edilen ritler, çoğunlukla evlenmenin başından sona ermesinden sonraya kadar sürer: bunlar nişanlılık ve düğün zamanlarında ve bu iki olay arasındaki devirde daha çok göze çarparlar.” (Erdentuğ, 1967; 7)

Eski Türk inanç sistemiyle ilgili pek çok riti bünyesinde barındıran Türk düğünlerine bakıldığında bu ritlerin daha çok ‘gösterme, koruma, temizleme, bereket getirme, saadet temin etme, kırma, zürriyet, sakınma, birleştirme, ayrılma, üzüntü, hediye” amaçlarını yansıttığı görülmektedir (Eker, 2000; 20). Her ne kadar kentlerde, modernleşme sonucu düğünlerin taşıdığı zenginlik kaybolmuş olsa da kırsal kesimde modernleşmenin yavaş olması sebebiyle bu zenginliğe tanık olmak mümkündür. Buralarda aile hayatını kutsamak amacıyla yapılan evlilikler karmaşık bir yapı arz etmektedir ve geçmişin izlerini içinde barındırdığı ritler ve seremonilerde görmek mümkündür.

Türk düğünlerine bakıldığında bereketi sağlamak adına yapılan uygulamalar her aşamada görülmektedir. Ancak en yoğun olarak karşılaşıldığı aşamalar, kına gecesi ve gelinin yeni evine girme aşamasıdır.

Türk folklorunda önemli bir yeri olan kına, güzelleştirici ve sağlık verici olma özelliklerinin yanı sıra Tanrı’ya adanmışlığı simgelemesi dolayısıyla kutsal bir mahiyeti de taşımaktadır. Geçmişten günümüze Anadolu’nun pek çok yerinde, sünnet olan çocuklara, askere gidecek delikanlılara, hacca gidenlere, evlenecek olanlara kına yakılmaktadır. Hayatın önemli geçiş basamaklarında kutsal bir konuma ulaşacak olmayı ifade eden kına, sadece insanlar için değil Tanrı’ya adanmış olan kurbanlık hayvanlar (koyun, koç) için de bir adanmışlık simgesidir (Kalafat, 2007b; 152).

Anadolu'da "cennet sıvası" olarak belirtilen kına, Türk kültüründe düğün merasimlerinde de Tanrı'ya adanmışlığı ifade eder. Düğün törenlerinin değişmez ögesi olan kına gecesi, içinde barındırdığı ritler ve inanışlarla Türk folklorunda renkli bir yapı oluşturur. Bu kısımda kına gecesinin bereket bağlamında içerdiği inanış ve uygulamalar ele alınmıştır.

Düğünden bir gün önce kız evinde düzenlenen bu törende tüm kadınlar bir salonda sunulan çerez, tatlılar eşliğinde eğlenirler. Kına gecesi gelinin başına serpilene para, bolluk nişanesi olarak saklanır. Daha sonra yaşlı bir kadının okuduğu dualarla kına yakma töreni başlar. Erzincan ve Erzurum'da, kınayı geline kaynanası yakar ise, kısmetli olacağına inanılır (Kalafat, 1999; 109). Ayrıca geline kına yakılırken ağlatmak da uğur sayılır. Gözyaşı dökmenin ferahlık verdiği, yuvaya uğur ve bereket getireceği inancı vardır (Ataman, 1992; 32).

Bazı yörelerde, gelinin sağ avucuna bir altın konur ve parmaklara, avuca kına yakıldıktan sonra el, yemeniyle bağlanır. Bu sırada kına türküleri söylenir ve gelin, ağlatılmaya çalışılır. Ertesi gün, yani düğün günü yemeni çözümlüp avuca konan altın mendil içinde güveye götürülür ve bahşiş alınır. Güvey bu parayı bereket parası diye her zaman yanında taşır ya da para kesesinin dibine diker. Ergani'de ise zıfaf gecesi bu avuç altınının zengin olmak amacıyla damadın namaz kılan gelinin başından aşağı dökmesi söz konusudur (Gülben, 1964; 3593).

Hakkâri, Bitlis ve Malatya'da kına yakılırken gelinin avucuna konan paranın ertesi gün, damada teslim edilmeden önce gelinin sağ ayakkabısı içine konulduğu görülür (Kalafat, 1999; 116). Öte yandan gelinin avucundaki kınanın içine konan gümüş ve altın paraların çokluğu, geline verilen önemi ve sevgiyi de göstermektedir.

Anadolu'nun birçok yerinde geline kına yakılırken kendisine gönderilen koça da kına yakıldığı bugün dahi gözlemlenmektedir. Ayrıca bu hayvanın boynuzlarına kırmızı kurdela da bağlanıp her iki yanından teller sarkıtılır.

Erzurum'da yeni eve bolluk ve bereketin gelmesi amacıyla gelinin el ve ayak kınaları yıkanır ve evin dört tarafına bu kınalı su dökülür (Kalafat, 1999; 113).

Kınanın, yeni evliler için bir bolluk-bereket, refah ve dirlik simgesi olması kına gecesi söylenen türkülerde de karşımıza çıkmaktadır:

“...A gelin gınan gutlu olsun nenni,

Evde dirliğin datlı olsun nenni” (Ataman, 1992; 33).

Artvin’de hazırlanan kınanın yanı sıra, bir tepsi içinde gelinin ekmeği başının üzerinde kırılmak üzere getirilir. Yenge “bıçak kesmiyor” diyerek kız tarafından bahşiş ister. Bahşişi aldıktan sonra büyük yuvarlak ekmeğin küçük parçaları halinde kesilir ve orada bulunan misafirlere dağıtılır. Bu ekmeğin parçalarının üstüne şekerleme de konur. Bu ekmeğin parçalarından bir parça da damat yengesinin çantasına konur. Yenge, bu ekmeği çantasında saklar ve gerdek gecesi gelinle damada yemeleri için verir (Akman, 1999; 19).

Gagavuzlarda, düğün arifesinde gerçekleştirilen kına yakma merasiminde, gelinin başı üzerinde ballı kolaç (ballı simit) kırılır ve bu kolaç lokmalara ayrılıp orada bulunan herkese dağıtılır. Bu, bir anlamda uğur kolacıdır. Ondaki tadanların işlerinin iyi gideceğine ve çalışmalarının bereketli olacağına inanılır. Genç kızların onu yemeleri durumunda, o yıl içerisinde evlenecekleri de bu inançlar arasındadır (Ersoy, 2001; 566).

Anadolu düğünlerinde kına kadar kutlu olan bir diğer unsur da Türklerdeki ateş kültürünün bir uzantısı olarak karşımıza çıkan mum, yani ateştir. Geleneğe göre kına, bir tepsi içerisinde ve renkli mumlar eşliğinde getirilir. Çeşitli ilahi ve türkülerle gelinin başının üstünde tutularak çevrilen tepsideki mumlar, gelenler tarafından kapışılır ve uğur, bereket unsuru olarak saklanır. Burada karşımıza çıkan ateş, kuşkusuz Orta Asya’dan günümüze kadar gelmiş olan ateş kültürünün bir uzantısıdır. Bu sebeple kına gecelerinin vazgeçilmezi mum, yeni ev hayatı için “koruma” ve “temizleme” gibi işlevlere sahiptir.

Erdentuğ’dan öğrendiğimize göre Frazer, bu uygulamanın tüm dünya topluluklarında (özellikle ilkelerde) var olduğunu ve gelen yabancıların beraberinde getirmeleri muhtemel kötü ruhlardan korunmak amacıyla gerçekleştirildiğini ileri sürmektedir. Buna göre gelen misafirlerin getirmeleri muhtemel kötü ruhlardan korunmak amacıyla ateşin yakıldığı kabul edilmektedir. Zirâ kötü ruhların mekânının ışıktan yoksun, karanlık yerler olduğuna inanılmaktadır (Erdentuğ, 1967;10).

Her evin bereketi, karanlık güçlerden korunmayı ve refahı sağlayan bir ocağı olduğu ve ocağın yani evin devamlılığının da sürekli yanmakta olan ateşle mümkün olunacağı inancı düğün öncesi ve düğün sonrası

gerçekleştirilen çeşitli ritlerle karşımıza çıkmaktadır. Kına gecesi önemli bir rol oynayan mumlar, ateş ve ocak kültürünün atalar kültürüyle olan ilişkisi sebebiyle ataların da yeni ev üzerindeki bereket ve koruma işlevlerini üstlenmektedir.

Anadolu ve Türklerin yaşadığı diğer yerlerde yapılan düğünlerde, bereketi sağlamaya yönelik en bariz uygulama saçî âdetidir. Gelin attan veya arabadan indirilerek güvey evine getirildiğinde önünde kurban kesmenin yanı sıra başından aşağı bir takım şeylerin saçıldığı görülür.

Bu saçî, yabancı soya mensup olan bir kızı kocasının soyunun ataları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için- yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır. Her devirde topluluğun istihsal en mühim mahsulünden olmuştur. Avcılık devrinde avın kanı, yağı ve eti; çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday, muhtelif meyveler saçî olarak kullanılmıştır (İnan, 2000; 167).

Tarihin en eski çağlarından itibaren bir tarım ülkesi olan Anadolu'daki düğünlere bakıldığında saçî olarak daha çok toprak mahsullerinin kullanıldığı görülür. Gerek ekonomik şartların bir icabı olan, gerek içinde taşıdıkları tohumlarla döl zürriyetinin ve bereketin bir taşıyıcısı olan bu taneler, Türk düğünlerine yüzyıllardır damgasını vurmuştur.

Günümüz ekonomik şartlarının değişmesiyle yerini daha çok konfetilere bırakan bu mahsuller buğday, arpa, pirinç, susam, darı, bulgur gibi tahıl taneleri; üzüm, nar, elma gibi meyveler; fıstık, fındık, kabak çekirdeği, leblebi, şeker gibi çerezler olmuştur (Aça, 2008; 239-261). Bunların gümüş veya altın paralarla karıştırılarak atılması yeni evliler için bolluk, hayır, rızık, zürriyet sağlamaya yöneliktir.²² Bu dilekler yeni evliler üzerine olduğu gibi düğüne katılan genç kızlar için de geçerlidir. Kaynana, damat ya da sağdıç tarafından dökülen bu ürünler, genç kızlar tarafından sandıklarda saklanıldığı takdirde kızların kısmetlerinin açılacağına, berekete ve bolluğa ulaşacaklarına inanılır. Aynı şekilde keseye bereket gelmesi amacıyla da para cüzdanlarının içine konulmaktadır. Hamit Zübeyr Koşay'ın bu inanca yüklediği anlam şudur: "Mes'ut bir adamın (Kaynananın) elinden mesut dakikada ayrılmış para bereket parasıdır. Bu küçük (cüz) parça ise tümün

(köl) yerine geçer. Bunu alacak kimsenin parası bereket kazanacaktır.” (Koşay, 1944; X)

Söz konusu ürünler içerisinde dikkati çeken en önemli unsur, Anadolu’da tarımın keşfinden bu yana insanların temel gıda maddesi olan buğdaydır. Toprağa tek bir tanesinin düşmesi bile binlerce ürünün meydana çıkmasını sağlayan buğday, Anadolu’da pek çok yörede gelinin ayakkabısı içerisine konur, başından dökülür, oynarken eline verilir (Santur, 1997; 178) Öte yandan kapıdan girişte gelinin başından dökülen hububat arasında ekmek, kek de kırılır ve gelinle damada yedirilir. Ekmek, un veya unlu maddeler davet vasıtası olur. Örneğin “çuval ağzı” töreninde davetli kadınlar undan biraz alıp erkek evinde bir çuvala dökerler (Erdentuğ, 1971; 243). Diyarbakır’da düğün sonrası yeni evine getirilen gelinin sağ elinin un küpüne batırılması âdeti söz konusudur (Aksu, 1997; 76). Anadolu’nun diğer yörelerinde bereket için gelin bu unu kapının hem içine hem dışına sürer. Yine Anadolu’da gelinin çok çocuklu olması için ilk gecesinde yastığının üzerine buğday serpilir. Ceyhan’da gelin oğlan evi tarafında önceden kendisine verilmiş olan ekmeği evin damına aşırır. Bu, “eve ben kısmetimle, rızıklıma geldim” anlamına gelmektedir (Erdentuğ, 1971; 263). Artvin’de kızların gideceği evde bolluk bereket içinde yaşaması dileğiyle çeyiz sandığına ilk arpa, buğday konulur. Yine burada gelin kız evinden çıkmak üzereyken sandığa mayalı ekşi hamur konur. Bu hamuru gelin yeni evinin kapısından girerken kapıya sürer (Akman, 1999; 14).

Buğdayın haneye bereket getirmesi amacıyla yapılan uygulamalar içerisinde gelinin başı üzerine tahta ölçek koyma adeti de yer almaktadır. Çiftçi toplumların hububat ölçeceği olan bu unsurun buğdaydaki bereketi dolaylı olarak yeni ev üzerine geçirdiğine inanılmaktadır (Erdentuğ, 1971; 260).

Özbeklerde imam, nikâh kıymadan önce gelin ve güveyin ebeveynlerine mihr-i malının tamam olup olmadığını sorar. Olumlu cevap aldıktan sonra güveyin üzerine darı serpilir ve iğne iplikle güveyin üzerindeki elbisesi çeşitli yerlerinden dikilir. Bu merasim sırasında, “Ser bereke bolgın, bay badevlet bolgın, balaçakalaringning arzusın körgin...” (Başına bereket olsun, zengin ve devletli ol, çoluk çocuklarının arzularını gör) diye dua ederler (Köksal, 1996; 76).

Amasya'da, duvak günü, geline duvağın takıldığı gün bir tabak içerisinde buğday getirilir. Gelin bu buğdaydan kendi ambarına ve tarlasına serper, böylece ambar ve tarlanın bereketinin artacağına inanılır (Kalafat, 2007; 205).

Bir tarım toplumu olan Anadolu köylüsünün kutsal saydığı buğday bereket denilince akla gelen ilk nimet olmuştur. Bu yüzden de hayatın geçiş aşamalarından olan evliliği kutsallaştırmak ve bereketi onun üzerine çekmek için kullanılmıştır.

Yeni kurulan haneye bereketi, refahı çekmek için saçılan bir diğer unsur da Türk kültüründe zürriyetin, verimliliğin, gençliğin, ölümsüzlüğün sembolü olan elmadır. Türk hayatında en eski dönemlerden beri tanınan bir meyve olan elma, geçimini tarımla sağlayan Türklerin, Tanrı'ya sundukları cansız kurbanlardan biri olmuştur.

"İlk insanların cennetten çıkarılıp dünya üzerine indirilmesine ve dişiye çocuk doğurma vasfının verilmesine neden olan "yasak meyve" (Elma, incir vb.) olgusu, dünya üzerinde yine benzer bir görevle çocuksuzluk ya da kısırlığın ortadan kaldırılabilmesinde, yani, soyun devamlılığında, önemli bir araç olarak nitelendirilmiştir." (Aça, 2008; 240)

Bu durumun yansımalarını ise Türk halk anlatılarında görmek mümkündür. Türklere ait birçok destan, halk hikâyesi, masalda Hz. Hızır (pir, derviş, velî) tarafından çocuğu olmayan padişah ve hanımına verilen elma "zürriyet sembolü"dür. Neslin devamı ona bağlıdır (Şimşek, 2008; 194). Dervişin verdiği bu elmayla erkek çocuk sahibi olunurken elma kabuklarını yiyen atın da bir kulununun olduğu görülür (Sakaoğlu, 2003; 113). Elmanın zürriyeti temin eden bir meyve olduğunu belirten diğer bir halk anlatısı ise Manas Destanı'dır. Destanda Yakup Han karısı Çıyırıcı'nın çocuk doğuramamasının sebebini elmalı yerler belenmediğine bağlar:

"(Çıyırıcı) evliya mezarlarına gitmedi,

Elmalıkta(yerlerde) belenmedi

Kaplıcalarda (yıkayıp) gecelemedi

Ey ulu Tanrım, o bana yar olsun!

Çıyırıcı'nın karnında bir oğlan var olsun!" (Gülensoy, 2002; 29)

Öte yandan Jean Paul Roux, Türklerin, kadında döllenmenin “döllenme bayramı” adı verilen zamanda bazı yemeklerin yenmesiyle gerçekleştiğini ve bu yiyeceklerin içinde en etkin yiyeceğin de “elma” olduğunu belirtir (Roux, 2002; 179). Gerek anlatılarda gerek halk hekimliğinde elmanın doğurganlığı arttırmada bu kadar etkin bir rol oynamasının sebebini araştırmacılar bilimsel olarak da elmanın yoğun şekilde östrojen içermesine bağlamaktadırlar.

Evlilik törenlerinde de bereket ve zürriyet sağlayıcı olma işlevleriyle hemen hemen her aşamada karşımıza çıkan elma, gelinin yeni evine girişinde bir saçı olarak kullanıldığı gibi davetiye yerine “okuntu” olarak da verilmektedir.

Diğer taraftan Erzurum’un İspir ilçesinde düğün günü damat evine gelen gelinin kafasına “elma vurma” âdeti vardır. Sivas’ta damadın damdan attığı elmayı kapanın, oğlu olacağına inanılmaktadır. Nevşehir ve Kırşehir’de düğün bayrağına bolluk ve bereket amacıyla elma sanıldığı görülür (Altun, 2008; 263-264).

Gelinin yeni evine girerken başından aşağı dökülen nar da Anadolu kültüründe hemen hemen her alanda bereketi, zürriyeti ve çoğalmayı sembolize eder. Gerek Tevrat, İncil ve Kur’ân-ı Kerîm gibi kutsal kitaplarda bir cennet meyvesi olarak gerek Anadolu uygarlıklarına damgasını vurmuş Ana Tanrıça kültüründe (Kybele, Artemis vs.) bereket unsuru olarak karşımıza çıkan narı bereket ve doğurganlıkla ilişkilendiren en önemli ayrıntı -bereketi simgeleyen diğer meyveler gibi (incir, üzüm, elma, kavun, karpuz vs.)- çok çekirdekli olmasıdır. Çünkü çekirdek bir tohumdur ve meyve bu tohumları korumaktadır. Yani neslin sürekliliğini güvence altına almaktadır. Bu çekirdekler ise toprağa gömüldüğünde aynı meyve tekrar yetişmektedir. Bu olay insan yaşamı için de aynıdır (Ersoy, 2000; 388).

Geçmişte köy düğünlerinde narın duvara veya yere vurulmak suretiyle parçalandığını böylece bir meyveden dağılan yüzlerce tane gibi genç çiftin de kısa zamanda çoluk çocuğa kavuşacaklarına inanıldığını, ayrıca düğün bayrağının gönderinin tepesine elma konulduğu gibi narın da konulduğunu Yaşar Kalafat belirtmektedir (Kalafat, 2006;453).

Bir saçı olarak karşımıza çıkan incir de yine çok çekirdekli olması ve doğurganlığı çağrıştırmamasından dolayı yeni evin zürriyetini temin etmede rol

oynar. Ölümsüzlük sembolü sayılan incirin bereketle ilişkisi kutsal kitaplarda da görülmektedir. Örneğin Âdem ile Havva cinsel organlarını incir yaprağı ile örtterek gizlemişlerdir. Hıristiyanlıkta ise incir ağacı çiçek açmadan meyvesini verdiği için Hz. Meryem'in sembollerinden biri sayılmıştır.

Türklerin erken çağlardan beri tanıdıkları ve beslenme kültürlerinde büyük bir yeri olan üzüm de yine Türk halk edebiyatının ve Türk folklorunun her alanında gerek şifa verici özelliği gerek bolluk ve bereket temin edici olması özelliğiyle karşılaşılan bir meyvedir. Evlilik törenlerinin en çok "saçı" uygulaması sırasında görülen üzümün bolluk ve bereket temini amacıyla devreye girdiği diğer bir alan ise "Şah Bezeme"dir.

Şah Bezeme geleneği daha çok Azerbaycan ve Kars yöresinde görülmektedir. Düğün alayının önünde taşınacak olan yedi veya dokuz dallı ağaç; üç, yedi veya dokuz türde kırk adet meyve ve şeker ile süslenir. Bu meyvelerin içerisinde üzüm de yer almaktadır (Şenocak, 2007; 166).

Gelinin yeni evine gelişi sırasında geline ve yeni haneye bereket gelmesi amacıyla saçtı olarak uygulanan diğer bir unsur da sudur. Suyun da bir bereket saçısı olarak Türk kültüründe geniş yer bulması, Şamanist devirdeki su kültürüyle alakalıdır. Türk düğünlerinde bu uygulamanın daha çok gelin eve girdiği sırada ayaklarından aşağı suyun dökülmesi şeklinde gerçekleştirildiği görülür. Örneğin Diyarbakır'da gelin damat evine geldikten sonra avlunun ortasına konulan sandalyeye oturtulur. Sağ ayağı, leğen ve ibrik getirilerek yıkanır. Yıkama işini yapan kadına para verilir. Leğendeki su bereket getirmesi için kilere dökülür (Aksu, 1997; 76). Anadolu'da suyun bereketi yeni eve geçsin diye gelinin önünde su testisi kırılır. Karakalpak Türklerinde gelinin bereketli olması için, oğlan evi kız evine, kız evi de oğlan evine bedine(yüzüne) su serper (Kalafat, 2007; 79).

Türk kültüründe gelinin yeni evine girme aşaması "saçı" uygulamasının yanı sıra bereketle ilgili daha pek çok uygulamayı barındırır. Bunlardan bazıları şöyledir:

Sivas'ın İmranlı ilçesinde gelin attan indirilirken ayağının altına sandalye koyarlar. Komşulardan biri bu sandalye üzerine, kambur tarafı göğe bakan bir tahta kaşık uzatır. Eğer gelin attan inerken bu kaşığı kırarsa rızkı açık olur, evinde bereket olur. Kaşık kırılmazsa bunu iyi saymazlar, evinde bet bereket olmaz. Öte yandan Sivas'ın diğer yörelerinde gelin oğlan evine

girerken dış kapının eşiğine keskin tarafı dışarıya bakan, künt tarafı ise eve bakan balta-koyarlar. Gelin eşiği atlamadan o baltayı görür sağ eline alırsa gelinin uğurlu olduğuna, ayağının bereketli olduğuna inanırlar (Bakiler, 1973; 4).

Doğu Anadolu'da gelin yeni evine bolluk bereket getirsin diye attan inerken ayağının altına ters dönmüş bir sini koyarlar (Balcıoğlu, 1959; ?).

Kazakistan'da gelin eve girdiği sırada damadın annesi orada bulunanlara bir parça beyaz kumaş verir. Onlar da bu parçayı evlerindeki sürahilere bağlarlar. Bu şekilde evdeki dişi hayvanlarda bereket olacağına, sürülerinin nesillerinin devam edeceğine inanırlar (Çetindağ, 2007; 22).

Adıyaman'da, gelinin eve gelmesi uğurlu ve bereketli olsun diye, eşikten içeri girmeden önce, oğlan tarafı gelinin başının üstünden taş duvara gelecek şekilde yumurta fırlatıp atar (Kalafat, 1999; 43). Bingöl ve Tunceli çevrelerinde, gelin eve getirilirken mutlaka ırmak veya dere üstüne kurulu köprüden geçirilir. Dere veya ırmak kurumuş olsa da, bu hareket yerine getirilir. Böylece, eve gelen gelinin, kötülüklerden korunacağına ve eve bereket getireceğine inanılır (Kalafat, 1999; 51). Ağrı, Bayburt ve Kars çevresinde, kız evinden haber vermeden, gizlice bir eşya alıp götürmek uğurla ilgili bir inançtır. Oğlan tarafı bu eşyayı uğur getirir inancı ile kız evinden çalar. Bu kızın evindeki bereketin, oğlan tarafına gizlice taşınması ile ilgili inancın izleridir (Kalafat, 1999; 58). Makedonya-Debre yöresi Türklerinde gelini attan oğlan babası indirir ve yeni ocağın bereketli olması için sofraya örtüsüne bastırır (Kalafat, 1999; 60). Hakkâri'de, gelinin bol kısmetli olması için dolu kazana doğru getirilmesi gerektiğine inanılır. Eğer gelin eve geldiğinde, leğende kirli çamaşır kalmışsa, bolluk olurmuş (Kalafat, 1999; 116).

Türk kültüründe gelinin eve sağ ayağıyla girmesi uğura ve berekete yorulur. Ayrıca gelin yaşlı bir kadının tutmuş olduğu Kur'ân'ın altından geçer. Kadının diğer elinde tutmuş olduğu aynaya bakar. Başka bir kadın da bu sırada elinde kepçe tutar. Bu kepçe de yeni haneye bereketin girmesi amacıyla.

Türk kültüründe gelin damat evine giderken karşısına çıkarılan koç, döl zürriyetini, soy bereketini arttırmaya yöneliktir. Bu koç at üzerindeki gelin tarafından tek elle kucağına alınabilirse kendisinin olur (Akyüz, 1957; 1526).

Koç ile ilgili diğeri bir uygulama da gençlerin gelinin yolunu keserek “koç parası” almalarıdır. Örneğin, Artvin merkez köyü Binat'ta bu para damat ya da sağdııcı tarafından ödenir. Bu parayla gençler koç alarak kendilerine ziyafet verirler (Akman, 2002; 22).

Gelin karyolası veya yatağı üzerinde oğlan çocuğunun yuvarlanması, özellikle üzerinde durulacak bir uygulama biçimidir. Bu uygulamanın bir aylık çocuğu güveyi kapısı önüne ata binmiş olarak gelmiş gelinin atının boynu üstünden üç sefer geçirmek veya at üzerindeki gelinin kucağına vermek veya atın terkesine bindirmek veya bazen zifaf odasında köşede dikilen gelinin kucağına vermek şekillerinde gerçekleştirildiği görülür. Bütün bu durumlarda amacın aynı olduğundan şüphe edilmemelidir, amaç gelini doğurgan ve erkek çocuk anası yapmaktır (Erdentuğ, 1971; 244).

Anadolu'da damat evinin kapısı üzerine ayyıldızlı Türk bayrağı dikilir. Bu sırıgın başına da bir soğan, tavuk kanadından yapılmış çeşitli renkli (Tozak) sarkıtılır. Bu hareket de köylüler tarafından uğura, berekete yorulmaktadır (Kalkanoğlu, 1953; 808).

Türk kültüründe evlilik törenlerinde bereket, bolluk sağlamaya yönelik yapılan diğeri uygulamalar ise şunlardır:

Giresun Çepnilerinde toy- düğünlerde bir genç gelinin karşısına geçeri elinde tutmakta olduğu yumurtlayan tavuğu oynatarak oynar. Ayrıca kız evi, gelinle birlikte onun yeni evine yumurtlayan bir tavuk hediye eder. Bununla gelinin ileride çok çocuklu bir anne olacağına inanılır (Kalafat, 2007; 128). İnanca göre tavuk-yumurta dölün, zürriyetin simgesidir. Nazardan korunmada da karşılaşılan yumurta gelinin yeni eve girişi sırasında da söz konusudur. Gelin, eve girerken duvara bir yumurta vurularak, kırılır. Böylece yeni eve bolluk, zürriyetin geleceğine inanılır.

Bolu'nun Mudurnu ilçesinde evliliğe bereket ve uğur gelsin diye gençler arasında sözde savaş yapılır. Bu âdete de “bereket” adı verilmektedir (Boratav, 1997; 186).

Adana'da Duvak mevlidi okunurken, mevlidi okuyan hocanın önüne tabak içinde tuz ve şekerden bir parça alıp yalamakta ya da evlerine götürüp bereket getirsin diye tuzluklarına ve şekerliklerine koymaktadırlar. Aynı nedenle geriye kalan tuz ve şeker de yeni evli çiftin tuzluluğuna ve şekerliğine konmaktadır (Çağınlar, 2004; 77).

Gelinin zürriyetini arttırmaya yönelik diğer bir uygulama da "gayret kuşağı" bağlamadır. Rengi gelinin duvağı gibi kırmızıdır. Gelinin babası ya da erkek kardeşi tarafından bağlanan bu kuşağın pek çok işlevi vardır. Bunlardan biri de gelinin zürriyetini temin etme, doğurganlığını artırma ve eve bereketin gelmesi amaçlarıdır.

Sivas'ın Gemerek ilçesinde ise gelin daha oğlan evine varmadan önce, güveye, gönderilen çamaşırlar törenle giydirilir. Gömleği giydirilirken 'beli bek olsun'; ayakkabıları giydirilirken 'ayağı kademli olsun'; şapkası giydirilirken 'başı devletli olsun'; kesesi verilirken de 'Allah Halil İbrahim bereketi versin' diye dua edilir (Çelik, 1976; 25).

Sibirya'daki gözlemlerini aktardığı "Sibirya'dan" adlı eserinde W. Radloff, gelinin yeni evine girerken önce ateşe selam verdiğini belirtir ve gelinin çevresindeki ihtiyar adamların gelin için bereketle ilgili yaptıkları şu duayı aktarır:

*"Allah'ın gözleri sana baksın,
Yaşlıların takdisi sana konsun,
Yüksek Tanrının gözleri sendedir!
Yüksek adamların takdisi sendedir!
Oturduğun yerin külü bol olsun!
Daha çok neslin olsun!
Yabanî horozun yavrularından
Daha çok çocuğun olsun!
Otlaktaki çalılardan daha sık
Tarladaki ekinden daha sık olsun!
Önünde, mantonun eteğinde çocuklar,
Arkanda, hayvanlardan sürüler bulunsun!
Üç yaşılı atlar kulun doğursun!
Dört yaşılı atların tohumlar bulsun!
Elbisen her zaman temiz kalsın!
At sürülerin artık zayıflamasın!
Arkan tembelleşmesin!
Hayatın uzun olsun!
Günlerin edebî olsun!
Alınacak şey kalmadığı zaman da almalısın,*

Tutulacak şey kalmadığı zaman da tutmalısın!
Aklın çabuk işlesin,
Ruhun çabuk kavrasın!
Akrabaların seninle çekişmesin,
Omuz bağların seni ezmesin,
Altındaki zemin demir gibi sağlam olsun!
Sana karşı gelenlere demir gibi davranmalsın!
Mangalın taş gibi sağlam olsun!
Külün yığınlar yapsın!
Yaşadığın yer sıcak olsun!
Ateşin her zaman sıcak versin!
Gıdan besleyici olsun!
Aşların bol bol aksın!
Evinde elbisen çok olsun!
İçine girdiğin ev ne güzeldir!
Tanrı iradeni kuvvetlendirsin.
Bir ardıl doğurasın.
Kolundan hasta olmayasın!
Koltuk altların ağırmasın!
Haşmetli bir oğlun olsun!
Birçok ziyafetler hazırlayasın!
Yüz, yüz yıllar yaşayasın
Sürekli bir yarış atına binesin!” (Radloff, 1976; 177-178)

Türk kültüründe gelinin damat evine geldiği sırada yeni eve bolluk ve bereket temini için kiler, gıda ambarı, erzak deposu gibi yerlere götürülmesi yaygın bir uygulamadır. Buralara ve burada bulunan un, yağ gibi ürünlere gelinin elinin değmesiyle onlardaki bereketin daha da artacağına inanılır. Aynı amaç doğrultusunda gelinin götürüldüğü diğer bir yer de Şamanist devirlerden günümüze ailenin kutsal mekânı sayılan evin ocağıdır.

Hemen hemen tüm kültürlerde kutsal sayılan ateş, evin içerisinde Tanrısal bir bereket unsurudur. Koruyucu ve temizleyici olma özelliklerinin yanı sıra evdeki bereketi sağlama diğer bir özelliğidir. Evin merkezinde bulunan ocaktaki ateşin devamlı yanıyor olması Tanrı'nın bereketinin, kutunun ev üzerinde olduğunu gösterirken ateşin sönmesi bereketin, uğurun

evden, aileden uzaklaştığı anlamına gelir. Bu bağlamda evin üzerindeki kutun gitmesi, ocağın sönmesi, ocağın tütmemesi, ocağın dağılması şeklinde ifade edilmektedir. Ocak ve ocakta yanan ateş aynı zamanda atalar kültüyle de alakalıdır. Bu yüzden ataların da ev üzerindeki tanrısal kutunun devamlılığı ocağın sürekli yanıyor olmasıyla alakalıdır. Tüm bu kutsal özelliklerinden dolayı Türk evlilik törenlerinde ateş ve ocak etrafında pek çok adet ve inanış şekillenmiştir. Bu adet ve inanmalara ise daha çok İslâmiyetle çok fazla temasa geçememiş, Anadolu dışında yaşayan Türkler arasında rastlanılmaktadır. Örneğin Makedonya Türkleri'nde yeni geline, ilk geldiği gün bereket olsun diye "ocak taşı" öptürülür (Kalafat, 2007; 73). Kırgız ve Kazak düğünlerinde ise gelin ocaktaki ateşe yağ atıp secde eder (İnan, 2000; 166). Özbek Türklerinde ise, gelin bereket amacıyla ocağın başına götürülür ve tencereye yağ döktürülür (Kalafat, 2006; 491).

Bu uygulamalarda da görüldüğü üzere yağ, Türk kültüründe evlilik törenlerinin birçok aşamasında karşımıza çıkan bolluk, bereket düşüncesiyle ilgili bir unsurdur. Bunun yanı sıra gelin yeni evine girerken bereket amacıyla kapı eşiğine ya da kapının her iki tarafına bal ile birlikte sürülür. Yağ ile ilgili bu uygulama, Şamanist devirlerde görülen Tanrı'ya kansız kurban sunmanın geçimini hayvancılıkla sağlayan toplumlardaki izdüşümüdür.

Altay Türklerinde ise komşular yeni gelinin evine odun getirirler ve ocağa yerleştirerek "Ocağın hiçbir zaman sönmesin!" diye dua ederler (Ögel, 1995; 505). Altay Türklerine ait başka bir uygulamada ise gelinin ateşe attığı kuyruk yağı cızırdadıkça orada bulunan tüm yaşlı kadınlar hep bir ağızdan "Ateş evliyası, Yağ evliyası" diye bağırlar (Erdentuğ, 1971; 266). Görülen o ki, Şamanist inanışlarını devam ettiren Altaylılarca ateşe olduğu kadar yağa da kutsiyet atfedilmiştir.

Gelinin ocakla etkileşiminin sağlandığı diğer bir uygulama da Anadolu'da görülmektedir. Yeni gelin yaşlı bir kadın tarafından buğday unu ve suyun olduğu mutfağa getirilir. Burada sağ eliyle yoğurduğu hamuru ocağın duvarına bastırır. Bu izin de evin bereketini arttıracığına inanılır (Karadağ, 1994; 292). Kastamonu'da gelin evinden çıkarken maya, kaşık, mih ve kül alır. Alınan kül, damadın evine geldiğinde bereket niyetiyle ocağın sembolü olan ekmek sacının ortasına dökülür (Erdoğdu, 1993; 146).

Türk halk anlatılarında da evlerdeki ocağın evlilik-bereket bağlamında yer aldığı görülmektedir. Örneğin Manas Destanı'nda Ak-Saykal Hatun, nikâhı kıyıldıktan sonra aile ateşine (ocak) selam verir. Bahaeddin Ögel, bu uygulamayı Manas Destanı'nda yer alan dinî törenlerin çoğunda görüldüğü üzere İslâmiyet ile süre gelen Şamanlık adetler olarak yorumlamaktadır (Ögel, 1995; 510). Öte yandan Dede Korkut Kitabı'nda "Oğul atanuñ yetiridür iki gözinüñ biridür. Devletlü oğul kopsa ocağınuñ közidür." Denilmektedir (Ergin, 1994; 74). Yani aileyi kutsayan, türlü kötülüklerden koruyan ve haneye bereket sağlayan ateşin devamlılığı evin erkeğine bağlıdır.

C.3. Doğuma ve Çocuğa Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Türk kültüründe evin bereketi olarak görülen çocuğun doğumu etrafında da bereket konulu inanış ve uygulamalar meydana getirilmiştir. Bu tür inanış ve uygulamaların merkezinde çocuğun dünyaya gelmesi arzusu ve henüz dünyaya gelmiş olan çocuğun talihli ve bereketli birisi olmasını sağlama düşüncesinin yanı sıra, yaşayacağı evin bereketi de göz önünde tutulmaktadır.

Türk kültüründe doğuma bağlı bereket konulu inanış ve uygulamaların merkezinde Umay/Umay Ana yer almaktadır. Umay, Göktürk kitabelerinde Tanrı ve İduk Yer-Sub'la beraber zikredilen koruyucu ruhlardan biridir. Kül Tigin yazıtının doğu cephesinin 31. satırında Bilge Kağan, "Umay teg ögüm katun kutinga inim kül Tigin er at buldı." (Umay gibi anam hatun sayesinde küçük kardeşim Kül Tegin er-kahraman adını aldı) demiştir (Ergin, 2005; 20). Burada Umay'ın çocukları koruyan dişi bir tanrıça olarak algılandığını Abdülkadir İnan, "Tarihte ve Bugün Şamanizm" adlı eserinde belirtmiştir (İnan, 2000; 36). Öte yandan Abdülkadir İnan'ın aktardığı bilgiye göre Kaşgarlı Mahmut, "Divanü Lûgatit-Türk" adlı eserinde Umay'ı şu şekilde tanımlamıştır: "Umay, kadın doğurduktan sonra çıkan Son'dur. Kadınlar Umay ile tefeül ederler. Umaya taparlarsa oğul olur derlermiş." (İnan, 2000; 36).

Fuzuli Bayat, "Türk Mitolojik Sistemi" adlı eserinin ikinci cildinde, Türk mitolojisinde esasında tek Tanrı inancı olduğunu belirtmekle birlikte doğan

her şeyi üreten “Mitolojik Ana” adı altında onun tasavvurları olan Yer-su, Ak Ene, Umay, Ayısıt gibi dişi varlıkları incelemiştir. Bayat’a göre ilk zamanlarda bütün canlı varlığın hamisi ve yaratıcısı olarak bilinen “Mitolojik Ana”nın zaman içerisinde çeşitlenmeye uğrayıp değişik koruyucu ruhlara dönüşmesiyle Umay, Ayısıt gibi iyeler ortaya çıkmıştır (Bayat, 2007; 11-13)

Türk mitolojisinde bir bereket ilâhı olmakla birlikte hamilelerin, doğmuş ve henüz doğmamış çocuklar ile hayvan yavrularının koruyucusu olarak tasavvur edilen Umay, ilkel zamanda yer ile göğü birleştiren, tek tapınma kültü olan “Mitolojik Ana”nın bir türevi olmuştur. Bununla birlikte “Mitolojik Ana”nın simgelerinden pek çoğu da (Mağara, ateş, vatan gibi) Umay kültüründe yaşaya gelmiştir.

Kırgızlar Nevruz (Nooruz) bayramında Umay Ana’dan bolluk ve bereket istemek için tören düzenlerler. Umay’ı temsil eden bir kadın çıkıp “alaslama töreni” yapar ve elindeki tütsüyle dolaşarak kötülükleri kovar, yılın bolluk ve bereket içerisinde geçmesi için türlü sözler söyler (Bayat, 2007; 67).

Özbekler ve Türkmenlerde Umay’ın yerini uzun, sarışın, dalgalı saçları olan Sarı Ene tutar. Bu mitolojik varlık, Anadolu’da Alevi-Tahtacı topluluğu içinde Sarı Kız kültüne çevrilmiştir. Hatta Edremit Tahtacılarının Kazdağı adlı kutsal dağlarında Sarı Kız türbesi ve bununla ilgili efsaneler mevcuttur (Bayat, 2007; 55).

Bereket ve doğurganlıkla ilgili inanış ve uygulamalarda karşımıza çıkan Umay’ın yanı sıra zaman içerisinde bir de Kara Umay inancı ortaya çıkmıştır. Yani bu kültürün rolünde ve işlevinde zaman içerisinde değişiklikler olmuştur. Bu ruh ve bu ruhun diğer varyantları (Al Karısı, Alarvadi, Albasti gibi) bereketin ve doğurganlığın düşmanı olarak düşünülmüştür. Onların görevi bebeklere, loğusa kadınlara zarar vermek olmuştur.

Umay kültürünün izlerine Yakutlarda da rastlanılır. Ayısıt adlı bereket ve refah sağlayıcı bir dişi ruhlar zümresi vardır ki bunlardan kimi insan yavrularını ve kadınları, kimi de hayvan yavrularını ve dişi hayvanları korumakla görevlidir. Doğurganlık tanrıçasının tüm özelliklerini kendilerinde toplayan bu ilâhlar, kısırlığı gidermede, doğumda ve doğan canlıları korumada büyük bir role sahiptirler. Bu sebeple Yakut kadınları, doğum zamanında kendilerine yardımcı olmaları için, tengere adını verdikleri kuklalar

yaparak bunları yatağın altında saklarlar (İnan, 2000; 37; Roux, 2005; 56; Bayat, 2007; 60).

Umay kültüyle bağlantılı olarak Yakut inanışında var olan ve bir kuş olarak tasavvur edilen "Ogo ımita" adlı bir ruh da vardır. Bu kuş da yine Umay kültüyle bağlantılı olarak bereket verme, koruma gibi işlevlere sahiptir. Örneğin bu kuş, bir çocuğun başının üzerinde öterse o çocuğun neslinin bereketli olacağına inanılmaktadır (İnan, 2000; 35).

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Türk kültüründe çocuk sahibi olmak başlı başına bereket vesilesi sayılmıştır. Çocuğun bereketiyle geleceği düşüncesi söz konusudur. Türk yaşamında çocuk sahibi olanlar saygı görürken çocuğu olmayan karı kocalar bereketsiz, zürriyetsiz olarak nitelendirilmişlerdir. Bunun yanı sıra özellikle kız çocukları hanenin bereket simgeleri sayılmıştır. İlk çocuğun kız olması kadının bereketi olarak yorumlanmıştır. Bu inanışların yanı sıra, çocukların bereketle olan ilişkisi söz konusu olduğunda karşılaşılan inanç ve uygulamalardan bazıları şöyledir.

Tunceli, Kars ve Bingöl'de, hamile kadınlar aya bakarlar. Bu sırada karınlarında çocuk oynarsa, erkeğin kahraman olacağına; kızın ise bereket getireceğine inanılır (Kalafat, 1999; 34).

Sivas'ta deriden torba içerisinde doğan çocuğun kısmetinin bol olacağı inancı vardır. Çocuğun nasipli, kısmetli olması için yapılan diğer bir uygulama da yeni doğan bir çocuğun ilk kez götürüldüğü evden dönüşünde ev sahibinin çocuğun koynuna ekmek koymasıdır (Kaya, 1975; 14).

Özbek Türklerinde çocuğun beşiğe ilk yatırılış törenine "beşik toyu" denilmektedir. Beşik toyunda, -çocuk eğer kız ise- helva yapılır, böylece evin bereketinin artacağına inanılır (Aça, 2005; 46).

Balıkesir'de kırklık suyu serpilmiş evlere bereketin geleceği inancı vardır. Çocuğun ilk tırnakları kesilip bir beze çıkılır. Eve bereket getirsin diye üç gün babasının cebinde gezer. Sonra evin bir köşesine asılır. Aynı zamanda sabahleyin çok erkenden namaz vaktinde kalkan çocukların evlerine bereket getireceği inancı da söz konusudur (Yaşar, 2008; 113, 163, 177).

Pertev Naili Boratav'ın aktarmış olduğu bilgiye göre çocuğun tırnakları kesildikten sonra eli, içinde altın paralar bulunan bir keseye sokturulur.

Oradan aldığı paralar, erkekse büyüdüğü zaman tutacağı işin sermayesine, kızsız çeyizine ilk "maya" olarak saklanır (Boratav, 1997; 155).

Özbekistan'da bebeğin tırnağı kesilmeden çocuğun eli ekmek yapılacak una batırılır ise, bebeğin rızıklı olacağına inanılır. Anadolu'da bebeğin tırnağı kesilmeden çocuğun eli babasının cebine sokulur ve oradan para alması sağlanır. Böylece çocuk büyüdüğü zaman elinin bereketli olacağına inanılır (Kalafat, 1999; 147-148).

Özbek Türkleri beşiklerini, dut, erik ve çınar ağaçlarından yapar ve bu ağaçların mitolojik değerlere haiz olduğuna inanırlar. Bu ağaçlar halk itikadına göre şifa ve bereket verici kutsal ağaçlardır. Özbekistan Türklerinde doğan her çocuğa Beşik Toyu yapılmakla birlikte, daha ziyade bu toy ailenin ilk çocuğuna yapılır. Yavru kız ise beşik toyunda helva yapılır, bununla evin bereketinin artacağına inanılır (Kalafat, 1999; 152-153).

Buhara'da çocuğun rızıklı olması için beşiğin üzerine sofra bezi silkelenir (Kalafat, 1999; 154).

Kazaklar arasındaki bir inanışa göre eve girmekte olan çocuk kapı önüne düşerse eve bereket gelir. Bu durumda çocuk evin salonuna götürülür ve üç defa yere yatırılarak döndürülür (Yılmaz, 2008; 422).

Türkistan'da anne, yavrusuna süt verirken tandır ekmeğine tereyağı sürer ve onu ısıtır, daha sonra bu yağlı ekmeği bölüşüp yerler. Böylece annenin sütünün bol olacağına, çocuğun rızıklı olacağına inanılır (Kalafat, 1999; 147).

C.4. Avcılığa Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Fuzuli Bayat'a göre, dünya toplumlarının en ilkel uğraşını oluşturan avcılık, doğada hazır bulunan yiyecekleri tüketerek var olmaya çalışan insanlar için yaşamsal bir gerekliliktir. Bunun yanı sıra, etrafında pek çok inanış ve uygulama da gelişmiştir. Özellikle dağlık, ormanlık yerlerdeki mağaralara, kayalara yapılmış, tarih öncesi zamana ait av resimleri, bu inanış ve uygulamalardan da haber verir. Aynı şekilde yaşadığı yerlerin Orta Asya bozkırı olması sebebiyle, Türkler de avcılığa önem vermiş, onu başlangıçta yaşamsal bir görev olarak icra etmişler, yaşam şartlarının değişmesiyle sportif bir etkinliğe dönüştürmüşlerdir. Ancak ilkel şeklinden son aşamaya

kadar av, dinî- mitolojik içeriğini, gizemini, tabu ve yasaklarını koruyabilmiştir (Bayat, 2007a; 190- 191).

Avin kutsal yanını Eliade şu sözlerle dile getirmektedir: “*Arkaik dünya ‘din dışı’ eylem diye bir şey bilmez; belirli anlamı olan her eylem –avlanmak, balıkçılık, tarım, oyunlar, çatışmalar, cinsellik-, şu veya bu şekilde kutsal alana katılmaktadır. Din dışı olan tek eylem mitsel anlamı olmayan, yani örnek modellerden yoksun eylemlerdir. O halde diyebiliriz ki belirli bir amaca yönelik her sorunlu eylem arkaik dünya için bir ritüeldir.*” (Eliade, 1994; 41).

Avcılık, çevresinde gelişen tüm inanış ve uygulamaların yanı sıra hikâyeler, masallar, destanlar, atasözleri gibi türlerle edebiyatımızda yoğun bir şekilde görülmektedir. Bunun yansımalarını Oğuz Kağan Destanı, Dede Korkut Hikâyeleri gibi Türk Halk edebiyatının temel eserlerinde görmek mümkündür.²³

Aşağıda, Türkler arasından tespit edilen avın bereketini arttırmaya yönelik inanış ve uygulamalara örnekler verilecektir. Verilen bazı örneklerde, yapıldığı ya da gerçekleştirildiği takdirde avın bereketini kaçıracağına inanılan davranışlardan da söz edilmektedir. Avın bereketini arttırmaya yönelik inanış ve uygulama örnekleri ava çıkış öncesi, ava çıkış anı, av sırası ve av sonrası başlıkları altında aktarılacak, verilen inanış ve uygulama örneklerini genel bir değerlendirme izleyecektir.

C.4.1. Avlanmaya Çıkmadan Önceki İnanış ve Uygulamalar

Altaylılar için ilk yıldırımların çadırlarının hangi yönüne düştüğü önemliydi. Yıldırımların düştüğü tarafta çok bulut olursa, o sene sütlerin çok olacağına inanırlardı. Yıldırım düşmeyen tarafta çok bulut olursa bunu o sene av hayvanlarının bol olacağına yorarlardı (Ögel, 1995; 514).

Ava çıkmadan önce gerçekleştirilen bir uygulama da ava çıkmadan önce düzenlenen ritüelde yapılan danslardır. Bu dansların yapılmasındaki temel amaç avda bereketi sağlamak ve av sırasında oluşacak tehlikeleri ortadan kaldırmaktır. Danslarda av hayvanlarının taklitleri söz konusudur. Roux’a göre av öncesi yapılan dansın amacı, avın bir nevi provasını yaparak

²³ Ayrıntılı bilgi için bk. Ergin, 1988: İlgili kısımlar, Ergin, 1997: İlgili kısımlar, Togan, 1982: ilgili kısımlar.

av hayvanı üzerinde hâkimiyet kurmak, öleceğini söylemekten öte onu daha şimdiden öldürmektir. (Roux, 2005; 116).

Çukurova'da yaşayan ve avcılıkla uğraşan Türkler arasında avcı ruhun yerini evliyalar almıştır. Onlar, avın verimli ve başarılı olması için sahada bulunan evliya yatırırlarından yardım dilerler. (Caferoğlu, 1972; 170) Pertev Naili Boratav'ın da belirttiği üzere avcıların avlarını, balıkçıların balıklarını çoğaltmak gibi kerametler evliyaların nitelikleri arasında yer alır (Boratav, 1997; 43).

Sibirya'nın kuzey-doğularına doğru gidildikçe, avcılar da avları bereketli olsun diye, ateşe yemek atarlar. (Ögel, 1995; 514) Gerek av iyeleri gerek ev iyelerinin ateşle bir ilişkisi vardır. Ateş bu iyelerin bir tezahürü olarak görülür. Bu sebeple av iyelerinden bereketli bir av için ateşe saç yapıp, dua edilir.

Aladağ Yörüklerinde avcı, avının bereketli olması için yeni tüfeği ile mezarlığın etrafında 3, 7 ve 40 defa döner. Bu uygulamanın atalar kültürüyle bir ilgisi vardır (Kalafat, 1995; 28- 33).

Çerkeş'te avcının avının açılması için yaptığı bir uygulama şu şekildedir: Kapanını evin merdiveni altına koyar. Eve gelen gebe bir kadın, haberi olmadan kapanın üzerinden geçirilir. Bu, av için bir uğur sayılır. Kapan tekrar av yerine götürülür (Refik Cemil, 1933; 208).

Muğla'da fareler, karada ağları dişleriyle keserse o yıl kazancın bol olacağına dair bir inanış vardır (Büyükokutan, 2008; 461).

Muğla'da avın bereketli olması için, akşamdan av tüfeği, tavuk kümesinin kapısına uzatılır. Tavuklar tüfeğin üzerinden atlayarak kümese girer. Bu şekilde ertesi gün avın bereketli olacağına inanılır.

C.4.2. Ava Çıkış Aşamasıyla İlgili İnanış ve Uygulamalar

Balıkçılar, balık avına çıkarken birbirlerine "Rastgele" ya da "Bereketli olsun" demeyi av için uğur sayarlar. Bereketli bir balık avı için, yeni yapılmış kayık denize indirilirken kurban kesmek ya da denize bir yumurta atmak yaygın bir uygulamadır (Denizcioğlu, 1939; 182).

Muğla'da balıkçılar, ağıları ilk defa kayığa koyarken, altına biraz para koyarlar. Ağıları atınca altındaki paralar da alınıp, pay edilir (Büyükokutan, 2008; 461).

Avcılar, ava çıkacakları zaman birbirlerine "Avin kanlı olsun" derler. Bunu söylemenin ava bereket getireceğine inanırlar (Büyükokutan, 2008; 459).

C.4.3. Av Aşamasına Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Avcı halkın inancına göre, avın verimliliği ve zenginliği, tamamıyla "tayga" ve "dağ"ların sahibi olan ruhların himayesi altındadır. (Caferoğlu, 1972; 169) Bu sebeple avcı halklar, av iyelerine bağlılıklarını bildirmek ve ondan verimli, bereketli bir av istemek amacıyla bir takım uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Bunların başında, orman ruhuna veya av iyesine destan ve masal anlatma geleneği gelmektedir. Özellikle Altay, Hakas, Tıva ve Şor Türkleri, ava çıkarken destancı ve masalcıları da av sırasında masal ve destan anlatmaları amacıyla yanlarında götürmüşlerdir. Bununla "tayga iye"sini memnun edeceklerine ve bu şekilde avın bollaşacağına, avın verimli geçeceğine inanmışlardır. Söz konusu Türk toplulukları, destan ve masal anlatıcılarını kutlu kişiler olarak görmüş, onların mesleğe başladıkları andan itibaren sürekli olarak iye ya da ruhlarla temas halinde olduklarına inanmışlardır (Aça, 2007; 8-10).

Dağlarda ve ormanlarda bulunduğu, av hayvanlarını koruduğuna ve onların artımını sağladığına inanılan av iyesine kurban olarak av hayvanlarından pay bırakmak veya yaptıkları tasvirlerle ²⁴ saç (içki, yağ, kımız, yemek vb.) sunmak da av sırasında görülen uygulamalardandır. Örneğin Telengit avcıları, avladıkları hayvanların gözlerini pişirmeyip taygaya atarlar. Av iyesinin kendisi için atılan gözleri bir başka hayvana vereceğine ve bu şekilde av hayvanlarının bollaşacağına inanırlar. Bununla beraber, aynı amaçla arpa unununun hamurundan yaptıkları tasvirleri taygaya bırakırlar.

²⁴ Abdülkadir İnan'ın görüşüne göre kendisine inanılan ve ibadet edilen ruhlar için yapılan tasvirlerin kökeni Göktürlere kadar gitmektedir. Keçeden yapılan, deri torba içinde saklanan ve çeşitli topluluklar içerisinde töz, ongon gibi isimlerle anılan bu tasvirler konusunda ayrıntılı bilgi için bk. İnan, 2000: 42.

Karaçay- Balkar Türklerinde ise avcılık iyesi Aştotur ile özdeşleştirilen taşın yanına avdan bir şey bırakma âdeti-söz konusudur (Bayat, 2007b; 195- 197).

Karagas avcıları kurban sunduktan sonra gömleklerini yere diktikleri sıriğa bağlarlar. Bunu yapana dağ iyesinin bol av vereceğine inanırlar (Bayat, 2007b; 206).

Ayvalık'ta balıkçılıkla geçinen avcılar, sabahın ilk avı olan balığı bereket olsun diye suya atarlar (Kalafat, 2006; 398).

Altay Türklerinin avın artımı konusunda yaptıkları diğer bir uygulama da avlakta ilk olarak tuzsuz çay hazırlamalarıdır (Tuhteneva, 2004; 93).

Av, Şamanizm içerisinde de önemli bir yerdedir. Av büyüü Şamanın görevleri arasındadır ve bu büyüyle şaman, av hayvanı ve doğa ruhlarıyla irtibata geçer (Eliade, 1999; 216).

Avcıların av yerinde kutsal bildikleri ağaçların yanına çadırlarını kurmaları Tanrı kutunun bu ağaçlara sinmiş olmasıyla dolayısıyla avın da kutlu olacağı inanişıyla alakalıdır. Örneğin Şor avcıları, çadırlarını lâdin ya da sedir ağacı yanına kurarlar. Ondan yardım dileyip, dua ederler. Saçı olarak da şarap serperler.²⁵

C.4.4. Av Sonrasına Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Özellikle ilk av sonrası düzenlenen şölenlerin kökeni çok eskilere dayanmaktadır. Mağara duvarlarında veya kayalara çizilmiş resimlere bakılacak olursa av sonrası düzenlenen şölenlerin tarihi Neolitik Dönem öncesine kadar gitmektedir. *“Sürülerin ilk sütlerinin, ilk hasadın, ilk avın, ilk toplanan sebze meyvenin sunulması sık rastlanan bir adettir. Bu da her zaman, ilk ürünlerin sunulduğu kişiyle birlikte ortak bir şölene eşlik eder”* (Roux, 2005; 113).

Türk Kültüründe de av sonrası bol yemeli, içmeli toy, şölen düzenlemek çok eski bir Türk geleneğidir. *“Oğuz boylarının kurban ziyafetlerine şeylan-şölen adı verilmektedir. Oğuz boylarının şölenlerinde, her boya, kurbanın muayyen bir uzvu verilir, bu muayyen et parçalarına söğük*

²⁵ Ayrıntılı Bilgi için bk. Ergun, 2004: 234.

denilirdi. Yuğ –umumi matem- ve sığır ayinlerinden sonra, ya da cüluslardan, kurultaylardan sonra mutlaka şeylan tertip edilirdi.” (Köprülü, 2004; 83- 86).

İlk av toylarının da içerisinde yer aldığı Türk kültür tarihine ait toy geleneğinin Oğuz Kağan Destanı ve Dede Korkut Hikâyelerinde ne şekilde ele alındığı konusunda ayrıntılı bir çalışma yapan Ali Duymaz'a göre “Avı meşru kılmanın bir başka boyutu da toy düzenlemektir. İlk avdan sonra toy düzenlenmesi sık rastlanan bir durumdur. Bu toy, ilk avın sosyal kabulü ve onanması anlamını da taşımaktadır. Böylece gencin, sorumluluk sahibi bir erişkin olduğu, evlilik, beylik ve ad alma gibi erişkinlik sembollerini hak ettiği onanacaktır. Bilindiği gibi bu hususlar ozanların, Dede Korkut'un görevleri arasındadır.” (Duymaz, 2005; 50).

Bu gelenek farklı kültür daireleri içine girdikten sonra dahi devam etmiştir.

C.4.5. Ava Çıkarken veya Av Sırasında Avın Bereketini Kaçıracağına İnanılan Davranışlar:

Özellikle Altay Türklerinin inancına göre av hayvanları, insan dilini anlamak yetisine sahiplerdir. Bu yüzden Orta Asya halklarında “Gizli avcı dili” oluşturulmuştur (Caferoğlu, 1972; 171). Bununla ilgili olarak av yerinde avlanacak hayvanların adları kullanılmazdı.

Avcı, ava giderken gülmemeli, bağırmamalı, hatta bazen konuşmamalıdır. Özellikle de avcının evle ve ev hayvanları ile ilgili hiçbir şey konuşmaması gerekir. Avcı, avda olduğu süre içerisinde ailesi de şakalaşmamaya, eğlenmemeye, avdan bahsetmemeye özen gösterirler (Bayat, 2007b; 193).

Av sırasında kutsal bilinen bazı hayvanların öldürülmesi uğursuzluk sayılmıştır. Bunların başında Türk kültüründe bereketle, uğurla anılan hayvanlardan geyik gelmektedir. Mitolojik dönemde ormanların sahibi ana tanrıçanın kutsal hayvanlarından sayılan geyik, ormanla iç içe yaşayan kırsal kesimde de kutsallığını korumuştur. Örneğin, Antalya'nın İbradı ilçesindeki bir avcı hikâyesine göre avcılar ateş edecekleri zaman geyik sır olur, yerinde sakallı, yaşlı bir adam belirirmiş (Boratav, 1997; 58). Öte yandan Yörükler arasında, malları ve çocuklarının sayısının, buldukları yerdeki geyiklerin

artması veya eksilmesi ile bağlantılı olduğuna dair bir inanış söz konusudur (Ocak, 2007a; 217). Öte yandan kumru, güvercin, turna gibi kutsal olduğuna inanılan ve bereketle ilgisi olan hayvanların avlanılmamasına da dikkat edilir. Domuz, tavşan gibi hayvanlar ise bazı yörelerde inanış gereği pis kabul edilir. Onların avlanması da bu bağlamda uğursuzluk olarak nitelendirilmiştir.

Muğla'da âdet gören kadına av eti vermek bir sonraki av için uğursuzluk sayılmaktadır. (Büyükokutan, 2008; 460) Bu inanış âdet gören kadınların tabu sayılmasıyla ilintilidir.²⁶ Bunun yanı sıra Altay Türkleri arasındaki bir inanca göre yeni doğum yapan kadınlar, temiz sayılmadığından, av etinden yemeleri avın verimliliği açısından tehlikelidir. Evin kadın halkı, kesinlikle av tüfeğine elini vurmamalıdır. Avcı, ava çıkacağı gece, avın verimliliğinin tehlikeye düşmemesi amacıyla, karısından ayrı başka bir odaya çekilir, kimseyle konuşmaz (Caferoğlu, 1972; 170). Çerkeş'te avcılar arasındaki inanca göre ava giderken ilk rastlanılan kişinin bir kadın olması o avın bereketli, uğurlu olmayacağına işaret etmektedir (Cemil, 1933; 208).

Özellikle Türk kültüründe av sırasında av hayvanlarının kemiklerinin kırılmamasına dikkat edilir. Çünkü hayvan öldükten sonra, hayvanın ruhunu taşıyan bu kemiklerden yeniden canlanacağına dair bir inanış vardır. Bu yüzden bu kemikler eklem yerlerinden yapılan bir düzenleme ile itinalı bir şekilde gömülür (And, 2007; 365).

Ava giderken avcılara rastlayan kimse, "uğurlar olsun" demezse bu uğursuzluk sayılır, avın bereketinin kaçacağına inanılır. Balık avına çıkacak birisinden balık istemek de avcılar arasında uğursuzluk olarak görülür (Denizcioğlu, 1939; 182).

Av yeri, av hayvanlarını koruyan dağ veya orman iyesinin mülkiyetinde olduğu için av yerine izinsiz, destursuz girmek, burada bulunan suları kirletmek, ağaçları kesmek, avlanmak dışında diğer hayvanlara zarar vermek avın bereketini tehlikeye sokan durumlardır.

Ava giderken kara kedi, kara köpek, tavşan yılan geçmesi avın bereketsiz olacağına işarettir. Öte yandan avcıları gören kimseler onlara

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Freud, 2002: 38.

“Nereye gidiyorsunuz?”, “Ava mı gidiyorsunuz?” diye sorarlarsa bu, avın uğurunun kaçacağına işarettir (Büyükokutan, 2008; 459).

Yukarıda sıralamış olduğumuz örneklerden yola çıkarak şöyle bir değerlendirme yapmamız mümkündür: Türk toplumun sahip olduğu coğrafi şartlar iktisadî yapısını belirlemede çok etkili olmuştur. Özellikle, Altay dağlarının eteklerinde yaşayan Türk kavimleri açısından icra edilen avcılık böyle bir gerekliliğin sonucu olarak doğmuştur. Dolayısıyla her iktisadî kurum gibi avcılık da kendi yasak ve gerekliliklerini doğurmuştur. Tezimize aldığımız yasak ve gereklilikler çerçevesinde, bu uğraşın başlangıçta “iye” (Dağ, orman iyisi gibi) inancına bağlı olarak gerçekleştirildiğini ve daha çok Orta Asya inanışlarının söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. Uygulamalar da yine Eski Türk inanç sistemine paralel olarak gerçekleştirilmiştir. Türklerin daha sonra İslâmî çerçeve içine girmesiyle söz konusu inanış ve uygulamalar boyut değiştirerek İslâmî unsurlarla birlikte icra edile gelmiştir.

C.5. Hayvancılığa Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Coğrafi ve iklimsel koşulların bir getirisi olarak, büyük oranda tarım ve hayvancılıkla meşgul olan ülkemizin en büyük sorunsallarından biri ekonomik yetersizlik olmuştur. Özellikle savaşların yoğun olarak yaşandığı yıllarda bu yetersizlikle başa çıkabilmek için pek çok yola başvurulmuştur. Bu çarelerden biri de yaşanan durumun manevî boyutunu oluşturan inanış ve uygulamalardır. Aşağıda, genellikle kırsal kesimde ve hayvancılığa bağlı olarak yaşayan Türk insanının geliştirdiği inanış ve uygulamalar yer almaktadır. Bu inanış ve uygulamalar, beslenen hayvanlardan bol süt elde edebilmek, onların daha bereketli olmalarını dilemek vb. adına yerine getirilen kültürel unsurlardır.

C.5.1. Hayvanların Bol Süt Vermeleri İçin Gerçekleştirilen Uygulamalar

Balıkesir’de hayvanın ilk sütü sağıldığında sütün bollaşması için çeşmeye ya da dereye dökülür. Aynı amaçla komşulara dağıtılır (Olgunsoy, 2007; 206). Hayvanın ilk sütünün komşulara dağıtılması uygulaması, tezimizin diğer bölümlerinde de değinmiş olduğumuz, sahip olunan nimetin

daha çok bereketlenmesi, artması için komşularla, halkla paylaşılması uygulamasının bir örneğidir.

Amasya'da sığırın bol süt vermesi için, etenesi²⁷ düştüğü zaman götürülüp bir incir ağacına asılır. Böylece sığırın bol süt vereceğine inanılır (Ergun, 2004; 491).

Sivas'taki bir uygulamaya göre, ineğin ilk buzağılamasında, komşuya sütünden bir tas hediye götürülür. Komşu, sütü "Allah ineğinizin damarını gür etsin. Sütünü bol etsin" diyerek alır. Kabını hiç yıkamadan geri verir. Ayrıca kabın içine tuz da aynı amaçla konulur (Bakiler, 1974; 11). Türk kültüründe aşure geleneğinde de gördüğümüz gerek kabı yıkamama gerek kabın içine tuz atma uygulaması bolluk ve bereketle doğrudan alakalı uygulamalardır.

Hayvanların sütlerinin bol olması amacıyla Sivas'ta yapılan diğer bir uygulama da hayvanların açılan deliklerden geçirilmesidir (Kuzucular, 1973; 17).

Tahtacılar arasındaki bir geleneğe göre "ağız" adı verilen inek ve koyunun ilk sütü içilmez, akarsuya dökülür. Bu akarsu, dere, çay olduğu gibi su kanalı da olabilir (Selçuk, 2004; 261). Bu uygulamayla hayvanın sütünün akarsu gibi bereketli olacağına inanılır.

Diyarbakır'da, ilkbaharda sürü yaylaya gidince "Berî" denilen bir tören yapılır. Sürünün yanına ilk kez süt sağmaya gidileceği zaman yapılan bu törenden önce evlerde nohut haşlanır. Köy kadınları haşladıkları nohutla birlikte kuru soğan ve süt sağacakları kapları alarak toplu halde sürünün bulunduğu otağa giderler. Sürünün yanına varan kadınlar yere küçük bir çukur kazarlar, getirdikleri soğanları çukura koyarlar, üzerine de süt sağacakları kabı koyarlar. Sonra nohutları sağa sola saçarlar ve "Bereket olsun, bereket olsun" diye sütü sağmaya başlarlar. Burada soğan ve nohut bereketin simgesi olarak uygulamada yer almaktadır (Özhan, 1992; 195).

²⁷ Plasenta, son, eş.

C.5.2. Hayvanların Bereketli Olmaları Adına Gerçekleştirilen Uygulamalar

Eski Türk inancına göre çobanların ve sürülerin de bir koruyucu iyisi vardı. Bu iye onları korumakla görevli olduğu kadar onların bereketiyle de alakalıydı. Günümüze kadar var olduğuna inanılan bu iyenin kökeni Eski Türk inanişında yer alan Şamanik uygulamalardır. Fuzuli Bayat'ın Türk Mitolojik Sistemi adlı çalışmasının ikinci cildinde yer alan bilgiye göre Eski Türkler, yeryüzünün bereketinden sorumlu ve doğurganlık sembolü Yer- Su tanrısına insanların ve hayvanların artıp, çoğalması adına kurban sunarlardı. Yine Bayat'ın düşüncesine göre doğurganlık ve bereketin sembolü olan Yer- su tanrısının bir uzantısı olarak kabul edilen Umay, daha yakın dönemlerde insanların ve hayvanların koruyucusu ve bereketlendiricisi kabul edilmiştir (Bayat, 2007b; 16).

Türkiye dışında yaşayan Türkler arasında da bu iyeye benzer özelliklere sahip iyeler olduğunu araştırmacılar eserlerinde belirtmişlerdir. Örneğin Volga Türkleri arasında çobanların ve sürülerin koruyucusu olan bu iyeye "Abzar Öyesi" adı verilmektedir. Onun ağılı koruduğuna ve hayvanları bereketlendirdiğine inanılmaktaydı. Yaşar Kalafat'ın aktardığı bilgiye göre Anadolu'da ağılları koruduğuna inanılan bu iyeye kurban kesilip, süt saçılmaktadır (Kalafat, 1999a; 64). Ev iyesinin yılan olduğuna inanılması gibi ahırları ve ağılları koruyan bu iyenin de yılan şeklinde olduğuna inanılmıştır.

Altaylılar, "yayık kaldırma (yayık çıkarar)" denilen merasimde Yayık (vasıtacı ruh) adı verilen ruha lütuf ve bağış temennisiyle, ilkbaharda davarların ve kısırakların ilk sağılan sütlerini bulgurla karıştırıp lapa (potka) yapar ve "saçı (libation)" saçarlar. (Köksal, 1996; 78).

Karaçaylılar ve Balkarlılar arasında bu koruyucu ruhun adı "Aymuş" tu ve "Tölü başı" yani "ilk döl" denilen yavru kuzuların ilki, dölün bereketli olması için Aymuş'a kurban edilirdi (Kalafat, 2006; 397).

Gerek Anadolu'da gerek Anadolu dışında yaşayan Türkler arasında hayvanların zürriyetli ve bereketli olması adına gerçekleştirilen diğer uygulamalar ise şunlardır:

Doğu Anadolu köylerinde, ahırlardaki ahır taşlarının arasına evin hayvanlarının bereketli olması için tüy, yün ve kıl parçaları konulur (Balcioğlu, 199; s.n.y.).

Küçükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı Sivas'taki eski bir geleneğe göre, o yörenin çobanları koyunlarının bereketli ve zürriyetli olmaları için 40- 50 metre derinliğindeki bir gölün suyuna sürerlermiş. Her yıl bir sürü sahibi o göl etrafına bir kurban kesermiş (Bakiler, 1974; 8).

Artvin yöresinde yaşayan Ahıska Türkleri arasındaki bir âdete göre dini bayramlar Cuma gününe rastlarsa iki hutbe arasında düğün yapılmaz ve o gün namaza gelenler yanlarında getirdikleri "germeşe" çubuğunu camiye bırakırlar. İşte bu çubukla sürülen hayvanların bereketli olacağına inanılmaktadır. (Kalafat, 2007a; 204).

Kars'ta ilkbaharda çoban hayvanları çayıra sürer ve içlerinde kendisine riayet etmeyen olursa ilk gün çoban onlara dayak atar. Bu dayak hayırlı ise o sene bolluk görülür. (Değer, 1967; 8-9).

Evin hayvanlarının bereketli, zürriyetli olmaları için Hidrellez günü, evin erkeği ahırdaki tüm hayvanlarını okşar ve onları akşamdan pişirilen lokmalar ile besler.

Anadolu'da hayvanların bereketli olması istemiyle gerçekleştirilen bu uygulamaların yanı sıra Türk kültüründe bereketle ve zürriyetle ilişkilendirilen tavukların da çok yumurtlaması adına bir takım uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Örneğin, Balıkesir'de tavuk ilk defa yumurtladığı vakit yumurtası kaynatılıp yenirse o tavuğun çok yumurtlayacağına inanılmaktadır. (Balkır, 1935; 646- 648). Salih Nezihi'nin İstanbul ile ilgili aktardığı bilgiye göre tavuğun çok yumurtlaması amacıyla ilk yumurtası küle gömülür (Nezihi, 1961; 384). Balıkesir'deki bir uygulamaya göre de tavuğun çok yumurtlaması amacıyla çocuğun düşen süt dişleri tavuk kümesine atılmaktadır (Yaşar, 2008; 110).

Kızılbaş ve Bektaşiler, koyun sürüsüne kurt geldiği vakit bunu bereket belirtisi sayarlar, çünkü onun aslında Hızır olduğuna inanırlar (Ocak, 2007; 116).

Türk inancında bazı hayvanlar kutlu, uğurlu ve bereketli görülürken bazıları da bereketi kaçıracı ve uğursuz olarak görülmüştür. Kutlu görülen

hayvanlardan biri de koyundur. Anadolu'da onun girdiği eve bereketin geleceğine ve onun melek olduğuna inanılmıştır.

Tatarlarda sığır satın alan kimse satanın sığırın iki boynuzu arasından bir kıl koparmamasına dikkat etmelidir. Aksi takdirde hayvanın bereketinin ilk sahibinde kaldığına inanılmaktadır (Kalafat, 2006; 57).

C.5.3. Hayvanların Bereketi İle İlgili Yapılan Bayramlar

Hayvanların bol sütlü, bereketli olması adına yerine getirilen uygulamaların yanı sıra yılın belirli dönemlerinde yapılan, hayvanlarla ilgili bazı törenler vardır ki bu törenlerin adeta dinî bir ritüel şeklinde icra edildiği görülmektedir ve kökenleri çok eski dönemlere gitmektedir.

C.5.3.1. Koç Katımı

Gerek Orta Asya'da gerek Anadolu'da geçimini uzun yıllar hayvancılıkla sürdüren Türkler için koç, döl bereketinin simgesi olmuş kutsal bir hayvandır. Timur Sili, Bilig dergisinde yayımlanmış olan "Bir Orta Asya Geleneği Koç-Koyun Heykel Mezartaşları" adlı makalesinde Hunların asıl adının 'Kun' olduğunun ve bunun da eski Türkçede koyun/koç anlamına geldiğinin Çin kaynaklarında yer aldığı bilgisini aktarmaktadır (Sili, 1996; 61). Diğer araştırmacılar tarafından öne sürülen bir ifade de Türklerin, Orta Asya'da Gök Tanrı için koç kurban ettikleri yolundadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde, Oğuz toplumunun yapmış olduğu toylarda kesilen eril hayvanlar arasında koç da yer almaktadır.²⁸ Türk düğünlerinde gelin eve girerken istenilen "koç parası" ve gelinle birlikte koça da kına yakılması söz konusudur. Yukarıda bahsi geçen Timur Sili'ye ait makalede Sili, koçun Türk Kültüründe mezar taşlarında da yer aldığını şu şekilde aktarmaktadır: "*Ulu bir kavmin adı olan koyun/koç Oğuz kiliselerinde ve İslâmiyet'in kabulünden sonra da cami ve mezar taşlarında yer almıştır. Ahlât'ta, Tunceli'de, Erzurum'da, Kars'ta ve Iğdır'da görülen koyun/koç mezar anıtları, bu durumun en canlı örnekleridir*" (Sili, 1996; 61).

²⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Ergin, 2004: Toyların yer aldığı kısımlar.

Türk mimarisinde ve halı sanatında da “Koçbaşı” motifi ile karşımıza çıkan koç, tüm bu uygulamalarda zürriyet ve bereket verme nitelikleriyle yer almaktadır.

Koçun bereketini ve zürriyetini devam ettirmek adına yapılan bayramlar da söz konusudur. Bunlardan en önemlisi “Koç Katımı Bayramı”dır. Koç Katımı'nın da tarihi çok eski dönemlere uzanmaktadır. Türklerin bu geleneğini Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lugat-it Türk adlı eserinde “Koy kögi boldı” yani “Koç katımı oldu” şeklinde dile getirmiştir (Atalay, 1941; 132-7).

“Temel geçim kaynakları hayvancılık olduğu için uzun süre Türkler, koça kutsal gözüyle bakmışlardır. “Koç Katımı” sırasında karşılaşılan inanış ve uygulamalar da hayvan ve insan arasındaki dinsel ve büyüsel bir ilişki sonucu oluşmuştur” (Şener, 2007; 369).

Anadolu'da koç katımı bayramının yapılışı şu şekildedir: Koyunların içerisinde damızlık olarak ayrılan koçlar, Ağustos ayı gelince sürüden ayrılır ve daha verimli üremeleri amacıyla ayrı bir yerde özel bir bakıma tabi tutulur. Yörelere iklim özelliklerine göre koç katım zamanı değişiklik gösterse de genel olarak Ekim ayının son haftası Kasım ayının ilk haftası “Koç katım günleri” olarak bilinir ve halk takviminde bu ay “Koç ayı” olarak adlandırılır. Koç katımı ile döl arası yaklaşık altı aydır. Katımın Cuma ve pazartesi günü yapılmasının uğurlu olduğuna inanılmaktadır. Bir tören havasında geçen bu uygulama 15-20 gün sürer.

Koç katımından bir gün önce hayvanların çoğalmaları üzerine ritüel kaynaklı oyunlar oynanır. Bunlardan “Çan Sallama” da, çan sallayarak evlerden bahşiş toplanır (And, 2007; 216).

Koç katımının yapılacağı gün koçlar, koç katımının yapılacağı yere götürülmeden önce sahipleri tarafından adeta bir damat gibi süslenir. Koçun boynuzuna dölün bereketli olması için elma saplarlar. Evin kızları ve gelinleri aynı amaçla “koç bezeği” adı verilen süslü başlıklar takarlar. Daha sonra bunlar bereket amacıyla saklanır. Koç sahipleri buğday veya buğdayın pişirilmiş olan hediği şekerle karıştırarak dağıtır. Bazıları da yağlı ekmek dağıtır. Koçun düğün öncesi gelin ile damadın kınalanması gibi kınalandığı da görülen uygulamalar arasındadır (Turan, 1965; 12).

Koç katım günlerinde döl nazar değer inancıyla evlerden dışarı tuz, maya, yün tarağı verilmez. Evlerdeki yün taraklar kırmızı ip ile bağlanır.

Evden çıkarılmadan önce koçun üzerine erkek çocuk bindirilirse o yılın kuzularının erkek, kız çocuğu bindirilirse dişi doğacağına inanılır. İlk çocuğunun erkek olması amacıyla koçun üzerine gelin de bindirilir. Yol üzerinde karşılaşılabilecek kişinin cinsiyetinin de o yılın kuzusunun cinsiyetini belirleyeceğine inanılmaktadır. Eğer gebe bir kadına rastlanılırsa koyunların ikiz doğuracağına inanılır (Turan, 1965; 12). Öte yandan sayanın bereketli olması için de koçun sırtına gelin bindirilmektedir. Katım sırasında koçu sürüye bir kadın katarsa daha iyi döl tutacağına inanılır.

İlk sürüye katılan koç bir kara koyun seçerse kışın yumuşak, ak koyun seçerse, şiddetli olacağına inanılır. (Kars); Tokat'ta ise, aksine, kara koyunun sert, ak koyunun yumuşak kışı haber verdiği inancı vardır; koçun ala koyun seçmesi, orta şiddette bir kışa alamet sayılır. –Koç katımından sonra çoban, boy abdesti alması gerekirken arınmadan sürünün içinde gezerse, doğacak kuzuların sakat olacağına inanılır. (Ayaş/Ankara); o gün sürünün içinde, boş bir kapla (bakraç, kova...) dolaşmak iyi sayılmaz, kuzulayacak koyunların sütü kıt olur diye.(Kars) (Turan, 1965; 12).

(Koç) Katım sırasında, bazı yerlerde, düğünlerde olduğu gibi, hoca dualar okur. Şarkışla'nın alevi Höyük köyünde dede, katım gülbengi olarak, Pir Sultan'ın bir demesini söylemiş (Boratav, 1997; 212).

Koyuncu toplulukların güz aylarında yaptıkları koç katım törenlerini düğün törenlerine öykünerek icra ettiklerini ifade eden Pertev Naili Boratav, her iki törende de "bereket sağlama" amacına yönelik görenekler olduğunu belirtmiştir (Boratav, 1997; 176). Sivas'ın Şarkışla ilçesinde Koç katımı zamanı, kadınlı erkekli oynanan "Koç Halayı" mevsimlik bereket ve zürriyet kutlaması oyunlarından olup bu göreneklere örnektir (Gazimihal, 1960; 2061-2062).

Erzurum'da, Şenkaya çevresinde, koç katımından sonra, büyük bir kap içine doldurulan su, koyun sürüsünün üzerine dökülür. Bunun adına "Çiçek suyu" denir. Çiçek suyu koyunların üzerine döküldüğü zaman dölün bol ve bereketli olacağına inanılır (Kalafat, 1999a; 126).

C.5.3.2. Saya Bayramı

Geçmişte temel geçim kaynağı hayvancılık olan ve günümüzde de kısıtlı alanlarda hayvancılıkla geçinen Türklerin hayvan bereketini sağlamaya yönelik kutladıkları bayramlardan biri de "Saya Bayramı"dır. Türk kültüründe "saya", "sayu", "saya gezme", "sayıl", "koyunun yüzü", "koyunun yüzü bitti", "koyunun yüzü yetti", "Oğlan Canlandı", "Davarin yüzü", "yünüm bögedi", "Tintiri", "Yünüm Sögedi" adlarıyla kutlanan bu tören, Kasım ayında yapılan koç katımından yüz gün sonra kutlanmaktadır. Ocak ya da Şubat aylarına rast gelen bugün, kuzunun ana karnında tüylendiği gün olup doğumuna tam elli gün kalmıştır.

Türkler tarafından kutlu, uğurlu bir hayvan sayılan koyun, "melek" olarak nitelendirilmiş ve kendisine sahip olan aileye bereket getirdiğine inanılmıştır. Tıpkı Koç'ta görüldüğü gibi koyunun kutsanması da çok eskilere gitmektedir. "Koç Katımı" maddesinde belirtmiş olduğumuz üzere Hun esasında Kun anlamına gelmektedir ve bu da koç/koyun demektir. Göktürk yazıtlarında da "kon" kelimesi geçer. Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türk devletlerine isim olmuştur ve koyun/koç heykelleri günümüzde dahi Türk mezar taşlarında kullanılmaya gelmiştir.

Özellikle Azerbaycan ve Türkiye'de kent yaşamından uzak yerlerde kısıtlı olarak kutlanılan bu bayramda "Sayacı/ Sayaçı" denilen çobanlar çeşitli hayvan kılığına girerek ev ev dolaşır, türküler söyler ve yiyecek toplar. Aynı gece bir evde toplanılır, "yüz kömbesi" ve diğer yiyecekler eşliğinde çobanların oyunları izlenir.

Azerbaycan sahasında sayanın kutlanması daha çok halk dansları gösterileri ile manzum söyleyişlere sahne olurken Anadolu sahasında dramatik gösterilerin çokluğu söz konusudur. Oyuncuların yüzlerini boyamaları, yünlü ve kıllı elbiseler giyinerek koyun, ayı, tilki gibi hayvanları taklit etmeleri, gelinin kaçırılması ile birlikte oyunculardan birinin ölmesi, oyunlara dramatik bir nitelik kazandırır (Düzgün, 2005; 28) Bu oyunlar doğanın yeniden dirilişini simgeleyen ölüp-dirilme motifini içermektedir. Koyunun yüzü törenlerinde söylenen türkülerden bazıları şunlardır:

"Selâmün aleyküm ağalar, beyler!

Selam verdim aldınız mı?

Saya geldim duydunuz mu?

Saya saya sekiz aya,

Koç katarlar dokuz aya.

Koyunumuzun yüzü yetti,

Kuzusunun tüyü bitti.

Koyunumuzun dölü'ne kaldı?

Koyunumuzun dölüne elli gün kaldı.

Ak-koyun, koyunun beği

Gök-koyun yüreğim yağı.

Dü dedim, meledi;

Tuz verdim, yaladı.

Yaz gelir, güz gelir,

Kolları sıvalı kız gelir.

Ak-gelin, gök-gelin,

Çalpala çuvalını dök gelin" (Kırzioğlu, 1959a; 1850).

Yiyecek bağışlanması için söylenenler:

"Bahçada barım kaldı

Hayvada narım kaldı

Ana, bacı el-atın

Hurcunum yarım kaldı.

Bizim bayram ne zaman

Elli gün kaldı haman

Elli gün gelsin, geçsin

Sevinir uşak, çoban

Elli gün say otur

Karmala kuzu götür

Kendin ağa-bacısı

Bizlere azık getir.

Döltökümü bin olsun

*Veren evler Şen olsun
Sevindirin bizleri
Gününüz aç-gün olsun.*

*Veren eller sağ olsun
Damağınız ağ olsun
Sayaçı'yı sayanın
Oğlu, kızı çoğ olsun" (Kırzioğlu, 1959b; 1884).*

Koyunun yüzünün yettiği bugünden sonra artık koyunlar memededir. Yani memeler süte hazırlanmaktadır. Doğum günü yani sayaya kadar koyun sahiplerinin evinden geceleri ateş çıkması, kazan çıkması veya komşulara tuz verilmesi kesinlikle yasaktır. Bu türden bir girişim uğursuzluk olarak nitelendirilir (ay,1990; 106). Sivas'ın Divriği ilçesinde "Davarın Yüzü" Őenliđinden sonra 22 Mart akŐamına kadar kimseye yağ tavası, yün tarağı, hamur mayası, tuz, ateş verilmez. Bunlar evden dışarı çıkarsa davarların dölleri atacağına inanılır (Özen, 1979; 4). Erzurum-Bardız'da koyunların süttten kesilmeden önceki son alınan sütleri tarlaya saçı olarak serpilmektedir (Ögel, 1978; 87).

C.5.3.3. Yoğurt Bayramı

Sivas'ın Gemerek ilçesinde kuzuların doğumu Nisan'ın beŐi ile onu arasında son bulur. Bundan sonra kuzular tam kırk gün analarını emerler. Bu sırada kimse davarın süttünü sağamaz. Bütün süt kuzuların hakkıdır. Kuzuların memeden kesildiği kırk birinci gün koyunlar sağılmaya başlar. Tüm halk ilk sağım gününün sütünü yoğurt alar. Perşembe günü ise orta oyunları oynayarak yeme içme eşliğinde büyük Şenlik olur. Hayvanların zürriyetini kutsamak ve süttlerinin daha da bereketli olması amacıyla kutlanan "Yoğurt Bayramı" nın üçüncü günü kuzuların bayramıdır. Tekrar doya doya analarının süttünü içerler. Bugünden sonra davar sağımı başlamış olur (Demiray, 1973; 12).

Tezimizin bu kısmında hayvanların bereketli, doğurgan ve bol süttlü olması adına Türkler arasında yerine getirilen inanış ve uygulamalar konu

edilmiştir. Örnek olarak sunduğumuz söz konusu kültürel unsurların çoğu, hızlı bir şekilde yayılan şehirleşme faktörüne bağlı olarak yok olmak üzeredir. Fakat şehirleşmenin daha yavaş yaşandığı bazı yörelerimizde bu inanış ve uygulamaların uygulanana geldiği de görülmektedir.

C.6. Tarıma ve Yağmura Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Türklerin avcı- göçebe bir yaşayıştan sonra yerleşik hayata geçmeleri ve hayat mücadelesinde toprağın çok önemli ve kutsal bir konuma yerleşmesi toprakla ve tarımla ilgili inanış ve uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Toprağın bereketi konusunda kutsallığı daha da artan unsur ise Gök olmuştur. Toprağın bereketi söz konusu olunca çoğu mitoloji ve dinde toprak dişil ve gök de eril bir varlık olarak düşünülmüştür. Göğün tohumlarını toprağın üzerine yağdırarak ürün vermesini sağlaması gökten inen yağmurları da bereketin vazgeçilmez unsuru yapmıştır. Aralarındaki bu ilişkiden dolayı tarıma ve yağmura bağlı inanış ve uygulamalar bir başlık altında sunulmuştur.

C.6.1. Tarıma Bağlı İnanış ve Uygulamalar:

Tarımla meşgul olan toplumlar için toprağı sürme ve bu toprağa tohum atma mevsimi olan bahar, çok büyük bir öneme sahiptir. Türkiye ile diğer pek çok Türk yerleşim biriminin Tarım Kuşağı'nda yer alması, hayvancılığın yanı sıra tarımla da uğraşan Türk toplulukları için bahar mevsimini daha bir ayrıcalıklı hale getirmiştir. Bu mevsimde toprağın verimli, hava şartlarının elverişli ve ürünün bol olması dilenir. Bu nedenle toprağa, tohuma, mevsime ve yağmura bağlı bereket uygulamaları gerçekleştirilir. Bu uygulamalar, çeşitli inanışları ve kaçınımları barındırır. Aşağıda, tarımsal etkinliklerin bereketle sonuçlanması ya da çok daha bereketli bir hale gelmesi için başvuru olan inanış ve uygulama örneklerine yer verilerek bunlar üzerinde değerlendirmeler yapılacaktır.

C.6.1.1. Yılın Bereketli Geçip Geçmeyeceğini Öğrenmeye Yönelik Uygulamalar

Tarımla uğraşan toplumlarda o yılın bereketli geçip geçmeyeceği önemli bir merak konusudur. Günümüzde gelişen teknoloji, içinde bulunulan yıl ile daha sonraki yıllar hakkında ciddi tahminler yapılmasına imkân vermektedir. Bugünün teknolojik imkânlarının olmadığı dönemlerde ise, yılın nasıl geçeceğine dair tahminler, yapılan gözlemlere, bitkilerin konumlarına, hayvanların davranış biçimlerine, mevsimlerin geçiş durumlarına, fallık uygulamalara vd. bağlı bir şekilde yapılmıştır. Aşağıda o yılın bereketli geçip geçmeyeceğini öğrenmeye yönelik geleneksel uygulamalar ile bunlara bağlı inanış ve yorumlara genellikle Türkiye coğrafyasından örnekler verilip yorumlanmaya çalışılacaktır.

C.6.1.2. Ürünün ve Yağmurun Bereketini Öğrenmeye Yönelik Fallık Uygulamalar

Yağmurun o yıl yağıp yağmayacağı, dolayısıyla tarla mahsullerinin bereketli olup olmayacağı konusunda yapılan fallık uygulamalar Orta Asya Şamanizm dönemine kadar gitmektedir. Abdülkadir İnan'ın Tarihte ve Bugün Şamanizm adlı eserinde aktardığına göre eskiden büyük Türk hükümdarları muayyen bir günde kendileri için büyük bir ateş yaktırmış. Bu ateşe kurban sunulur ve dualarda bulunulmuş. Ateşin üzerinden yükselen alev yeşilimsi renkte olursa o yıl bereketli yağmur ve iyi mahsul olacağına inanılmış. (İnan, 2000; 67)

Anadolu'da leyleklerin sıcak ülkelere gelince o yılın durumunu bildiren, bir şeyler getireceği inancı vardır. Eğer kirli bez veya buğday getirirlerse o yıl mahsulde bolluk bereket olacağına inanılır. Kuru dal getirmesi ise kıtlığa işarettir.

Yılanın çok olduğu yıl mahsulün de bereketli olacağına inanılır.

Refik Cemil, Çerkeş'e ve İstanbul'a ait geleneklere yer verdiği çalışmasında şöyle bir uygulama aktarmaktadır: Çerkeş'te mahsulün bereketli olup olmadığını anlamak için, tarla sürülmeden evvel sahibi çuvaldan bir avuç buğday alır. Bunları çift çift ayırır. Bu işe 'çiftleme' denir. Nihayet buğday çift gelirse o sene alınacak mahsulün bereketli olacağı, tek

gelirse tarladan az nasip alınacağı anlaşılır. Çiftleme için bir çuvaldan alınan bir avuç buğday çiftlendiği zaman, nihayetinde çift buğday kalırsa o çuvaldaki buğday tohumluk yapılır, tek kalırsa o buğday ekilmez (Cemil, 1933; 207).

Yavuz Bülent Bakiler'in "Sivas'ta Batıl İtikadlar" adlı çalışmasında aktardığı bilgiye göre, Sivas'ta gök gürlediği zaman daha yağmur yağmadan, evin ocağının bacasından dışarıya doğru "Bismillah" deyip bir kaşık fırlatılır. Kaşık, evin dışındaki toprağa açık düşerse, yani çukur tarafı gökyüzüne bakarsa, o zaman o yıl, bolluk bereket olacak demektir. Kaşık sırtını göğe dönerse o yıl rahmet yok demektir (Bakiler, 1974b; 11)

Anadolu'da çiftçiler, Nisanın beşinde havaya bakarlar. Hava açık ise o yıl tohum boldur, kapalı ise ekmek yoktur (Denizcioğlu, 1939; 184). Bu inanış Anadolu'nun farklı yörelerinde ilkbahar'ın değişik günlerine rastlar. Yöre olarak belirledikleri günün güzel olup olmadığına göre o yıl bereketli, uğurlu mu diye tahminde bulunurlar.

Toroslardaki Tahtacılar göre, geyiklerin ekili bir yerden geçmesi oradan alınacak mahsulün bereketli olacağına bir işarettir (Boratav, 1997; 99).

Mehmet Aça'nın "Türk Halk İnanış ve Uygulamalarında İncir ve Üzüm" adlı çalışmasında yer verdiği uygulamaya göre, Konya ili Karatay ilçesi Obruk- Sürüç köyünde bahar aylarında "kangal" (kenger) dikeninin bol olması, o yılın çok bereketli geçeceğine, "züverlik" (üzerlik) otunun bolluğu ise yaz mevsiminin çok kurak geçeceğine delalet etmektedir. (Aça, 2011; 141)

Güney'de iskân eden Türkmen arasında yağmur gece yağar, gündüz durursa (kul azgını), yani ürünün çok olacağına ve kulların azacağına, yağmur gündüz yağar, gece durursa (yıl azgını) yani o yılın ürününün bereketsiz olacağına, hüküm verilir (Yalman, 1993; 523).

Türkler arasında bereketin hangi yıllarda görüleceğine dair bir inanış da söz konusudur. Halk takvimine göre bereketin en bol olduğu, en yağışlı ve dolayısıyla hayırlı yıl Fare Yılı'dır. Yaşar Kalafat'ın "Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV" adlı eserinde yer verdiği diğer yıllar şunlardır:

İnek Yılı: Zahmetli bir yıldır. Kış ayları sert geçer, ürün az olur, inekler sık sık hastalanırlar.

Pars Yılı: Kış etkili ve havalar soğuk olur, verim itibariyle vasat bir yıl olduğu kabul edilir.

Tavşan Yılı: Kıtık yılı olarak kabul edilir. Günler zahmet ve meşakkatli geçer.

Ejderha Yılı: Kadınlar için çetin geçen bir yıldır.

Yılan Yılı: Çok soğuk geçer, ekin bol olur.

At yılı: Havalar çok soğuk geçer, Kış çok erken gelir ve ekinler de don yapar.

Koyun Yılı: Bu yılda ürün bol olur. Geçim zorlaşır, Kış sert geçer.

Maymun Yılı: Bu yıl yağmursuz ve kurak geçer. Kış çok sert olur.

Tavuk Yılı: Bu yılda Kış uzun ve soğuk olur.

Köpek Yılı: Rızıklar az, mahsuller düşük olur.

Domuz Yılı: Rızık bol olur. Kış sert geçer (Kalafat, 2006; 48- 49).

Metin And, Oyun ve Bügü adlı eserinde aktardığı bilgiye göre Ankara köylerinde çocuklar ne oyun oynarlarsa o sene o işin çok olacağına dair bir inanış varmış. Buna göre çocuklar kuyu kazarak oynarlarsa o sene bolluk olur, ekin kuyuları kazılırmış (And, 2007; 48).

Tatar Türklerinde Yaz aylarında Kırmızka (Karıncı) nın yanına bir sopa konur. Tırmanan çok olur ise, o yıl mahsul çok olur (Kalafat, 2006; 38).

Çulpan Zaripova Çetin'in, "Tatar Türklerinin Mevsimlerle İlgili Göreneklere" adlı makalesinde geçen uygulama şöyledir: Tatar Türkleri arasında yapılan "Sabana Çıkma Merasimi" sırasında mahsulün bereketli ve dolgun olması amacıyla toprağa pişmiş yumurta atılmış. Bu yumurtaları sonra çocuklar toplayıp yerlermiş. Bu yumurtaların arasından çocuklar yemeğe başlamadan üç yumurtayı alıp, temizleyip sınırlarmış: eğer yumurta içinde boşluk çok ise hasatlar olmayacak, eğer az ise hasat orta bollukta olacak, eğer boşluk hiç yoksa hasat bol olacak, insanlar ekmeğe doycak demekmiş (Çetin, 2004; 131).

C.6.1.3. Gök Cisimlerinin Konumuna Bağlı Bereket Tahminleri

İnsanlar üzerinde olduğu gibi tarladaki ürünün bereketi konusunda da gök cisimlerinin önemli bir rolü olduğu inancı çok eskilere gitmektedir. Bu inanışın devamı Anadolu'da hala görülmektedir. Özellikle ay, güneş, kuyruklu

yıldız gibi cisimlerin yeryüzü üzerinde etkili olduğunu bilim adamları da ortaya koymaktadırlar. Buna bağlı olarak bu kısımda gök cisimlerine ve onların konumlarına göre yapılmış olan bereket tahminlerine yer verilmiştir.

Anadolu'da ay hilal halinde iken uçları Kibleye doğru ise o ayda yağmur yağacağı, iyilik görüleceği, hilal halinde ayın uçları yukarı doğru ise, o ayın pek hayırlı geçmeyeceği sanılır (Böcuoğlu, 1956; s.n.y.).

Varsaklar'a göre kuyruklu yıldızın görüldüğü köyde varlık, bolluk çok olur. Yalnız bu cismi sadece iyi insanların göreceğine inanılır, sıradan insanlar göremez. (Gökbel, 1998; 125)

C.6.1.4. Tohumun Toprağa Ekilmesine Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Türk Kültüründe ekine başlamadan önce ekinin uğurlu, bereketli olması için önceden temizlenmeye, abdest almaya çok önem verilir. Bu, uğur sayılır. Özellikle Alevi- Bektaşî Türklerde tohumların ekiminden önce kurban kesilir. Buna "bereket kurbanı" denilir. Tohum ekimine başlamadan önce "bereket duası" edilir. Kur'ân-ı Kerîm okunur. Afyon'da mahsulün bereketli olması için, tohum atmadan abdest alıp iki rekat namaz kılarlar. Sonra: "Kurdunan, kuşunan, eşinen, dostunan yemeği nasip eyle" diyerek tohumu saçarlardı (Boratav, 1997; 96).

Her mesleğin bir piri olduğu gibi çiftçilerin de piri Hz. Âdem'dir. Çiftçiler, tarlaya ilk kez tohum atmadan önce ürünün bol olması ve berekete ulaşmak adına "El, benim elim değil, Âdem atamızın eli" derler.

Doğu Anadolu'da tohum ekimi için uğurlu sayılan günler vardır. Bunlar cuma, pazar ve perşembedir (Balcioğlu, 1959; s.n.y.).

Balıkesir'de tohum atarken bereketli olması amacıyla içine nar da kırıklar (Olgunsoy, 2007; 34). Nar, çok taneli bir meyve olması dolayısıyla zürriyet, verim ve bollukla ilgili inanış ve uygulamalarda karşımıza çıkmaktadır.

Hikmet Tanyu "Türklerde Taşla İlgili İnançlar" adlı çalışmasında şöyle bir uygulamaya dikkat çekmiştir: Çerkeş'te (Çankırı) hasatta ekinin savrulacağı gün bir kişi abdest alır, harman yerinde namaz kılar. Sonra

yerden üç adet taş alır. Ekinin altına koyar. Ekin orada taşların üzerine kalburlanır. O taşlar ekinle beraber ambara konur, sonra tohum ekilirken taşlar da tohumla beraber ekilir. Bu taşlar, bereket sayılır (Tanyu, 1969; 116).

Batı Sibiryâ Tatarları toprağı sürmeden önce sabana yağ sürerler ve: "Aşımniñ uñışın bir" diye dua ederler. Toprağı sürdükten ve tohum attıktan sonra ekinin yumurta gibi yuvarlanıp yetişmesi dileğiyle evleklere: "Pitay aş uñsın, arış aş uñsın" diyerek soğan kabuğı suyuyla boyanmış yumurtalar atarlar (Şahin, 1997; 311- 315).

Tatar Türklerinde de tohum atma sırasında yumurta ile ilgili uygulamalara rastlanılır. Çulpan Zaripova Çetin, 2007 tarihli "Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar" adlı çalışmasında yer verdiği uygulamaya göre Tatar Türkleri, toprağı tohumları atmadan yere diz üstü çömelerek:

<i>Bu yılğı çaçular</i>	(Bu yılki tahıllar
<i>Qotlı möbarak bulsın,</i>	Kutlu mübarek olsun,
<i>Tormış tügarak bulsın;</i>	Hayat eksiksiz olsun,
<i>Mal-tuvarlar da artsın,</i>	Mal-davarlar da artsın
<i>Tay qolınnar da çapsın,</i>	Tay kulunlar da koşsun,
<i>İgennarebez uñsın,</i>	Ekinler de bol olsun,
<i>Kükay kebek tuq bulsın,</i>	Yumurta gibi tok olsun,
<i>Yözebez, küñelebez</i>	Yüzümüz ve gönlümüz
<i>Kükay kebek aq bulsın!</i>	Yumurta gibi ak olsun!)

Sözlerini söylerler ve ekin ekilecek yerde yumurta yuvarlayıp bazen de aynı şekilde yumurtaları tohumlarla beraber toprağı atarlar (Çetin, 2007; 5).

Dobruca bölgesinde tarlaların ekilmesi işlemi, Kasım'ın 110. Günü (26 Şubat) yapılmaktadır. O gün gruplar halinde bir tarlaya gidilir. Ekim yapılmadan önce bir takım törenler yapılır. Arabaları çeken hayvanlar süslenir. Tarlaya şarkı söyleyerek girilir. Önceden kararlaştırılan yere gelince, köyün ileri gelenlerinden biri sembolik olarak sabanla yere küçük bir çukur açar ve birkaç avuç buğday serpererek, mahsulün bereketli olmasını diler. Bu millî gelenek Anadolu'da da yaşamaktadır. Tunceli'de, ilkbaharda çift sürüleceğı gün "niyaz" dağıtılır. Niyaz, Tunceli'de yağla yoğrularak pişirilen ekmeğe denilmektedir. Niyazın hamurundan bir parça, koşulan

hayvanların alınlarına ve boynuzlarına sürülür. Bu hamurdan “göme” adı verilen ve iki sac arasında veya kızgın fırın tuğlaları üzerinde pişirilen bir çörek yapılmaktadır. Bu çörek Anadolu'nun diğer bölgelerinde “kömeç, gümeç, gömeç, kömpe” adları ile bilinmektedir. Genellikle Perşembe ve Cuma günleri tören günü olarak seçilmektedir (Çay, 1997; 19)

Karaçaylılar, tarla ekmeye çıkmadan önce, Cangız-terek için kurbanlıklar kesip şöyle dileklerde bulunurlarmış:

“Biz tarla sürmeye gidiyoruz

Karasabanı kırmadan,

Tarlamızı sen sürdür

Tohumumuzu sen bitir!” (Haciveva, 1997; 187).

Tohumun toprağa ekimi sırasında bereketi götürdüğüne inanılan birtakım davranışlar da mevcuttur. Bunlar, kaçınılması gereken, yapılması halinde mahsulün bereketini götürdüğüne inanılan davranışlardır. Örneğin Rumi şubatın ilk günü tarla sürmek iyi sayılmaz. Ziraat (bayramdan bir gün evvelki gün, arife) günü “tekbir girdi” denerek dört gün tarla sürülmez. (Cemil, 1933; 207). Sinop'ta Köylüler Ocak ayının başından sonuna kadar ekin ekmezler, ekilirse mahsulün noksan olacağına inanılır (Ülkütaşır, 1957; 1463). Köyde cenaze varsa o gün çift sürülmez. Isparta'da ay hilal halinde iken bağ budanmaz, ağaç kesilmez, yere tohum ekilmez. Çünkü ay hilal ve üzgün iken budanan bağda üzüm az ve cılız olur, kesilen ağaçta yapılan odunun kuvveti, ekilen tohumun bereketi olmaz. Ay hilal halinde iken uçları Kibleye doğru ise o ayda yağmur yağacağı, iyilik görüleceği, hilal halinde ayın uçları yukarı doğru ise, o ayın pek hayırlı geçmeyeceği sanılır (Böcuoğlu, 1956; s.n.y.). Balıkesir'de darı ekim mevsiminde ve darılar taze iken kuru darı kavrulmaz. Çünkü taze darıların yanacağına ve bereketinin azalacağına inanılır (Balkır, 1935b; 646-648). Tarlalara tohum ekme işi bitmeden konu komşuya tohum verilmez. Aksi halde ekinin bereketinin kalmayacağına inanılır (Kalafat, 2007a; 219).

C.6.1.5. Ürünün Bol Olmasını Sağlamaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar

Erzurum'un Bardız ilçesinde, koyunların sütten kesilmeden önceki son alınan sütleri tarlalara saçı olarak serpilir. Bu süt tarlalara serildiğinde, o yılki ekinin bol ve bereketli olacağına inanılır (Kalafat, 1999a; 126).

Ağrı'da, ayın ışığında bekletilmiş ve uğruna inanılmış dere ve göllerden alınmış sular mahsul bol olması için tarla sulanan suya katılır (Kalafat, 1999a; 35).

Anadolu'da yaygın bir geleneğe göre hasattan buket yapıp kuruması amacıyla başaklar aşağı gelecek şekilde evin duvarına asılır. Bu şekilde hem ev içerisinde hem de mahsulde bolluk ve berekete kavuşulacağına inanılır.

Amasya yöresi Ahıska Türklerinde, içerisinde erzak bitmiş ambarın dibi tamamen sıyrılmaz. Orada çok az miktarda yiyecek bırakılır, buna "ambar bereketi" denilir. Böylece ambarın bereketli olacağına inanılır. Yılın alınan ilk mahsulünden evin fertleri, ürünün sahibi tatmadan kimseye vermez. Ürünün bereketi için bu uygulamanın gereğine inanılır (Kalafat, 2007a; 218).

Ahmet Baha'nın "Safranbolu'da Yörük Düğünleri" adlı çalışmasında aktarmış olduğu bilgiye göre, Safranbolu'da hasat zamanı şehirden köye gelişi takip eden ilk Cuma günü harman duası günüdür. Harman duası edilmedikçe hiç kimse tarlasından ot bile koparamaz. Dua edildikten sonra herkes tarlalarına yayılır, birer arpa başağı kopararak evlerine dönerler (Baha, 1930; 22).

Anadolu'da ilk mahsul olarak elde edilen buğdaydan halka şeklinde bir çörek çeşmenin musluğuna takılır. Amaç sudaki bolluk ve bereketin mahsule geçmesidir. Ayrıca ilk biçilen ekinde bir deste yoldan geçenlere verilerek onlardan bahşiş alınır (Boratav, 1997; 81).

Anadolu'da imece yoluyla hazırlanan işlerde insanlar, uğur ve bereket getirdiğine inanılan kimseleri, başlanan işin içine katmak veya en azından onların da ellerinin işe değmesini sağlamak isterler. Bu inanca, Iğdır, Kars, Ağrı, Sivas, Van ve Erzurum çevrelerinde sıkça tesadüf edilmektedir (Kalafat, 1999a; 68).

Iğdır'a ait bir inanca göre ambarların bereketli olması için kapıların üst kısmına buğday ve elma konulur (Kalafat, 2006; 450).

Balıkesir’de arpa, buğday veya çavdarda bir dalda çift başak görülürse kurban kesilir çünkü onun bereket olduğuna inanılır (Balkır, 1935a; 568).

Gündüz Artan’ın “Gülner’da Bazı İnanışlar” adlı çalışmasında aktardığı bilgiye göre, Gülner’da harman yerinde buğday samandan ayrıldıktan sonra bir yere yığılır, bereketlenmesi için ortasına yaba sokulur ve etrafa bakmadan oturulur. Sonra “Allah birdir, Peygamber hak, bereketi çok” diyerek çuvallara doldurulur. Ayrıca bereketli olması için geline buğday saçtırılır (Artan, 1963; s.n.y.).

İstanbul’da İlbaharda ilk gök gürültüsü işitildiği zaman bolluk olsun diye ambarlara taşla vururlar, elleriyle ceplerine de zengin olalım diye vururlar (Behire, 1934; 316).

Artvin yöresi Ahıska Türklerinde ürünün bol ve bereketli olması için mısır hediye yapılır (Kalafat, 2007a; 203).

Sivas’ta ekin biçmeye başlamadan önce, tırpanları dikerler: “Pirimiz Hazret-i Âdem, Peygamberimiz Muhammed, Salli ‘âlâ Muhammed” derler (Boratav, 1997; 11).

Kutlu Özen’in “Divriği’de Hasat” adlı çalışmasında hakkında bilgi vermiş olduğu Divriği’ye ait bir geleneğe göre hasada başlamadan önce bir Anadolu ermişinin türbesine, kutsal bilinen bir ulu ağaca, bazen bir su gözesine, bazen karlı bir dağ tepesine topluca ziyarete gidilir. Burada kurban kesip topluca yemek yerler, hasat mevsiminin bereketli olması için dua ederler. Birkaç gün sonra tarlaya ilk giden besmele çekerek, ekini biçmeye başlar; sonradan gelenler, “bereketli olsun, hayırlı olsun, kolay gelsin!” diyerek biçmeye başlarlar. Bu arada;

“Sallallahu Muhammed,

Geçmişlere rahmet,

Ambarlara bereket,

Köyümüze güç, kuvvet” sözlerini hep bir ağızdan söylerler, bu işleme “salavatlama” derler. Tarlada biçilecek ekinin bitmesine doğru, birkaç tutamlık ekin yolunmadan bırakılır. “Bu, tarlanın bereketi, kurdun kuşun hakkıdır” derler (Özen, 1987; 227).

Divriği’nin bir diğer köyünde ise işçiler hep birlikte:

“Güzün ekerler ekini

Yazın keserler kökünü

Tanrım bunun sebebi

Verelim Muhammet'e salâvat" diyerek işi bitirirler. Herkes son başak demetini başında döndürerek havaya atar. İnanişâ göre bunlar gelecek yılın bereketini teşkil eder (Elçin, 1991; 46).

Sivas yöresinde "kaba yele ekin salavatlama" olarak da bilinen bu uygulama Avşar Türklerinde "hala çekme" adıyla uygulanmıştır. Tarlada mahsul çok olursa bir horoz veya tavuk kesilerek kanı tarlaya serpilir. Ekinin biçiminde bir aksakal, biçimcilerin karşısında durur salâvat çeker ve

"Erin erine

Hakkın birine

Şahı merdan devletine

Zemi(tarla) oldu külâh(ham tarla)

Ekip biçen görmesün derdü bela

Be hakkı şahı kerbahar

Uşağlar bir deyin (hala)" der ve sonra hep birlikte "hala" denir. İşçiler tarla sahibine "kutlu olsun" der ve yemeğe davet edilirler. Avşarlardaki bu uygulama Azerbaycan, Borçalı, Derbent, Nahçıvan ve Kars'ta "horavel" olarak bilinir (Kalafat, 2007b; 152- 153).

Ziraî mahsulün bol olması için, çeşitli Türk topluluklarında uygulanan bir uygulama da "çift çıkarma" veya "toprağa ilk defa saban vurma" törenidir. M. Abdulhaluk Çay'ın "Türk Ergenekon Bayramı- Nevrûz" adlı çalışmasında yer verdiği uygulamaya göre Doğu Anadolu'da, Nisan-Mayıs aylarında sabanı ilk defa toprağa vurma törenini düzenleyen aile reisi, köy ihtiyarlarından çift çıkarma gününün tespit edilmesini ister. Daha sonra köyün ihtiyar kadınları bu evde toplanarak imece usulü ile yufka açar, ekmek pişirirler. Tören günü, öküzlerini alan halk tören mahalline gider, törene katılanlara ekmek dağıtılır, en yaşlı zat iki adet çiğ yumurtayı öküzlerin alınlarına vurarak kırar ve öküzlere de çift ekmeğinden yedirir. Bu arada herkes, "Allah kabul etsin, bereketli olsun!" der ve dualar okunur (Çay, 1988; 57).

Kars'ın Sarıkamış ilçesinde yapılan Çift Çıkarma ya da Çift Ekmeği töreninde yemekler yenilip ekmekler pişirildikten sonra aile başkanı tersine çevrilmiş bir kürk giyer, kürkün tüylerine şekerler asılır, beline kemer yerine

urgan ya da ip bağlanır. Ayrıca peştamal asılır, başına börk geçirilir. Elinde uzun bir sopa vardır. Saban renk renk boyalarla süslenir. Öküzler de muskalar, boncuklarla süslenir, boynuzlarına yağ sürülür. Boyunduruğa koşulan öküzlerle tarlaya doğru yola çıkılır. Önden giden delikanlılar ellerindeki tepsilerden herkese dilim dilim çift ekmeği dağıtırlar. Çiftçinin sırtına yumurta atıp su serperler, arkasına paçavralardan yapılmış kuyruk bağlarlar, yüzüne is sürüp karartırlar. Köyün ileri gelenlerinden en yaşlısı iki çiğ yumurtayı öküzlerin alınlarına vurup kırar, öküzlere çift ekmeği yedirir. Dua edilir, bolluk dilenir. Yerel danslar yapılır. Delikanlılar çifti boyunduruğa bağlarlar. Çiftçi peştamalına tohum doldurur, köyün imamı bu tohumdan bir avuç alarak dua okur, peştamala döker. Köyün büyükleri tohumun içine bozuk para ve şeker karıştırırlar. Çocuklar atılan tohumla birlikte toprağa düşen para ve şekerleri toplarlar. Çift sürme bitince boyunduruk tersine asılarak tarladan köye dönülür, yemekler yenmeye başlanır. Ve gelecek yıl töreni kimin düzenleyeceği saptanır. Bundan sonra çeşitli oyunlar, eğlenceler yapılır (And, 2007; 314).

Türk kültüründe çuvaldan yuvarlanan bir iki patatesin veya soğanın peşinden gidilmez. Onun için "toprağın veya suyun hakkı" denilir. Bunlar toprağa veya suya yapılan saçılardır (Kalafat, 2007b; 64). Aynı şekilde Anadolu'da hasat zamanı dökülen ürünler toprağın hakkı kabul edilir.

Pervin Ergun'un "Türk Kültüründe Ağaç Kültü" adlı eserinde aktardığı bilgiye göre, gebe kadının diktiği ağaç çabuk büyür ve bol meyveli olur. Meyve ağaçlarına kurban kanı sürülürse ağaç verimli olur. Bir ağacın ilk meyvesini doğurgan bir kadın yerse ağaç verimli olur (Ergun, 2004; 493-494). Çünkü tarım ve hayvancılıkla uğraşan toplumlarda bağ- bahçe- tarla düzeni- çapa, sulama- hasat derme işlemlerinde kadının sorumluluğu, analığından kaynaklanan önemini pekiştirmiş, kadın cinsi zamanla bereketi getiren önemli bir güç olarak düşünülmüştür. (Akarpınar, 2000; 180)

C.6.1.6. Tarladaki Bereketi Kaçırdığına İnanılan Durumlar

Özellikle Alevi- Bektaşî Türklerde uğursuz olarak görülen tavşanın geçtiği tarlanın yedi yıl kullanılmaması gerektiğine dair bir inanış vardır.

“Osman’ın pisiği/ kedisi” dedikleri tavşanın kadınlar gibi adet görmesi ve diğer pek çok sebeple Aleviler, tavşanın bereketi yok edici bir hayvan olduğu inancındadırlar.

İsmet Zeki Eyuboğlu, “Anadolu İnançları” adlı çalışmasında bu duruma örnek davranışlara yer vermiştir. Anadolu’da ekin ekili tarlada işenmez, kadınla sevişilmez. Yoksa ekinlerin kıt olacağı, bereketin kesileceğine dair bir inanış vardır. Ekin savrulurken harmanın içinden geçilirse, harmanın bereketinin gideceğine inanılır (Eyuboğlu, 1998; 192).

C.6.1.7. Ekin Sırasında Yapılan Bayramlar:

Gerek Türkiye’de gerek Türkiye dışında yaşayan Türklerin mevsimlik bayramlarına bakılacak olursa bunların birçoğunun aynı zamanda tarım bereketiyle ilgili pek çok inanış ve uygulama içerdiği görülür. Örneğin Karaçaylılar tarafından “To tur”, “Golke”, “Gutan”, “Şaban Tay”, “Tegri Toy”, “Hardar, Eriteg” gibi baharı karşılamaya yönelik bayramlar içerisinde tarım bereketi ve bolluğuyla ilgili pek çok inanış ve uygulama bulunmaktadır (Kalafat, 2006; 383).

Çulpan Zaripova Çetin’in “Tatar Türklerinin Mevsimlerle İlgili Gelenekleri” adlı çalışmasında yer verdiği bilgiye göre Tatar Türkleri tarafından yapılan Sabantoy Bayramı’nda bir gün önce çocuklara botqa (lapa) dağıtılır. İkram sonrası çeşitli oyunlar oynanır. Bu oyunlardan birinde botqa kaşıklara alınıp kargalar gibi zıplanarak önceden açılan yerlere serpilir. Yere yapılan botqa saçısının Yer Ana’ya duyulan saygıyla büyük bir ilgisi vardır. Sabantoy’a hazırlığın ilk aşamasını “Saban Çizmek” oluşturur. Saban çizildikten sonra hediyeler toplanır. Sabandan dönenler kır kapısı yanında beklenilir, onların üzerine yılın kurak geçmemesi ve yağmur zamanı bol yağmura kavuşmak amacıyla su dökülür. Karın yerden kalktığı günden itibaren bahar ekini ekilinceye kadar kutlanılan bu merasimde kıra çıkmadan mayasız hamurdan ekmekler pişirme ve onları evdeki en yüksek rafa koyma âdeti de mahsulün bereketli olması içindir (Çetin, 2004; 124).

Yaşar Kalafat'ın aktardığı bilgiye göre, Karaçay- Malkar Türklerinin 6 Haziran'da, ekine çıkmadan önce kutladıkları Saban- Toy merasiminde ise bereketle ilgili şarkılar söylenirdi. Bunlardan birinde tahıl ruhu Davle için

"O,Davle tarla, tarla

Ustalığı çok Davle

Öküzlerini koş, Davle

Tahılını saç Davle,

Sonbahara mutlu yetiş Davle

Bir taneyi bin et

Buzun taşı ufala" şarkısı söylenir ve tarlayı ilk sürececek öküzler süslenip onlara dua edilirdi. Daha sonra algış adı verilen dualar yapılırdı:

"Baharımız Yağmurlu olsun

Sonbaharımız güneşli olsun

Kışımız karlı olsun

Ağıllarda hayvanlar olsun

Kovanlar ballı olsun" denirdi. Ayrıca öküzlerin böğürmelerine göre yazın nasıl geçeceği tahmin edilmeye çalışılırdı. Tahıl'ın iyisi için Altın Hardar dansı yapılırdı. Bayram üç gün sürmekteydi (Kalafat, 2006; 394- 395).

Kazan Tatarları arasında yapılan Ekim Bayramı da toprağı ekmeden önce ürünün artması, bereketli olması amacıyla gerçekleştirilen bir uygulamadır. Geleneğe göre davet amacıyla birkaç gün önceden çocuklar kapı kapı dolaşarak yumurta toplar. Ekinden önce herkes yağını ve pirincini alarak açık bir alana veya tepeye çıkar. Burada "Zere Butka"sı denilen pilav pişirilir. Ekinden sonra ekini yapanlara "Saban Pilavı" ikram edilir. Ekin bereketi için "Saban Kurbanı" kesilir. Hayvan kesilirken bereket duası yapılır. Daha sonra halk tarafından evden eve ziyaret yapılır. Buna da "Saban Sırası" denilir (Kalafat, 2006; 15-16).

Türk kültüründe ekin zamanı yapılan bayramlar esnasında oyunlara da yer verilmektedir. Örneğin Karaman/ Ağın'da ekin zamanı oynanan Cula oyununda Cula'nın gözüken yerleri isle karartılır, başına yeşilliklerden bir taç, boynuna kolye, kuyruk yerine bir elek ve çan takılır. Cula çeşitli güldürücü hareketler yapar. Köylüler de "Cula cula, ekinimizi sula" diye bağırır, köyün dışında dans ederler ve meraya, işe dönerler (And, 2007; 214).

C.6.1.8. Hasat Zamanı Yapılan Bayramlar

Karay Türklerinde Sonbaharda "Orak toyu" yapılır. Bu toyda başaklar toplanılır, bir demet yapılır. Bu demetle bir ekin çelenği oluşturulur ve Kenasa'ya getirilir. Sonra bu çelenk duvara asılır. Bu çelenk orada bir yıl kalır. Her yıl yapılan bu uygulamadan amaç, mahsulün bol ve bereketli olmasıdır. Pişirilen yemekler toplu olarak yenilir (Kalafat, 2007a; 193).

Türk kültüründe hasat zamanı oynanan oyunlardan en bilineni Şükrü Elçin'in Anadolu'da Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu) adlı eserinde yer vermiş ve açıklamış olduğu, Çanakkale'nin Biga ilçesine ait Cemalcik Oyunu'dur. Bitki kültüne bağlı olarak gerçekleştirilen bu oyun mahsulün elde edilmesi sırasında oynanır. Ağustos ayında, harmanlar dövüldüğü sırada geceleyin delikanlılar toplanırlar. İçlerinden birisi kız kılığına girer. Teke adını alan diğer bir genç, bulabildiği iri çanları beline bağlar. İri yarı bir adam olan Teke yanında kız olduğu halde kol kola bütün evleri dolaşırlar. Arkalarında diğer gençler de vardır. İlk uğradıkları evin önünde şöyle bir tekerleme söylerler:

"Cemalci geldi duydunuz mu?

Selam verdik aldınız mı ?"

Sonra:

"Ya verin hakkımızı

Ya kırarız kapınızı

Vermezseniz hakkımızı

Kırıyoruz kapınızı" derler. Ev sahipleri oyuncuları memnun ederlerse ikinci bir tekerlemeyi mani makamıyla terennüm ederler:

"Tarlada pulluğun işlesin

Yaylada koyunun kışlasın

Allah sana evlat (gelin veya güvey) bağışlasın"

Daha sonra toplanan parayla oyuncular saz satın alırlar. Artan parayla Kış aylarında helva yapıp yerler. Yozgat'ta oynanan "Cemal Oyunu"nda ise oyun köyde değil harman yerinde geçer. Harmana gelen oyuncular:

"Elveda harman

Elveda harman başı

Seneye bu zaman

Geliriz berekete karşı" türküsünü söylerler.

Harman sahibi de onları memnun etmek için bir şinik buğday verir. Delikanlılar dualarla oradan ayrıldıktan sonra diğer harmanları da dolaşır ve topladıkları buğdayları satıp kendilerine ziyafet çekerler (Elçin, 1991; 48).

Anadolu'da oynanan tarımsal oyunların büyük bir kesiminin bereket ve bitki kültürle alakalı eski ritüel kalıntıları olduğunu belirten Metin And'ın Oyun ve Bügü adlı eserinde aktarmış olduğu bilgiye göre, Adana köylerinde Yüz Boyama adıyla oynanan oyun mahsulün bereketli olması için hasat zamanı oynanır. Bu oyun, buğdayın kaynatılıp bulgur yapıldığı Temmuz ve Ağustos aylarında yalnızca kadınlar tarafından oynanır. Akşam bir meydana büyük bir ateş yakılır, üstüne büyük bir bakır kazan, içine de temizlenmiş buğdayla su konur. Buğday on, on beş evden toplanır. Buğday verenlerin hepsi yüzlerini karaya boyarlar. Burada Tanrı'ya bolluk vermesi için yakarılır. Herkes sırayla kalkıp dans eder gibi ateş çevresinde dolanır. Buğday gece yarısına doğru helva kıvamına gelince, içine şeker katılarak helva yapılır. Ertesi gün bu helva komşulara dağıtılır (And, 2007; 315).

Türk kültüründe en eski zamanlardan itibaren çeşitli eğlenceler eşliğinde kutlana gelen Bağ bozumu şenlikleri, bereketle ilgili pek çok inanış ve uygulama barındırmaktadır. Üzümlerin hasat edildiği bu şenlikler esnasında bereketin en son üzüm çubuğunda olduğuna dair Anadolu'da bir inanış bulunmaktadır.

Konya'da Ağustos ayında üzümler olgunlaştıktan sonra tadına, rengine, cinsine bakılarak sergi²⁹ zamanına karar verilir. 15-20 gün geçtikten sonra kuruyan üzümler toplanmaya başlanır. Bu sırada yere düşerek kum ve çakıl taşlarına yapışan üzümler de itinayla toplanır. Çünkü bereketin bu dökülenlerde olduğuna inanılır (Yıldız, 1997; 8- 10). Daha sonra Bağ bozumu hazırlıkları başlar. Bağ bozumu şenlikleri tıpkı baharı karşılama amacıyla yapılan bayramlar gibi eğlenceli bir festival görünümündedir. O gün en güzel elbiselerini giyen insanlar şarkılar, türküler eşliğinde yaptıkları yemekleri

²⁹ Bağda kurumaya elverişli olan üzümlerin nemsiz, güneşi bol yerlerde kurutularak kuru üzüm haline gelmesi. Kuru üzüm hasadı.

yerler. Sonra toplu halde bolluk bereket temennisinde bulunurlar. Birbirlerinden ayrılırken “Uğurlar ola!”, “Allah bereket versin!” veya “Bereket ola!” derler ve tekrar bağlarına yönelirler.

Anadolu’da görülen seyirlik köylü oyunlarının Yakın Doğu’daki eski uygarlıkların bolluk törenleri kalıntıları olduğunu öne süren Metin And, “Anadolu’da Seyirlik Köylü Oyunları Üzerine” adlı makalesinde Çankırı’ya ait bir bağ bozumu şenliğini aktarmaktadır: Ekim ayı sonlarında yapılan bu şenlikte önce bir çığırtkan bir gün önceden bunu evlere haber verir. Evlerde hazırlık yapılır, ertesi günü bağlara gidilir. Oyuncular davulcu, zurnacıdan başka keçi postuna girmiş yüzüne un sürülmüş, dört ayak üzerinde yürüyen keçidir. Bağ bağ dolaşılır, davulcu her bağ sahibine “Hey ağam, bağın bereketli olsun” der. Geçen yıldan kalmış pekmezden bağa dökülür. Davulcu, “Bizim Çelebiyi (Keçiyi) gör bakalım” der. Bağın üzümünden ve kavurmasından tadılır, keçiye de bir salkım üzüm verilir. Her bağ sahibi bu şekilde dolaşıldıktan sonra akşam ilçeye dönülerek sin-sin oynanır. (And, 1966; 4269).

Anadolu’da tarla ve evlerin olduğu gibi bağların da koruyucu bir iyisi olduğuna inanılır. Her bağda ayrı ayrı var olduğuna inanılan bu iye ev iyesinde de görüldüğü üzere yılan olarak tasavvur edilmiştir. İnaniş’a göre kimse bu yılanı dokunamaz. Bağdaki mahsulün bereketi bu yılanı bağlanır ve onu incitmemek, ondan sakınmak ve onu beslemek gerektiğine inanılır.

C.6.2. Yağmura Bağlı İnaniş ve Uygulamalar

Tarihin büyük bir bölümünü tarım ve hayvancılığa bağlı olarak yaşayan insanoğlu tarafından yağmur ve yağmurun toprağa değmesiyle oluşan bolluk, ilâhi bir bereket ve rahmet olarak algılanırken yağmursuzluk ve yağmursuzlukla ortaya çıkan kuraklık ve kıtlık ise Tanrı’nın bir cezası olarak algılanmıştır. Bu sebeple, insanlar yüzyıllar boyu yağmurun bereketine sahip olabilmek için belirli inanişların yanı sıra birtakım tören ve uygulamalar geliştirmiştir. Türk kültüründe de yer alan ve kökeni eski Türk dinî inanç sistemi olan bu uygulamalar tarıma bağlı yaşayan Türkler için çok büyük bir öneme sahip olmuştur.

Orhan Acıpayamlı, memleketimizde yapılan yağmur törenlerine değişik isimler verilmekle beraber, genel olarak, hepsine birden *yağmur duası* denilmekte olduğunu "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko- Sosyal Metotla İncelenmesi- Etnoloji" adlı çalışmasında dile getirmiştir. (Acıpayamlı, 1964; 221). Gürbüz Enginer ise yağmur duasının ne olduğunu "Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri" adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir: "Yağmur duası daha çok yapay sulama teknolojisinin ulaşmadığı yöre ve toplumlarda görülen, kuraklık dönemlerinde kuraklığı gidermek için doğaüstü güçlere doğrudan ya da doğaüstü yakınlığı tasarılan güçler aracılığı ile dolaylı bir biçimde ilişki kurma ve onlardan yağmur yağdırmaları isteğine yönelik olarak uygulanan dinsel, büyüsel ritüellerin bütünüdür." (Enginer, 1997; 211).

Türk inancında yağmuru gönderen Allah'tır. Yaşamsal öneme sahip yağmurların geldiği yer ise -eski Gök-Tanrı inancına bağlı olarak gökyüzüdür. Eliade'nin eserinde belirtmiş olduğu üzere, hemen hemen tüm kültürlerde karşımıza çıkan, evreni yaratan göksel bir varlığın temel işlevi gökyüzünden yağmurları yani tohumlarını göndererek yeryüzünü dölemek ve yeryüzüne bereket vermek olmuştur (Eliade, 2003c; 61). "*Gökyüzü her şeyden önce gök gürültüsünün "çıktığı" ve bulutların toplanıp hangi tarlaya bereket yağdıracaklarına karar verdikleri yerdir; yani yeryüzündeki yaşamın devamına karar verilen yerdir. Göğün aşkınlığı, öncelikle hava durumuyla ilgili özelliklerinde yatmaktadır ve "gücü", sayısız tohumun bulunduğu bir deponun sahip olduğu güçtür.*" (Eliade, 2003c; 107).

C.6.2.1. Yağmurun Yağmasına İşaret Eden Durumlar

Sivas'ta halk arasındaki inanca göre kurbağalar öttüğü zaman mutlaka yağmur yağar. (Demiray, 1973; 13).

Balıkesir'de kedi güneşe karşı oturup sırtını yalarsa yağmur yağacağına dair bir inanış vardır. (Sadi, 1933; 209). Öte yandan solucanlar meydana çıkar, sürünürse yağmur yağar. (Balkır, 1935a; 568). Karıncalar yuvalarından kaçarsa çok yağmur yağar. Ağaç yaprakları aşağı doğru sarkarsa yağmur yağar. (Nezihî, 1961; 383).

Muğla'daki inanca göre ay hilal halinde iken ilk görüldüğünde uçları cenuba dönük ise, o ay içinde havanın yağmurlu, ayın uçları şimale dönük ise kurak olacağı inancı vardır. (Aker, 1956; s.n.y.).

Makedonya'da, gökkuşağı renklerinde bir böcek vardır ve yağmur yağacağı zaman bahçelerde görülür. Bu böceğin görülmesi halinde, yağmurun mutlak yağacağına inanılmaktadır. (Ercan, 2006; 76).

Ali Rıza Yalman'ın "Cenup'ta Türkmen Oymakları" adlı eserinde belirttiği üzere güneşin veya ayın çevresinde bir çember bulunursa buna ay ve gün ağıl çevirmiş denir. Güneş ve ay doğarken ağıl çevirirse, bu yağmurun yağacağına işarettir. Solucanlar toprağı yukarı doğru iter ve başlarını deliğın ucuna getirirlerse mutlaka yağmur yağar. Tavukların bitlenmesi, eşeğın kulaklarını sallaması yine yağmurun yağacağına işarettir. (Yalman, 1993; 56-58).

Sivas'ın Zara ilçesinde ocağın külü ocağın dışına taşarsa, yağmur yağacağına inanılır. (Kalafat, 1999a; 63).

Fırat yöresinde çocuklar suyla çok oynarsa, yağmurun yağacağına inanırlar. Erzurum ve çevresinde ayın gökte donuk gözükmesi halinde o gece yağmur yağacağına inanılır. (Kalafat, 1999; 123)

Kuş, suyun içinde oynarsa, arılar aniden kovanlara dönerse, keçi kuyruğunu zamansız olarak dikerse, tavuk bitlenip, yerde sürünürse yağmur yağacak demektir. (Şimşek, 2003a; 80).

C.6.2.2. Yağmur Yağdırmaya Yönelik Uygulamalar

Türk coğrafyasında yöreden yöreye değişiklik gösteren, yağmur yağdırma amacına yönelik pek çok uygulama vardır. Özellikle Esmâ Şimşek'in "Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: 'Çömçeli Gelin" adlı çalışmasından yararlanarak oluşturduğumuz bu kısımda yer alan yağmur yağdırmaya yönelik uygulamalar şunlardır:

- ❖ Üç gün oruç tutulur. (Ankara)
- ❖ Mevlit okutulur.

- ❖ Toplu halde yağmur duası yapılır. Yağmur duası için gidilecek mekâna hayvan sürüleri de götürülür. Yürüyüş sırasında mümkün olduğunca gürültü yapmaya çalışılır. Kuzular analarından ayrı tutularak meleştirilir. Elbiseler ters giyilir. Avuç içleri ile parmaklar yere bakar bir durumda eller aşağı-yukarı hareket ettirilir. Bu, yağmur yağışının bir taklididir. Bu tür sihrî uygulamalar dualarla ve "âmin!" sesleriyle pekiştirilir. Yağmur duasının yapıldığı yerler değişik niteliktedir. Bunlar bir mezarlık, bir yatır, bir değirmen veya bir su kaynağı yanındaki geniş arazi parçası olabileceği gibi, herhangi bir düzlük de olabilir. Dua yerleri, genel olarak, yüksek mevkilerdir.
- ❖ Yağmur duasında kullanılmak üzere değişik şekillerde taş veya kum toplanır. (Ankara, Elazığ, Konya, Uluborlu, Isparta, Tekirdağ, Denizli)
- ❖ Hocalardan biri, gizlice kırk boğumlu filiz bulup, filizin gözlerinden her birine birer kere "Yasin" suresini okur. (Konya)
- ❖ Henüz tomurcuk halindeki söğüt ağacından bir tomurcuklu dal kesilip, bu tomurcukların her birine bir dua okunduktan sonra akarsuya bırakılır. (Elazığ)
- ❖ İrmaktan veya dereden alınan kırk tane çakıl taşına, kırk "Yasin" okunarak suya atılır. (Sivas)
- ❖ Birden fazla karısı olan kimselerin ayakkabıları suya ıslatılır. (Mersin) O. Acıpayamlının görüşüne göre bu kimselerin birden fazla eşe sahip olmaları onların bereketli kimseler olduğu anlamına gelmektedir. Bu özellikleri de yağmurun yağmasını hızlandırıcı bir rol oynamaktadır.
- ❖ İki evli olan bir adamın hanımlarından birinin evinden sacayağı çalınarak suya atılır. (Osmaniye)
- ❖ Yeni evliler zorla suya batırılır. (Böylece bu gibilerin temizlikleri sağlanmış olur.) (Mersin)
- ❖ Hasis adamın oluşunu çalar ve suya atarlar. (Gaziantep)
- ❖ Herhangi bir kelle alınıp, üzeri yazdırılarak hocaya okutulur. Sonra bir ip takılarak "Sabın Çayı"na ıslatılır. (Osmaniye)
- ❖ Ölmüş bir kâfirin kafası suya atılır. (Sivas)
- ❖ Bir at başı yazılarak, akarsuyun içine atılır. (Osmaniye)
- ❖ Tuz kavrularak suya atılır. (Mersin)
- ❖ Suda kaplumbağa ıslatılır. (Mersin)

- ❖ Mağaradan bir tavuk alınarak suya atılır. (Sivas)
- ❖ Oklava suya atılır.
- ❖ Sel ağacı suya atılır.(Sivas/Hafik)
- ❖ Mezar tahtası suya atılır.(Sivas)
- ❖ İçinde ölü taşıyan sal (tabut) suya batırılır. (Mersin)
- ❖ Önemli bir zatın mezarlığından bir miktar toprak alınarak, yerine başka bir yerden alınan toprak konur. Mezarlıktan alınan toprak suda ıslatılır.(Adana-Feke)
- ❖ Çoban sopasını suya sokar. (Sivas)
- ❖ Yağmur yağarken bir demir parçası sokağa, yağmurun altına konur.Bu yağmurun bol yağması amacıyladır. (Sivas)
- ❖ At kafasına dua yazılır. (Konya, Ankara, Denizli)
- ❖ Yerden akrep çıkarılıp, kuyruğundan sakızlık ağacına asılır. (Osmaniye)
- ❖ Yılan, canlı canlı veya öldürülerek yakılır. (Azerbaycan, Osmaniye, Kayseri vs.)
- ❖ Ebe taşı oyunu oynanır. (Kayseri)
- ❖ Çocukların toplanıp, evlerden topladıkları yiyecekleri pilav pişirip yemesiyle yağmur yağacağına inanılır. (Kayseri)
- ❖ Balıkesir’de yağmur duası esnasında bolluk ve bereket simgesi üzüm dalı dereye ıslanır.
- ❖ Başkurdistan ve Kazakistan’da “Karga Butkahı” töreni yapılır.
- ❖ Makedonya’da yağmur duası sırasında, küçük bir kız çocuğu yapraklarla süslenir ve kız çocuğu kendi etrafında döndürülür. Bu dönüş ne kadar hızlı olursa o yağmurun da o kadar kısa zamanda yağacağına inanılır ve tören sonunda da kız çocuğuna hediye verilerek sevindirilir. Ayrıca, yağmurun ardından çıkan gökkuşağı görüldüğü zaman, bereket duası okunur.
- ❖ Türkmenistan’da yağmurun pîri Burkut Ata’dır. Bir yağmur iyesi olarak Burkut Ata’ya, değişik adlar altında Türkmen, Tatar, Başkurt, Özbeklerde rastlanılır. Türkmenlerde Burkut Ata, gökyüzünde yaşayan, ara sıra yeryüzüne inen, elindeki tokmağı ile bulutları dövüp, istediği tarafa süren, yağmur yağdıran biridir. Türkmenler havaların kurak olduğu ya da kıtlık baş gösterdiği vakit toplanıp Burkut Ata’ya

“Hudayolu” denilen bir şölen tertip ederler ve ona adakta bulunurlar. Ayrıca onun makamı yağmur ve bereket talebiyle ziyaret edilmektedir. (Gökçimen, 2010; 69-70).

❖ Azerbaycan’da:

- a) Bir gülle ile ölmüş adamın kabrinden taş toprak getirilip suya atılır.
- b) Anası, kızı ve kendi dul olan bir kadının ocak taşı çalınıp suya atılır.
- c) Tohumluk buğdaydan hedik pişirip sacda kavurarak, şehit olmuş bir insanın kabrinden taş götürüp sacda kızdırılır.
- d) Kaplumbağa, ayağından asılır.
- e) Baltanın ağzı yukarıya çevrilir. (Şimşek, 2003a; 79-80; Acıpayamalı, 1963; 1-2; Acıpayamalı, 1964; 230-238; Sait, 1933; 128; Gökbel, 1998; 129,130, 136; Ercan, 2006; 76; Aça, 2011; 145)

Türk kültüründe yağmur yağdırma amacıyla yapılan bu uygulamalardan bir kısmının dinsel, bir kısmının da dinsel olmayan bir mahiyette -yani İslâmiyet’le ilgili olmayıp Eski Türk inanışı ile bağlantılı- olduğunu belirten Orhan Acıpayamalı, “oruç tutma, mevlût okutma, camide toplanma, kum, çakıl ve taşta dua okuma, at kafasına dua yazma, kırk boğumlu asma çubuğunun gözlerine dua okuma” gibi işlemleri dinsel işlemler; “çakıl, taş, kum ve nohut toplama, suya kavrulmuş tuz atma, birden fazla karılı kimsenin ayakkabılarını ıslatma, yeni evlileri suya atma, suya tabut atma, kaplumbağa ıslatma, yemek pişirme” gibi işlemleri de dinsel olmayan işlemler adı altında tasnif etmiştir. (Acıpayamalı, 1964; 232)

Türkiye ve Türkiye dışındaki Türklerin yapmış oldukları yağmur dualarına bakılacak olursa genel olarak taşın kullanıldığı görülür. Anadolu’nun belirli yerlerinde belirli sayılarda taşların alınıp belirli işlemler sonucunda suya atılması yaygın bir uygulamadır. Bu uygulamada çuvallarla çiftçi gençlerin sırtında taşınmaları, uygun yerlere dökülmeleri, tekrar okunup üflenmeleri, üzerlerine kurban kesilmeleri ve suya atılmaları gibi işlemler söz konusudur.

Orhan Acıpayamalı taşın su ile olan münasebeti ve yağmur yağdırma işlevi hakkında “Türkiye’de Yağmur Duası ve Psiko- Sosyal Metotla İncelenmesi- Etnoloji” adlı çalışmasında şu yorumu yapmaktadır:

“Taşın suya atılması demek, taş ile suyun temasa gelmeleri demektir. Taş ile suyun temasa gelmeleri ise bunların özelliklerinin karşı karşıya

gelmeleri demektir. Taş kuraklık çeken bir araziden alınmıştır. Bu arazinin izdirabı vardır. Uzun müddet rahmet yüzü görmemiştir. Bu arazi suya hasrettir. Bu durumdaki araziye ait bir taş parçası, daha doğrusu parçaları yağmur duası dolayısıyla su ile temasa getirilmiştir. Su ise yağmurun bir parçasıdır. O halde susuzluk sebebi ile izdirap çeken bir bütünün parçası olan taş, yağmurun bir parçası olan su ile temas halindedir. Şu halde, burada sihrin temas prensibini hatırlamamız faydalı olacaktır. Bir bütünün bir parçası üzerine yapılan etki derhal ve aynen bütüne geçer. ...Bu geçmenin sonucunda ise taşın ıslanması gibi bütün o arazi de ıslanacaktır. Yani o araziye yağmur yağacaktır.” (Acıpayamlı, 1964; 234-235).

M. Eliade'nin görüşüne göre ise taşın bereketle ilgili uygulamalarda yer almasının ve onun kutsal kabul edilmesinin başlıca nedeni geldiği yerdir. Taş, yağmur yağdıran gök gürültüsü ile gökten düşmüştür. Yani geldiği yer, döktüğü sayısız tohumla yeryüzüne bereket dağıtan kutsal gökyüzüdür. Yağmur yağdıran taşların sahip olduğu bereketlendirme, yağmur yağdırma vasfının temelinde bu inanış yer almaktadır. (Eliade, 2003c; 232)

Dünya üzerindeki çeşitli toplumlarca yağmur yağdırma amacıyla yapılan taşla ilgili uygulamaların kökeni Türk kültüründe çok eskilere dayanmaktadır. Bu gibi sihrî uygulamalar İslâmi olmaktan ziyade daha çok eski Türk dini inanışlarıyla ilgilidir. Kültürel bellekle gelen bu uygulamalar, daha sonra İslâmi dualarla birleşerek yeni bir hal almıştır. Boratav'ın görüşüne göre yağmur törenlerindeki taş ögesinin kökeni, Türklerle Moğollarda ortak “Yada Taşı” geleneğine çıkar (Boratav, 1997; 141). Yada taşının yağmur yağdırma gibi pek çok sihrî özelliği olduğunu Çin ve Arap kaynakları aktarmaktadır. Abdülkadir İnan “Tarihte ve Bugün Şamanizm” adlı eserinde Yada Taşı ile ilgili şu bilgiyi vermektedir:

“Türk kavimlerinde çok eski devirlerden beri yaygın bir inanca göre, büyük Türk tanrısı Türklerin cediti âlâsına yada (yahut cada, yat) denilen bir sihirli taş armağan etmiştir ki bununla istediği zaman yağmur, kar, dolu yağdırır, fırtına çıkarırdı. Bu taş her devirde Türk kamlarının ve büyük Türk komutanlarının ellerinde bulunmuş, Şamanistlere göre, zamanımızda da büyük kamların ve yadacıların ellerinde bulunmaktadır.” Abdülkadir İnan'ın eserinden alıntıladığımız bölümün devamında vermiş olduğu bilgiye göre bu taşta Yakutçada “sata”, Altaycada “cada”, Kıpçak grubuna dâhil lehçelerde “çay” denilmektedir. İslâmi kaynaklarda ise Türklerin bu taşının adı “yağmur taşı” ve “cada taşı” diye geçmektedir (İnan, 2000; 160- 161).

Türklerin sahip olduğu bu taş hakkında diğer bir bilgiyi Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lûgati't- Türk adlı eserinde şu şekilde aktarır: “*Yat, bir türlü kamlıktır (kâhinliktir). Belli başlı taşlarla (yada taşı ile) yapılır. Böylelikle yağmur ve kar yağdırılır; rüzgâr estirilir. Bu, Türkler arasında tanınmış bir şeydir. Ben bunu Yağma ülkesinde gözümle gördüm. Orada bir yangın olmuştu, mevsim yaz idi; bu suretle kar yağdırıldı ve Ulu Tanrının izniyle yangın söndürüldü.*” (Atalay, 1941; 3)

Orta Asya’da Türklerin bazı taş ve kayaları kutsal saydıklarına ve onlardaki berekete sahip olduklarına dair bilgiler Türklerle ilgili efsanelerde de karşımıza çıkmaktadır. Çin kaynaklarında geçen, Uygurların göçünü anlatan efsanede Uygurların sahip olduğu ve ülkelerine bereket, zenginlik ve güç dağıtan Kutluğ- Dağ bir hile ile Çinliler tarafından kendi ülkelerine taşınır. Çinliler bu dağı gerek yakarak gerek asit ile parçalayarak kendi ülkelerine götürmeyi ve onun verdiği zenginliğe sahip olmayı başarırlar. Uygur ülkesinde ise kayanın gitmesiyle kıtlık başlar. Kağanlar arka arkaya ölürler. Halk rahat bir gün göremez olur. Bunun üzerine Uygur halkı, Turfan’a göç etmek zorunda kalır (Ögel, 2003; 81- 82).

Günümüzde de Orta Asya halkları tarafından belirli taş ve kayalara kutsiyet atfedildiği bilinmektedir. Örneğin Yakutlar, Kırgızlar ve Tatarların Altay bölgesindeki büyük kayaları takdis ettikleri, onlarda bir ruh bulunduğuna inandıkları tespit edilmiştir. Buryatların da ülkelerine bereket ve zenginlik veren bir kayaya sahip oldukları bilinmektedir. Kıtlık baş gösterdiğinde veya bol ürün alındığında bu kayalara dua eder, adak adar ve kurban keserler (Ocak, 2007a; 124).

Türk Kültüründe yağmur yağması ve toprağın berekete kavuşması adına gerçekleştirilen uygulamalardan bazılarını da oyunlar oluşturmaktadır. Bunlardan en bilineni ise Çömçe Gelin Oyunu’dur.

C.6.2.2.1. Çömçe Gelin

Yağmurun yağmadığı, mevsimin kurak olduğu zamanlarda geçimini çiftçilikle sağlayan Türk insanının başvurmuş olduğu bir diğer uygulama da “Çömçe Gelin” oyunu olmuştur. Çocuklar tarafından oynanan bu oyun eski

Türk inanişından birçok unsur barındırmakla beraber Anadolu'da ve Türk Dünyasında farklı adlar altında oynanmıştır.

Anadolu'da "Bodi bodi", "bodi bostan", "cici ana", "çalı gezme", "çaput adam", "çomça Gelin", "çömçe/li gelin", "çullu", "çullu kadın", "dodu", "dodi dodi", "eşek gelin etme", "gelin", "gelin gok", "gode gode", "godi godi", "göde göde", "godu godu", "hucrik", "kelis", "kepçecik", "kepçe gelin", "kepçe kadın", "milla (molla)", "potik", "yağmur duâsı", "yağmur gelini" adıyla oynanan bu oyuna Bişkek'te, Ahıska Türkleri arasında "kepçe hatun"; Türkistan'da "sust hatın", "süt hatın", "çele hatın"; Türkmenler arasında "syuyt gazan", "syuyt hatın"; Tacikler arasında "sust mama", "sust hatın", "aşağlan"; Sürhanderya'da "boz hatın", "sust hatın"; Kaşkaderya'da "söz hatın", "ceyle kazak"; Türkistan'da "çele hatın", "kösem kösem", "sûr hatın"; Dağıstan'da "gudu gudi", "paşapay"; Musul- Kerkük'te "çemçele kız"; Yugoslavya'da "demir dodole" isimleri verilir (Acıpayamlı, 1963; 1-2; Şimşek, 2003; 80).

Çocuklar tarafından oynanan bu oyunların eski "ciddî" törenlerin bir kalıntısı olduğunu belirten Pertev Naili Boratav'a göre bu törenlerin başlıca nitelikleri, yağmur yağdırma amacıyla yapılan birçok işlemde olduğu gibi, bir türlü "sympathique" büyü işini görmeleri, benzetme yolu ile tabiat şartlarını etkilemeyi amaç edinmeleridir. (Boratav, 1997; 139, 141). Bu bağlamda bu tür oyunların temel eylemi bir kukla yapmak ve yağmuru taklit amacıyla bu kukla üzerine su serpmektir. Yani makro düzlemde istenilen bir şeyin mikro düzlemde bir taklidi söz konusudur.

Oyunun oynanış şekli şöyledir: Yağmur duası dolayısıyla bir araya gelen çocuklar, bir değneğin ortasına süpürge veya kepçe bağlarlar. Süpürge veya kepçenin üzeri, usulüne göre, paçavralarla örtülmek suretiyle, bir kadına benzetilir. Bu yapma bebeğe "Kepçe kadın" denilmektedir. İki çocuk, ortasında kepçe kadın bulunan değneğin birer ucundan tutarlar. Diğer çocuklar bu iki çocuğun arkasında toplanırlar. Böylece, iki çocuk önde diğerleri arkada yürümek suretiyle harekete geçilir. Grup her kapının önünde:

"Kepçe kadın gelüptür,

Dış kapıda duruptur,

Sarı ineğin yağını,

Kara tavuğun yumurtasını,

Teknede hamur,

Kapuda çamur,

Ver Allahım yağmur...” diye bağırır.

Evlerin pencerelerinden, kepçe kadın ile kapıda toplanmış olan çocukların başına su dökülür. Bundan sonra ıslanan çocuklara evlerden yumurta, yağ verilir (Acıpayamlı, 1963; 21- 22).

Yaşar Kalafat'ın düşüncesine göre “Benzer benzeri yaratır” ilkesince yapılan kuklanın veya kuklayı ev ev dolaştıran çocukların başından aşağı su dökmek tabiatın yağmur yağdırma işlevinin taklididir. Aynı durum bir genç kızın yeşil dallarla donatılıp başından su dökülmesi ritüelinde de söz konusudur (Kalafat, 1999a; 120).

Anadolu Varsakları tarafından oynanan Çömçeli gelin oyununda ise çocuklar ağaçtan gelin şeklinde bir kukla yaparlar. Torbalara un, bulgur, tuz ve yağ gibi şeyler koyarak sırtlarına alırlar. Ayrıca ağaçtan yapılıp üzeri süslenen gelinin de ellerinden tutarlar ve ev ev gezerek şu dördlüğü söylerler:

“Çömçeli gelin çol istiyor,

Bir kaşıcak un istiyor,

Göğden rahmet istiyor,

Yerden bereket istiyor.” (Gökbel, 1998; 130).

Burada “Çömçe” ve “gelin” kelimeleri, yağmurun bereket üzerindeki etkisi, dolayısıyla tezimizin konusu itibariyle anlamlıdır. Oyunda neden bir nine, bir kadın veya bir kız çocuğu değil de bir gelin ifadesi yer almaktadır. Bu durumu Kadir Keçebaş şu şekilde izah etmektedir:

“... Toprak anadır. İslâm inancına göre Hz. Adem topraktan olduğu gibi, bütün canlılar da topraktan yaratılmıştır. Toprak ana her zaman yüklüdür. Tıpkı bir gelin gibi her zaman doğuma hazırdır. Kısır değil, doğurgandır. Tohum ondadır. Beslenemeyen bir ceninin ana karnında doğmadan öldüğü gibi, yağmurla beslenemeyen tohum da onun karnında ölür, çürür, yok olur. Tohumu saklaması ve çimlenmesi bakımından hamile bir anaya benzediği gibi, onu beslemesi ve büyütüp olgunlaştırması bakımından müşfik bir anneye benzer. Toprak ana, taşıdığı tohumu yeryüzüne çıkarabilmesi için doğum sancıları çekmektedir. Ona yardım edecek ebe ise yağmurdur. Yağmur yağdığı zaman ise rızık doğacaktır. Bereket doğacaktır. Toprağın bu doğurma özelliği bir dedede, bir babada, bir ninede veya bir genç kızda olmadığı

içindir ki eskiler çomçalı nine dememişler, 'çomçalı gelin' demişlerdir.
(Keçebaş, 1981; 15).

Çomçal/ çömçe ise büyük kazanlarda yemek pişirmeye ve dağıtmaya yarayan tahtadan bir araçtır. Yani bolluk ve bereket simgesidir.

Adana'da oynanan "Bödü" adlı oyunda ise yağmur duasına katılan çocuklar bödü adı verilen bir büyük kukla yaparlar, üzerlerine eski, yamalı elbiseler giyerler, üstüne yeşil yapraklı ağaç dalları sararlar; "bodi bodi" diye bağırarak bütün köyü gezerler veya bütün köylüler toplanıp bir kız ile erkek seçerler. Bunlar, gelin güvey gibi giydirilip süslenir. Bütün köylü, gelin ve güveyi kapı kapı gezdirerek evlerden buğday, pirinç, bulgur vb. yiyecekler toplarlar. Buğday veren ev sahibi, gelinle damadın üstüne bir çomça su döker. Oyunda söylenen tekerlemeler ise şunlardır:

"Hot bodi bodi

Anan baban neden öldü

Bir kaşıcık sudan öldü

Tarlalar yarık yarık

Çiftçilerin beli bükük

Yerden bereket

Gökten yağmur

Ver Allah'im ver

Sicim gibi, sulu sulu yağmur"

"Bodi bodi neye

Bodi, bir kaşıcık suya

Bodi, yağmur kızı yağ ister

Balta, kürek, bel ister

Üç koyun kurban ister

Ver Allah'im ver sulu sulu yağmur" (Şimşek, 2003; 81).

Yağmur yağdırma törenlerinde çocuklar tarafından hep birlikte söylenen bu tekerlemeler hareketlerin niteliklerini açıkladıkları gibi, onları zaman zaman kuvvetlendirmektedir (Acıpayamalı, 1964; 248). Öte yandan bu oyunlarda söylenen bu sözler, manzum duadır. Eski Türk inancında ve bu inancın bozulmuş şekli olan Şamanizm'de de, şamanların yaptığı dualar genellikle manzumdur (Şimşek, 2003; 86).

Günümüzde dahi oyun olarak oynanan fakat eskiden törensel bir niteliği olan bu uygulamaların çocuklar tarafından yapılıyor olması Metin And'a göre dikkat çekicidir. Ona göre eski dinleri, dilleri, inançları ve ritüelleri incelemek için çocuk oyunları çok zengin bir kaynaktır. Çocuk, taklitçi, tutucu ve güçlü belleği olduğundan, iyi bir saklayıcı ve koruyucu etkindir. Eski ritüel kalıntılarını sözleriyle bile saklamaktadır. (And, 2007; 48)

Oyunlarda karşılaşılan günümüz kültürünü, geçmiş kültürümüze bağlayan diğer bir unsur da "kukla"dır. Bugün Anadolu'da yağmur yağdırmak için, Çaput Adamı, Kepçe Kadın, Çomça/ Çömçe Gelin, Çullu Kadın, Kepçecik, Bodi Bostan, Gelin Gok, Kepçe Başı vb. adlar altında kullanılan kuklalar bir Orta Asya kültürü kalıntısıdır. Öyle ki Abdülkadir İnan Şamanizm adlı çalışmasında Anadolu'da Çömçe Gelin gibi uygulamalarda kullanılan kadın kuklaların Şamanist Türklerin ongonlarına benzediğini ileri sürmektedir: *"Altaylılarda tös-töz, Yakutlarda tangara, Uranha'larda eren, Moğol-Buret'lerde ongon denilen putlar-fetişler vardır. Bunlar keçeden, paçavralardan, kayın ağacı kabuğundan yapılır. Bir kısmı çocukların oynadıkları bebeklere benzerler. Bir kısmı da tilki, tavşan ve başka hayvan derilerinden ibarettir. Bunlar davullara yahut sıırıklara asılır. Bazı aileler bunları torbalarda saklarlar. Ava veya önemli bir sefere çıkarken bu putlara saçı saçarlar ve ağızlarına yağ sürerler."* (İnan, 2000; 165).

Türkiye'de Yağmur duası hakkında çok önemli çalışmalara sahip olan değerli araştırmacı Orhan Acıpayamlı yağmur dualarını psiko-sosyal metotla incelemiş olduğu "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko- Sosyal Metot'la İncelenmesi" adlı makalesinde şu yorumu yapar:

" Bu kuklalar, Tanrısal herhangi bir kudreti ifade etmeyip insanı temsil etmek üzere yapılmışlardır. Tıpkı birçok sebeplerle insanın yerini almak üzere yapılan tahta, toprak vs. statüetler gibi. Bu gibi statüet'ler temsil ettikleri insan veya insanların kurban edilmelerini, öldürülmelerini, diri diri toprağa gömülmelerini önlemek amacıyla hazırlanmışlardır. Türkiye yağmur törenlerindeki yapma bebekler de, çocukların ıslanmamalarını temin etmek üzere yapılmış olup, törenlerde çocukların yerini tutmaktadır. Nitekim yalnız Türkiye'de değil yurt dışındaki memleketlerde de yağmur sağlamak gayesiyle insanlar, çeşitli şekilde, ıslatılmaktadır. Zamanın anlayışına uymayan insanı su ile ıslatma motifi, yavaş yavaş kaybolmaya başlamış olup, bu motifin

yerini, kuklaların ıslatılması almıştır. Bu duruma göre, Türkiye yağmur törenlerinde gerek çocukların, gerek erginlerin ıslatıldığı örnekler vardır. Bu deliller görüşümüzü desteklemektedir.” (Acıpayamalı, 1964; 246).

“Çömçe Gelin” oyununda kuklanın dışında kurbağanın da yağmur yağması amacıyla kullanıldığı görülür. Örneğin Afşar Türklerinde, Anadolu Türklerindeki Çömçe gelin, Çömçe balık olarak bilinir. Burada kastedilen kurbağa yavrusudur. Onun gövdesi kepçeye ve kuyruğu da kepçenin sapına benzetilir. Kadınlardan birisi çömçe olur, üzerine bir bez çekerek evleri dolaşır ve bu arada;

“Çömçe balık ne ister

Allah’tan yağış ister

Dabanı çatlıyığıdı (çatlamıştır.)

Birce kaşık yağ ister” şeklinde şiirler okur (Kalafat, 2007b; 143).

Çömçe gelin töreninin yanı sıra yağmurun yağması amacıyla çocuklar tarafından yapılan başka törenler/ oyunlar da vardır. Bunlardan ikisi Mersin Tahtacıları’na ait Tümbüdük/Püsücük ve Kıtıkıdır. Tümbüdük’te çocuklardan birisinin yüzü kömürle kediye benzer bir şekilde boyanır. Bu şekilde dolaştıkları evlerin önünde kedi taklidi yaparak ev sahibinden un, yağ, susam, yumurta, tuz ister. Bunları veren ev sahibi çocukların üzerlerine su serper, çocuklar da hep bir ağızdan “Allah’ım yağmur ver, Allah’ım yağmur ver” diye bağırlar. Toplanan malzemeler ile kedi taklidi yapan çocuğun evinde aynı akşam kömbe yapılır. Kıtıkı’da ise ev sahibi çocukların üzerine su serptikten sonra çocuklar “Kıtıkı yağmur kıtıkı” diye bağırlar (Selçuk, 2004; 227).

Tümbüdük oyununda görülen çocuğun yüzünü kömürle boyayarak kediye benzemeye çalışması ve kedi taklidi yapması Erman Artun’un görüşleri doğrultusunda açıklanabilir. Ona göre bu durum, kökü avcılık dönemlerine kadar uzanan vahşî hayvan kılığına girme ritüeli ile yağmur yağdırma ritüelinin bir araya geldiğini; avcılığa bağlı bereket ritüelinin tarıma bağlı bir bereket ritüeline dönüştüğünü göstermektedir (Artun, 2000; 51).

Yağmur yağdırma amacıyla yapılan uygulamaların genel yapısına baktığımızda temel motifin “su serpme” olduğu görülmektedir. “Su serpme” baharı karşılama törenlerinde de karşılaşılan bir saçı geleneğidir. Bu, suyun yaşamsal öneme sahip olmasıyla ilgili bir durumdur. Çünkü o, tüm varoluşun

kaynağıdır, tüm canlıların var olma nedenleridir. Toprağa değmesi, canlılar için doğumun simgesidir.

“Suya batma, ilk biçime geri dönüşü, yeniden yaratılışı, doğumu simgeler; çünkü suya batma, biçimlerin biçimlerini kaybediştir ve varoluş öncesindeki ayrışmamış olanla yeniden bütünleşmektir; sudan çıkış, biçimin ilk kez dışa vurulduğu yaradılış eyleminin tekrarıdır. Suyla temas etmek her zaman yenilenmeyi temsil eder; çünkü eriyip giden daha sonra “yeniden doğacaktır”; çünkü suya batış, yaşamın ve yaratıcılığın potansiyelini çoğaltır ve geliştirir.” (Eliade, 2003c; 196).

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz yağmur yağdırmaya yönelik inanış ve uygulamaların yanı sıra Anadolu halk kültüründe nisan yağmurlarının önemli bir yeri vardır. Bu yağmurların tabiata bolluk, bereket, şifa getirdiğine inanılır. Örneğin, nisan yağmurunda baş açık bir şekilde ıslanmanın sağlık ve uğur getirdiğine inanılır. Tarımda ve hayvancılıkta verim almayı sağlamaktadır. Öte yandan bereketle ilgili uygulamalarda da nisan yağmurları karşımıza çıkmaktadır. Eskiden, para keseleri bereket için nisan yağmurlarıyla yıkanmaktaydı. Nisan yağmurlarıyla yemek pişerse, gelecek nisana kadar yokluk çekilmeyeceği inancı vardı. Nisan yağmuru, ambarlara, un sandıklarına ve mutfaktaki yiyeceklere “bereket olsun” düşüncesiyle serpilmekteydi. İlk nisan yağmuru yağarken, evin damına, evdeki insan sayısı kadar taş dizilmekte; yağmur dinince taşların altına bakılıp, kimin taşının altından böcek çıkarsa, o yılki rızkının bol olacağına inanılmaktaydı (Günay, 1996; 470- 472). Kimi tarikatlarda ise “nisan tası” denilen bir kap vardır. Nisan ayının ilk yağmuru içine yağınca alınıp saklanır, bolluk-verimlilik örneği sayılır, uğur getirdiğine inanılır (Eyuboğlu, 2004; 495).

Tezimizin bu kısmında toprağın bereketine ve bolluğuna kavuşma amacıyla yağmurun ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu ve yaşamın temel unsurunun su olması sebebiyle insanlık için vazgeçilmez olduğunu örnek inanış ve uygulamalar vasıtasıyla bir kez daha anlamış olduk. Yukarıda belirtmiş olduğumuz uygulamalar evrensel nitelikte olmakla birlikte eski Türk inanış sisteminin de bugünkü kültürümüzde devam ettiğini göstermektedir.

C.7. Mevsimlere ve Mevsimlik Törenlere (Yıl Başı, Hıdırellez, Nevruz, vd.) Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Tarım toplumlarının en önemli özelliği doğada meydana gelen değişikliklerin insanların sosyal, kültürel ve ekonomik hayatlarında büyük bir rol oynuyor olmasıdır. Tabiatın sahip olduğu canlılığın, bolluğun kışın yerin altına çekilmesi ve baharda mahsullerin tekrar hayat bulması ile insanlar bu değişimi türlü ayinler, bayramlar eşliğinde kutlamışlardır. Genel olarak aynı zamana denk gelen, doğanın yeniden canlanışını kutlamaya yönelik ve toplumsal veya ulusal kimliği belirlemede etkili olan bu bayramlar, dünya üzerinde tüm kültürlerde yer almakla beraber Türk kültüründe de değişik adlar altında yüzyıllardır kutlana gelmektedir (Çobanoğlu, 2000; 53). Pertev Nailî Boratav'ın 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar) adlı eserinde belirttiği üzere Türk kültüründe ilkbahar ve güz bayramlarının varlığı Hunlar devrinden itibaren görülmektedir (Boratav, 1997; 97).

Türk Dünyasında kutlanılan bayramlardan en çok bilineni ve kutlama sahası geniş olanları kuşkusuz Nevruz ve Hıdırellez'dir. Aşağıda Nevruz ve Hıdırellez bayramlarında gerçekleştirilen inanış ve uygulamalardan bereket ve bollukla ilgili olanlarına yer verilmiştir. Bunun yanı sıra gerek Anadolu'da gerek Anadolu dışında yaşayan Türkler arasında kutlana gelen diğer mevsimlik bayramlar ve Yeni yıl şenlikleri de ele alınmış, örnek inanış ve uygulamalara yer verilmiştir.

C.7.1. Hıdırellez

Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi Anadolu'da bu bayramların en bilineni, Türk halk inancına derin bir şekilde tesir etmiş olan Hıdırellez'dir. Hıdırellez bahar bayramı, Türk kültüründe bütün canlıların, bitkilerin, ağaçların yeni bir hayata kavuşmasını, toprağın yeniden uyanmasını, berekete kavuşmasını, baharla gelen yenilenmeyi ve coşkunu simgeler. Çünkü doğa, geçici olarak yaşanan bir ölümden sonra yeni bir hayata kavuşmaktadır.

Hıdırellez isminin kökeninde Hızır³⁰ ve İlyas ve onlarla ilgili anlatılar yer almaktadır. Hıdırellez'in kutlanma günü 6 Mayıs'tır. Merasimin bugün kutlanmasını halk Hızır ile İlyas'ın yılda bir defa bugün buluşmalarına bağlar. İnanca göre, Hızır yeni yılın ilk günü sayılan bugün, tabiatta gezmeye başlar ve onun ayağının değdiği her yerin yeşilleneceğine, bereketleneceğine inanılır. Bu sebeple halk 6 Mayıs günü Hızır'ın gezerek yeşerttiğine, bolluk verdiğiğine inandığı makamlara gider ve kutlamalar yapar.

Erman Artun, doğanın döngüsel olarak ölümü ve yeniden dirilmesi adına kutlanan Hıdırellez'in Hızır ve İlyas üzerine yoğunlaşmasına rağmen kutlama nedenlerini incelediğimiz zaman mevsimlik bayramlardan bahar şenlikleri olduğunu ifade eder. Artun'a göre baharın gelişini, doğanın canlanışını kutlamak, kışın soğuk günlerinden sonra insanlar arasında bir canlılık oluşması, uyuşukluğun atılması için şenlik yapılır (Artun, Web; 8).

Hıdırellez ile ilgili kapsamlı bir araştırmaya sahip olan Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru adlı eserinde yapmış olduğu tasnifte Hıdırellez'i Genel Mevsimlik Bayramlar başlığı altında Bahar Bayramları içerisinde gösterir:

1. Özel Mevsimlik Bayramlar

A. Çoban Bayramları Zinciri

i. Saya (Davar Yüzü)

ii. Koç katımı

iii. Döl

B. Ekinci, Meyveci, Bağcı Bayramları

C. Göç Bayramları

2. Genel Mevsimlik Bayramlar

³⁰ İnanışa göre Hızır, ab-ı hayat (hayat suyu, bengisu) içerek ölmezliğe ulaşmış, yılın belirli bir zamanında özellikle bahar başlangıcında yeryüzünde dolaşarak insanlara ve diğer tüm canlılara bolluk bereket dağıtan, hastalara şifa veren, yardıma muhtaç insanlara zor zamanlarında yardım eden ve kısmet, şans dağıtan nebi, peygamber konumunda bir zattir. Bu sebeple Hızır Peygamber, Hızır Aleyhisselam diye kendisinden bahsedilir. Onun darda kalanların imdadına yetişmesi "Hızır gibi yetişti.", "Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez.", "Yetiş ya Hızır!" gibi atasözü ve deyimlerde ifade edilmektedir. Türk kültüründe destanlarda, masallarda, efsanelerde, halk hikâyelerinde de kahramanları tehlikelerden kurtarması, onlara dar zamanlarında yol göstermesi bu özelliğinin bir sonucudur. Bolluk bereket dağıtma vasfı ise "Hızır uğramış", "Hızır eli değmiş" deyimlerinde kendini gösterir. (Hızır'ın kutsal kitaplarda yer alan dinî vasfı, Türk halk anlatılarındaki işlevi ve Türk kültüründeki yeri için bk. Ahmet Yaşar Ocak, İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, Kabalıcı Yayınları, İstanbul: 2007.)

A. Bahar Bayramları

i. Nevruz

ii. Çiğdem

iii. Betnem

iv. Hidrellez

B. Yaz Gündönümü

C. Kış Yarı, Yılbaşı (Boratav, 1997; 212).

Hidrellez ve diğer merasimlerin kökeninde İslam öncesi Orta Asya Türk kültür ve inançları olduğunu düşünen araştırmacılar dayanak olarak Orta Asya'daki baharı karşılamaya yönelik mevsimsel şenlikleri ve ayinleri göstermişlerdir. Örneğin Uno Harva Yakutların çok eski tarihlerden beri bahar ayinleri düzenlediğini belirtir. Ahmet Yaşar Ocak, İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü adlı eserinde Uno Harva'nın görüşlerini şu şekilde aktarır:

"...Onlar (Yakutlar) bunu Gök Tanrı adına yapıyorlardı. Yeryüzü yeşillendiği zaman topluca yeşil ağaçların altına gidilip at veya öküz kurban edilir, sonra daire halinde toplanılıp kırmızı içilirdi. Ayrıca ortada yakılan bir ateşin üzerinden atlanırdı. Yakutlar bu merasimleri her yıl nisan ayında yapıyorlardı. Tunguzlar ise bu merasimleri mayıs ayında düzenliyorlar, bu sırada atalara, göğe, yeryüzüne sunular sunuyor, beyaz kısraklar kurban ediyor, toprağa taze kırmızı döküp ortaklaşa kırmızı içiyorlardı..." (Ocak, 2007; 147).

Görünen o ki Türkler, Orta Asya'da doğanın canlanışını, berekete kavuşmayı kutlamak adına yaptıkları merasimleri İslamiyet'le temas geçtikten sonra farklı inançlar kabuğu altında kutlamaya devam etmişlerdir. Yani Anadolu'da karşılaştığımız Hidrellez de dâhil yeni yılı kutlamaya yönelik bahar şenlikleri aslında İslam öncesi Orta Asya'da kutlana gelen merasimlerin İslâmileştirilmiş şekilleridir.

Türkiye dışında Dobruca, Makedonya ve Yugoslavya gibi Türklerin yaşadığı yerlerde de kutlanan Hidrellez, Anadolu'nun neredeyse her yerinde kutlanmaktadır. Anadolu'nun farklı yerlerinde o yöreye özgü değişik inanç ve uygulamalar devreye girse de genel olarak Hidrellez'in kutlanış tarzı aynıdır.

Hıdrellez merasimleri genellikle su kaynaklarının, dere veya göllerin bulunduğu ağaçlık mekânlarda kutlanmaktadır. "Hıdırlık" (Hızırlık) denilen bu yerlerde bazen bir türbenin de bulunduğu görülür ve Anadolu'da yağmur duaları genellikle bu yerlerde yapılmıştır (Ocak, 2007; 129). Burada karşımıza çıkan ağaç ve su kültürü, yukarıda bahsedildiği üzere Orta Asya'da kutlanılan bolluk bereket merasimlerinin bir kalıntısıdır.

Hızır'ın su ile olan münasebetinin arka planında onun ebedî hayata kavuşmasını sağlayan ölümsüzlük suyu yani ab-ı hayat efsanesi yer almaktadır. Bu sudan içerek ölümsüzlük kazanan ve yeryüzündeki tüm insanlara bereket sağlama vasfına erişen Hızır, daha çok su kaynaklarıyla ilgili görülmüştür. Hızır kültürel anlamının yanı sıra kelime anlamı itibariyle de yeşillikle ilgilidir. Hızır kelimesinin aslı olan el-Hadır, Arapçada el-Ahdar (yeşil, yeşil dal veya yeşilliği çok olan yer) anlamına gelir (Ocak, 2007; 59). Öte yandan Hızır'ın bastığı yerlerde yeşil otlar bittiği ve kendisinin de yeşil esvaplı olduğu belirtilir. Halkın iyilik yapanlara "Elin yeşil olsun" diye dua etmesi Hızır'ın elinin yeşil olmasından kinayedir (Yund, 1960; 2140).

Hıdrellez'de şifa, sağlık, bereket, bolluk, mal, mülk, kısmet ve uğur istemeye yönelik pek çok inanış ve uygulama söz konusudur. Tüm kötülüklerden arınma adına ateş üzerinden atlama, o yıl herhangi bir hastalığa yakalanmamak için salıncakta sallanma, yıl boyu bahtın ve yüzün güleceği inancıyla, o gün saça, kulağa ve yakaya gül takma, Hıdırellez günü yakın bir pınardan getirilen suyu içme, bununla el yüz ve diğer eşyaları yıkama gibi uygulamalar bu bayramın Türk kültürü açısından ne kadar zengin bir geleneğe sahip olduğunu gösteren unsurlardır.

C.7.1.1. Evle İlgili İnanış ve Uygulamalar

Hıdırellez günü Hızır Aleyhisselam'ın evleri ziyaret edeceğine inanıldığından bir gün önceden evin içi ve dışı çok sıkı bir temizlikten geçirilir. O gece ibadet edildikten sonra tüm kilitli yerler açık bırakılır. Ertesi gün yani Hıdırellez günü temiz bir şekilde dolaşmak gerektiğinden özenli bir şekilde kişisel temizlik yapılır. Ellere ve ayaklara kına yakılır. Hıdırellez günü ise iş yapmak sakıncalıdır. O gün nasip de süpürülür inancıyla ev süpürülmez,

çamaşır yıkanmaz. Un elenmez, ekmek yapılmaz. Bağ ve bahçelerde çalışılmaz, tarlaya da gidilmez. Hıdırellez günü kaçınılan bu davranışların arkasında bereketin, bolluğun ve uğurun o haneden çıkacağı ya da o kişinin nasibinin kaçacağı inancı yer almaktadır. Hıdırellez sabahı erken kalkmakta uğur ve bereket olduğuna inanılır.

Ev, araba, tarla, bağ veya bahçe isteyen kişiler bir kâğıda bu isteklerini yazıp veya onların resimlerini yapıp toprağın altına gömerler. Ertesi gün sabah erkenden bu kâğıtlar alınıp bereket temennisiyle dere veya denize atılır.

Hıdırellez gecesi, evlere ve ceplere bütün bir yıl bol para girmesi amacıyla, bir gül dalına para kesesi asılır veya gül dibine para bırakılır. Bu Anadolu'nun hemen hemen her yöresinde görülen bir uygulamadır. Hızır'ın o gece gül ağaçlarının dibinden geçeceğine ve geçtiği yerleri eliyle bereketlendireceğine inanılmaktadır. Bu sebeple Hıdırellez'in ertesi günü bu para alınır ve tüm yıl bereket ve bolluk olsun diye para keselerinin içlerine konulur.

Gül dibine bırakılan paranın yanı sıra karınca toprağı da alınarak cüzdana konur. Karınca çalışkanlığın, birliğin ve çokluğun simgesidir. Evlere karınca duası asılması da onun bereketle olan ilişkisini göstermektedir.

Hıdırellez gecesinde veya sabahında Hızır'ın arzuladığı evlere girdiğine, bu evleri temiz bulursa gezdiğine inanılmaktadır. Bunun için de özellikle bugün evlerin temiz olmasına dikkat edilir. Şayet ev temiz olur da Hızır girerse o evin bereket ve bolluğa ulaşacağına inanılmaktadır. İstanbul Halkalıda Hızır'ın o eve gelip, gezdiğini dolapta bulunan sütlerin kendiliğinden yoğurt oluşu ispatlar. İnanışa göre o ev artık bereket bolluğa kavuşur (İmer, 1957; 1523). Anadolu'nun pek çok yerinde görülen bir uygulamaya göre Hızır'ın bereket ve bolluğunu arzulayan insanlar kapılarının önüne bir kap içerisinde arpa bırakır. Ertesi sabah, kabın boş olduğu veya az kaldığı görülürse Hızır'ın o eve uğradığına ve atının da bu arpadan yediğine inanılır. Bu durum da eve uğur ve bereketin geldiğine yorulur (Gezgin, 2007a; 19). Mücella Kahvecinin "Muğla'da Hıdırellez" adlı çalışmasında yer verdiği uygulamaya göre halk arasında yiyeceklere bereket gelmesi düşüncesiyle "Çuvallarını açık bırak, Hızır gelecek" denilir. Hıdırellez gecesi un tahtasına un elenir, balkona veya bahçeye konur, ertesi sabah üzerinde iz varsa Hızır

üzerinden geçmiştir. O evde bolluk bereket olur (Kahveci, 1990; 79). Kütahya'da ise Hıdırellez zamanı bütün yiyecek torbalarının ağzı açılır. Her bir yiyecekten bir torbaya konur ve bir ağacın dalına asılır, sabah geri alınarak saklanır. Bu işlem bolluk ve bereketin artması için yapılır. (Meydan, 1990; 118).

Perşembeyi cumaya bağlayan gece, genişçe bir tepsi ya da masanın üstüne beyaz bir örtü yayılıp üzerine un veya kavrulduktan sonra dibekte iyice dövülmüş buğday konur. Üstü örtülerek kimsenin girmediği bir odaya bırakılır. Ertesi sabah kalkıldığında unun üzerinde at nalı biçiminde bir iz görülürse bu büyük bir sevinçle karşılanır; çünkü Hızır Nebi oraya uğramış ve atının nalı iz bırakmıştır. Böylece eve bereket geldiğine inanılır. Hemen o undan çörek yapılarak konu komşuya dağıtılır. Bu merasim çöreğine Orta Anadolu'da köme ve kömme, Doğu Anadolu'da gavud ya da govud denir (Ocak, 2007b; 164).

Kengerli Türkleri arasında Büyük Çillenin son günü Küçük Çillenin ilk gecesi "Hızır Nebi Gecesi" olarak bilinir. Bu gecede aileler toplanıp Hızır Nebi Gecesinin özel yemeği olan "kavut" yaparlar ve sofraya açarlar. Sofranın yanına Hızır Nebi'nin abdest alması için su hazırlanır. Ayrıca suyun yanına ıbrık, leğen, ayna, tarak ve Kur'an konulur. Kavutun içine Hızır Nebi'nin gelip iz bırakacağına inanılır. Bazı yerlerde "Hızır Nebi'nin Şallahı (kamçısı) kavutun üzerinde iz salar" denir. Bu işaret kavutun kutsiyetini arttırmakta ve böylece o eve bereket geleceğine inanılmaktadır. Ertesi gün bu kavut, kolu komşu arasında dağıtılır.

Hasan Köksal'ın "İzmir'de Hıdırellez" adlı çalışmasında belirttiğine göre İzmir'de 5 Mayıs gecesi, o gün evde pişirilen pilavın bulunduğu tabağın kenarına kullanılmamış tahta bir kaşık ters olarak konur. İnanışa göre, o gece Hızır gelip pilavı yer ve kaşığı ters çevirip gider. O günden sonra o evde bereket, bolluk olacağına inanılır (Köksal, 1990; 106). Bergama'da akşamdan bir göveç bulgur pilavı pişirilir, hiç tutulmadık bir deste kaşık da yanına bırakılır. Sabahleyin kaşıklar ateşe atılır. Bunlardan Hızır gelip de hangisi ile pilav yemişe onun yanmayacağına, bu suretle de Hızır'ın o eve uğradığına ve kendilerine uğur getirdiğine inanılır, kaşık da uğur olarak saklanır (Güngör, 1956-1957; 64).

Türkiye'nin bazı yörelerinde Hıdırellez haftası üç gün oruç tutulur. Orucun son günü ise çörekler pişirilir ve komşulara dağıtılır. Buna "Hızır Lokması" denir ve yapıldığı ve dağıtıldığı evlere bereketin, uğurun geleceği düşünülür. (Yücel, 2002; 37). Türkler arasında bu lokmanın özellikle maddi durumu yetersiz olanlara dağıtılmasına da önem verilmektedir. Bazı yerlerde bereketli olması amacıyla gece yemekte ilk lokma ısırılıp yutulmadan çıkarılır, kâğıda sarılıp bir saksıya konulur. Bu işler yapılırken dua okunur, bereket dilenir.

Yemek, bütün kutlama törenlerinde olduğu gibi Hıdırellez törenlerinde de önemli bir yer tutar. Anadolu'daki Hıdırellez kutlamaları için hazırlanan özel yemekler, grubun bütün üyelerinin hep birlikte yiyebilecekleri belirli, geniş mekânlarda sunulur. Bu özel yemekler, grubun kimliğini temsil eder. Yemek yemek, Hıdırellez'de "sosyal bir olay" olarak karşımıza çıkar (Özdemir, 1999; 35). Hıdırellez günü Anadolu'da özellikle baharın taze bitkilerini yiyerek yetişmiş olan kuzu eti veya kuzu ciğerini yemek âdeti de söz konusudur. Kemal Güngör bu âdetin kökeninin çok eski olduğunu düşünmektedir. Ona göre bu gelenek, eski Türk sosyal hayatında çok önemli olan bir âdetin Gök Tanrı adına kuzu (koyun veya oğlak) kurban edilmesi töreninin Anadolu Türk halkı arasında devamından başka bir şey değildir (Güngör, 1956- 1957; 61).

Hıdırellez zamanı pişirilecek yiyecekler için evde olan harçları kullanmak gerektiği inancı vardır. Para ile çarşıdan alınmış malzeme ile yemek yapılırsa uğursuzluk getireceğine inanılır (Barlas, 1990; 28).

Kütahya'da evin etrafına bereket getireceği düşüncesiyle gizlice haşhaş taneleri serpilir. Buna benzer bir uygulamaya Kazak ve Kırgız Türkleri arasında da rastlanmaktadır. Kazak ve Kırgız kadınları ilkbaharda ilk defa gök gürleyip şimşek çaktığı gün çadır çevresinde süt, ayran ve kırmızı dolmuş kapları dolaştırıp saç töreni yaparlar (Aras, 2002; 51). Bunların yanı sıra su da Hıdırellez ve yeni yılı karşılamaya yönelik diğer bayramlarda bir saç unsuru olarak karşımıza çıkar. Örneğin Hıdırellez zamanı evin bereketini arttırmak amacıyla kırk dalgadan alınan suyun evin dört köşesine dökülmesi geleneği bilinmektedir. (Özdemir, 1999; 37). Edirne'de ise Hıdırellez günü eve bereket gelmesi amacıyla etrafa darı saçılır (Kalay, 1996; 8).

Abdulhaluk Çay'ın, "Hıdırellez- Kültür Bahar Bayramı" adlı eserinde aktarmış olduğu bilgiye göre Hıdırellez gecesi, kuru baklagiller bir torbaya

Erman Artun'un "Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği" adlı çalışmasında yer alan bilgiye göre Tekirdağ'da yaşayanlar bolluk bereket adına su yalağına buğday atarlar veya aynı amaçla Hıdırellez günü komşunun temelinden odun alıp onun ateşiyle süt pişirirler; bu sütle de bereket için ayran döverler. Bunun yanı sıra o senenin bol, bereketli geçip geçmeyeceğine dair fallık uygulamalar Tekirdağ'da da söz konusudur. Örneğin Hıdırellez gecesi kapı yanına taş konur. Eğer taşın altı karınca dolarsa o yılın bereketli olacağına inanılır. Ayrıca Hıdırellez günü gelen leylekler kirli olursa o yıl bolluk, bereket getireceğine inanılır (Artun, 1990; 8-9; 12).

Yılın bereketli, uğurlu olup olmadığına işaret eden diğer bir fallık uygulama da "Soğan Falı"dır. Hıdırellez gecesi bahçede bir yeşil soğanın iki yaprağı eşit boyda kesilir; birine beyaz diğerine kırmızı iplik bağlanır. İlki uğur ve baht açıklığını, öteki tersini belirtmektedir. Sabah kalkılıp bakıldığında, hangi yaprak daha fazla uzamışsa, ona göre o yılın uğurlu ya da uğursuz geçeceğine inanılır (Ocak, 2007b; 158- 159).

Makedonya'da Hıdırellez günü, yaşlı kadınlar yamaçta çalı çırpı toplarlar. Eve gelip sütlerini bununla pişirirler. Gençler de gece ziyafetten dönerken yeşil ağaçlardan birer dal koparıp hiç yere değdirmeden getirirler. Evlerin tavanına veya kirişlerine asılan bu dal, böcek bakma zamanına kadar asılı durur. Böcekler ipek yapmaya başlayınca ilk önce, bu dal ocakların üzerine dikilir. Bu, hane için bir bereket ve uğur vesilesi sayılır (Makedonya Yörük Folkloru, 1953; 668- 669).

Tekirdağ'da Hıdırellez günü evin bereketinin azalmaması, gelecek yıla kadar devam etmesi için ekmek, hamur, un gibi bereketin sembolü olan yiyecekler kimseye verilmez (Artun, 1990; 12- 13).

C.7.1.2. Tarıma Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Anadolu'da Hızır'ın geçtiği tarlalara bol bereketin yağdığına ve çok ürün toplanacağına inanılır. Hıdırellez sabahı yağmur yağarsa o yıl ürünlerde bolluk ve bereketin çok olacağına inanılır.

Anadolu'nun bazı köylerinde yılın bereketli ve bol ürünlü olması için bazı yollara başvurulur. Örneğin sabah erkenden akarsu kenarına gidilip

küçük taşlarla bir yer çevrilir. İçine buğday doldurulur. Diğer bir uygulamada ise evin erkeği sabah erkenden kalkıp yanına iki yaşında bir dana alır. Kimseye göstermeden erzak ambarının yanında dolaştırır; sonra danaya ekmek yedirir. Böylece o yılın bereketli geçeceğine inanılır. Ayrıca köy kadınları Hıdırellez sabahı başlarına yeşil yemeni örttükleri takdirde o yıl bol yağmur yağacağına ve bol ürün elde edileceğine inanılır (Ocak, 2007b; 158).

Edirne'de Hıdırellez zamanı ekinlerin üstüne bereket olsun diye çiy tanesi şeklinde su serpilir (Kalay, 1996; 9).

Hıdırellez günü, evin erkeği buğday, arpa, çavdar tarlalarına giderek bitkileri yukarıya doğru çekip çabuk büyümelerini diler.

Makedonya Kanatlar Yöresi Türkleri, Hıdırellez'de un, arpa ve buğday ambarlarına bereket taşı koyarlar (Kalafat, 1997; 39).

Kutlama zamanı ve kutlama şekli Hıdırellez'le aynı olmasına rağmen farklı adlar altında kutlanan Türk Kültürüne ait pek çok mevsimlik bayram vardır. Örneğin Polatlı'da yaşayan Kırım Türkleri arasında kutlanılan Hıdırellez'in yöredeki karşılığı "Tepreş" şenliğidir. Şenlikte bol yeme içme olur. Bu gün Tepreş alanına getirilen yiyecekler arasında "Kalakay" adında çörek de vardır. Bu çörek, mesire yerinde tekerlek gibi yuvarlanır. Buna "Kalakay tırtması" denir. Eğer Kalakay, bıçakla çizilen tarafı üste gelecek şekilde düşerse, o yıl ekininin bereketli olacağına inanılır. Bereketle ilgili bu uygulamadan sonra kalakaylar kesilir, yenir (Özkarslı, 2007; 125- 126).

C.7.1.3. Hayvancılığa Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Hıdırellez zamanı karşılaşılan inanış ve uygulamaların bir kısmını da hayvancılıkla ilgili inanış ve uygulamalar oluşturmaktadır. Aşağıda Anadolu'nun çeşitli yerlerinden örnekler vererek aktaracağımız bu inanış ve uygulamalar, özellikle hayvanların bereketli bir şekilde üremelerini, bol sütlü olmalarını dilemek amacıyla yerine getirilmiştir. Bu inanış ve uygulamaların bir kısmını da hayvanların bereketli olup olmayacağına dair fallık uygulamalar oluşturmaktadır.

Hıdırellez zamanı Tekirdağ'da yerine getirilen inanış ve uygulamalara "Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği" adlı çalışmasında yer veren Erman Artun,

burada hayvanların sağlıklı, bereketli ve bol sütlü olması amacıyla yapılan birtakım gelenekleri de aktarmaktadır. Aktarılan bilgiye göre Tekirdağ'da, Hıdırellez gecesi veya üç gün önce sokak kapısının üzerine Mushaf konur; insanların yanı sıra hayvanlar da sağlıklı ve bol sütlü olmaları amacıyla altından geçirilir. Ayrıca Hıdırellez günü bolluk ve bereket amacıyla insanların ve eşyaların yanı sıra hayvanların da üzerlerine su döküldüğü veya yıkandıkları görülmektedir (Artun, 1990; 2- 6).

Edirne'deki inanış ve uygulamalara "Edirne'de Nevruz ve Hıdırellez" adlı çalışmasında yer veren Emin Kalay, Hıdırellez günü hayvanın sütünün bol olması amacıyla yapılan bir uygulamaya yer verir. Geleneğe göre, Hıdırellez günü, evi süpürme işi yapılırken bele taş bağlanır. Bu taşın kimi köylerde ağırlardan, acılardan kurtulmak amacıyla yol üstüne atıldığı kimi köylerde de ineğin sütünün bol olması amacıyla bir kuyuya atıldığı veya aynı dilekle ilk yayık dövmede yayığın içine atıldığı görülmüştür (Kalay, 1996; 8).

Anadolu'da hemen hemen her evin kapısına Hıdırellez zamanı yeşil otlar, ısırğan otu veya bu otlardan yapılmış bir süs çelenk asılır. Bununla amaçlanan bir durum da evin hayvanlarının bol sütlü ve bereketli olmasıdır. Yine Hıdırellez sabahı evin hayvanları sağlıklı ve sütlü olmaları amacıyla önceden tuz dökülen yoldan geçirilir. Bu tuz sonradan onların yemlerine katılır.

Hıdırellez zamanı çok yağmur yağarsa bütün hayvanlar dışarıya çıkarılarak sütlerinin bol, yünlerinin çok olması amacıyla yağmurda ıslanmaları sağlanır (Turan, 2008; 93). Edirne ve çevresinde sağılan hayvanların bereketli olması ve çoğalması için geceden okunan bulgur gün doğmadan ev ve ahırın etrafına saçılır (Çelik, 1990; 63).

Yukarıda belirttiğimiz, Hıdırellez zamanı gerçekleştirilen bereket amaçlı uygulamaların yanı sıra o yıl hayvanların çok olup olmayacağına işaret ettiğine inanılan uygulamalar da vardır. Söz konusu fallık uygulamalardan birine Emin Kalay, çalışmasında yer vermiştir. Bu uygulamaya göre, Edirne'de Hıdırellez'den 5-10 gün evvel, insanlar kollarına pembe, kırmızı, yeşil, sarı ve beyaz bez parçaları veya iplik bağlarlar. Bu bezler veya iplikler kol veya bilekte gezdirilir. Hıdırellez'e iki gün kala bunlar bir taşın altına konulur. Hıdırellez'de taş kaldırılır. Taşın altından karınca çıkarsa o yıl o ailenin koyun ve kuzusunun çok olacağına Peygamber böceği denilen siyah

böcek çıkarsa büyük baş hayvanın çok olacağına, solucan çıkarsa atlarının çok olacağına inanılır (Kalay, 1996; 9). Anadolu'da yer alan diğer bir inanişaya göre de Hıdırellez sabahı eve dışarıdan ilk olarak erkek gelirse o yıl, o evde erkek hayvan; kadın gelirse dişi hayvan bol olacaktır.

Hıdırellez başlığı altında sunmuş olduğumuz inaniş ve uygulamalar, bu bayramın gerek bereket, bolluk getirme gerek diğer boyutlarıyla Türk kültüründe ne kadar geniş bir yer tuttuğunu göstermektedir.

C.7.2. Nevruz

Nevruz, geçmişten günümüze tüm Türk boyları arasında yaygın olarak bilinen tabiatın yeniden dirilişini, bolluk ve berekete kavuşmasını kutlamaya yönelik bir bahar bayramıdır. İlkbaharın başlangıcı kabul edilen ve gece gündüz eşitliğinin yaşandığı 21 Mart tarihinde kutlanılan bu bayram Türkçe'de "Yeni gün" anlamına gelmektedir. Öcal Oğuz'un "Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye'de Nevruz/ Yenigün" adlı çalışmasında belirttiği üzere Türk folklorunda "Sultan Navruz", "Yılsırtı", "Mart Bozumu", " Mart Dokuzu", "Mereke", "Ergenekon", "Yörük Bayramı" gibi adlarla da anılan Nevruz, Kuzey Yarımkürenin Altaylardan Balkanlara uzanan geniş coğrafyasında birçok bağımsız veya özerk devlet, halk ve topluluk tarafından çok farklı mitolojik anlamlar yüklenerek ve ritüellerle zenginleştirilerek yılbaşı olarak kutlanmaktadır (Oğuz, 2005; 5).

Türk inanişına göre Nevruz, Türklerin Ergenekon'dan çıktıkları güne rastlamaktadır. Bu sebeple Nevruz, "Ergenekon Bayramı" adı altında kutlana gelmektedir.³¹ Türkler tarafından yeni yılın ilk günü sayılan bugün, arınma, korunma, bereket ve bolluk adına pek çok inaniş ve uygulamayı barındırmaktadır.

Abdullah Şengül "Anadolu'da Nevruz Kutlamaları ve Emirdağ-Karacalar Örneği" adlı çalışmasında aktardığı bilgiye göre Bilecik'te kadınlar bereketli olsunlar diye tarlalarda yuvarlanırlar. Giresun'da o gün eve ayağının uğur getireceğine inanılan bir yabancıнын gelmesi beklenilir, rastgele kişilerin eve girmesi istenmez. Eve genellikle önceden ayağının uğurlu olduğuna

³¹ Türklerin Ergenekon Destanı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi I. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 2003, s. 61- 62. (Reşideddin'in Câmî'üt- Tevarih adlı eserinden aktarma).

inanılan birisi çağrılır, yoksa günahsız olduğu kabul edilen herhangi bir çocuğun eve gelmesi sağlanır. Çocuk içeriye girerken “Martınızı bozuyorum, hayırlı olsun” der ve ev halkı tarafından ikramlarla karşılanır. Yine bugün bütün halk hamur ve yoğurt mayalarını tazeler ve bununla yeni yılın bereketinin artacağına inanırlar. Ayrıca “ısırgan” ve “poğaç” pişirilir. Poğaçanın içine konan mavi boncuk gelirse, yeni yılda o insanın bol rızıklı ve şanslı olacağına inanılır. Tekirdağ’da kırk bir karınca yuvasından alınan toprak, kapı arkasına asılarak veya kapı önüne serpilerek o yılın bereketli olması istenir. Van- Erciş bölgesinde kadınlar, Nevruz’da ne kadar çok çeşit yemek yapılırsa, yılın o kadar bereketli olacağına inanırlar (Şengül, 2005; 16-17).

Sönmez Kutlu’nun “Kırgız Türklerinde Nevruz Kutlamaları” adlı çalışmasında belirttiği üzere Kırgız Türklerinde Nevruz günü yapılan Sümölöt ya da Sümölök diye bilinen yemek bereket, bollukla ilgili geleneksel bir yemektir. Cennet yemeği diye nitelendirilen bu yemeğin ortaya çıkış hikâyesi şu şekildedir: Açlığın ve kıtlığın yaşandığı bir yıl Kırgız kadınları çocuklarını avutmak için toplanıp imkânları dâhilinde kimisi su, kimisi un, kimisi yağ getirerek bir yemek yapmaya karar verirler. Kazan kaynarken dokuz çocuk anası fakir bir kadın gelir. Yemeğe koyabilecek hiçbir şeyi olmadığını, sadece elindeki taşları kazana atabileceğini ve çocuklarının bunları yiyeceğini söyler. Daha sonra bir mendile sararak getirdiği taşları şu duayı okuyarak kazana atar: “Bismillahirrahmanirrahim. Yaratan Allah’ım, bu aziz milletime bolluk ve bereket versin.” Bunun üzerine, beyazlar giymiş yaşlı kadınlar, hem kazanı karıştırıyor hem de şu duayı ediyorlarmış: “Kurban olduğumuz Kuday’ımız (Allah’ımız), bu ilkbahar, bizim halkımıza, bolluk, refah ve mutluluk getirsin. Ülkemiz kıtlıktan perişan oldu. Bol ürünlü, bereketli, sağlıklı ve mutlu bir yıl olsun.” Sonuçta bereket duasıyla yapılan bu yemekle gencinden yaşlısına herkes doymuş ve o yıl da Kırgız halkı için verimli ve bereketli bir yıl olmuş. Daha sonra Sümölök (Su-Melek) adını verdikleri bu yemek kutsallık kazanarak geleneksel bir hal almış (Kutlu; 2001; 183).

Erman Artun’un “Türk Halk Kültüründe Nevruz” adlı bildirisinde yer alan bilgiye göre Doğu Anadolu’da Nevruz’dan bir gece önce aile reisi, aile bireylerinin sayısı kadar küçük taş toplar. Bunları evin bacasının etrafına dizer. Her bir taş bir aile ferdini temsil eder ve hangi taşın kimi temsil ettiği

önceden belirlenmiştir. Nevruz sabahı taşların altı kontrol edilir. Hangisinin altında kırmızı böcek bulunursa o kişi uğurlu sayılır ve onun sayesinde tüm ailenin de berekete, bolluğa ulaşacağına inanılır (Artun, 2002; 25).

Türk kültüründe Nevruz'da çaydan alınan yedi taş yine çaydan alınan suyun içine atılır ve bu su bir kapla eve götürülür. Bu taşlardan birisi yağın, birisi çöreğin dört tanesi de evin köşelerine koyulur. Birisi de cüzdanın dibine cep bereketi olsun diye konulur. Bu taşların eve, kilere bereket getireceğine inanılır (Kalafat, 1999b; 165).

Eski Türklerin "Su kültü" ile ilgili olarak, Nevruz'da su ile yapılan pek çok ritüel bulunmaktadır. Minaveddin Söylemezdi'nin "Gümrülüler'in Nevruz'da Sulaşma Geleneği" adlı çalışmasında belirttiği üzere, Gümrülüler tarafından yapılan "Sulaşma" uygulamasında sabah erken kalkmak esastır ve kadın erkek demeden öncelik bekâr ve nişanlılara verilerek insanlar birbirlerine su atmaya başlarlar. Sadece insanlara değil, bütün oda ve büyük eşyalara, ahıra ve ahırdaki hayvanlara, arabaya ve nihayet ekilip biçilen ekin sahasına, yani toprağa su serpilir. Ama bu ikincisini ailenin en yaşlı erkeği yapar (Söylemezdi, 1998; 105-106). Erzurum'un Olur ilçesi Oğuzkent köyünde Nevruz günü hayvanların bağlandığı ahırlara önce günahsız olduklarına inanılan çocuklar girer. Ellerindeki kapta bulunan ve o sabah dereden alınan taze su, ahıra bereket getirmesi dileği ile serpilir (Şengül, 2005; 16). Nevruz günü, subaşlarına gitme, eski eşyaların suya atılması, sabah taze suyun içilmesi, evlerdeki kaplarda bulunan suların dökülüp yeniden taze suyla doldurulması da bereketi temin etmeye yönelik diğer uygulamalardır.

Nevruz sabahı evin etrafına veya içine su serpme evin bereketini, bolluğunu sağlamak amacıyla yapılan diğer bir uygulamadır. Uygulamaya göre Nevruz sabahı, güneş doğmadan önce yakındaki bir nehirden ya da bir çeşmeden alınan bu su evin dört köşesine serpilir.

Su evrensel olarak arınma, güç, yaşam ve süreklilik ifadesidir. Suyun tüm dünya kültürlerinde ne şekilde ele alındığını ve suyun ne ifade ettiğini, ne gibi bir işleve sahip olduğunu Mircea Eliade, Dinler Tarihine Giriş adlı eserinde şöyle ifade etmektedir:

"... Ne tür bir kültürel örüntü söz konusu olursa olsun su, kozmogoni de, mitlerde, ritüellerde, ikonografide her zaman aynı işlevi görür; her biçimin

öncülü, her yaratının desteğidir. Suya batma, ilk biçime geri dönüşü, yeniden yaratılışı, doğumu simgeler; çünkü suya batma, biçimlerin biçimlerini kaybediştir ve varoluş öncesindeki ayrılmamış olanla yeniden bütünleşmektir; sudan çıkış, biçimin ilk kez dışa vurulduğu yaradılış eyleminin tekrarıdır. Suyla temas etmek her zaman yenilenmeyi temsil eder; çünkü eriyip giden daha sonra “yeniden doğacaktır”; çünkü suya batış, yaşamın ve yaratıcılığın potansiyelini çoğaltır ve geliştirir...” (Eliade, 2003; 196).

Türk Kültürünün pek çok alanında da görüldüğü üzere suyun arınma, bereket, bolluk sağlama gibi işlevleri vardır ve bu amaçla yapılan uygulamaların temelinde de Türk inanış sistemi bulunmaktadır. Orta Asya’da toprağın bereketine kavuşmak amacıyla yere yapılan su saçları bu duruma ait bir örnektir.

Nevruz ve diğer İlkyaz Gündönümü Yılbaşı kutlamalarında; beyaz ve kırmızı renkte ipleri birbirine bağlayıp, püsküllü veya püskülsüz, çocukların parmaklarına, bileklerine, hayvanların boynuzlarına ya da boyunlarına takıldığında, o yaz bolluk ve bereketin geleceğine inanılır (Tacemen, 1998; 545).

Türk kültüründe Nevruz’a ait pek çok fallık uygulama da mevcuttur. Örneğin Mersin’de kutlanan Nevruz’da kaldırılan taşın altından böcek çıkarsa yılın verimli geçeceğine inanılır (Oğuz, 2005; 8). Sivas’ta Nevruz’da (Mart dokuzu) gök gürlerse o yıl ürünün bol, yılın bereketli olacağına inanılır. Artun’un aktardığı uygulamaya göre Nevruz günü çimenler ne kadar çok çiğnenirse, o kadar çok büyüyeceğine inanılır (Artun, 2002; 25).

Kutlama zamanı ve kutlama şekli Nevruz’la aynı olmasına rağmen farklı adlar altında kutlanan Anadolu’ya ait pek çok mevsimlik bayram vardır. Baharın gelişini kutlamaya yönelik bu bayramlardan biri Pertev Naili Boratav’ın dikkat çektiği “Betnem” dir. “Hasır Küfrü”, “Gâvur Küfrü” olarak da geçen bu bayram özellikle Bolu’nun Mudurnu ilçesinde kutlana gelmiştir. Bu bayramın “Hasır küfrü” diye adlanması o gün çocukların – genç kızlarla kadınların da katılımıyla- eski hasırları yakıp üstünden atlamalarından ileri gelmektedir. Boratav eski hasırları yakmanın başka bahar göreneklerinde de gördüğümüz “yeni yıl ile evlerin eski şeylerden arınması, yenilenmesi, tazelenmesi” töresinin bir ögesi olduğu görüşündedir. Bir bahar bayramı olarak “Hasır küfrü” nde bereket ve bollukla ilgili inanışlardan biri de yakılan

ateşteki alevlerin dumanlı çıkmasının bereketli bahar yağmurlarını sağlayacağı inancıdır. Bu sebeple ateşin üzerine arada sırada su serpildiğini Boratav ifade etmektedir. Diğer yandan bu bayramda çocuklar tarafından tokuşturulan renkli yumurtalar da yumurtanın doğanın ve bitkilerin yeniden doğuşunu simgelemesi dolayısıyla bereket ve zürriyetle ilgilidir (Boratav, 1997; 221)

Baharın başlangıcını kutlama adına Siirt köylerinde kutlanan “Çık-Gör” de ise Nevruz’a ait pek çok geleneğin yerine getirildiği görülür. Bunların başında ateşlerin yakılması, kırlarda eğlencelerin düzenlenmesi gibi uygulamalar gelmektedir (Boratav, 1997, 220).

Yozgat’ta baharı karşılamaya yönelik bayramların başında “Çiğdem Pilavı” gelmektedir. Çiğdemler, Yozgat halkı tarafından her zaman bolluk ve bereketle ilişkilendirilmiştir. Örneğin, çiğdemi ilk gören kişi onu “Hoş geldin, safa geldin” diyerek yüzüne sürer ve o yıl o kişinin evinde bereketin bolluğun yaşanacağına inanılır. Çiğdem Pilavı geleneğine göre ise, İlbahar’ın müjdecisi olan topraktan fişkırmaya başlayınca çocuklar çiğdem toplamaya çıkarlar. Çocuklar tarafından toplanan çiğdemler süslü bir ağaç şeklinde ev ev dolaştırılır ve

*“Çiğdem geldi kapıya
Yağ istiyoy yapıya
Yağ olmazsa bal olsun
Oğlun uşağın bol olsun.
Bir verenin kızı olsun
İki verenin oğlu olsun
Kız çatlasın ölsün
Oğlan yanımıza yoldaş olsun.
Dam başında boyunduruk
Dura dura yorulduk
Verirseniz giderik*

Vermezseniz dururuk” şarkısını söyleyerek çiğdem pilavı yapmak amacıyla evlerden bulgur, yağ, un gibi yiyecekler isterler (Solmaz, 1997; 67). Yozgat halkının gerçekleştirdiği bu uygulama da halkın bolluk, bereket, sağlık temennisine yöneliktir.

Türk kültüründe Nevruz zamanı kutlanılan diğer bir bayram da Manisa'ya özgü olup türlü eğlencelerle kutlanılan Mesir Bayramı'dır. Esasında bir sağlık hareketi olarak başlayan mesir dağıtma uygulaması, mesirin İlbahar'ın birinci günü yenmesi zorunluluğu sebebiyle tıpkı Nevruz gibi bir şenlik, festival halinde kutlana gelmiştir. Bayram beş gün sürmektedir (Tuser, 1960; 2097- 2098).

Baykal gölü havzasında yaşayan Türk- Moğol halklarının ilkyaz bayramları "Taylagan" adıyla kutlanmaktadır. Türkler tarafından kutlanan Hıdırellez, Nevruz ve diğer törenlerde karşılaşılan pek çok ritüel³² ve inanış (ateş yakma, su kaynaklarını ziyaret, kurban kesme gibi) bu bayramda da söz konusudur (Tacemen, 1995; 8).

Türk Kültüründe bahar aylarında kutlanılan yeni yılı karşılamaya yönelik bayramların yanı sıra Kışın kutlanılan yeni yıl eğlenceleri de (Yılbaşı) bereket, bollukla ilgili pek çok inanış ve uygulama barındırmaktadır.

Örneğin Artvin'in Poshof ilçesinde Yılbaşı'ndan bir gece önce evin ocağı süpürülüp temizlenir. Sabahı ocakta ekin tanesi bulunursa bu yılın bereketli, böcek bulunursa, kıtlık olacağına yorumlanır. Yılbaşı günü, evlere bir ak koçu bezeyip sokarlar; onun bereket getireceğine, doğacak çocuğun erkek olacağına inanılır. Yılbaşı sabahı, bir eve ilk gelen komşuyu zorla "kuluçkaya yatırır" (altına saman serip, yumurta koyup otururlar bir süre) ve tatlı şeyler yedirirler ona, ayağı uğurlu gelsin diye. Ayağı uğurlu gelip o yıl eve bereket getiren kimse, her yılbaşı ziyafete davet edilir. Uğurlu gelmeyene "Bir daha sakın yılbaşı bize gelme" diye tembih edilir (Boratav, 1997; 228).

Nevruz ve Nevruz zamanı farklı adlar altında kutlanılan mevsimlik bayramlara bakıldığında eski Türk inanç sistemine ve kültürüne ait pek çok inanış ve uygulamayla karşılaşılmaktadır. Bu inanış ve uygulamaların çokluğu, yapılan araştırmada kısıtlama yapılmasına sebep olmuştur. Bereket, bolluk işlevi ön planda olan bu kültürel unsurlar, Türk toplumunun kültürel hafızasında yıllarca korunmuş ve bugüne kadar gelebilmiştir.

³² Hıdırellez ve ritüel arasındaki ilişki için bk. Günay, 1995:2.

C.7.3. Mevsimlere Ve Mevsimlik Törenlere Bağlı Olarak Oynanan Seyirlik Oyunlar

Baharı karşılamaya yönelik gerçekleştirilen mevsimlik törenlerin belirli bir kısmını da seyirlik oyunlar oluşturmaktadır. Anadolu'da oynanan seyirlik oyunların genel özelliğine bakılacak olursa, bu oyunlar taklide dayalı olmasının yanı sıra dramatik özelliğe sahip oyunlardır. Yani kişi, oyun gereği başka bir varlığın konumuna geçer ve gerek kıyafetleriyle gerek hareketleriyle onu taklit eder. Bu oyunlarda sürekli bir çatışma vardır. Bu çatışmalar; yeni ile eski, iyi ile kötü, bolluk ile kıtlık, yaz ile kış, ak ile kara, aydınlık ile karanlık ve güçlü ile zayıfın çatışmasıdır. Çatışmalar ya uzlaştırılarak giderilir ya da bir tarafın (ki genellikle iyi olanın) yenmesiyle sonuçlanır (Özhan, 1985; 71).

Türk kültüründe eski yılın bitmesi ve yeni yılın başlaması ile ilgili pek çok seyirlik oyun oynanmaktadır. Bu oyunlarda söz konusu çatışma yukarıda bahsedildiği üzere akı, iyiyi, yeniyi simgeleyen bahar ile karayı, kötüyü, eskiyi simgeleyen kış arasındadır. Aralarındaki çatışmanın galibi ise -mevsimlerin çatışmasında baharın devamlı galip olduğu inancında görüldüğü gibi- baharı temsil eden yeni, ak, iyi ve genç olan olacaktır.

Ritüel niteliğindeki bu oyunlardan en bilineni Köse-Gelin Oyunu'dur. Ağrı Doğubayazıt'ta oynanan bu oyun eski yılın bitmesini ve yeni yılın başlamasını temsil eden bir bolluk ve bereket oyunudur. Eski yılın bittiği tarih olan Şubat'ın on yedisinde başlar ve üç gün sürer. Oyunda birinci güvey, ihtiyar ve kambur olup eski yılı temsil eder. Köse³³ olduğu için sakal takar ve elinde de bir baston vardır. İkinci güvey ise yeni yılı temsil eder; genç, gülbüz ve sıhhatlidir. Oyundaki gelini ise bir erkek canlandırır. Oyun, Köse ve gelinin evlendirilmesiyle başlar. Çalgılar eşliğinde oynamak için orta yere geldiklerinde gelin Köse'yle karşılaşmaktan hiç memnun kalmayıp somurtur. Köse ise gelinin jest ve mimiklerine dayanamaz ve yere düşer, bayılır. Gelin onu diriltmeyi başaramaz. Yardımcılar Köse'nin cesedini dışarıya taşırlar.

³³ Metin And, sakalı çıkmayan ya da seyrek çıkan erkek demek olan Köse'nin ayrıca Türk halk masallarının da olumsuz başkişisi olduğunu, Anadolu'da Köse adını taşıyan pek çok sayıda dramatik köylü oyunu bulunduğunu belirtir ve baharı karşılamaya yönelik oyunlarda Kış'ı simgeleyen Köse'nin tüysüzlüğünün Kış'ın bitkisizliğine ve çıplaklığına çağrışım yaptığını belirtir. Ayrıntılı bilgi için bk. Metin And, Oyun ve Bütün, Türk Kültüründe Oyun Kavramı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: 2007.

Daha sonra dışarıdan yeni yılı temsil eden yeni güvey ile Öncü içeri girer. Öncü “Arkadaşlar, moruk öldü, köyün en güzel kızını yeni yıl ile evlendiriyoruz” deyip gelinle yeni damadın evlendiği haberini ilan eder (Elçin, 1991; 37).

Ağrı (Doğubeyazıt), Kars, Van, Niğde-Aksaray, Kırşehir gibi Anadolu'nun pek çok yöresinde hatta Azerbaycan'da Kos-Kosa adıyla oynanan söz konusu bolluk oyununun motif yönünden en zengin olan, Kars'a ait Köse oyununa Metin And, Oyun ve Bügü adlı çalışmasında yer verip motifleri açıklama yoluna gitmiştir.

Metin And'ın “Oyun ve Bügü” adlı eserinde aktardığı bilgiye göre, Kars'ta görülen bu oyunda dört oyuncu vardır ve bunlardan ikisi kardeştir. Bu kardeşlerden de birincisi kısa ak don üzerine ak bir koyun postu giymiş, sırtına büyük bir kambur yapmış, at yerine bacaklarının arasına bir odun almıştır ve elinde de bir kamçı tutmaktadır. Elleri, yüzü ve bacakları kömürle boyanmıştır. Başında da bir bez sarıdır. İkinci erkek ise birincinin kardeşi olup onun da elleri, yüzü ve bacakları boyalıdır. Elinde kamçı yoktur. Üçüncü kişi kadın kılığında girmiş ve dördüncüsü ise yerde battaniyeye sarılmış domuz kılığında bir erkektir. Oyuna ağır bar'la başlanır. Bar oynanırken bir ergin kız kaçarılır. Suçu birbirinin üstüne atan iki kardeş arasında kavga çıkar, birinci erkek kardeşini öldürür. Daha sonra doktor çağrılır fakat kardeşinin iyileştirilememesine kızan birinci kardeş kamçısını yerde yatan kardeşine vurarak onu diriltir. O sırada davul zurna Çeçen Kızı adlı oyun havasını çalar. Dirilen kardeş üç gündür aç olduğunu söyler, at yerine bindikleri odunu tüfek gibi kullanıp domuzu vururlar, kesip paylaşırlar, hep birlikte yendikten sonra Lâz Barı oynanır (And, 2007; 49).

Türk köylüsünün dramatik oyunlarının daha çok eski Anadolu uygarlıklarının bolluk törenlerinden bir kalıntı olduğunu öne süren Metin And, ölüp- dirilme, kız kaçırma, tarımla ve çobanlıkla ilgili çeşitli öğelerin yanı sıra ak- kara çatışması, yiyecek devşirme ve toplu yemek, hayvan postu giymek, cinsel eylem, ateş ve külle arınma, gemi yapmak, phallus simgesi vb. öğeleri bu duruma örnek olarak göstermiştir (And, 2007; 292). Köse- Gelin Oyununda yer alan, birinci kardeş tarafından at yerine kullanılan sopanın ve

elinde tuttuğu, ölen kardeşini diriltten kamçının bir phallus³⁴ simgesi olduğunu belirtmektedir (And, 2007; 50).

Oyundaki ak-kara karşıtlığı esasında mevsimlerin aralarındaki zıtlığı ve ak olanın kazanması da her defasında iyi, yeni ve genç olanın kazanacağını ifade eder. Kara aynı zamanda kışın bitkisizliğine, cansızlığa, yok oluşa bir gönderme yapar ki aynı zamanda tüm baharın geliş mitleri ve merasimlerinde görüldüğü üzere ölümün ve ölümler ülkesinin de temsilidir. Her defasında Karayı yenen Ak ise, bolluğun kıtlığa, hayatın ölüme, iyiliğin kötülüğe ve yeni (yıl) nin eski (yıl) ye karşı almış olduğu galibiyeti simgelemektedir. Ak hayatın doğum, düğün ve cenaze gibi üç büyük geçiş evresinde görüldüğü gibi mevsimler arası geçişte de yeniden doğuşu simgelemektedir.

Ak-kara karşıtlığı eski Türk inanışında da karşılaşılan bir durumdur. Şamanlar ak ve kara olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ak koyunlular- Kara Koyunlular iki ayrı Türk devletidir. Dede Korkut Hikâyeleri arasında yer alan “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu”nun girişinde de ak-kara karşıtlığı görülmektedir. Hikâyenin başında Han Bayındır tarafından yapılan toyda ak otağ, kızıl otağ ve kara otağ kurulur. Oğlu olan ak otağa, kızı olan kızıl otağa, kızı da oğlu da olmayanlar ise kara otağa oturtulur ve altına kara keçe döşenip önüne kara koyun yahnisinden getirilir (Ergin, 1994; 77- 78). Hikâyede de görüldüğü üzere kara zürriyetsizliğin dolayısıyla evdeki bereketsizliğin bir simgesidir. Böyle bir insanın ve evin Tanrı tarafından dahi lanetlendiği hikâyenin devamında dile getirilir. Ak, dolayısıyla döl zürriyeti, bolluk ve bereket ise soyun devamlılığına, evin içinde yanan ocağa gönderme yaparak tanrısallığı, kut'u simgeler.

³⁴ Orta Asya Şamanlığı'nda da söz konusu olan Phallus tapınımları, Dünya kültürlerinde bereketle ve bereket tanrılarıyla olan yoğun ilişkisi sebebiyle çok mühimdir. Örneğin Eski Yunan'da Bereket Tanrısı Dionysos'un simgesi iri bir phallus'tu ve Dionysos'a adanan ayinlerde çıplak kadınlar tarafından bu tasvir taşınmaktaydı. Friglere ait Kybele-Attis mitinde ise Phallus kültü daha yoğun olarak karşımıza çıkar. Efsaneye göre Attis, erkeklik uzvunu keserek tanrıçaya kurban eder. Kybele'ye adanan ayinlerde ise Kybele'nin başrahibi de tıpkı Attis gibi kendi eliyle kendini hadım etmek zorundaydı. O kestiği uzvu kanlı bir şekilde toprağa gömerek tüm dünyaya bereketin ve canlılığın geleceğine inanırdı. Phallus kültürünün bereketle ilgili olarak Anadolu'daki diğer bir yansıması ise birtakım ev gereçlerinin tutacaklarının ve saplarının Phallus'a benzetilerek yapılmış olmasıdır. Aynı şekilde tapınaklardaki tava, testi, havaneli gibi gereçler de phallos biçiminde yapılır, saklanırdı. Ayrıntılı bilgi için bk. Eyuboğlu, 1998: 135.

Söz konusu oyunda And'ın dikkat çekmiş olduğu diğer bir unsur ise oyunun sonunda ölen kardeşin dirilmesi yani baharın gelmesiyle yenilen domuzdur. Gerek eski yılın kovulup yeni yılın gelmesi sonucu düzenlenen merasimlerde gerek bu merasimlerin temelini oluşturan bolluk, bereket mitlerinde domuz her zaman rol oynamıştır.

Hemen hemen tüm kültürlerde ve dinlerde (özellikle Tevrat ve Kur'ân-ı Kerîm) kötülüğün ve pisiğin simgesi sayılan domuz³⁵ incelemiş olduğumuz bereket mitlerine ve ritüellerine bakılacak olursa sadece yeryüzüne bereketin geldiği ilk gün ve o ilk gün adına yapılan tüm yıllık ayinlerde kutsallık kazanmıştır. Örneğin Eski Yunan'da ekili toprağın tanrıçası Demeter'in bir sembolü olarak domuz her sene Demeter'e adanan ayinlerde ilk önce yerin altına gömülür ve ayin sırasında yerin altından çıkarılarak etleri buğdayla birlikte toprağa serpilir. Mısır Mitolojisi'nde ise Bereket Tanrısı Osiris adına düzenlenen yıllık törenlerde bir domuz kurban edilmekteydi. Ne var ki bereketin amaçlandığı bugün dışında domuz lanetlenmiş bir hayvandı ve tapınaklara domuz çobanlarının girmesi kesinlikle yasaktı. Aynı şekilde Hititler tarafından da lanetli bir hayvan olarak görülmüştür.³⁶

Frazer, domuzun bereketle olan yoğun ilişkisinin ardında onun esasında tahıl ruhu olduğu ve dolayısıyla başlangıçta çok kutsal bir hayvan olduğu inancı bulunduğunu iddia etmektedir. Gerek Tevrat, Kur'ân-ı Kerîm gibi kutsal kitaplarda gerek diğer mitolojilerde lanetlenmesinin temelinde de onun başlangıçta bir tabu olmasının yattığını belirtir (Frazer, 1992; 55). Bereketle olan bu mitolojik ilgisinin yanı sıra domuz İslâm öncesi Orta Asya'da da çok önemli bir hayvandı. Her şeyden önce domuz kınanan, kötülener, yerilen bir hayvan değildi. Örneğin Kırgızlarda, şaman, çeşitli hayvanlar arasında domuzun sesini de taklit ederdi. Sibiry'a da Goldlar'da domuz kanını yalnız şamanlar içebilir. Sibiry'a da birçok budunda yeni bir şaman adayı için düzenlenen törende şaman danslarına en az 9 dansçı

³⁵ Domuz diğer hayvanlar gibi terleyemez. Terlemek vücut ısısını dengede tutan bir özelliktir. Bedenini terleyerek dengede tutamayan domuz çamur içinde yuvarlanarak bu sorununu giderir ancak çamur bulunmayan ve sıcaklığın 29C yi geçtiği ahırlarda her yeri dışkısıyla doldurur ve bunun içine yatarak serinlemek durumunda kalır. İşte Harris'in iddialarına göre domuz pis denmesi Orta Doğu'nun iklimsel koşullarının onu zorunlu olarak pisiğe itmesinden kaynaklanmaktadır. (Gezgin, 2007: 70-71, Harris,1994) Öte yandan pislik ve leş yemeye düşkündür. Hayvanlar arasında insan sağlığını en çok tehdit eden hayvanın da domuz olduğuna inanılır.

³⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. Dünya Kültürlerinde Bereket

katılır, sonra 9 domuz kurban edilir, şaman adayı domuzun kanını içer (And, 2007; 50). Ayrıca On iki hayvanlı Türk takviminde Tonguz Yılı diye bir de yıl vardır ki Tatar Türkleri bu yılda rızkın çok olacağına inanmaktadırlar (Kalafat, 2006; 49).

Anadolu'da oynanan bolluk ve bereketle ilgili oyunlar arasında karşılaşılan diğer bir oyun ise "Arap Oyunu" dur. Nevşehir, Kırşehir, Muğla'da oynanan bu oyun ak-kara çatışması, ölüp dirilme ve kız kaçırma gibi motifleri içermektedir.

Kırşehir ili Kızılca Köyünde oynanan Arap oyununu ele alacak olursak oyunun başlıca kişileri Koca, Arap ve Kızlardır. Koca, uzun beyaz sakallı olur, sırtına ve karnına yastık veya minder bağlar, üzerine çanlar takılı geniş bir elbise giyer. Arap; uzun siyah palto giyer, beline kalın kuşak bağlar. Belinde kaması, bir omzunda tüfeği diğer omzunda kül dolu torbası vardır. Vücudunun açıkta kalan kısmı siyaha boyanır. Kızlar; kadın kıyafeti giymiş erkeklerdir. Başlarına tülbent bağlarlar, üç etek giyerler.

Oyun, Arap'ın Koca'nın kızlarından birini alarak meydana çıkması ve çalgı eşliğinde oynamasıyla başlar. Oyun alanına diğer kızıyla Koca girerken, Arap ve Kız kaçıp seyircilerin arasına saklanırlar. Koca, Kâhya'ya kızının birinin kaçırıldığını söyler ve bulmalarını ister. Kâhya kızı bulup getirir, Koca ve kızları oynarlar. Arap koşarak oyun alanına girer, torbasındaki külü etrafına saçar, karışıklıktan istifade ederek kızları kaçıtır. Koca, Kâhya'ya kalabalığın ne olduğunu sorar, kürsü ve nargile ister, isteği yerine getirilir. Kürsü olarak yere yatan kişi Koca'nın altından çekilince Koca düşer ve ölür, kızları gelirler, ağlarken Koca dirilir. Arap yine aynı şekilde oyun alanına girer, kızları kaçıtır. Koca Kâhya'ya kızlarını bulmasını söyler. Arap ve kızlar bulunup getirilir, Arap Koca ile tartışmaya başlar, tüfeği ile Koca'yı vurur, kızlar ağlamaya başlarlar, Koca dirilir, Arap'la barıştırılır ve hep birlikte davul zurna eşliğinde dans ederler (And, 2007; 74).

Arap oyununda karşılaşılan diğer bir unsur da Köse-Gelin Oyunu dâhil hemen hemen Anadolu'nun tüm mevsimlik oyunlarında rastlanılan ölüp dirilme olgusudur. Bu olgu da yine doğanın kışın geçici olarak ölmesi ve bahar gelince tekrar hayat bulması ve berekete kavuşması olayıyla ilgilidir. Diğer milletlerin bereketle ilgili bütün mitlerinde görülen bu olgu bizde Şamanizm'e kadar gitmektedir. Şaman ayinlerinde de ölüp dirilme (ayılıp

bayılma) motifi karşımıza çıkar. Şamanın diğer büyük şamanlar tarafından ayıltılması sonucu ortalığı neşe kaplar ve herkes dans etmeye başlar. Öte yandan Türk tasavvufunda Ahmet Yesevi gibi mutasavvıfların “manevi arınma” amacıyla yeraltına inmeleri ve burada geçici olarak çile çekmeleri de “ölüp dirilme” olgusunun bir örneğidir.

Erzurum'un Aşkale ilçesinde oynanan Ali Fattik oyunu da yine ölüp-dirilmenin söz konusu olduğu bir yılbaşı oyunudur. Yaklaşık üç saatlik bir hazırlıktan sonra, evlere haber salınır ve oyun başlar. Önde Ayı ile bakıcısı, arkada ötekiler el ele tutuşarak oynarlar. Ayı homurtular çıkarır. İki bar oyunundan sonra Ali Fattik oyunu başlar. Bu da ikiye ayrılır. Birincisi Deve Oyunu ikincisi Ayı oyunu' dur. Deveci, deve üzerinde karısıyla gelir. Deve başıyla sağa sola vurur. Eşkiya Devecinin önünü keser. Eşkiya ile Deveci arasında bir söyleşme başlar. Eşkiya, Deveciden karısını aşağıya indirmesini ister. Eşkiya, Deveciye vurur, Deveci yere serilir, deve çöker üzerindeki kadın inip Devecinin ölüsüne ağlar. Gelin ağlamasını sürdürürken, Kâtip, ev sahiplerinden erzakı yazmaya başlar. Erzak üzerine söyleşmeler olur. Sonunda Deveci dirilir, Kâtip ev sahibesinden aldığı unu Ambar'a verir. Gelin “Bu ağa bin panginot verdi, seni ölümden kurtardı, bizim de bu eşkiyanın elinden namusumuzu kurtardı. Çok şükür olsun” der. Gelin yeniden deveye biner, giderler. Bundan sonra davul zurna ile ayı ve öteki oyuncular bar oynarlar. Oyunun bir yerinde ayı düşüp ölür. Ayı bakıcısı ayının açlıktan öldüğünü söyler, hamur ister. Ayı hamuru yiyince dirilir, herkes bu dirilmeye sevinir, yeniden toplu oynanır. Oyuncular bunu her evin önünde tekrarlayıp yiyecek toplarlar. Sonunda toplanan yiyecek topluca yenir (And, 2007; 199).

Genellikle Hıdrellez günü oynanan Çankırı Yapraklı'ya ait “Su Kesigi” oyunu da yine yeryüzüne bolluk ve bereket sağlama amacıyla oynanan seyirlik oyundur. Oyun dere kenarında başlar. Arap gelir ve dere kenarında oynayan çocuklara elinde kepçeye benzeyen aletle su atar. Daha sonra suyun önüne taş yığmaya başlar. Çocuklar onu engellemek ister. Yanlarına gelen Akdede, Arap'ı engellemeye çalışır. Arap kendisine bir gelin verildiği takdirde işi yapmaktan vazgeçeceğini belirtir. Akdede bunun mümkün olmayacağını, köyün sonuncu kızının da evlendiğini söyler. Tam o sırada suyun içinden geçmeye çalışan gelin ve damadı gözüne kestiren Arap, onların sudan geçerken boğulmaları için suyun önünü açar. Damat ve gelin

boğulurlar. Ağzlarına su damlatılır ve dirilirler. Oynayanlar ve seyredenler bunu suyun içinde birbirine su atarak ve halay çekerek kutlarlar (And, 2007; 76).

Doğanın bolluk ve berekete kavuşmasında temel unsur olan suyun Arap tarafından kesilmek istenmesi, Arap'ın temsil etmiş olduğu Kış'ın geçici olarak yeryüzünden suyu çekmesi, bolluğu yerin altına çekmesini simgelemektedir. Ayrıca oyunun suda oynanıyor olması, ölenleri diriltmek için ağızlarına su dökülmesi ve dirilmeyle gelen şenliğin suda gerçekleşmesi Hızır'ın Ab-ı Hayat içerek ölümsüzlüğe kavuşması ve böylece yeryüzüne bolluk bereket dağıtma vasıflarına sahip olmasıyla ilgilidir.

Tekirdağ'da Hidrellez günü oynanan ritüel kökenli seyirlik köy oyunlarından Değirmenci Ritüeli Hidrellez'in üçüncü günü temsili bir değirmenin kurulması ile başlar. Ortada değirmenci olan kişi buğday öğütür gibi yapar. Aslında el değirmeninde toprak öğütür. Çevresine toplanan kadınlar büyük bir halka oluşturarak yedi defa değirmenci türküsünü söylerler. Artık buğdaylar temsili olarak öğütülmüştür. Herkes undan (topraktan) bir avuç alarak evine döner. Hidrellez eğlencesi sonunda o toprağı her aile yeni üretim yılının bereketli, ürünün bol olması için ambarlarına serperler (Artun, 1990; 10).

Yukarıda belirtilmiş ve açıklanmış olan baharı karşılamaya yönelik bayramlarda oynanan dramatik oyunlar Anadolu'da çeşitlilik göstermektedir. Bu oyunların çeşitli varyantları ve bereket- bollukla ilgili diğer seyirlik oyunlar için yukarıda adı geçen eserler önemli bir kaynak oluşturmaktadır. (Ayrıntılı bilgi için bk. And 2007; Elçin 1991).

C.8. Ticaret Hayatına Bağlı İnanış ve Uygulamalar

Türk toplumunun sosyal, kültürel, coğrafi koşullar gereği yüzyıllardır icra etmiş olduğu iktisadî faaliyetler, bereket, kazançta artım söz konusu olduğunda kendi inanç ve uygulamalarını da beraberinde doğurmuştur. Tezimizin bu kısmında Türk toplumunun özellikle kent ve kente yakın yerleşimlerinde icra ettikleri iktisadî faaliyetlerde bereket olması adına sahip oldukları inanışlar ve gerçekleştirdikleri uygulamalar konu alınmıştır. İlk önce

iş yerinde kazancın artması, berekete kavuşulması adına sahip olunan inanışlar ve buna bağlı olarak yapılan uygulamalardan bahsedilmiş, bunun arkasından da iş yerindeki hangi unsurların ve hangi davranışların bereketi kaçırdığına dair Türk yaşayışından örnekler sunulmuştur. Son olarak da Türk kültür hayatına damgasını vurmuş ve günümüzde dahi iş yerlerinde etkili olan Hz. Muhammed'in sözlerine yer verilmiştir.

C.8.1. İş yerinde Bereketi Arttırmaya Yönelik İnanış ve Uygulamalar

Türk kültüründeki yaygın inanışa göre iş yeri sahibi sabahleyin dükkânını sağ eliyle ve besmeleyle açmalıdır. Sağ ayağıyla dükkânına girmelidir. Öte yandan eve girerken yapılan uygulamalarda da görüldüğü üzere iş yerine "Selâmün-aleyküm" diyerek girmek de o günkü kazancı hayırlı, bereketli yapan durumlardır.

Erzurum, Sarıkamış ve Malatya çevresinde güneşin ilk ışıkları ile dükkânın kapısı açılırsa uğur ve bereket olacağı inancı vardır (Kalafat, 1999a; 33).

Balıkesir'de leyleği yuvasında gören esnafın çok kazanacağına dair bir inanış vardır (Balkır, 1935; 566).

İstanbul'daki eski bir inanışa göre bir meczup sabah erkenden bir dükkândan alışveriş yapar yahut sahibine "Pazar Olal" diyerek bir dükkânın önünden geçerse o günü dükkâncı hayırlı, uğurlu sayar (Behire, 1934; 315).

Kıbrıs'ta yaşayan Türkler arasında yapılan bir uygulamaya göre yakılan zeytin yaprağı ile dükkân buğulanır. Bununla iş yerinin bereketinin arttığına inanılır (Kalafat, 2001; 12).

İş yerine her gelişinde uğur getirdiğine inanılan müşteriler, kazançta bereket olması için dükkânda bekletilmeye çalışılır. Öte yandan cömert bilinen müşteriler için de yeni bir şey açmayı (sandık, top, paket, teneke gibi) çok uğurlu sayarlar (Denizcioğlu, 1939; 185).

Esnaf, sabahleyin kazandığı ilk parayı aldıktan sonra müşteriye "Siftahı senden, bereketi Allah'tan" der ve uğurlu saydığı bu parayı çenesine sürer. Isparta'daki bir uygulamaya göre ise ilk müşteriden alınan paranın siftah parası olarak yere atılması istenir veya para esnaf tarafından yere

atılır, sonra o para besmele ile alınır ve “siftahı senden bereketi Allah’tan” denir. Daha sonra esnaf, parayı yüzüne sürer, cebine ve kasasına koyar. Boratav siftah parasının çeneye, yüze sürülme âdetini, paranın sakaldaki kıllar kadar çok olması isteğine bağlamaktadır (Boratav, 1997; 80).

Alış veriş işlemi gerçekleşikten sonra alınan mal için satıcı, “Hayrını gör!” der. Alıcı da bunun karşılığında “Bereketini gör !” der.

Dükkânın dört köşesine karınca duası (bereket duası) asma âdeti de kültürümüzde çok yaygındır. Neredeyse her dükkânda, levhalar içerisinde asılı olan bu duanın kökeninin ne olduğu, kim tarafından yazıldığı bilinmemektedir. Dua şöyledir:

*“Bismillahirrahmanirrahim Allahümme ya rabbe Cebraîle ve Mikâîle ve İsrâfile ve Azraîle ve İbrahîme ve İsmâîle ve İshake ve Yakûbe ve münzilel berekâti ve’t-Tevrati ve Zebûri ve’l-İncili ve’l- Furkani velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi’- aliyyi’lazim. Lâ ilâhe illallahü’l-Melikül Mübin. Muhammedün Rasûlullahi ve sâdiku’l vadü’l-emin. Ya Rabbi, ya hayyü ya kayyum. Ya ze’l-celâli ve’l-ikram. Es’elûke yarabbe’l-arşil azim, en enyerzukni halâlen tayyiben birahmetike ya erhamerrahimîn. Yemliha Mekselina, Mislina, Mernuş, Debernüş, Sazenüş, Kefeştatüyüş, Kıtmir, âmin!”*³⁷ şeklindeki bu duayı okuyanın, ticarethanesinde bulunduranın hayırlı ve bereketli kazançlar elde edeceği inancı vardır.³⁸

Dükkânlarda aşık kemiği saklamak berekettir.

Türk kültüründe her mesleğin bir piri olduğu inancı vardır. Pirler, o mesleğin önderi, ilk uygulayıcısı olarak bilinirler. Buna göre çiftçilerin Hz. Âdem, tüccarların piri Hz. Muhammed, çobanların piri Hz. Musa, sütçülerin ve dülgerlerin piri Hz. Salih, demircilerin piri Hz. Davut, seyyahların piri Hz. İsa, hallaçların piri Hz. Şit, marangozların piri Hz. Nuh, balıkçıların piri Hz.

³⁷ *Duanın Türkçesi:* “Ey Cebrail’in, Mikail’in, İsrail’in, Azrail’in, İbrahim’in İsmail’in, İshak ve Yakup’un rabbi Allah’ım, ey bereketleri indiren, Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’anı indiren rabbim. Güç ve kudret yalnızca büyük ve yüce olan Allaha aittir. Apaçık Hak ve yegâne Melik olan Allaktan başka hiçbir ilah yoktur. Sözünde sadık ve Emin olan Hz Muhammed Allah’ın Elçisidir. Ey rabbim, Ey Rabbim, Ey diri ve Kaim olan, Ey celal ve ikram sahibi! Ey büyük (azim) olan arşın sahibi, senden beni helal ve hoş bir rızık ile rızıklandırmanı istiyorum, senin rahmetinle ey merhametlilerin en merhametlisi!” Debernüş, Şazenus, Kefeştetayyüş, Kıtmir, Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş (Ashabı Kehf in isimleri)

³⁸ http://www.edubilim.com/forum/karınca_duasi_turkce_meali_anlami_okunusu_faydolari_fa_zileti-t16326.0.html (23. 07. 2010).

Yunus, ekmekçilerin piri Hz. Zülküf, bağcılarının piri Hz. Zübeyr, saatçilerin piri Hz. Yusuf, avcılarının piri Hz. İshak, berberlerin piri Selman-ı Farisi, debbağların piri Ahi Evran vs kabul edilmektedir.

İş yeri sahipleri dükkânlarında bolluk ve berekete kavuşmak için meslek pirleri ve üstatları adına dua ederler ve onların çizdiği yoldan giderler. Aynı zamanda işlerine başlarken meslek pirlelerini unutmazlar. Örneğin Anadolu'da halk inancına göre demircilerin piri Hz. Davut'tur. Demircileri ilkin tövbe eder, işleri için niyet ederler. Sonra Hz. Davut'un ruhuna Fatiha okurlar. İşe başlarken de "Allah'ım, bu el benim elim değil, Davut Peygamberin elidir, bana yardım ihsan eyle" derler. Aynı şekilde dikiş işçileri de pirleri olduğuna inandıkları İdris Nebi için dua eder, iğneyi dikişe batırmadan önce besmel çeker ve "Allah'ın rızası ile bu el benim elim değil İdris Nebi'nin elidir" derler (Kalafat, 1999b; 174).

Bazı meslek gruplarında özellikle de Ahilik teşkilâtında "lokma sunmak" "Helva göndermek" ve "Şerbet içmek" uygulamaları bereket ve uğurla ilgili âdetlerdendir. Helva pişirilen kabın adı "Hayat Kazanı"dır ve helva geleneğinin Hz. Âdem'den geldiğine inanılmaktadır. Müjgan Cumbur'un "Ahilikte Sofra ve Yemek Adabı" adlı çalışmasından aktarımda bulunan Yaşar Kalafat uygulamayı şöyle anlatır: Öncelikle pişirilen helva bir kutuya konur, üzerine 12 hurma sıralanır. Daha sonra üzerine iğne, iplik ve 12 çırak akçası konur, kutu kapatılıp mühürlenir ve mühürle elif, lam, mim, ayın yazılır. Kutu bir iple sekiz defa sarılıp sekiz düğüm atılır (Cumbur, 1988; 17).

C. 8.2. İş Yerinde Bereketi Kaçırıldığına İnanılan Davranışlar

Eve bağlı inanış ve uygulamalarda gördüğümüz eşik iyisi inancı Türk ticaret yaşantısına bağlı inanış ve uygulamalarda da kendisini gösterir. İş yerlerinde de, evlerde olduğu gibi, eşığe oturmak işin kazancını tehlikeye sokan, bereketi kaçırarak bir davranış olarak görülmüştür.

Bazı müşteriler, uğurlu, uğursuz olarak nitelendirilirler. Uğursuz sayılanların dükkâna uğramamaları istenir. Örneğin, sermayeden az fiyat veren ilk müşteri uğursuzdur. Aynı şekilde berberler, sabahleyin ilk tıraş ettikleri müşteriden para alamazlarsa o insanın iş yerine uğursuzluk

getireceğine, bereketi kaçıracığına inanırlar (Denizcioğlu, 1939; 185). Aynı zamanda günün alış veriş bakımından hayırlı olup olmayacağı, ilk gelen müşterinin uğurlu veya uğursuz olması ile ölçülür (Boratav, 1997; 81).

Gerek Anadolu'da gerek Anadolu dışında yaşayan Türkler arasında, iş bitirmeden para saymanın, cüzdandaki parayı saymanın veya herhangi bir şeyi açıktan saymanın bereketi kaçıracığına inanılmaktadır. Gerçek rakam da mecbur kalınmadıkça dışarıdan birisine söylenmez (Kalafat, 2007b; 60).

Bolu'nun Mudurnu ilçesindeki esnaflar, ilk satış yapılmadan ve kasaya para girmeden önce, dükkândan, karşılığında para alınmadan bir şey vermemeye çalışırlar. Aksi takdirde verilen şeyle beraber, iş yerinin bereketinin de dışarı çıkacağına inanırlar (Boratav, 1997; 81).

İşyerinde akşam para sayılmamalıdır, borç verilmemelidir. Aksi takdirde paranın bereketinin gideceğine inanılır.

Helal kazanılmayan malda bereketin olmayacağı inancı vardır. Faize girmenin de helal sayılmadığı düşüncesiyle bereketi kaçırdığına inanılmaktadır.

C.8.3. İş Yerlerindeki Bereket Konusunda Başlıca Hadisler

Kendisi de zamanında bir tüccar olan Hz. Muhammed'in iş yerindeki bereketle ilgili söylenmiş pek çok sözü vardır. Türk kültüründe özellikle esnaf geleneğinde bu sözlerin çok etkili olduğu bilinmektedir. Hz. Muhammed'in işyeri bereketi ile ilgili hadislerinden bazıları şöyledir:

“Alış verişte çok yemin etmek, malın bereketini giderir.”

“Ticarette bereket vardır, ticarete yalan, hıyanet karışınca bereket gider.”

“Evinden erken çıkanın işi bereketli olur.”

“Vadeli alış verişte, ödünç vermekte ve arpa karışmış ekmekte bereket vardır.”

“Şarkıcı ve faizcilerin kazancında bereket olmaz.”

“Alışverişte bulunanlar birbirinden ayrılmadıkları sürece kararlarını değiştirme hakkına sahiptirler. Eğer doğruyu söyler ve (malın ayıbını) açıkça

dile getirirlerse alışverişleri bereketlenir. Ama kusurları gizler ve yalan söylerlerse alım satımlarının bereketi yok olur gider.”³⁹

Yukarıda ele alınan ticaret hayatına bağlı inanış ve uygulamalara bakıldığında Türklerin sahip oldukları farklı geçim kaynaklarında geçmişten gelen kültürel değerlerini koruduğu görülmektedir. Bereketle ilgili pek çok inanışın günümüz ticaret hayatında yer alması bereketin sadece tarım ve hayvancılığa bağlı bir hayatın ürünü olmadığını ticaretin yoğun olarak yapıldığı şehirlerde de bereketle ilgili pek çok geleneğin var olduğu anlamına gelmektedir.

³⁹ <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1496> (25. 06. 2011)

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türk kültüründe bereketi arttırmaya yönelik inanış ve uygulamaları ele alarak değerlendirmeyi amaçlayan çalışmada Türk kültüründeki bereket düşüncesinin çok eski dönemlere kadar uzanmakta olduğu saptanmıştır. Elde edilen bilgilere bakıldığında, kentsel yaşamın geleneksel yapıyı olumsuz yönde etkileyemediği kırsal kesimlerde eski Türk inanışından izler görmek mümkündür.

Türkiye'nin ve Türklerin yaşamış olduğu diğer yerlerin çoğunlukla Tarım Kuşağı'nda bulunması, geliştirilen inanış ve uygulamaların yaşanılan coğrafyaya, iklime dolayısıyla tarım, hayvancılık gibi temel geçim kaynaklarına ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir. Hazırlanan çalışmada Türklerin bereketi elde etmede çalışmayı ön koşul görmelerinin yanı sıra, yüzyıllardır aynı coğrafî- kültürel ortamı solumaları sebebiyle en eski gelenek ve göreneklerini de devam ettirdikleri tespit edilmiştir. Özellikle tarıma, yağmura, hayvancılığa, mevsimlere ve mevsimlik törenlere, avcılığa bağlı inanış ve uygulamalarında söz konusu kültürel köprüyü görmek mümkündür.

Ele alınan tez çalışması iki ana bölümden oluşmaktadır. Türk kültürü dışındaki din ve mitolojilerin incelendiği "Dünya Kültürlerinde Bereket" başlığı altında sırasıyla Paleolitik ve Neolitik Dönem, Sümer, Babil, Eski Mısır, Ugarit, Hint, Hitit, Frigya ve Klasik Yunan din ve mitolojileri hakkında bereket bağlamında bilgi verilmiştir. Bunu ise Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâmiyet'teki başlıca inanışlar ve pratikler takip etmiştir. Söz konusu kültür ve uygarlıkların Türk kültürüyle olan bağlantısı hakkında birtakım fikirler edinmek, bereket olgusu bağlamında hangi ortak veya farklı inanışlara sahip olduklarını ortaya koymak ve evrensel bağlamda bereketin insanlık için ne önem arz ettiğini paylaşmak, tezin önemli bir kısmını bu bölümün oluşturmasının nedenleri arasında yer almaktadır.

Toprağın doğurma, besleme işlevleri sonucu dişil bir varlık olarak algılanması böylece Toprak Ana kültüne bağlı bir inanç sisteminin geliştirilmesi ve Toprak Ana'nın uzantısı sayılan bereket tanrı ve tanrıçalarının varlığı yukarıda ele alınan din ve mitolojilerde ortak olan unsurlardır. Bereketle ilgili görülen pek çok ortak unsurun rol oynadığı

bereket anlatıları ise önceden sezinlenemez dünyada gereksinim duyulan ekonomik istikrar duygusunu tatmin eden mitler olarak yer almaktadır (Rosenberg, 1998; 7). Bu anlatıların genel yapılarına bakıldığında doğadaki bereketin aynı şekilde algılandığı, benzer anlatıların aynı durum için yaratıldığı dikkat çekmektedir. Örneğin mevsimlerin döngüsü, yeryüzünden bereketin geçici olarak kalkması bereket tanrı/ tanrıçasının veya onun oğlu/ sevgilisi addedilen kişinin geçici olarak yeraltına çekilmesi, kaçırılması, ölmesi veya ortadan kaybolması olarak açıklanmıştır. Bu durumda doğa eski canlılığını yitirir, yeryüzündeki canlıların perişan olacağı açlık, kıtlık, kuraklık günleri başlar. Bu sonbahar ve kışın yaşandığı süredir. Anlatılardaki gidişata göre çekilen bu çileden sonra bereket tanrı/ tanrıçası yeryüzüne tekrar döner ve insanlar da dâhil tüm canlılara bereket dağıtır. Artık toprak mahsul, hayvanlar bol süt vermeye başlar. Tüm doğayı bir canlılık kaplar. Bu, İlkbahar ve Yaz başlangıcıdır. Geçici olarak yaşanan ölümün takipçisi hayattır. İşte genel olarak doğanın ebedî ve ezelî bu döngüsünden beslenen bereket söylenleri Osiris, Demeter, İştar, İnanna, Kybele adlı tanrı/ tanrıçaların başrolde olduğu anlatılar olmuştur.

Çalışmanın odak noktasını oluşturan “Türk Kültüründe Bereket” başlıklı ikinci bölüm geçmişten günümüze Türklerin sahip oldukları bereket, bolluk, zürriyet düşüncesiyle ilgili inanış ve uygulamaları içermektedir. Özellikle ev hayatı, evlenme, doğum ve çocuk, avcılık, hayvancılık, tarım, yağmur, mevsimlik törenler ve ticaret hayatı ekseninde ele alınan inanış ve uygulamalar bereket olgusunun Türklerin hayatının neredeyse merkezinde olduğunu göstermektedir. Gerek diğer kültürlerle girilen etkileşimin izlerine tanık olmak gerek en eski Türk inanç sistemindeki kökenlerini ortaya koymak günümüzde pek de anlam verilemeyen birtakım davranışların anlamlandırması açısından çok önemli görülmektedir.

Hazırlanılan tezin ana kısmında yer alan bereketle ilgili inanış ve uygulamaların başlangıcında eve bağlı inanış ve uygulamalar yer almaktadır. Türkler, kutsal bir mekân olarak gördükleri evlerini inşa ederken ya da yeni bir eve taşınırken kutun, bolluk ve bereketin evleri üzerinde bulunması için türlü gelenek ve göreneklere sahip olmuşlardır. Evin içerisinde onları koruyan, evlerine bereket dağıtan bir iyenin bulunduğu inancı ise hemen hemen tüm Türk topluluklarında görülen bir unsurdur. Bereketin evlenme

öncesi ve sonrasındaki önemini ise evlenmeye bağlı inanış ve uygulamalar başlığı altında sunulan örnekler göstermektedir. Türk kültüründe kız isteme aşamasından düğün sonrasına kadar yerine getirilen pek çok uygulamanın berekete, zürriyete sahip olma, nazardan korunma gibi işlevler doğrultusunda gerçekleştirildiği ortaya konulmuştur. Bu bölümü takip eden doğuma ve çocuğa bağlı inanış ve uygulamalar kısmı ise Türklerde çocuğun bereketle özdeşleştirilmesini ortaya koyan pek çok gelenek barındırmaktadır. En eski Türk inanç sisteminde çocukları koruduğuna inanılan ve eve çocuk vasıtasıyla bereket, zürriyet getirdiğine inanılan Umay Ana, günümüz kırsal kesimlerinde yansımalarını başka adlar altında sürdürmektedir.

Türklerin hayatında bereket olgusunun büyük bir yer kaplamasının temel nedenleri arasında yaşadıkları coğrafyanın koşulları başı çekmektedir. Türklerin uzun bir müddet avcı-göçebe (hayvancı) hayatı yaşamaları sürekli olarak doğayla iç içe olmalarını ve yeryüzündeki kaynakların yetersizliğinin farkında olmalarını sağlamıştır. Bunun da en önemli örneğini avlanmaya gittikleri ormanlarda kendilerine yardım eden bir iyenin bulunduğu inancı sunmaktadır. Öte yandan doğanın bereketini kutlamaya yönelik bahar başlangıcında mevsimlik törenler düzenlemeleri, yağmur yağdırmak amacıyla belirli ritüellere başvurmaları doğayla kurulan doğrudan temasın getirdiği başlıca uygulamalar olmuştur. Zaman içerisinde yerleşik yaşama geçilmesi ve hayatta kalma mücadelesinde tarımın önem kazanmasıyla toprağın kutsallığı daha da artmış ve bilimsel çarelere başvurmanın mümkün olmadığı zamanlarda "Toprak Ana" kültü kendini çoğu inanış ve uygulamada göstermiştir. Tarladan alınan ilk mahsulün kutsanması, eve götürülüp asılması veya ekin-hasat zamanlarında bayramlar yapılması tarıma bağlı hayatın dinsel boyutunu oluşturmuştur. Günümüzde kentselleşmenin yoğun olarak yaşanmadığı kırsal kesimlerde nesilden nesile aktararak gelen pek çok gelenek ve göreneğin yine bu farkındalıkla devam ettirildiği, incelediğimiz kaynaklarda vardığımız bir sonuçtur.

Yazılı kaynaklardan yararlanarak inceleme imkânı bulduğumuz bereketle ilgili inanış ve uygulamaları değerlendirirken vardığımız diğer bir sonuç ise, bereketin sadece eski Türk kültürüyle ya da Türklerin yaşadığı kırsal bölgelerle sınırlı kalmadığıdır. Bereket olgusu kentleşmenin ve teknolojinin sunduğu tüm imkânların yanı sıra günümüzde de varlığını

korumaktadır. Bahar başlangıcını kutlamak amacıyla şehirlerde dahi kutlanmakta olan Hıdırellez, Nevruz gibi bayramlar, düğünlerde gerçekleştirilen bereket ve zürriyete bağlı gelenekler, iş yeri sahiplerinin işyerlerindeki bereketi arttırmak amacıyla sürdürdükleri inanış ve uygulamalar insan-doğa etkileşimi var olduğu sürece bereket olgusunun da var olacağını gösteren durumlardır.

Bu çalışma neticesinde varılan temel sonuç şu olmuştur: Doğanın bir parçası olan insanoğlu başta yaşadığı coğrafya, iklim olmak üzere pek çok unsurun etkisi altındadır. İster istemez bu etki kendisini sahip olduğu inançta, gerçekleştirdiği uygulamada göstermektedir. Bereketle ilgili inanç ve uygulamalar ise, bu şartların bir ürünü olarak insanoğlunun tarihinde büyük rol oynamış, onun hayatını şekillendirmesinde etkili olmuştur ve bu yönde etkili olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, İsmail Hakkı. (1973), "Zara Folklorundan Seçmeler", **Sivas Folkloru**, Sivas, C. 2, S. 8, s. 6.
- Acıpayamlı, Orhan. (1963), "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metot'la İncelenmesi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara, C. XXI, S. 1-2, s. 1-39.
- Acıpayamlı, Orhan. (1964), "Türkiye'de Yağmur Duası ve Psiko-Sosyal Metotla İncelenmesi- Etnoloji ", **AÜDTCFD**, Ankara, C.XXII, S. 3-4, s. 221-250.
- Aça, Mehmet. (2007), "Güney Sibirya Türklerinde Ava Destancı ve Masalcı Götürme Geleneği", **Türklük Bilimi Araştırmaları**, Niğde, S. 21, Bahar, s. 7- 16.
- Aça, Mehmet. (2008), "Türk İnanış ve Düşünüş Sistemlerinde Meyve" **Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları**, İstanbul, C. 3, S. 5, s. 239-261.
- Aça, Mehmet. (2010), "Kaynaklar", **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, (ed. M. Öcal Oğuz), 7. b., Ankara: Grafiker Yayınları, s. 93-128.
- Aça, Mehmet. (2011), "Türk Halk İnanış Ve Uygulamalarında İncir ve Üzüm", **Türk Kültüründe Üzüm ve İncir**, ed. Eren Akçiçek-Pınar Dönmez Fedakâr, İzmir: Egetan Basım Yayın, s. 135-147.
- Aça, Mustafa. (2005), **Balıkesir Yöresi Doğum Sonrası İnanış ve Uygulamalar**. İstanbul: Kumsaati Yayınları.
- Akarpınar, Bahar. (2000), "Anadolu'da Çok Tanrılı Dinler Döneminde Görülen Bereket Törenleri", **Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Ankara, C. 1, S. 1, s. 178-184.
- Akay, Hasan. (1993), **İslâmî Terimler Sözlüğü**. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Aker, M. Cavit. (1956), "Ay Hakkında İnanmalar –Muğla'da", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 4, S. 84, s.n.y.
- Akman, Ayşe. (2002), "Artvin'in Bazı Yerlerinde Evlenme Gelenekleri Üzerine Bir İnceleme", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 1-40.

- Aksu, Aysu. (1997), "Diyarbakır Düğünleri", **Milli Folklor Dergisi**, C. 5, S. 34, Yaz, s.72-77.
- Akyüz, Hayri. (1957), "Şebinkarahisar Köylerinde Düğün ve Evlenme", **TFA**, İstanbul, C. 4, S. 96, s.1524- 1527.
- Aldoğan, Ayşen. (1988), "Anadolu Kültüründe- Sanatlarında Sembolik El Motifi", **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 1, S. 2, s.83-90.
- Aliyev, Rovshan. (2008), "Kur'an'da Bereket Kavramı", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Altun, Işıl. (2008), "Türk Halk Kültüründe Elma", **Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları**, Volume: 3/5, Fall, s. 262-281.
Web:<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi11/18%20%EF%BF%BD%EF%BF%BD%EF%BF%BDI%20altun.pdf> (15.07.2011)
- Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, C. 1, Ankara 1982: Görsel Yayınlar.
- And, Metin. (1966), "Anadolu'da Seyirlik Köylü Oyunları Üzerine", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 10, S. 199, s. 4269- 4271.
- And, Metin. (2007), **Oyun ve Bügü Türk Kültüründe Oyun Kavramı**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aras, Enver. (2002), "Türklerde Hıdırellez Geleneği", **Milli Folklor Dergisi**, C. 7, S. 54, Yaz, s. 39-54.
- Artan, Gündüz. (1963), "Gülner'da Bazı İnanışlar", **Türk Folklor Araştırmaları**, İstanbul, C. 8, S. 164, s.n.y.
- Artun, Erman. (1990), "Tekirdağ'da Hıdırellez Geleneği", **Türk Halk Kültüründen Derlemeler**, "Hıdırellez Özel Sayısı", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 1-23.
- Artun, Erman. (2000), **Adana Halk Kültürü Araştırmaları-I**. Adana: Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Artun, Erman. (2001), "Adana'da, Törenlere, Adaklara, Özel Günlere Ait İnançlar, Pratikler ve Bunlara Bağlı Mutfak Kültürü", **Millî Folklor Dergisi**, Ankara, C. 7, S. 49, Bahar, s.27-37.
- Artun, Erman. (2002), "Türk Halk Kültüründe Nevruz", **Türk Kültüründe Nevruz, V. Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri (15-16 Mart 2002 Diyarbakır)**, Ankara, XIX. Cilt, s. 17-26.

Artun, Erman. "Türk Halk Kültüründe Hıdırellez"

Web:http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_turk_halk_kulturunde_hidirellez.pdf (21. 08. 2010)

Aşkun, Vehbi Cem. (2006), **Sivas Folkloru Cilt I-II**, Sivas: Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Ata, Ahmet. (2004), "Türkmenlerde Tuzun Kutsallığı", **Tuz Kitabı**, ed. Emine Gürsoy Naskali- Mesut Şen, İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 86-92.

Atalay, Besim. (1941), **Divanü Lugat-it Türk, Cilt. III**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Ataman, Sadi Yaver. (1992), **Eski Türk Dügünleri**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Aydın, Mehmet. (2005), **Ansiklopedik Dinler Sözlüğü**. Konya: y.y.y

Baha, Ahmet. (1930), "Safranbolu'da Yörük Dügünleri", **Halk Bilgisi Haberleri**, İstanbul, S. 13, s. 19-24.

Bakiler, Yavuz Bülent. (1973), "Sivas'ta Batıl İtikatlar", **Sivas Folkloru**, S. 1, s. 4.

Bakiler, Yavuz Bülent. (1974a), "Sivas'ta Batıl İtikatlar", **Sivas Folkloru**, Sivas, S. 14, s. 8-9.

Bakiler, Yavuz Bülent. (1974b), "Sivas'ta Batıl İtikatlar", **Sivas Folkloru**, Sivas, S. 15, s. 11.

Balcioğlu, Neriman R. (1959), "Doğu Anadolu'da Yaşayan Gelenekler", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 5, S. 118, s.n.y.

Balkır, A. Osman. (1935a), "Balıkesir'de Halk İnanmaları", **Kaynak**, Balıkesir, S. 27, s. 566-570.

Balkır, A. Osman. (1935b), "Balıkesir'de Halk İnanmaları", **Kaynak**, Balıkesir, S. 30, s. 646- 648.

Barlas, Uğur. (1990), "Safranbolu ve Karabük Yöresinde Hıdırellez Geleneği", **Türk Halk Kültüründe Derlemeler, "Hıdırellez Özel Sayısı"**, Ankara, s. 28.

Bayat, Fuzuli. (2007a), **Türk Mitolojik Sistemi I. Cilt**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, Fuzuli. (2007b), **Türk Mitolojik Sistemi II. Cilt**. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Bayram, Bülent. (2007), **Çuvaş Türkçesi-Türkiye Türkçesi Sözlük**, Konya: Tablet Yayınları.
- Behire, M.I. (1934), "İstanbul'da Halk Adetleri ve İnanmaları", **Halk Bilgisi Haberleri**, İstanbul, S. 35, s. 315-317.
- Birdoğan, Nejat. (2006), **Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik**. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Boratav, Pertev Naili. (1995), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Boratav, Pertev Naili. (1997), **100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar)**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bozkuş, Metin. (2008), "Aşûre Günü, Muharrem Mâtemi/ Orucu ve Sivas'ta Aşûre Uygulamaları", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sivas, C. 12, S. 1, s. 33- 61.
- Bozyiğit, A. Esat. (1990), "Eski Ankara'da Bir Gelenek: Zekeriya Sofrası", **Türk Halk Kültürü Araştırmaları Türk Mutfağı Özel Sayısı**, S. 1, s. 19-22.
- Böcüoğlu, Süleyman Sami. (1956), "İsparta'da Ay Hakkında İnanmalar", **Türk Folklor Araştırmaları**, İstanbul, C. 4, S. 83
- Bryce, Trevor. (2003), **Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum**. Ankara: Dost Kitabevi.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi**, C. 3, İstanbul 1986: Milliyet Librairie Larousse
- Büyükokutan, Aslı. (2008), "Avcılıkla İlgili inanışlar", **Av ve Avcılık Kitabı**, Editör: Emine Gürsoy Naskali- Hilal Oytun, Altun Kitabevi, İstanbul, s. 455-477
- Caferoğlu, Ahmet. (1972), "Türklerde Av Kültü ve Müessesesi", **VII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri**, Ankara, I. Cilt, s. 169-175.
- Candan, Hüseyin. (1974), "Suşehri Folkloru", **Sivas Folkloru**, Sivas, S. 16, s. 5-6.
- Cemil, Refik. (1933), "Halk İnanmaları- Çerkeş'te/ İstanbul'da", **Halk Bilgisi Haberleri**, İstanbul, S. 21-22, s. 207-211.
- Challaye, Felicien. (2007), **Dinler Tarihi**. Çeviren: Semih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınları.

- Cumbur, Müjgan. (1988) "Denizli Kültür Tarihinde Gaziler ve Ahiler", **Türk Kültür Tarihinde Denizli Sempozyumu Bildirileri (27-30 Eylül 1988)**, Denizli, s. 16-21.
- ağımlar, Zekiye. (2004), "Adana'da Tuzla İlgili İnanç ve Uygulamalar", **Tuz Kitabı**, ed. Emine Gürsoy Naskali- Mesut Şen, İstanbul: Kitabevi Yay. s. 74-85.
- ay, Abdulhaluk M. (1988), **Türk Ergenekon Bayramı-Nevruz**, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 88, Seri: IV, S. A24.
- ay, Abdulhaluk M. (1990), **Türk Milli Kültüründe Hayvan Motifleri (Koyun ve Keçi Etrafında Oluşan Gelenekler)**, Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- ay, M. Abdulhaluk. (1997), **Hıdırellez "Kültür- Bahar Bayramı"**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- elik, etin. (1990), "Edirne ve evresi Hıdırellez Geleneği", **Türk Halk Kültüründe Derlemeler, "Hıdırellez zel Sayısı"**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 53-70.
- elik, Necmi. (1976), "Gemerek'te Düğün", **Sivas Folkloru**, Sivas, S. 46, s. 24-25.
- etin, Cengiz. (2006), "Anadolu'da Bereket Kültü ve Anadolu Türk Köylüsü Seyirlik Oyunlarına Yansımaları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 1, S. 46, s. 189-210.
- etin, Çulpan Zaripova. (2004), "Tatar Türklerinin Mevsimlerle İlgili Gelenekleri", **Türk Dünyası Araştırmaları**, İstanbul, S. 153, s. 123-142.
- etin, Çulpan Zaripova. (2007), "Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar", **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, S. 43, Gz, s. 1-32.
- Çetindağ, Glda. (2007), "Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi zerine Bir İnceleme", **Milli Folklor Dergisi, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu Armağanı**, Ankara, C. 10, S. 76, Kış, s. 218-23.
- Çiğ, Muazzez İlmiye. (2006), **İnanna'nın Aşkı, Sümer'de İnanç ve Kutsal Evlenme**. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Çiğ, Muazzez İlmiye. (2008), **Bereket Kültü ve Mabet Fahışeliği**. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Çobanoğlu, Özkul. (1999), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Çobanoğlu, Özkul. (2000), "Yapısal ve İşlevsel Bakımdan Geleneksel Bayramlar Bağlamında Nevruz ve Hıdrellez", **Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Ankara, S. 1, s. 51-59.
- Çobanoğlu, Özkul. (2001), "Türk Mitolojisi", **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Tarihi**, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi, C.1, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s. 1-85.
- Değer, Aşık Sadi. (1967), "Kars'ta Orta Oyunları –Deve Oyunu–", **Kars Eli**, Kars, S. 37, s. 8-9.
- Demiray, Mehmet Güner. (1973), "Gemerek'te Yoğurt Bayramı", **Sivas Folkloru**, Sivas, S. 5, s. 12.
- Demiray, Mehmet Güner. (1973), "Gemerek'te Batıl İtikadlar", **Sivas Folkloru**, Sivas, S. 11, s. 13-14.
- Denizcioğlu, O. R. (1939), "Sanat ve Mesleklerle İlişkili Halk İnanmaları", **Halk Bilgisi Haberleri**, İstanbul, S. 93 s. 182-185.
- Devellioğlu, Ferit. (2006), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dökü, F. Eray. (2002), "Anadolu'da Eril Bereket, Koruyucu Kültür ve Tanrılar- Phallik Sembol ve Ritüeller", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.
- Duran, Hamiye. (2003), "Sözlü Gelenekteki Yemek Dualarına Dair", **Milli Folklor Dergisi**, Ankara, C. 8, S. 57, Bahar, s. 98-101.
- Duymaz, Ali. (1999), "Dede Korkut Kitabı'nda 'Hüner' ve 'Erdem' Kavramları Üzerine", **IV. Türk Dünyası Yazarlar Kurultayı Bildiriler (5-6 Kasım 1998)**, Ankara, s. 187-198.
- Duymaz, Ali. (2005), "Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut'a Toy Geleneğinin Simgesel Anlamı ve Türk Paylaşım Modeli", **Karadeniz Araştırmaları, Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi**, Çorum, C. 2, S. 5, Bahar, s. 37-60.
- Düzgün, Dilaver. (2005), "Türkiye ve Azerbaycan Sahalarında Uygulanan Savaş Geleneğinin Karşılaştırmalı Tahlili", **Milli Folklor Dergisi**, Ankara, C. 9, S. 65, Bahar, s. 24-28.

- Eker, Gülin Öğüt. (2000), "Karakeçili Aşiretinde Eski Türk İnançlarının İzleri", **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, S. 12, Kış, s. 17-25.
- Ekici, Metin. (2010), "Derleme Yöntem ve Teknikleri", **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, (ed. M. Öcal Oğuz), 7. b., Ankara: Grafiker Yayınları, s. 411-432.
- Elçin, Şükrü. (1990), "Tuz-Ekmek Hakkı Üzerine", **Türk Kültürü Dergisi**, Ankara, S. 326, s. 4-12.
- Elçin, Şükrü. (1991), **Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)**. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: 117, Seri: IV, S. A.33.
- Eliade, Mircea. (1991), **Kutsal ve Dindışı**. Ankara: Gece Yayınları.
- Eliade, Mircea. (1994), **Ebedi Dönüş Mitosu**. (Çeviren: Ü. Altuğ), Ankara: İmge Kitabevi, Ankara.
- Eliade, Mircea. (1999), **Şamanizm**. Çeviren: İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi.
- Eliade, Mircea. (2003a), **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına**. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Eliade, Mircea. (2003b), **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 2 Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna**. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Eliade, Mircea. (2003c), **Dinler Tarihine Giriş**. Çeviren: Lâle Aslan, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Enginer, Gürbüz. (1997), **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican-vd. (1991), **Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü**, I. Cilt: Kılavuz Kitap, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Er, Piri. (1996), "Yozgat İli Merkez Kababel Köyünde Alevî İnançları", **Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994**, Ankara, Kültür Bakanlığı, Hagem Yayınları, s. 35-46.
- Erbil, Pervin. (2008), **Kibele'den Pandoraya Kadının Tarihsel Yenilgisi**. Ankara: Arkadaş Yayınları.

- Ercan, Emine Hilal. (2006), "Balkanlarda Gökyüzü ile ilgili İnanışlar ve Halk Takvimi", **Milli Folklor Dergisi**, Ankara, C. 9, S. 69, Bahar, s. 72-82.
- Erdentuğ, Nermin. (1967), "Türkiye'nin Karadeniz Evlenme Görenekleri", **Antropoloji**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bilimleri Araştırma Enstitüsü Dergisi, S. 3, s. 5-16.
- Erdentuğ, Nermin. (1971), "Türkiye'nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri Bölüm II", **Antropoloji**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bilimleri Araştırma Enstitüsü Dergisi, S. 5, s. 231-266.
- Erdoğan, Ata. (1993), **Kastamonu Folkloru 2**. Kastamonu: y.y.y.
- Erenoğlu, Neşe. (2010), "Kumuk Türkçesinde Oğuzca Unsurlar", **Turkish Studies**, 5/1, Kış, s. 416-461.
- Ergin, Muharrem. (1988), **Oğuz Kağan Destanı**. Ankara: Hülbe Yayınları.
- Ergin, Muharrem. (1994), **Dede Korkut Kitabı I Giriş- Metin-Faksimile**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergin, Muharrem. (2005), **Orhun Abideleri**. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergun, Pervin. (2004), **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Erhat, Azra. (2008), **Mitoloji Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ersoy, Necmettin. (2000), **Semboller ve Yorumları**. İstanbul: Zafer Matbaası.
- Ersoy, Ruhi. (2001), "Gagavuz Türklerinin Düğün Âdetleri Üzerine Bir Araştırma", **Türk Kültürü Dergisi**, Ankara, S. 461, s. 561-570.
- Estin, Colette, Hélène Laporte. (2005), **Yunan ve Roma Mitolojisi**. Çeviren: Musa Eran, Ankara: Tübitak Popüler Bilim Kitapları.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. (1998), **Anadolu İnançları I**. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki. (2004), **Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü**. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

- Frazer, James G. (1992), **Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri II.** Çeviren: Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Frazer, James G. (2004), **Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I.** Çeviren: Mehmet H. Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi.
- Freud, Sigmund. (2002), **Totem ve Tabu.** Çeviren: K. Sahir Sel, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gazimihal, Mahmut R. (1960), "Halk Oyunlarımız: Koç Halayı", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 6, S. 126, s. 2061-2062.
- Gezgin, Deniz. (2007a), **Bitki Mitosları.** İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gezgin, Deniz. (2007b), **Hayvan Mitosları.** İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gezgin, Deniz. (2009), **Su Mitosları.** İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gökbel, Ahmet. (1998), **Anadolu Varsakları'nda İnanç ve Âdetler.** Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını.
- Gökçimen, Ahmet. (2010), "Türkmenistan'da Bir Yağmur İyesi 'Burkut Ata'", **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara. S. 52, Kış, s. 69-78.
- Gönül, Macide. (1965), "Türk Halılarında Sembolik Şekiller", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 9, S. 186, s. 3631-3635.
- Gülben, Zerrin. (1964). "Ergani'de Düğün", **Türk Folklor Araştırmaları**, İstanbul, C. 9, S. 185, s.3593.
- Grimal, Pierre. (1997), **Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma.** Çeviren: Sevgi Tamgüç, İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Gülensoy, Tuncer. (2002), **Manas Destanı.** Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gültekin, R. Eser. (2008), "Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi", ISSN:1308-2140, Volume: 3/5, Fall, s.9-31.
Web:[\(http://www.turkishstudies.net/sayi11\(http://74.125.77.132/search?q=cache:rKf9yUzh7o0J:www.turkishstudies.net/sayi11_2.asp+%22ESER+G%C3%9CLTEK%C4%B0N%22&hl=tr&ct=clnk&cd=77&gl=tr\)](http://www.turkishstudies.net/sayi11(http://74.125.77.132/search?q=cache:rKf9yUzh7o0J:www.turkishstudies.net/sayi11_2.asp+%22ESER+G%C3%9CLTEK%C4%B0N%22&hl=tr&ct=clnk&cd=77&gl=tr)) (08. 01.2010)
- Günay, Nasuh. (1996), "Yahudi, Hıristiyan ve İslâm Dinlerinde Bereket" Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa.

Günay, Umay.(1995), "Ritüeller ve Hıdırellez", **Millî Folklor Dergisi**, Ankara, S. 26, Yaz, s. 2

Günay, Vehbi. (2004), "Türk Sosyo-Kültürel Hayatında Tuzun Yeri Üzerine", **Tuz Kitabı**, ed. Emine Gürsoy Naskali- Mesut Şen, İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 105-112.

Gündüz, Şinasi. (2000), "Kadim Ortadoğu'dan Orta Asya'ya Nevruz", **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, S. 12, Kış, s. 1-13.

Güngör, Kemal. (1956-1957), "Anadolu'da Hızır Geleneği ve Hıdırellez Törenlerine Dair Bir İnceleme", **Türk Etnografya Dergisi**, C. 1, S. 1, s. 56-72.

Hacieva, T. M. (1997), "Karaçay- Malkar Türklerinin Eski Folklor Ürünleri", Çev. Adilhan Adiloğlu, **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Baykal'dan Balkan'a, S. 6, Yaz, s. 184-192.

Hançerlioğlu, Orhan. (1984), **İslâm İnançları Sözlüğü**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hançerlioğlu, Orhan. (1993), **Dünya İnançları Sözlüğü**, Dinler, Mezhepler, Tarikatlar, Efsaneler, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Harris, Marvin. (1994), **Yamyamlar ve Krallar**. Ankara: İmge yayınevi.

Hooke, Samuel Henry. (2002), **Ortadoğu Mitolojisi. Mezopotamya Mısır Filistin Musevi Hıristiyan Mitosları**, Ankara: İmge Yayınevi.

Hoppal, Mihaly. (2001), "Sibirya Şamanizm'inde Doğa Tapınımı", Çev. Gürbüz Enginer, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Ankara, C. 1, S. 41, s.209-225.

İmer, Ali. (1957), "Halkalıda Hıdırellez", **TFA**, İstanbul, C. 4, S. 96, s. 1523.

İnan, Abdülkadir. (1940), "Gaziantep'te Aleviler", **Halk Bilgisi Haberleri Dergisi**, İstanbul, S. 110, s. 37-40.

İnan, Abdülkadir. (2000), **Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

İnan, Afet. (1992), **Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti**. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları.

İslâm Ansiklopedisi, C. 13, İstanbul 1986: Milli Eğitim Basımevi Yay.

- İslâm Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul 1998: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- İslâm Ansiklopedisi**, C. 17, İstanbul 1998: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- İslâm Ansiklopedisi**, C. 33, İstanbul 1998: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Kabaağaçlı, Cevat Şakir. (2007), **Altıncı Kıta Akdeniz**. Haz. Şadan Gökovalı, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, Cevat Şakir. (2008), **Anadolu Efsaneleri**. Haz. Şadan Gökovalı, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kahveci, Mücella. (1990), "Muğla'da Hıdırellez", **Türk Halk Kültüründe Derlemeler**, "Hıdırellez Özel Sayısı", Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 77-80.
- Kalafat, Yaşar Kaya. (1995), "Orta Toroslar ve Makedonya Yöreleri Halk İnançları Karşılaştırması III ", **Milli folklor Dergisi**, Ankara, C. 4, S. 25, Bahar, s. 28-33
- Kalafat, Yaşar. (1997), "Yeni gün/Nevruz ve Döneme Bağlı Merasimlerde Bereket Motifi", **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası Nevruz Özel Sayısı**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, S. 12, s. 35-43.
- Kalafat, Yaşar. (1999a), **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kalafat, Yaşar. (1999b), "Türkmen Dünyası Beslenme Kültüründe Bereket Motifi", **Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar**, haz. Kâmil Toygar, Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları, Ankara, s. 135-179.
- Kalafat, Yaşar. (2001), "Kayseri ve Çevresi Örnekleri ile Halk İnançlarımızda 'Korunma' ve 'Kurtulma' Yöntemleri", **Erciyes, Kayseri**, S. 288, s. 11-12.
- Kalafat, Yaşar. (2006), **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları III-IV**. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Yaşar. (2007a), **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları I**. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Yaşar. (2007b), **Balkanlar'dan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları II**. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Kalafat, Yaşar. (2008), "Talişlerde Halk İnançları", **Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları**, Volume: 3/4, Summer, s.514-530.
Web:<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi10/kalafaty%C5%9Far.pdf> (18. 08. 2010).

- Kalay, Emin. (1996), "Edirne'de Nevruz ve Hıdırellez", **Milli Folklor Dergisi**, C. 4, S. 29/30, Bahar/ Yaz, s. 6-10.
- Kalkanoğlu, Mehmet. (1953), "Türkmen Köylerinde Düğün", **TFA**, İstanbul, S. 51, s. 807-808.
- Karadağ, Metin. (1994), "Mahallî Türk Evlerindeki Halk Geleneklerinin Anlam ve Fonksiyonları", **Türk Kültürü Dergisi**, S. 373, s. 288-296.
- Kaya, Doğan. (1975), "Sivas'ta Çeşitli İnanışlar", **Sivas Folkloru**, Sivas, S. 28 s. 14-17.
- Keçebaş, Kadir. (1981), "Çomçalı Gelin Tekerlemesinin Düşündürdükleri", **Erciyes**, Kayseri, S. 3, s. 15.
- Kırzioğlu, M. Fahrettin. (1959a), "Koyuncu Türklerde Saya Şenliği ve Kars'ta Derlenen 'Sayacı Türküleri' I", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 5, S. 115, s. 1847-1850.
- Kırzioğlu, M.Fahrettin. (1959b), "Koyuncu Türklerde Saya Şenliği ve Kars'ta Derlenen 'Sayacı Türküleri' II", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 5, S. 117, s. 1881- 1882.
- Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit.** (1993). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi.
- Koç, İlker. (2006), **Hititler**. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Toplum ve Bilim Merkezi Yayınları.
- Koşay, Hamit Zübeyr. (1944), **Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**. Ankara: Eski Eserler ve Müzeler U.M.Yayınları.
- Köksal, Hasan. (1990), "İzmir'de Hıdırellez", **Türk Halk Kültüründe Derlemeler, Hıdırellez Özel Sayısı**, Ankara, s. 105- 112.
- Köksal, Hasan. (1996), "Türk Düğünlerinde 'Saçı' Geleneği, Buna Bağlı Ritler-Pratikler" **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, S. 1, Bahar, s. 75-81.
- Köprülü, M. Fuad. (2004), **Edebiyat Araştırmaları I**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kramer, Samuel Noah. (2002a), **Tarih Sümer'de Başlar**. Çeviren: Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Kramer, Samuel Noah. (2002b), **Sümerler**. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli (1993)**, haz. Heyet, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kutlu, Sönmez. (2001), "Kırgız Türklerinde Nevruz Kutlamaları", **Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi**, Ankara, S. 17, s. 181-188.
- Kuzucular, Emin. (1973), "Koç Katımı", **Sivas Folkloru**, Sivas, C. 2, S. 78, s. 16-17.
- "Makedonya Yürük Folkloru", (1953), **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 2, S. 42, s.667-669.
- Martı, Huriye. (2008), "Kur'ân ve Sünnet Perspektifinden Bereket Olgusu", **Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Konya, S. 25, Bahar, s. 87-100.
- Melikoff, Iréne. (2006), **Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları**. İstanbul: Demos Yayınları.
- Meydan, Filiz. (1990), " Kütahya'da Hıdırellez Geleneği", **Türk Halk Kültüründe Derlemeler, "Hıdırellez Özel Sayısı"**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 113-121.
- Mutluay, Nazmiye. (2010), **Anadolu Neolitik Çağ Uygarlığı**. Ankara: Alter Yayınları.
- Naskali, Emine Gürsoy, Hilal Oytun Altun. (2008), **Av ve Avcılık Kitabı**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Naskali, Emine Gürsoy, Mesut Şen. (2004), **Tuz Kitabı**. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Nezihi, Salih. (1961), "İstanbul'da Halk İnanmaları", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 6, S. 142, s.383-384.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2007a), **Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, Ahmet Yaşar. (2007b), **İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü**. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Olgunsoy, Berna. (2007), "Balıkesir Yöresinde Derlenmiş Bitki ve Hayvanlarla ilgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Araştırma", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir.
- Oğuz, M. Öcal. (2005), "Somut Olmayan Kültürel Miras: Türkiye'de Nevruz/ Yenigün", **Milli Folklor Dergisi**, Ankara, C. 9, S. 65, Bahar, s. 5-8.

- Oğuz, M. Öcal. (2006), "Türkiye'nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı", **Milli Folklor Dergisi**, Ankara, C. 9, S. 69, Bahar, s. 5-13.
- Olgunlu, Ali Canip. (2009), **Ana Tanrıça'dan Mevlânâ'ya**. İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. (1978), **Türk Kültür Tarihine Giriş II (Türklerde Ziraat Kültürü)**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. (1988), **Türk Kültürünün Gelişme Çağları**. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. (1995), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) C. II**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, Bahaeddin. (2003), **Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar) C. I**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ökse, Tuba. (2006), "Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri", **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, S. 36, Kış, s.47-68.
- Ölmez, Mehmet. (2007). **Tuvacanın Söz Varlığı**, Wiesbaden.
- Özbaş, Hasan. (1963), "Yozgat'ta Eğrice (Hıdırellez) Hazırlığı", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, C. 8, S. 170, s. 3168.
- Özdemir, Nebi. (1999), "Eğlence Kavramı ve Hıdırellez Kutlamaları", **Millî Folklor Dergisi**, C. 6, S. 42, Yaz, s. 31-38.
- Özen, Halil Sami. (1979), "Divriği'nin Yağbasan Köyünde Koçkatımı ve Davarın Yüzü Şenlikleri", **Sivas Folkloru, Sivas**, C. 2, S. 75, s. 3-4.
- Özen, Kutlu. (1987), "Divriği'de Hasat", **III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, Ankara, s.227.
- Özhan, Mevlüt. (1985), "Seyirlik Oyunlarda Ak-Kara Çatışması", **TFA**, İstanbul, S.1 s. 71-80.
- Özhan, Mevlüt. (1992), "Kadınlar Arasında Oynanan Dramatik Seyirlik Oyunlarda İşlenen Konular", **IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, III. Cilt**. Kültür Bakanlığı, Hagem Yayınları, Ankara, s. 187-197.

- Özkarslı, Şirin Yılmaz. (2007), "Polatlı Kırım Türklerinin Geleneksel Törenleri", **Türkbilig, Türkoloji Araştırmaları Dergisi**, Ankara, S. 13, Güz, s. 115-129.
- Parlak, Mustafa. (1981), "Yemek Ziyafetleri ve Dua'sı (Alkış'ı)", **Erciyes**, Kayseri, S. 34, s.1-2.
- Peygamberler Tarihi Ansiklopedisi**, C. 2, İstanbul 1988: Türkiye Gazetesi Yayınları.
- Ponting, Clive. (2000), **Dünyanın Yeşil Tarihi Çevre ve Uygarlıkların Çöküşü**. Çeviren: Ayşe Başçı- Sander. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Radloff, W. (1976), **Sibirya'dan (Seçmeler)**. Çeviren: Ahmet Temir İstanbul: Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri: 6.
- Rosenberg, Donna. (1998), **Dünya Mitolojisi Büyük Destan ve Söylenler Antolojisi**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Roux, Jean Paul. (2002), **Türklerin ve Moğolların Eski Dini**. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Roux, Jean Paul. (2005), **Orta Asya'da Kutsal Bitkiler ve Hayvanlar**, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Sadi, Ruhi. (1930), "Balıkesir'de Hıdırellez Merasimi", **Halk Bilgisi Haberleri**, İstanbul, S. 11, Eylül, s. 181-183.
- Sadi, Ruhi. (1933), "Halk İnanmaları- Balıkesir'de", **Halk Bilgisi Haberleri**, İstanbul, S. 21-22, s. 207-211.
- Sait, Hurşit. (1933), "Gaziantep'te Halk İnanmaları", **Halk Bilgisi Haberleri**, İstanbul, S. 29, s. 127-133.
- Sakaoğlu, Saim. (2003), **Masal Araştırmaları**. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Santur, Meltem E. (Cingöz). (1997), "İç Anadolu'da Gelinin Oğlan Evine Götürülmesi Sırasında Uygulanan Gelenekler Üzerine Bir Atlas Denemesi", **Türk Halk Kültür Araştırmaları**, Kültür Bakanlığı, Ankara, s. 170-181.
- Schimmel, Annemarie. (1999), **Dinler Tarihine Giriş**. İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Schmökel, Hartmuth. (1973), "Sumer Dini", Çev. Mehmet Turan Özdemir, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XIX, s. 197- 217.

- Selçuk, Ali. (2004), **Tahtacılar, Mersin Tahtacıları Üzerine Bir Araştırma**. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Sili, Timur. (1996), "Bir Orta Asya Geleneği Koç-Koyun Heykel Mezartaşları" **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1, Bahar, s. 60-65.
- Solmaz, Mine. (1997), "Çiğdem Pilavının Ritüel Niteliği", **Milli Folklor Dergisi**, Ankara, C. 5, S. 33, Bahar, s. 65-68.
- Söylemezdi, Minaveddin. (1998), "Gümrülüler'in Nevruz'da Sulaşma Geleneği", **Milli Folklor Dergisi**, Ankara, C. 5, S. 37, Bahar, s. 105-106.
- Suveren, Gülten. **Büyük Rüya Tabirleri**. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Şahin, Erdal. (1997), "Batı Sibiryâ Tatarları'nın Tarımla İlgili Bayram ve Gelenekleri", **Sibiryâ Araştırmaları**, Simurg Yayıncılık, İstanbul, s. 311-315.
- Şemseddin Samî. (2004), **Kamus-ı Türkî**, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şener, Cemal. (2007), **Arapça'nın Türkleri Araplaştırması**. İstanbul: Etik Yayınları.
- Şenocak, Ebru. (2007), "Türk Halk Kültüründe ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri", **Millî Folklor Dergisi**, Prof. Dr. Saim Sakaoğlu Armağanı, C. 10, S. 76, Kış, s. 164-172.
- Şengül, Abdullah. (2005), "Anadolu'da Nevruz Kutlamaları ve Emirdağ-Karacalar Örneği", **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 2, s. 13-29.
- Şimşek, Esmâ. (2003), "Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: 'Çömçeli Gelin'", **Millî Folklor Dergisi**, Ankara, S. 60, Kış, s. 78-87.
- Şimşek, Esmâ. (2008), "Ölümsüzlük İlacı Elma", **Turkish Studies Türkoloji Araştırmaları**, Volume 3/5 Fall s.193-204.
Web:<http://www.turkishstudies.net/sayilar/sayi11/13%20Esmâ%20%EF%BF%BDim%EF%BF%BDeK.pdf> (21. 02. 2010).
- Tacemen, Ahmet. (1995), "Bulgar Türklerinin ve Diğer Türklerin Yılbaşı Âdetlerinde Ateş", **Millî Folklor Dergisi**, Ankara, C. 4, S. 25, Bahar, s. 8-10.
- Tacemen, Ahmet. (1998), **Halk Bilimi Verileri Zemininde Türk Kimliği**. Niğde: Niğde Üniversitesi Yayınları.

- Tanyu, Hikmet. (1969), **Türklerde Taşla İlgili İnançlar**. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Tarama Sözlüğü, VIII, Dizin.** (1977). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tarih Öncesinden Demir Çağ'a Anadolu'da Kadın. Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın.** (1993), İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Tatlılıoğlu, Durmuş. (1999/2000), "Türkmenistan'da Bazı Kutlamalar (Bayramlar ve İnanışlar)", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Ankara, S. 3, s. 7-32.
- Tekin, Mehmet. (1990) **Hıdırellez ve Hatay'da Hızır İnançları**. Antakya.
- Togan, Zeki Velidî. (1982), **Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili**. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Tuhteneva, Svetlana. (2004), "Altay Halkının Dünya Görüşünde Tuz", **Tuz Kitabı**, ed. Emine Gürsoy Naskali- Mesut Şen, İstanbul: Kitabevi Yayınları s. 93-94.
- Turan, Fatma Ahsen. (2008), "Anadolu'daki Hıdırellez Kutlamalarına Dair İnanmalar, Ritüeller, Yasaklar ve Yaptırımlar", **Gazi Türkiyat Türklük Bilimi Araştırma Dergisi**, Ankara, S. 2, Bahar, s. 91- 100.
- Turan, Mustafa. (1965), "Koç Katımı", **Kars Eli**, S. 16, s.12.
- Turan, Mustafa. (t.y.), "Hızır-Ellez (Hızır İlyas)", **Kars Eli**, Kars, S. 24, s.14.
- Tuser, Hulûsî. (1960), "Manisa'da Mesir Bayramı", **TFA**, İstanbul, C. 6, S. 128, s. 2097- 2098.
- Türkçe Sözlük**, Cilt 1, Ankara 1998: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, Mutlu. (2007), "Kur'ân-ı Kerîm ve Kitâb-ı Mukaddes'te 'Brk', 'Sbh' ve 'Kds' Köklerinin Semantik İncelemesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Uzunoğlu, E. (1993), "Tarih Öncesinden Demir Çağ'a Anadolu'da Kadın", **Çağlar Boyu Anadolu'da Kadın, Anadolu Kadınının 900 Yılı**, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 16-24.
- Üçer, Müjgan. (1976), "Anadolu Folklorunda 'Fadime Ana'", **Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı**, Ankara. s. 147-155.

Üçer, Müjgan. (1981), "Anadolu Folklorunda 'Fadime Ana' II ", **Türk Folkloru Araştırmaları**, Ankara, C. 1 s. 113-120.

Ülken, Hilmi Ziya. (1969), "Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. 17, s.1-28.

Ülkütaşır, M. Şakir. (1957), "Sinop'ta Ay Hakkında İnanmalar", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 4, S. 92, s. 1463.

Ünal, Ahmet. (2003), **Hititler Devrinde Anadolu II**. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Üstünova, Kerime. (2010), "Giresun'da Yaşatılan Sacayağından Geçme Geleneğinde 'Sacayağı' ve 'Üç' ne anlatıyor ?", **Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara, S. 52, Kış, s. 181-194.

Web: http://tr.wikipedia.org/wiki/Bereketli_Hilal (19.01.2012).

Web: <http://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCmerler> (23. 07. 2010).

Web: <http://www.ufonet.be/MITOLOJI/babilmitoloji.htm> (11. 05. 2010).

Web: <http://www.hindoloji.com/index.php/dinler> (14. 05. 2011).

Web: <http://www.hindoloji.com/index.php/mitoloji/vedik-doenem> (14. 05. 2011).

Web: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Hititler> (11. 02. 2012).

Web: <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1496> (25.06. 2011).

Web: <http://www.bollukbereket.com/c/detay.asp?id=5947&title=Bereketle%20%DDlgili%20S%F6zler> (25. 08. 2010)

Web: www.bollukbereket.com.tr (28. 08. 2011)

Web: http://www.edubilim.com/forum/karinca_duasi_turkce_meali_anlami_okunusu_faydolari_fazileti-t16326.0.html (23. 07. 2010).

Web: <http://www.dinimizislam.com/detay.asp?Aid=1496> (25. 06. 2011)

Yalçın, Bahattin. (1978), "Çepni Köyünde Baharı Karşılama: Hatapıya" **Sivas Folkloru**, Sivas, S. 63, s. 20.

Yalçınkaya, Işın. (1973), "Paleolitik Devirlerde Kadın Figürinleri", **Antropoloji**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bilimleri Araştırma Enstitüsü Dergisi, Ankara, S.6, s. 203-222.

- Yalman (Yalgın), Ali Rıza. (1993), **Cenupta Türkmen Oymakları I-II**. Hazırlayan: Sabahat Emir, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yaşar, Halide. (2008), "Balıkesir ve Yöresinde Çocuk Folkloru Ürünleri Üzerine Derlemeler ve İncelemeler", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir.
- Yıldız, Hayri. (1997), "Sergi ve Bağ Bozumu", **Erciyes**, Kayseri, S. 237, s. 8-10.
- Yıldız, Mustafa. (2000), "Kur'ân-ı Kerîm'de Yağmur" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.
- Yılmaz, M. Ali. (2008), "Kazaklarda Batıl İnanışlar", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Adana, C. 17, S. 3, s. 417-430.
- Yund, Kerim. (1960), "Türkiye'de Hıdırellez", **Türk Folklor Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, C. 6, S. 130, s. 2139-2141.
- Yücel, Ayşe. (2002), "Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri", **Milli Folklor Dergisi**, Ankara, C. 7, S. 54, Yaz, s. 35-38.
- Ziya. (1934), "Anadolu'da At Hakkında Araştırmalar", **Halk Bilgisi Haberleri Dergisi**, İstanbul, S. 32, s. 244-248.

ÖZGEÇMİŞ

Hatice Aycan AYDOĞAN, 31.08.1985 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. İlköğrenimini Çağlayan Ziya Paşa İlköğretim Okulu'nda, ortaöğrenimini Şişli Yunus Emre Lisesi'nde tamamladı. 2004 yılında Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne başladı. 2008 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı yıl Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans öğrenimi görmeye hak kazandı.